

Utkomststöd

HANDBOK FÖR TILLÄMPNING AV LAGEN OM UTKOMSTSTÖD

Utkomststöd

Handbok för tillämpning av lagen om utkomststöd

Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 2013:5

ISBN 978-952-00-3386-6 (inh.)

ISBN 978-952-00-3387-3 (PDF)

ISSN-L 1236-2050

ISSN 1236-2050 (print)

ISSN 1797-9854 (online)

URN:ISBN:978-952-00-3387-3

<http://um.fi/URN:ISBN:978-952-00-3387-3>

www.stm.fi/publikationer

Förläggare: Social- och hälsovårdsministeriet

Pärmbild: Rodeo

Layout och tryckeri: Juvenes Print - Suomen Yliopistopaino Oy, Tammerfors 2013

SAMMANDRAG

UTKOMSTSTÖD

Handbok för tillämpning av lagen om utkomststöd

■ Lagen om utkomststöd (1412/1997) har varit i kraft sedan år 1998. Den aktuella handboken för tillämpning av lagen om utkomststöd ersätter den tidigare handboken som publicerades år 2007 (Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 2007:11). Bestämmelserna i lagen om utkomststöd ingår i handboken sådana de lyder 1.1.2013.

Utkomststödet tryggar det oundgängliga utkomststöd som avses i grundlagen och främjar en persons eller familjs förmåga att klara sig självständigt. Syftet med förebyggande utkomststöd är att främja den sociala tryggheten och ett självständigt liv samt förebygga marginalisering och långvarigt beroende av utkomststöd.

Syftet med denna handbok är att stödja de kommunala tjänsteinnehavare som tillämpar lagen om utkomststöd och eventuellt även andra anställda i deras arbete, förtydliga innehållet i och avsikten med lagen om utkomststöd samt medverka till förbättrat rättsskydd för klienterna.

Jämfört med handboken 2007 innehåller den aktuella handboken uppdateringar i fråga om lagen om utkomststöd och annan lagstiftning som gäller dess verkställighet samt preciseringar som högsta förvaltningsdomstolens avgöranden har medfört i tolkningen av lagen om utkomststöd. Dessutom har man haft som mål att skriva handboken så att den följer så konsekvent som möjligt de faser som en kommunal tjänsteinnehavare behöver genomgå vid beviljandet av utkomststöd.

I innehållet i den nya handboken understryks i synnerhet följande synpunkter. När det gäller beviljande av förebyggande utkomststöd betonas att stödet ska ses tydligare än för närvarande som en del av kommunens övriga förebyggande åtgärder. Beviljandet av förebyggande utkomststöd anknyts i synnerhet till förebyggande åtgärder inom barnskyddet och den lagstadgade basservicen som kommunen tillhandahåller. När det gäller stöd för barn och unga betonas till exempel möjligheten att bevilja stöd för fritidsaktiviteter genom kompletterande och förebyggande utkomststöd. Vidare betonas vikten av den klientplan som uppgörs för unga i åldern 18–24 år i samband med sänkning av grunddelen för att man ska kunna förebygga social utslagning och främja delaktighet.

Därutöver betonas i handboken både klienternas och de anställdas lagstadgade rättigheter och skyldigheter i samband med förfarande som följs vid behandlingen av utkomststödsärenden. Bestämmelser i bl.a. förvaltningslagen och lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården har getts

mer uppmärksamhet än i handboken 2007. Avsikten är att lägga vikt vid bestämmelser som hänför sig till klientens och också de anställdas rättsskydd. När det gäller utarbetning av en klientplan understryks att man i regel alltid ska utarbeta planen i samband med både en "normal" situation för sökande av stöd och i synnerhet i samband med sänkning av grunddelen. Rådgivnings- och handledningsskyldigheten hos tjänsteinnehavare som beviljar utkomststöd och skyldigheten enligt 14 a § 4 mom. i lagen om utkomststöd att ge klienten tillfälle till ett personligt samtal med en socialarbetare eller socialhandledare understryks. Socialarbetets betydelse i samband med beviljande av utkomststöd för klientens självständiga liv betonas även i övrigt. I handboken betonas dessutom betydelsen av multiprofessionellt samarbete med de andra berörda förvaltningsområdena, till exempel i barnskyddsärenden och vid utarbetning av klientplanen.

Nyckelord:

bastrygghet, lagen om utkomststöd, utkomststöd

SUMMARY

SOCIAL ASSISTANCE

Handbook for the Application of the Act on Social Assistance

■ The Act on Social Assistance (1412/1997) has been in force since 1998. The present handbook on social assistance replaces the previous handbook from 2007 (Publications of the Ministry of Social Affairs and Health, Finland 2007:11). The provisions of the Act are included in the handbook as they read on 1 January 2013.

Social assistance is intended to secure at least the necessary income referred to in the Constitution of Finland as well as to promote the independent coping of individuals and families. The aim of preventive social assistance is to promote individuals' and families' social security and independent living as well as to prevent social exclusion and long-term dependence on social assistance.

The purpose of the updated handbook is to support the municipal officials applying the Act on Social Assistance and possibly other persons in their work, to clarify the content and aim of the Act and to contribute to improving the legal protection of clients.

Compared to the handbook from 2007 the updated handbook contains updated information in regard to the Act on Social Assistance and other legislation on its implementation as well as updated, more precise information on the interpretation of the Act entailed by decisions of the Supreme Administrative Court. Furthermore, the intention has been to write the handbook so that it will follow as consistently as possible those stages of granting social assistance that the municipal officials granting assistance have to deal with.

The focus in the updated handbook is in particular on the following issues. It is stressed in regard to granting preventive social assistance that this form of support should be seen more clearly as a part of the other preventive measures undertaken by local authorities. In the handbook, granting preventive social assistance is linked in particular to the preventive measures undertaken within the child welfare system and the statutory primary services provided by local authorities. As regards supporting children and adolescents the handbook underlines for instance the possibility of granting supplementary and preventive social assistance for covering expenses of hobbies. Furthermore, in regard to adolescents aged 18–24 the handbook stresses the importance of the client service plan to be drawn up in connection with reducing the basic amount of social assistance in view of preventing adolescents' social exclusion and promoting their inclusion.

Furthermore, the handbook underlines the clients' and employees' statutory rights and obligations in the procedure followed in processing social

assistance matters as well as places more focus than the previous handbook on the provisions of, i.a., the Administrative Procedures Act and the Act on the Status and Rights of Social Welfare Clients. The purpose is to emphasise the provisions on the legal protection of clients and also of employees. In drawing up the client service plan it is stressed that the plan shall, as a rule, always be drawn up in both a “normal” situation of applying for social assistance and in particular in connection with reducing the basic amount. The responsibility of the municipal officials granting social assistance to give advice and guidance is stressed, and so is the responsibility under section 14a (4) of the Act on Social Assistance to provide the client an opportunity to discuss personally with the social worker or instructor. The role of social work linked with social assistance for the client’s independent coping is stressed even otherwise. The handbook also stresses the significance of multidisciplinary cooperation with other branches of administration e.g. in child welfare matters and in drawing up the client service plan.

Key words:

Act on Social Assistance, basic security, social assistance

TIIVISTELMÄ

TOIMEENTULOTUKI

Opas toimeentulotukilain soveltajille

■ Toimeentulotuesta annettu laki (1412/1997, toimeentulotukilaki) on ollut voimassa vuodesta 1998. Käsillä oleva toimeentulotukiopas korvaa edellisen, vuonna 2007 julkaistun oppaan (STM, Julkaisuja 2007:11). Opas sisältää toimeentulotukilain säännökset sellaisina kuin ne ovat voimassa 1.1.2013.

Toimeentulotuen avulla turvataan vähintään perustuslaissa tarkoitettu välttämätön toimeentulo sekä edistetään henkilön ja perheen itsenäistä selviytymistä. Ehkäisevän toimeentulotuen tarkoituksena on edistää sosiaalista turvallisuutta ja omatoimista suoriutumista sekä ehkäistä syrjäytymistä ja pitkäaikaista riippuvuutta toimeentulotuesta.

Tämän oppaan tarkoituksena on toimia toimeentulotukilakia soveltavien kunnan viranhaltijoiden ja mahdollisesti muiden henkilöiden tukena heidän työssään, selkiyttää toimeentulotukilain sisältöä ja tarkoitusta sekä osaltaan parantaa asiakkaan oikeusturvaa.

Nykyiseen vuoden 2007 oppaaseen verrattuna uudistettu opas sisältää päivitykset toimeentulotukilain ja muun toimeentulotukilain toimeenpanoa koskevan lainsäädännön osalta sekä päivitykset korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisujen tuomiin täsmennyksiin toimeentulotukilain tulkinnasta. Tämän lisäksi opas on pyritty rakentamaan entistä selkeämmin siten, että opas seuraa mahdollisimman johdonmukaisesti niitä vaiheita, joita toimeentulotukea myöntävä kunnan viranhaltija toimeentulotukea myöntäessään kohtaa.

Uuden oppaan sisällössä on korostettu erityisesti seuraavia asioita. Ehkäisevän toimeentulotuen myöntämisessä on nostettu esille, että tuki nähtäisiin nykyistä paremmin osana laajempaa kunnan ehkäisevien toimien kokonaisuutta. Ehkäisevän toimeentulotuen myöntäminen on oppaassa kytketty erityisesti lastensuojelun ja kunnan lakisääteisten peruspalveluiden ehkäiseviin toimiin. Lasten ja nuorten tukemisessa on korostettu esimerkiksi mahdollisuutta harrastusmenojen tukemiseen täydentävällä ja ehkäisevällä toimeentulotuella sekä 18–24-vuotiaiden nuorten osalta perusosan alentamisen yhteydessä tehtävän asiakassuunnitelman tärkeyttä nuorten syrjäytymisen ehkäisylle ja osallisuuden edistämiseksi.

Edellisten lisäksi oppaassa on painotettu toimeentulotukiasian käsittelyssä noudatettavan menettelyn kulkuun liittyen sekä asiakkaan että työntekijän lakisääteisiä oikeuksia ja velvollisuuksia ja nostettu vuoden 2007 opasta vahvemmin esille muun muassa hallintolain ja sosiaalihuollon asiakaslain säännöksiä. Tarkoituksena on korostaa asiakkaan ja myös työntekijän oikeusturvan toteutumiseen liittyviä säännöksiä. Asiakassuunnitelman te-

kemiseen liittyen on painotettu sitä, että suunnitelma tulee lähtökohtaisesti aina tehdä sekä ”normaalissa” tuen hakemisen tilanteessa että erityisesti perusosan alentamisen yhteydessä. Toimeentulotukea myöntävän viranhaltijan neuvonta- ja ohjausvelvollisuutta on oppaassa korostettu ja nostettu esille toimeentulotukilain 14 a §:n 4 momentin mukainen velvollisuus järjestää asiakkaalle mahdollisuus henkilökohtaiseen keskusteluun sosiaalityöntekijän tai -ohjaajan kanssa ja muutoinkin korostettu toimeentulotuen sosiaalityön merkitystä asiakkaan omatoimiselle suoriutumiselle. Oppaassa on lisäksi korostettu monialaisen yhteistyön merkitystä muiden hallinnonalojen kanssa, esimerkiksi lastensuojeluasioissa sekä asiakassuunnitelman tekemisessä.

Asiasanat:

Perusturva, toimeentulotukilaki, toimeentulotuki

INLEDNING

Lagen om utkomststöd (1412/1997) trädde i kraft 1.3.1998. Social- och hälsovårdsministeriet publicerade den föregående handboken för tillämpning av lagen om utkomststöd år 2007 (SHM:s publikationer 2007:11). Denna handbok ersätter handboken från 2007. Ändringarna i lagen om utkomststöd följs upp i denna handbok fram till handbokens publiceringsdag.

Denna handbok är, i likhet med handboken från 2007, främst avsedd för tjänstemän som behandlar utkomststödsärenden i kommunerna och utför socialarbete i anslutning till utkomststödet. Handboken är också avsedd att användas vid beslutsfattandet i kommunerna. Syftet har dock varit att skriva handboken på ett sådant sätt att den också betjänar andra parter som i sitt arbete eller av annan orsak behöver kunskaper om lagen om utkomststöd och om annan lagstiftning som har nära anknytning till verkställigheten av lagen samt handledning i den praktiska tillämpningen av lagen. Instruktionerna för tolkning av lagen i handboken har karaktären av rekommendationer och är därigenom inte bindande för kommunerna.

I sak motsvarar handboken i stor utsträckning handboken från 2007. Handbokens struktur har dock omarbetats så att den bättre motsvarar klientprocessen i anslutning till behandlingen av utkomststödsärenden och samtidigt delvis även strukturen av lagen om utkomststöd. Avsikten är att behandla olika frågor i den ordningsföljd i vilken de utgående från lagen om utkomststöd ska avgöras i det praktiska arbetet av den tjänsteinnehavare som beviljar utkomststöd. Målet har varit att göra handboken ännu användarvänligare än tidigare. Förhoppningsvis hjälper detta till att förbättra både utkomststöds klientens och tjänsteinnehavarens rättssäkerhet då lagen tillämpas.

Syftet har varit att precisera anvisningarna och skriva handboken på ett sådant sätt att den motsvarar det mål som lyfts fram i samhällsdebatten, dvs. att minska fattigdomen, ojämlikheten och utslagningen, och särskilt den generationsöverskridande fattigdomen och utslagningen. Förfaranden som stöder målet att i verkligheten främja den ömsesidiga likvärdigheten och delaktigheten för barn och unga har betonats på olika sätt i handboken.

Den föreliggande handboken lyfter klarare fram både klientens och den anställdas lagstadgade rättigheter och skyldigheter, och betonar i anslutning till detta bestämmelserna i bland annat förvaltningslagen (434/2003) och lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården (812/2000, klientlagen för socialvården) gällande förfarandet vid behandling av utkomststödsärenden. Vidare betonas vikten av multiprofessionellt samarbete

mellan myndigheterna och klientens rätt att även de facto delta i och påverka behandlingen och avgörandet av sitt eget ärende.

Handboken betonar myndighetens lagstadgade skyldighet att ge råd och handledning. En tjänsteinnehavare som behandlar utkomststödsärenden är skyldig att sörja för att klienten får råd och handledning och att klienten vid behov genom myndighetssamarbete ges handledning i att ansöka om förmåner som är primära i förhållande till utkomststödet och som klienten är berättigad till eller om tjänster som främjar klientens förmåga att klara sig själv samt andra stödåtgärder.

Klienten ska också alltid informeras om hans eller hennes rätt att inom utsatt tid få tillfälle till ett personligt samtal med en socialarbetare eller socialhandledare för att trygga den hjälp och det stöd som han eller hon behöver. Lagen om utkomststöd kompletterades med 14 a § 4 mom. som reglerar detta med en lagändring som trädde i kraft 1.1.2008 (1202/2007).

Utkomststödet är ett ekonomiskt stöd som beviljas i sista hand i syfte att trygga minst den oundgängliga utkomst som en person och familj behöver för ett människovärdigt liv. Lagen om utkomststöd bidrar för sin del till att verkställa 19 § 1 mom. i grundlagen, som reglerar rättigheten till social trygghet. Enligt bestämmelsen har alla som inte förmår skaffa sig den trygghet som behövs för ett människovärdigt liv rätt till oundgänglig försörjning och omsorg. Avvikande från de övriga sociala grundläggande rättigheterna som grundlagen tryggar har nämnda 19 § 1 mom. i lagen utformats som en subjektiv rättighet.

Ovannämnda 14 a § 4 mom. i lagen om utkomststöd bidrar till att förverkliga den rätt till oundgänglig omsorg som grundlagen avser. Utkomststödet och socialarbetet som anknyter till utkomststödet har således inte bara central betydelse som en form av ekonomiskt stöd som beviljas i sista hand, utan även som ett verktyg för det socialarbete som förbättrar sökandens och dennes familjs förmåga att klara sig själva och deras livsfärdigheter. En fråga av särskilt central betydelse är hur man i fortsättningen lyckas använda det förebyggande utkomststödet som verktyg för det förebyggande socialarbetet bättre än förut. Ett exempel på detta är att möjligheten att ersätta kostnader för hobbyaktiviteter som främjar delaktigheten för barn som lever under svåra omständigheter och som samtidigt förebygger en eventuell utveckling mot utslagning genom att i sista hand bevilja kompletterande eller förebyggande utkomststöd.

Den skyldighet att uppgöra en klientplan som ankommer på myndigheten och som bestäms i klientlagen för socialvården och dess vikt betonas i flera sammanhang i denna handbok. I lagen om utkomststöd ingår dessutom en särskild bestämmelse om skyldigheten att uppgöra en klientplan då grunddelen sänks.

Ministeriet betonar betydelsen av en klientplan som uppgörs i enlighet med lagen om utkomststöd när det gäller att förebygga utslagning och främja

delaktighet särskilt bland unga. En klientplan ska alltid, om det är möjligt, uppgöras tillsammans med klienten och vid behov i multiprofessionellt samarbete med Arbetskraftsmyndigheterna och övriga myndigheter. Dessutom ska förverkligandet av planen följas upp, och vid behov ska planen justeras enligt läget, så att den fungerar så effektivt som möjligt som det främsta verktyget i socialarbetet.

Processen för uppgörande av klientplanen möjliggör och stödjer klientens deltagande i behandlingen av hans eller hennes ärende och utvecklingen av lösningsalternativ på det sätt som fastställs i 8 § i klientlagen för socialvården. Genom att sörja för att en klientplan uppgörs på det sätt som krävs kan man samtidigt säkerställa att behoven hos alla klienter, även de mest utsatta klienterna, blir utredd och klienten kan stödjas i ett så tidigt skede som möjligt på ett sätt som motsvarar behovet. På detta sätt blir det möjligt att undvika att problemen växer och anhopas och att patienten utsätts för risk för utslagning eller att patientens utslagning blir djupare.

Lagen om utkomststöd har ändrats och kompletterats i flera revideringar sedan den trädde i kraft. Lagändringar som har gjorts efter publiceringen av den tidigare handboken beskrivs i denna handbok på relevanta ställen. Syftet och målet med den reglering som lagen om utkomststöd medför kan i princip fortfarande anses överensstämma rätt väl med det mål för förebyggande av utslagning, fattigdom och hälsoproblem som samhällsdebatten fokuserat på. Vid sidan av 1 § i lagen ger också många andra av bestämmelserna i lagen uttryck för detta mål. Tillsammans med regleringen av stödets struktur och rätten till stödet har även nämnda 14 § 4 mom. i lagen en central position.

Social- och hälsovårdsministeriet hoppas att denna handbok är till hjälp i arbetet med utkomststödet och genomförandet av de mål som ställs upp i handboken.

INNEHÅLL

Sammandrag.....	3
Summary	5
Tiivistelmä	7

INLEDNING.....	9
-----------------------	----------

1 SYFTET MED UTKOMSTSTÖDET	17
2 RÄTT TILL UTKOMSTSTÖD.....	20
2.1 Utkomststödet ska utnyttjas i sista hand	20
2.2 Vissa specialsituationer.....	22
Studering.....	22
Företagare	30
Värnpliktiga och civiltjänstgörare.....	33
Fångar.....	34
2.3 Försörjningsplikt som avses i lagen om utkomststöd.....	38
2.4 Skyldighet att anmäla sig som arbetssökande	43
2.5 Utkomststödet förhållande till barnskyddet.....	45
2.6 Utlänningar och invandrare som sökande av utkomststöd.....	52
2.6.1 Allmänna förutsättningar och grunder för en inresa och vistelse i landet.....	52
2.6.2 Rätt till utkomststöd samt vistelsekommunens ansvar	56
2.6.2.1 En utlännings vistelse i kommunen – stadigvarande eller tillfällig.....	56
2.6.2.2 Rätt till utkomststöd	58
3 FÖRFARANDET I UTKOMSTSTÖDSÄRENDE.....	61
3.1 Kommun som beviljar utkomststödet.....	61
3.1.1 Stadigvarande vistelse.....	61
3.1.2 Vistelse i flera än en kommun, vistelsen är inte sporadisk.....	63
3.1.3 Beviljande av utkomststöd i brådskande situationer.....	64
3.1.4 Beaktandet av utgifter som orsakas av vistelse utanför den kommun som har ansvaret för att tillhandahålla utkomststöd.....	65
3.2 Behandling av utkomststödsärenden.....	66
3.2.1 Allmänna principer och villkor gällande behandlingen av utkomststödsärenden	67
3.2.2 Klientens rätt till ett personligt samtal	70
3.2.3 Att söka stöd och meddela beslut.....	71
3.2.3.1 Definitionen av en familj i lagen om utkomststöd.....	71

3.2.3.2 Ansökan om utkomststöd	73
3.2.3.3 Komplettering av ansökan.....	77
3.2.3.4 Behandling av ett ärende och behandlingstiden	79
3.2.3.5 Beslutets form och delgivning av beslutet	80
3.2.3.6 Betalning av utkomststöd	81
3.2.4 Tiden för fastställande av utkomststöd och beviljande av stöd retroaktivt.....	83
3.2.5 Uppgörande av klientplan	87
3.3 Skyldighet att lämna uppgifter samt utlämning och hemlighållande av uppgifter	89
3.3.1 Skyldighet att lämna uppgifter och anmälningsskyldighet	89
3.3.2 Utlämning och sekretess av uppgifter som gäller en person eller familj som söker utkomststöd.....	91
4 UTKOMSTSTÖDETS STRUKTUR OCH STORLEK	93
4.1 Fastställande av utkomststöd och utkomststödet struktur.....	93
4.2 Grunddel	96
4.2.1 Grunddelens innehåll och belopp.....	96
4.2.2 Sänkt grunddel	99
4.2.3 Handlingsplan i samband med sänkt grunddel	102
4.3 Övriga grundutgifter	105
4.3.1 Övriga grunduppgifter som omfattas av det grundläggande utkomststödet.....	105
4.3.2 Boendeutgifter som avses i 6 § i lagen om bostadsbidrag	106
4.3.3 Hushållselektricitet och hemförsäkring	109
4.3.4 Hälso- och sjukvårdsutgifter som inte är ringa.....	110
4.3.5 Serviceboende och avgifter för service som ges i hemmet.....	114
4.4 Kompletterande utkomststöd.....	115
4.4.1 Utgifter som tillhör det kompletterande utkomststödet	115
4.4.2 Utgifter för barndagvård.....	117
4.4.3 Andra boendeutgifter än boendeutgifter som ingår i grundutgifterna	118
4.4.4 Utgifter på grund av särskilda behov eller förhållanden	120
4.5 Förebyggande utkomststöd.....	126
4.6 Inkomster och tillgångar som ska beaktas.....	130
4.6.1 Inkomster som ska beaktas.....	130
4.6.2 Inkomster som inte beaktas då utkomststöd beviljas.....	134
4.6.3 Tillgångar som ska beaktas.....	138
5 ÅTERKRAV AV UTKOMSTSTÖD	140
5.1 Grunderna för återkrav och beslut om återkrav	140
5.2 Förutsättningar och hinder för återkrav	144
5.3 Återkrav från emotsedd förmån.....	146

6	FÖRFARANDET FÖR RÄTTELSEYRKANDE OCH ÄNDRINGSSÖKANDE	149
7	STATSANDEL FÖR UTKOMSTSTÖD	152
7.1	Fastställande, betalning och justering av förskott på statsandel för grundläggande utkomststöd.....	153
7.2	Fastställande av statsandel för det grundläggande utkomststödet.....	154
7.3	Betalning av slutpost och återkrav av statsandel för grundläggande utkomststöd.....	155
BILAGA 1	Lag om utkomststöd.....	156
BILAGA 2	Utlänningar och invandrare som sökande av utkomststöd.....	167
BILAGA 3	Lagförteckning.....	182

I SYFTET MED UTKOMSTSTÖDET

Om syftet med utkomststöd föreskrivs i 1 § lagen om utkomststöd på följande sätt:

Utkomststödet är ett ekonomiskt stöd inom socialvården som beviljas i sista hand och syftet med det är att trygga en persons och familjs utkomst och främja möjligheterna att klara sig på egen hand. Med hjälp av utkomststödet tryggas minst den oundgängliga utkomst som en person och familj behöver för ett människovärdigt liv.

Syftet med förebyggande utkomststöd är att främja en persons och familjs sociala trygghet och förmåga att klara sig på egen hand samt att förebygga utslagning och långvarigt beroende av utkomststöd. (3.11.2000/923)

Syftet med reseersättning är att stöda en persons deltagande i arbetsverksamhet i rehabiliteringssyfte. (3.11.2000/191)

Utkomststödet är en förmån som i sista hand tryggar minst den oundgängliga utkomst som en person eller familj behöver, vilket framgår av 1 § 1 mom. i lagen om utkomststöd. Ett ytterligare syfte med stödet är att främja en persons och familjs förmåga att klara sig på egen hand. Utkomststödet är en förmån som i sista hand på lagstiftningsnivå garanterar den oundgängliga försörjning som avses i 19 § 1 mom. grundlagen.

Med uttrycket "i sista hand" avses att man med utkomststöd tryggar minst den oundgängliga utkomsten, om personens eget ansvar eller det ansvar som innehas av en annan person som enligt lag är skyldig att försörja personen inte fullföljs i tillräcklig omfattning på det sätt som definieras mer ingående i lagen om utkomststöd. Enligt 2 § 2 mom. i lagen om utkomststöd, som handlar om rätten till utkomststöd, är var och en skyldig att enligt bästa förmåga dra försorg om sig själv och sitt eget uppehälle samt i den omfattning som bestäms i lag om sin makes eller i ett registrerat parförhållande om den andra partens samt sina minderåriga barns och adoptivbarns uppehälle.

I alla situationer då utkomststödet tillämpas ska man sörja för att den oundgängliga försörjning som är en förutsättning för ett människovärdigt blir tryggad. Följaktligen har utkomststödet utöver tryggandet av det oundgängliga skydd som nämns ovan även en mer omfattande uppgift. Syftet är inte bara att hålla en person eller familj vid liv, utan även att hjälpa dem att

klara sig på egen hand, dvs. att förbättra personens och familjens möjligheter att själva svara för sin utkomst, delta i skötseln av sina egna ärenden och på ett mer omfattande plan även delta i samhällslivet.

Eftersom utkomststödet är ett stöd som beviljas i sista hand är stödet i princip avsett som en hjälp vid personens och familjens tillfälliga ekonomiska svårigheter. Detta syfte framgår klart av 1 § 2 mom. i lagen om utkomststöd, som handlar om lagens syfte, och mer indirekt även av de övriga bestämmelserna i lagen. Av olika anledningar har beroendet av utkomststödet under en lång tid ökat starkt och antalet långvariga klienter har varit stort.

Det finns många faktorer som bidrar till långvarigt mottagande av utkomststöd. Utifrån erfarenheter inom det praktiska socialarbetet har man konstaterat att faktorer som bidrar till att mottagandet av utkomststöd blir långvarigt kan vara bland annat skuldsättning, låg utbildningsnivå, utdragen arbetslöshet tillsammans med nedsatt arbetsförmåga som beror av många olika orsaker och anknytande svårigheter med livsfärdigheter. I anslutning till stöd till personer som omfattas av utkomststödet under en lång period är det särskilt viktigt att kartlägga personens situation och planera de stödåtgärder som kommer att vidtas och den övriga verksamheten (mer om klientplanen i kapitel 3.2.5 och 4.2.3).

En av de viktigaste utmaningarna för det professionella arbetet inom den kommunala socialvården är att hjälpa och stödja klienter som under en längre tid erhållit utkomststöd. Ofta är de metoder som används inom socialarbetet inte tillräckliga, utan de måste kompletteras med multiprofessionellt kunnande och samarbete med aktörer på andra förvaltningsområden. I anslutning till främjandet av sysselsättningen av långtidsklienter är det viktigt att utveckla exempelvis arbetsverksamheten i rehabiliteringssyfte¹ och annan verksamhet som stödjer delaktigheten i arbetslivet för personer i svag arbetsmarknadsställning. Också servicecentren för arbetskraften och arbets- och näringsbyråerna är betydande aktörer i detta arbete.

Utkomststödet består enligt 2 kap. i lagen om utkomststöd av grundläggande utkomststöd (grunddel och övriga grundutgifter, 7–7 b §), kompletterande utkomststöd (7 c §) samt förebyggande utkomststöd (13 §). Ett syfte med utkomststödet är att förbättra personernas och familjernas förutsättningar att klara sig på egen hand. Särskilt för detta ändamål beviljas utkomststöd som kompletterande eller förebyggande utkomststöd. Detta framgår av både 7 c § 1 mom. 3 punkten och 13 § i lagen (mer information om utkomststödet struktur finns i kapitel 4.).

¹ Bestämmelser om arbetsverksamhet i rehabiliteringssyfte ges i lagen om arbetsverksamhet i rehabiliteringssyfte (189/2001). Lagen gäller långtidsarbetslösa som får arbetsmarknadsstöd eller utkomststöd. Lagen om arbetsverksamhet i rehabiliteringssyfte innehåller hänvisningar till lagar som reglerar nämnda stödformer, såsom lagen om utkomststöd. På motsvarande sätt innehåller 1 § 3 mom. och 10 a § (939/2012; RP 133/2012) i lagen om utkomststöd bestämmelser om ersättningar (sysselsättningspenning och reseersättning) som betalas ut till personer som deltar i arbetsverksamhet i rehabiliteringssyfte. Dessa bestämmelser anknyter inte till beviljandet av utkomststöd på det sätt som definieras i denna handbok, och därför behandlas de inte någon större omfattning i handboken.

Bestämmelserna om förebyggande utkomststöd i lagen om utkomststöd (923/2000, 1 § 2 mom. och 13 §) preciserades från och med början av 2001 på så sätt att man definierade att det förebyggande utkomststöds syfte utöver främjandet av personens och familjens sociala trygghet även är att främja en persons och familjs förmåga att klara sig på egen hand samt att förebygga utslagning och långvarigt beroende av utkomststöd. Enligt motiveringen till regeringens proposition (RP 134/2000 rd) som gäller denna fråga ville man göra bestämmelsen om det förebyggande utkomststödet mer förpliktande för kommunerna och öka användningen av den som en del av det planmässiga socialarbetet.

Ministeriet understryker att avsikten fortsättningsvis är att betona det förebyggande utkomststöds betydelse och utveckla användningen av det som en del av socialarbetets förebyggande syfte.

2 RÄTT TILL UTKOMSTSTÖD

2.1 UTKOMSTSTÖDET SKA UTNYTTJAS I SISTA HAND

Om rätten till utkomststöd föreskrivs i 2 § i lagen om utkomststöd på följande sätt:

Rätt till utkomststöd har var och en som är i behov av stöd och inte kan få sin utkomst genom förvärvsarbete, verksamhet som företagare, med hjälp av andra förmåner som tryggar utkomsten, genom andra inkomster eller tillgångar, genom omvårdnad från en sådan persons sida som är försörjningspliktig gentemot honom eller på något annat sätt.

Var och en är skyldig att enligt bästa förmåga dra försorg om sig själv och sitt eget uppehälle samt i den omfattning som bestäms i äktenskapslagen (234/1929), lagen om underhåll för barn (704/1975) och i annan lag om sin makes samt sina minderåriga barns och adoptivbarns uppehälle.

Rätten till utkomststöd uppkommer med stöd av 2 § 1 mom. i lagen om utkomststöd först då en person inte kan få sin utkomst genom förvärvsarbete, företagsverksamhet eller med hjälp av andra förmåner som tryggar utkomsten och han eller hon inte heller kan försörja sig själv med andra inkomster eller tillgångar eller genom omvårdnad från en sådan persons sida som med stöd av lag är försörjningspliktig gentemot honom eller på annat sätt.

Om inte annat föranleds av lagen om utkomststöd, är det vanligen ett tillräckligt kriterium för erhållande av utkomststöd att personen eller familjen har drabbats av en faktisk brist på inkomster och medel för att trygga sin försörjning. Rätt till utkomststöd har var och en som uppfyller kraven i lagen om utkomststöd för att få stödet. Ingen grupp av personer kan således utestängas från utkomststödet tillämpningsområde, utan behovet av stöd hos varje enskild person ska bedömas separat för personen eller familjen.

Eftersom utkomststödet är en bidragsform som beviljas i sista hand ska en enskild persons och familjs möjligheter att trygga sin försörjning med stöd av andra inkomster, tillgångar eller andra inkomstkällor alltid utredas innan stödet beviljas. Samhälleliga stöd som har prioritet i förhållande till utkomststödet är bland annat olika pensioner, arbetslöshetsdagpenningen och arbetsmarknadsstödet, förmånerna i olycksfallsförsäkringen som tryggar ut-

komsten, sjukdagpenningen, stödet för hemvård och privat vård av barn, barnbidraget, studiestödet (studiepenningen, bostadstillägget och studielånet) samt militärunderstödet.

Den som söker utkomststöd och hans familj ska ges handledning i att utnyttja de primära sociala trygghetsförmåner och andra förmåner som kommer på fråga i den aktuella situationen och vid behov ge råd vid ansökan om dessa förmåner (om handledningsskyldigheten se 13 § 1 mom. 4 punkten i socialvårdslagen (710/1982) och 8 § i förvaltningslagen (434/2003). Till handledningsskyldigheten anknyter även 14 a § 4 mom. i lagen om utkomststöd (1202/2007), enligt vilket utkomststöds klienten ska ges tillfälle till ett personligt samtal med en socialarbetare eller socialhandledare senast den sjunde vardagen efter det att klienten har begärt detta.

Genom att komplettera lagen med 14 a § 4 mom. har man enligt motiveeringen i regeringens proposition (RP 119/2007 rd) velat garantera klienten en möjlighet att få diskutera sin svåra ekonomiska situation med en sakkunnig person med utbildning inom socialvårdssektorn och få närmare information om sin rätt till utkomststöd samt råd när det gäller att ansöka om primära förmåner eller övrig service. På detta sätt kan klienten få alternativ när det gäller att lösa problemen, och därigenom kan man förhindra att klientens problem försvåras ytterligare och stödja klientens förutsättningar att ansvara för sin egen och familjens utkomst (för mer information om klientens rätt till ett personligt samtal se kapitel 3.2.2).

Även i ett sådant fall då det förefaller som om personen eller familjen blir utan primära förmåner på grund av personens eget handlande, ska man för den person eller familj som drabbats av faktiskt brist på utkomst bedöma rätten till den oundgängliga utkomst som avses i grundlagen och lagen om utkomststöd. Om en person handlar på ett sådant sätt som avses i 2 a § eller 10 § i lagen om utkomststöd, kan detta påverka beloppet av utkomststödet grunddel (för mer information om sänkt grunddel se kapitel 4.2.2). Om en person däremot vägrar ansöka om primära sociala trygghetsförmåner eller på annat sätt försummar att sörja för sin utkomst ska den tjänsteinnehavare som behandlar utkomststödsärenden i kommunen i denna situation tillsammans med klienten gå igenom hur klientens handlingar påverkar erhållandet av utkomststöd. Den gemensamma behandlingen av ärendet stärker både klientens och den anställdas rättsskydd.

De primära förmånernas och andra inkomstkällors förhållande till utkomststödet har i vissa praktiska situationer visat sig vara särskilt problematiska. I kapitel 2.2 nedan granskas därför vissa primära former av utkomst som är primära i förhållande till utkomststöd mer ingående.

2.2 VISSA SPECIALSITUATIONER

Studerande

För en studerande är det primära utkomstsystemet det studiestöd som avses i lagen om studiestöd (65/1994) och som är avsett för att täcka studie- och levnadskostnaderna under studietiden. Rätt till utkomststöd enligt lagen om utkomststöd har var och en som uppfyller kraven för att få stödet. Ingen grupp av personer kan således lämnas utanför utkomststödet. Om en studerande råkar ut för en situation då han eller hon i praktiken inte kan få studiestöd eller saknar tillräckliga medel för sin egen eller familjens försörjning är kommunen således skyldig att bevilja den studerande utkomststöd på samma grunder som för andra som är i behov av hjälp.

Studiestödet består av studiepenning, bostadstillägg och statsborgen för studielånet. Studiestöd beviljas på ett sätt som regleras mer i detalj i lagen om studiestöd till heltidsstuderande som uppfyller vissa förutsättningar. Studiestöd kan också beviljas minderårig (en person som fyllt 17 år kan få studiepenning, studielån och bostadstillägg kan också beviljas en person som är under 17 år).

Studiestöd beviljas i allmänhet åtminstone för perioden september–maj. Dessutom kan studiestöd med vissa förutsättningar erhållas i augusti och även under sommarsäsongen i övrigt.² Statsborgen för studielånet gäller dock och lånet kan tas ut även under sommarmånaderna om studeranden har rätt att få statsborgen för studielån.

Statsborgen för studielån. I 15 § 1–3 mom. i lagen om studiestöd ges bestämmelser om vem som har rätt till statsborgen för studielån. Enligt 4 mom. i samma paragraf beviljas statsborgen inte en studerande som avtjänar frihetsstraff eller vars studielån drivs in av Folkpensionsanstalten (FPA) på grundval av borgensansvar, om inte Folkpensionsanstalten av särskilda skäl beslutar annat, eller en studerande som har en betalningsstörning som registrerats i kreditupplysningsregistret.

Enligt 15 § 5 mom. kan statsborgen dock beviljas om betalningsstörningen gäller ett enda fall och ett litet belopp samt när en skäligt lång tid har förflutit från registreringen eller skulden som föranlett anteckningen har amorterats eller det i övrigt finns särskilda skäl för att bevilja statsborgen. Om statsborgen inte kan beviljas på grund av betalningsstörning, bereder Folkpensionsanstalten den studerande en möjlighet att framlägga en redogörelse om sin situation. Om det föreligger oklarhet om huruvida den studerande som söker om utkomststöd kan få studielån eller inte, ska personen handledas att ta kontakt med FPA för att utreda saken.

Beaktande av studielån som inkomst. Vid tillämpning av lagen om utkomststöd är utgångspunkten att det primära ekonomiska stödet för stude-

² Mer ingående information om grunderna för beviljande av studiestöd och studiestöd som beviljas sommartid besök www.kela.fi

rande i förhållande till utkomststödet är studiestödet inklusive studielånet. I vissa situationer kan det vara skäligt att inte förutsätta att studeranden söker och tar ut studielån. Sådana situationer är exempelvis situationer i vilka det under beaktande av klientens omständigheter som helhet inte kan anses det skäligt att förutsätta att klienten tar lån.

I enlighet med det som framförs ovan anser ministeriet att studielån inte ska förutsättas av studerande som inte fyllt 18 år. Studielån bör inte heller förutsättas av unga som befinner sig i sådan eftervård som avses i barnskyddslagen eller av unga som bedriver sådana studier som ger dem färdigheter för fortsatta studier men som inte förbättrar deras färdigheter för arbetsmarknaden eller som inte leder till ett yrke. Det kan till exempel vara fråga om en gymnasieutbildning eller en utbildning som riktas till unga invandrare och som höjer deras språkkunskaper och ger dem bättre studiefärdigheter.

Högsta förvaltningsdomstolen har meddelat bland annat följande avgörande i anslutning till detta ämne. I beslutet betonades individuellt övervägande.

HFD 2007:69

En person med invandarbakgrund kunde inte förutsättas ta studielån för att finansiera sina gymnasiestudier då personens övriga omständigheter och studieframgång beaktades. Studielånets belopp kunde således inte beaktas som inkomst vid beviljande av utkomstskydd.

Gymnasiestudier ger inte yrkeskompetens. Därför och särskilt då A:s invandrarbakgrund, hans övriga omständigheter och studieframgång beaktas är det inte skäligt att A skulle ha blivit tvungen att ta studielån redan för att finansiera sina gymnasiestudier.

Riksdagens social- och hälsoutskott fäste i sitt utskottbetänkande om den regeringsproposition som ledde till stiftandet av lagen om utkomststöd (ShUB 33/1997 rd - RP 217/1997 rd) uppmärksamhet vid situationer i vilka en studerande fått statsborgen för sitt studielån men som på grund av kreditupplysningar eller andra orsaker inte kan få banklån. Utskottet anser att man i en sådan situation bör ordna någon annan möjlighet för den studerande att finansiera sina studier med ett lån på motsvarande villkor. Om en sådan möjlighet inte är tillgänglig, ska studierna enligt utskottets åsikt enligt prövning även kunna finansieras med utkomststöd. Utskottet tar i sitt betänkande inte ställning till ordnandet av annan finansiering.

Kommunen kan med stöd av lagen om social kreditgivning (1133/2002) bevilja social kredit för att stödja finansieringen av studier för studerande som på grund av betalningsstörning inte erhållit studielån³. Anordnan-

³ Enligt 1 § i lagen om social kredit är social kreditgivning kreditgivning som hör till socialvården och vars syfte är att förebygga ekonomisk utslagning och överskuldssättning samt att främja en persons eller en familjs förmåga att klara sig på egen hand.

det av social kredit är en frivillig uppgift för kommunerna. Innan social kredit beviljas för studerande bör man ta hänsyn till att personen kan ha rätt till utkomststöd. Enligt 10 § i lagen om social kreditgivning ska man före beviljande av kredit utreda sökandens rätt till utkomststöd. Denna rätt kan inte begränsas eller stödbeloppet sänkas med hänvisning till att personen skulle ha möjlighet att få social kredit. Beviljande av social kredit till studerande redogörs utförligare i social- och hälsovårdsministeriets handbok för kommunerna om social kreditgivning (SHM Handböcker 2003:06).

Om den studerande inte har fått statsborgen för sitt studielån eller banken inte har beviljat studielån till exempel på grund av anteckning om betalningsstörning, får studielån inte beaktas som inkomst. Om den studerande däremot kan få studielån med statsborgen men av någon orsak inte har sökt eller tagit ut lånet får lånet räknas som inkomst, förutsatt att förfarandet provas vara skäligt med hänsyn till den sökandes omständigheter.

Högsta förvaltningsdomstolen har meddelat bland annat följande avgörande i anslutning till detta ämne:

HFD 2005:20

Enligt studiestödsbeslutet av 23.7.2001 kunde den högskolestuderande ta ut studielånet i sin helhet från och med 1.8.2001. I ärendet hade inte framkommit uppgifter som skulle ha tytt på att studenten skulle ha varit förhindrad att ta ut studielånet i augusti 2001. Studeranden som inlett högskolestudier 27.8.2001 hade i augusti 2001 inte utnyttjat möjligheten att trygga sin utkomst med en förmån som är primär i förhållande till utkomststödet, studielånet. I ärendet framkom inga sådana omständigheter att det inte enligt individsektionens övervägande inte skulle vara skäligt att beakta det studielånsbelopp på 11 700 mark, som stod till förfogande att tas ut av utkomststödssökanden, som inkomst även för den del som gäller det av förvaltningsdomstolen förordnade beloppet som överskrider 1 300 mark. Lånet kunde alltså beaktas som disponibel inkomst.

HFD 2009:2338

A, som länge haft psykiska sjukdomar, hade under perioderna för fastställande av utkomststöd rätt till studieförmåner, inklusive statsborgen för studielån. Då A:s särskilda omständigheter och det att studierna skulle kunna anses ha mål som stödjer rehabiliteringen av A beaktades, kunde man inte förutsätta att A tog ut studielån. Det var inte heller skäligt att beakta lånet som inkomst vid beräkningen av utkomststödet.

Periodisering av studielånet. Enligt 15 § 2 mom. i lagen om utkomststöd är huvudregeln då utkomststöd räknas ut att utgifterna, inkomsterna och tillgångarna för den tidsperiod för vilken utkomststödet fastställs beaktas. Inkomsterna kan dock delas upp i poster som beaktas under flera sådana tidsperioder för vilka utkomststöd fastställs, om det är skäligt med beaktande av inkomstens engångsnatur eller grunden för den eller dess användningsändamål. Detta innebär att även om den studerande inte hållit sig till den periodisering som finns inskriven i beslutet om studiestöd, utan i stället använt hela studielånet till exempel genast i början av terminen, kan den del av studielånet som periodiseras per månad räknas som inkomst.

Högsta förvaltningsdomstolen har meddelat bland annat följande avgörande i anslutning till detta ämne:

HFD 2005:20

Beloppet av A:s studielån har under läsåret 2001–2002 emellertid kalkylmässigt räknats ut för perioden 1.9.–31.5, men har kunnat tas ut till fullt belopp från och med 1.8. När A:s behov av utkomststöd i augusti 2001 fastställdes, skulle grundskyddsnämndens sektion för individomsorg enligt 15 § i lagen om utkomststöd ha kunnat fördela studielånet som inkomst av engångskaraktär i månatliga poster, ifall sektionen skulle ha ansett det vara rimligt med beaktande av den sökandes personliga omständigheter, men någon plikt till sådan periodisering föreligger inte.

HFD 2003:444

Studeranden hade tagit ut 13 000 mark till fullt belopp i oktober. Studielånet utgör en sådan inkomst av engångskaraktär som ska periodiseras som månadsinkomst för den tidsperiod som den utbetalas för. Då blev det tillgängliga studielånsbeloppet 1 300 mark i månaden. Ärendet påverkades inte av att den studerande hade använt hela studielånet redan under höstterminen.

I enlighet med 15 § 2 mom. som nämns ovan och rättspraxis kan man vid beaktande av studielån som inkomster enligt individuell prövning använda något av de två sätten. Studielånet kan således fördelas jämnt mellan de månader som lånet är beviljat för och den månatliga posten kan beaktas som inkomst. Studielånet kan också beaktas i sin helhet som inkomst vid den tidpunkt då lånet kan lyftas, varefter inkomstöverskottet överförs till utkomststödkalkylerna för de påföljande månaderna.

Ministeriet betonar att man vid beslut om periodiseringen av studielånet ska beakta studerandens livssituation och övriga individuella omständigheter. Det valda periodiserings sättet får inte bli oskäligt för klienten.

Beaktande av amorteringen av studielånet som utgift. Betalning av amorteringar och räntor på lån kan i regel inte anses utgöra sådana utgifter som ska täckas med utkomststöd. Personen förutsätts i första hand trygga sin utkomst och därefter betala sina skulder med hänsyn till att utkomststödet är den bidragsform som beviljas i sista hand.

Högsta förvaltningsdomstolen har gett följande utlåtande i anslutning till denna fråga (HFD 2006:22):

Amorteringarna på studielån kunde inte betraktas som nödvändiga kostnader som ska ersättas med utkomststödet tilläggsdel med den i besvären framförda motiveringen att studielånet under studiemånaderna har räknats som disponibel inkomst vid bedömning av behovet för utkomststöd. Då systemet med statsborgen i enlighet med studiestödslagen och möjligheten att få befrielse från betalning av garantifordringar beaktas, kan amorteringarna på studielån i princip inte heller i övrigt betraktas som sådana nödvändiga utgifter som ska beaktas i tilläggsdelen, utan har i detta förhållande samma ställning som amorteringar på lån i allmänhet.

Begreppet heltidsstudier. I 2 a § 1 mom. i lagen om utkomststöd (1294/2002) ges bestämmelser om en persons skyldighet att anmäla sig som arbetslös arbetssökande vid arbets- och näringsbyrån. Bestämmelsens allmänna syfte är att styra den som söker utkomststöd till förvärvsarbete eller till sådana förmåner som är primära i förhållande till utkomststödet. Enligt bestämmelsen gäller skyldigheten att anmäla sig som arbetslös arbetssökande till exempel inte heltidsstuderande.

Begreppet heltidsstudier definieras inte i 2 a § i lagen om utkomststöd, och inte heller lagens förarbeten ger hjälp vid tolkningen. Därför kan man som riktlinje för definitionen av begreppet heltidsstudier främst använda bestämmelserna om heltidsstudier i studiestödslagen (65/1994) och lagen om utkomstskydd för arbetslösa (1290/2002). I 5 a § i studiestödslagen ges följande bestämmelser om heltidsstudier:

Studier där målsättningen är att avlägga högskoleexamen är heltidsstudier. Andra högskolestudier är heltidsstudier när deras omfattning i genomsnitt är minst fem studiepoäng per studiemånad. (10.6.2005/408)

Gymnasiestudier är heltidsstudier när deras omfattning enligt lärokursen är sammanlagt minst 75 kurser. Dessutom förutsätts att den studerande under terminen deltar i minst 10 kurser eller studier som motsvarar dem eller i två prov som ingår i studentexamen. Gymnasiestudier som ordnas i internat betraktas dock alltid som heltidsstudier.

Yrkesinriktade studier och andra studier än de som avses i 1 eller 2 mom. är heltidsstudier när studiernas omfattning i genomsnitt är minst tre studieveckor per studiemånad. När studiernas omfattning inte har dimensionerats i studieveckor, fordras att den studerande under i genomsnitt minst 25 veckotimmar deltar i undervisning enligt undervisnings- eller utbildningsprogrammet eller i praktik som hör till studierna.

Studier som genomförs vid en utländsk läroanstalt är heltidsstudier om läroanstalten har angett dem som sådana. Om läroanstalten inte har angivit huruvida studierna är heltidsstudier kan 1–3 mom. tillämpas på studier som genomförs utomlands. Studiestöd beviljas dock inte för studier som helt ordnas som distansstudier.

De reviderade bestämmelser i lagen om utkomstskydd för arbetslösa som gäller studier ingår i 2 kap. 10 och 11 § (1001/2012) och trädde i kraft 1.1.2013. 10 § 2 mom. reglerar helhetsstudier och i 11 § föreskrivs när de helhetsstudier som avses i 10 § 2 mom. betraktas som avslutade. Utöver den utomstående hjälp vid tolkningen som ges i de nämnda två lagarna ska man i oklara fall alltid separat utreda exempelvis utifrån uppgifter som erhålls från studieplatsen huruvida studierna ska anses vara sådana heltidsstudier som avses i 2 a § i lagen om utkomststöd.

Heltidsstuderande har inte rätt till arbetslöshetsförmåner. Begränsningen gäller också semesterperioder från heltidsstudier (2 kap. 10 § i lagen om utkomstskydd för arbetslösa).

Utkomst under sommaren. Om en studerande inte bedriver heltidsstudier under sommaren och inte är berättigad till studiestöd sommartid, ska studeranden trygga sin utkomst under sommaren med förvärvsarbete eller på annat sätt. Denna skyldighet uppkommer genom den skyldighet som var och en har att enligt bästa förmåga dra försorg om sig själv och sitt eget uppehälle som fastställs i 2 § i lagen om utkomststöd. Det har emellertid varit svårt att få sommarjobb under de senaste åren, och därför har många studerande varit tvungna att ty sig till utkomststöd under sommaren. Utkomststöd ska i sådana situationer alltid beviljas i enlighet med bestämmelserna i lagen om utkomststöd.

Ekonomiskt stöd från föräldrarna. Studerande är ofta unga personer och då kan man vid övervägandet av utkomststödet belopp möta situationer där betydelsen av föräldrarnas ekonomiska ska bedömas. Enligt lagen om underhåll av barn (704/1975) och därigenom även enligt lagen om utkomststöd är föräldrarna inte försörjningspliktiga gentemot sina myndiga barn, dvs. barn som fyllt 18 år. Föräldrarnas försörjningsplikt gentemot ett myndigt barn som söker utkomststöd kan inte heller motiveras med 3 § 2 mom. i lagen om underhåll för barn, som föreskriver att föräldrarna svarar

för kostnaderna för barnets utbildning (för mer information om den försörjningsplikt som avses i lagen om utkomststöd se kapitel 2.3). Om den som anhåller om utkomststöd de facto får medel av sina föräldrar till sitt uppehälle eller annan försörjning ska dessa betraktas som disponibla medel (för mer information om inkomster och tillgångare se kapitel 4.6).

Avbrott i erhållandet av studiestöd. Enligt 5 och 5 b § i lagen om studiestöd förutsätter beviljandet av studiestöd tillräcklig framgång i studierna som följs årligen. Enligt 5 b § i mom. anses framgången i studierna tillräcklig om den tid under vilken den studerande bedriver studier på heltid inte väsentligt kommer att överskrida den stödtid som fastställts för studierna i fråga. FPA eller läroanstaltens studiestödsnämnd skickar en begäran om utredning till en studerande som inte samlat tillräckligt med studieprestationer. Utbetalningen av studiestöd kan utifrån den studerandes utredning fortsätta om studierna fördröjts tillfälligt av en godtagbar orsak. Utbetalningen av studiestöd avbryts om studeranden inte lämnar svar på begäran om redogörelse eller om han eller hon inte framför godtagbara skäl till att studierna framskrider långsamt. Efter att studiestödet har dragits tillbaka kan stöd beviljas åter efter att studierna avancerat tillräckligt efter att utbetalningen av studiestödet avbröts.

Om den studerande av ovan nämnda skäl eller av annan orsak inte får sin primära utkomstförmån, dvs. studiestöd, ska personen i princip trygga sin försörjning på annat sätt. Även om en studerande har försummat sin skyldighet att anskaffa finansiering för sina studier som ersätter studiestödsförmåner, kan ansökan om utkomtskydd inte avvisas direkt.

Även en studerandes rätt till utkomststöd definieras utifrån de faktiska inkomsterna och tillgångarna samt de utgifter som berättigar till utkomststöd. Vid prövning av beviljande av utkomststöd ska man således granska huruvida personen har sådana inkomster eller tillgångar som räcker till hans eller hennes utgifter i enlighet med lagen om utkomststöd, då han eller hon söker utkomststöd. Rätt till utkomststöd kan inte förvägras enbart med stöd av att personen drabbats av brist på utkomst av en orsak som beror på honom eller henne själv.

Högsta förvaltningsdomstolen har gett bland annat följande avgörande i anslutning till denna fråga.

HFD 2001:35

En studerande som inte fått studiestöd på grund av otillräckliga studieprestationer, men som inte heller har skaffat förvärvsarbete får inte placeras i en annan ställning än andra som ansöker om utkomststöd. Den oundgängliga utkomst som behövs för ett människovärdigt liv ska i varje fall garanteras för alla. Den studerandes rätt till utkomststöd skulle avgöras på basis av de rådande ekono-

miska förhållandena under ansökningstidpunkten och inte på basis av huruvida personen försummat sin plikt att enligt bästa förmåga dra försorg om sitt uppehälle. För utkomststöd som beviljas på basis av försummad försörjning kunde de följder tillämpas som föreskrivs i 10 och 20 § lagen om utkomststöd när dessa förutsättningar uppfylldes.

Sänkning av grunddelen. Om en person som ansöker om utkomststöd, på de sätt som avses i 2 a § och 10 § i lagen om utkomststöd, utan grundad anledning eller avsiktligt försummat sin skyldighet att efter bästa förmåga dra försorg om sitt uppehälle, kan de i 10 och 20 § lagen om utkomststöd föreskrivna följderna tillämpas på det utkomststöd som beviljas, när de nämnda förutsättningarna uppfylls. I 10 § i lagen ges bestämmelser om nedsatt grunddel och i 20 § ges bestämmelser om återkrav av utkomststöd. (För mer information om dessa frågor se kapitel 4.2.2 Sänkt grunddel och 5 Återkrav av utkomststöd)

Vad gäller sänkning av grunddelen betonar ministeriet att en sänkning av grunddelen alltid ska grunda sig på en bedömning av det aktuella fallet, och klientens hela situation ska utredas innan grunddelen sänks. I samband med sänkning av grunddelen ska i enlighet med 10 § 2 mom. i lagen om utkomststöd alltid, om möjligt tillsammans med den som söker utkomststödet och vid behov i samarbete med Arbetskraftsmyndigheterna och andra myndigheter, upprättas en handlingsplan för att hjälpa klienten att klara sig på egen hand. Utöver detta kan sänkning av grunddelen i enlighet med 10 § 4 mom. i lagen om utkomststöd göras endast under förutsättning att detta inte äventyrar den utkomst som oundgängligen behövs för att trygga ett människovärdigt liv och att sänkningen inte heller i övrigt kan anses oskäligen. Sänkningen kan göras för högst två månader åt gången räknat från vägran eller försummelsen.

Högsta förvaltningsdomstolen har gett bland annat följande utlåtande om denna fråga:

HFD 2006:71

Ärendet handlar om huruvida beloppet av grunddelen som betalas ut till X, som är i färd med att avlägga en annan examen, sänkas på grund av en sådan vägran eller försummelse som avses i 10 § 1 mom. 1 punkten i lagen om utkomststöd. (...) X kan inte anses ha vägrat att ta emot ett arbete som erbjudits honom eller henne individuellt och bevisligen eller att delta i en Arbetskraftspolitisk åtgärd på ett sådant sätt som avses i 10 § 1 mom. 1 punkten i lagen om utkomststöd.

I ärendet ska också beaktas bestämmelserna i 2 § i lagen om utkomststöd och det att utkomststödet grunddel också kan sänkas om personen

genom sin försummelse orsakat att arbete eller arbetskraftspolitisk åtgärd inte kan erbjudas.

Under beaktande av utkomststödets karaktär som en förmån som beviljas i sista hand ska bestämmelsen i 10 § 1 mom. 1 punkten tolkas sålunda att grunddelens belopp kan sänkas med 20 procent om personen inte söker sig till förvärvsarbete eller tyr sig till arbetskraftspolitiska åtgärder på grund av att han eller hon är i färd med att avlägga en annan examen. Då ska emellertid även personens åtgärder att hitta arbete och hans eller hennes möjligheter att få arbete beaktas (...).

Sektionen för socialservice vid social- och hälsovårdsnämnden i R har, då sektionen sänkte beloppet av utkomststödets grunddel för X för juni och juli 2003, inte i tillräcklig omfattning utrett X:s omständigheter. Sektionen har inte heller bedömt huruvida sänkningen av grunddelen ska betraktas som oskäligen på det sätt som avses i 10 § 4 mom. i lagen om utkomststöd.

Rådgivning och handledning. Klientplan. Enligt 14 a § 4 mom. i lagen om utkomststöd ska utkomststöds klienten ges tillfälle till ett personligt samtal med en socialarbetare eller socialhandledare senast den sjunde vardagen efter det att klienten har begärt detta. En studerande som råkat i ekonomiska svårigheter och som söker utkomststöd skulle ofta kunna ha nytta av ett samtal med en socialarbetare eller socialhandledare. I en sådan situation ska personen vid behov ges handledning i att boka en tid för samtal. Vid samtalet kan man gå igenom bland annat personens ekonomiska situation och vid behov även personens övriga situation, studieplaner och möjligheter att trygga sin utkomst på annat sätt än med utkomststöd. Personen får också handledning och råd om vilka möjligheter socialvården och vid behov även andra tillgängliga aktörer, såsom hälso- och sjukvården, har att hjälpa honom eller henne. I detta sammanhang kan man också uppgöra eller uppdatera klientplanen (för mer ingående information om handledningsskyldigheten se kapitel 3.2.1 och om klientplanen kapitel 3.2.5).

Företagare

En person som arbetar som företagare har rätt att få utkomststöd på samma grunder som andra personer som är i behov av stöd. Detta bygger på 2 § 1 mom. i lagen om utkomststöd. Företagare omfattas emellertid också av de övriga bestämmelserna i lagen om utkomststöd. Av denna anledning har också företagare den skyldighet att enligt bästa förmåga dra försorg om sig själv och sitt eget uppehälle som avses i 2 § 2 mom. i lagen om utkomststöd.

När en företagare anhåller om utkomststöd är det inte alltid lätt att räkna ut inkomsterna. Man utgår från de inkomster som företagaren själv redovisar. Om företagarens redogörelse inte räcker till som underlag för beslutet ska den sökande ges tillfälle att lämna kompletterande uppgifter. En begäran om kompletterande uppgifter ska lämnas på det sätt som anges i 14 a § 3 momentet i lagen om utkomststöd, dvs. inom utsatt tid (senast den sjunde vardagen efter att ansökan har inkommit). Begäran om komplettering av ansökan ska vara specificerad och en tidsfrist för inlämning av kompletterande uppgifter ska fastställas.

Vidare ska det av begäran om kompletterande uppgifter framgå att beslutet fattas på basis av de till buds stående uppgifterna om de begärda kompletterande uppgifterna inte lämnas. För att skapa en helhetsbild finns det ofta skäl att inte bara utreda företagarens disponibla inkomster tillsammans med företagaren utan också företagets tidigare direkta lönsamhet och företagarens möjligheter att i framtiden få adekvata inkomster av sin rörelse samt konsekvenserna av att företagsverksamheten skulle upphöra.

Den ovan avsedda utredningen kan gälla aktuella uppgifter för ansökningstidpunkten och uppgifter för tiden närmast före ansökan som ger information om företagarens ekonomiska ställning, såsom:

- företagets bokslut och revisionsberättelse för den senast avslutade räkenskapsperioden
- kontoutdrag och/eller delårsbokslut
- företagets och företagarens senaste skattedeklarationer
- lönebesked
- utlåtanden från Arbetskraftsmyndigheten och Folkpensionsanstalten
- tidtabellen för amortering av långfristigt främmande kapital och räntesatsen, eller
- andra motsvarande utredningar som beskriver företagarens och företagets ekonomiska situation.

Handlingarna ska särskilt utnyttjas till att ta reda på hur stora tillgångar företagaren har till sitt eget förfogande.

Det är oändamålsenligt att under en längre tid med hjälp av utkomststöd trygga försörjningen för en företagare som bedriver en uppenbart olönsam verksamhet. I stället ska man tillsammans med företagaren försöka hitta alternativa modeller för den bästa lösningen i situationen. Om företagaren fortsätter en lång tid med att bedriva olönsam företagsverksamhet och därigenom försummar sin skyldighet att dra försorg om sitt uppehälle, kan hans grunddel sänkas på det sätt som föreskrivs i 10 § i lagen om utkomststöd. När en företagare från sitt företag får en inkomst som motsvarar minst grunddagpenningen inom utkomstskyddet för arbetslösa kan det vara motiverat att bevilja utkomststöd till fullt belopp.

Säsongbetonade inkomster som ofta hör till företagsverksamheten kan periodiseras i enlighet med 15 § 2 mom. i lagen om utkomststöd över en längre tid än en månad, om det med beaktande av inkomstens engångskaraktär eller grunden till förvärvet av inkomsten eller inkomstens ändamål är skäligt. Det är viktigt att beakta företagarens och hela familjens situation i övrigt samt hur den påverkar företagets resultat eller familjens försörjning.

Högsta förvaltningsdomstolen har gett följande avgöranden gällande olönsam företagsverksamhet:

HFD 2001:1472

Grunddelen av utkomststödet för en företagare som bedrev olönsam företagsverksamhet kunde sänkas med 20 procent, eftersom företagaren genom att länge fortsätta med den olönsamma verksamheten hade försummat sin plikt att dra försorg om sitt uppehålle. Trots att han var arbetssökande hade han som företagare inte rätt till de förmåner som hör till arbetslöshetsskyddet. Hade han inte verkat som företagare skulle han ha haft möjlighet att anlita systemet för utkomstskydd för arbetslösa som är primärt i förhållande till utkomststödet.

HFD 2001:1344

Företagaren hade inte fått sitt uppehålle från företaget, men hade å andra sidan inte heller lagt ned sitt företag och skaffat sitt uppehålle på något annat primärt sätt som avses i 2 § 1 mom. lagen om utkomststöd. Enligt HFD har en företagare rätt att få utkomststöd på samma grunder som andra personer som är i behov av stöd. Utkomststödet är dock även för företagare den sociala förmån som kommer i sista hand. Föreskrifterna om arbetsvägran och försummelse av det egna uppehållet tillämpas även i detta fall. Däremot finns det ingen laglig grund att i kalkylen om utkomststöd beakta den arbetslöshetspenning som företagaren inte hade fått, eftersom den inte hade utgjort någon disponibel inkomst för företagaren.

Det finns en särskild blankett (Utredning över inkomst av företag; kommunblankett nr e 6529) för utredning av företagares inkomster. Blanketten finns att få exempelvis hos Edita netmarket, adress www.edita.fi. Vid bedömning av företagsverksamhet kan man vända sig till skattemyndigheterna eller den kommunala företags- eller näringsombudsmannen för att få sakkunnig hjälp.

Enligt 7 § i klientlagen för socialvården ska, när socialvård lämnas, en service-, vård-, rehabiliterings- eller någon annan motsvarande plan i princip utarbetas, om det inte är fråga om tillfällig rådgivning och handledning eller om det inte i övrigt är uppenbart onödigt att utarbeta en

plan. Uppgörandet av en plan för företagare som ansöker om utkomststöd kan hjälpa personen att bättre gestalta sin egen framtid och eventuellt fatta beslut om huruvida affärsverksamheten ska fortsätta. Genom detta kan exempelvis en person som bedriver en olönsam företagsverksamhet effektivare styras till primära utkomssystem (för mer information om uppgörande av en klientplan se kapitel 3.2.5).

Värnpliktiga och civiltjänstgörare

Enligt 100 § 1 mom. i värnpliktslagen (1438/2007) har en värnpliktig som tjänstgör enligt värnpliktslagen rätt till fri inkvartering, kost och beklädnad. Rätt till sådan avgiftsfri inkvartering som nämns ovan föreligger dock inte för permissioner som den värnpliktiga tillbringar utanför tjänstgöringsstället. Enligt 46 § 1 mom. i civiltjänstlagen (1446/2007) har civiltjänstgörare under tjänstgöringstiden rätt till fri inkvartering, kost, specialbeklädnad och specialutrustning som tjänsteuppgifterna förutsätter och till hälsovård samt till dagpenning och fria tjänstgöringsresor och permissionsresor. Till värnpliktiga och civiltjänstgörare betalas dessutom dagpenning i enlighet med 101 § i värnpliktslagen och 48 § i civiltjänstlagen.

I enlighet med 1 § i militärunderstödslagen (781/1993) betalar Folkpensionsanstalten, då en värnpliktig fullgör tjänstgöring enligt värnpliktslagen eller civiltjänstlagen, till hans anhöriga militärunderstöd samt till den värnpliktige bostadsunderstöd och räntorna på studielån i form av militärunderstöd på villkor som föreskrivs mer ingående i lagen.

Enligt 3 § i militärunderstödslagen betalas i militärunderstöd:

1. till anhöriga till en värnpliktig grundunderstöd, bostadsunderstöd och särskilt understöd som med hänsyn till deras personliga omständigheter och de lokala förhållandena tillförsäkrar dem en skälig försörjning, om de inte får den av de inkomster som står till deras förfogande;
2. till den värnpliktige av särskilda skäl bostadsunderstöd för kostnader för den bostad som är i hans bruk;
3. till den värnpliktige räntorna på studielån enligt 10 a § i lagen.

I enlighet med 4 § i militärunderstödslagen avses med anhörig till en värnpliktig den värnpliktiges maka, som inte på grund av brytning bor åtskild från sin make, den som utan att ha ingått äktenskap varaktigt lever i gemensamt hushåll under äktenskapsliknande förhållanden med den värnpliktige och med honom har ett gemensamt minderårigt barn att försörja samt den värnpliktiges egna eller hans makas minderåriga barn, adoptivbarn eller barn som varaktigt privat har placerats hos honom och som han ska försörja.

Grundunderstödet ska i enlighet med 8 § 1 mom. i militärunderstödslagen täcka utgifterna för den dagliga försörjningen. Enligt 9 § 1 mom. i lagen täcker bostadsunderstödet de faktiska boendekostnaderna för en hyres-, ägar- eller bostadsrättsbostad (hyreskostnaderna ersätts högst till gängse hyresnivå på orten). Jämte grundunderstöd och bostadsunderstöd kan i enlighet med 10 § i lagen enligt prövning beviljas särskilt understöd för nödvändiga och till sitt belopp skäligen utgifter, som motsvarar den värnpliktiges anhörigas personliga omständigheter och de lokala förhållandena, så som Folkpensionsanstalten närmare bestämmer. Understödet till ett barn som har rätt till underhållsbidrag fastställs på villkor som föreskrivs i 13 § i lagen.

De primära utkomstsystemen för värnpliktiga och civiltjänstgörare täcker på det sätt som beskrivs ovan personens och hans eller hennes familjs utkomst under tjänstgöringstiden. Man kan således i praktiken anse att personen kan trygga sin utkomst på ett primärt sätt i förhållande till utkomststödet och att ett sådant behov som avses i 2 § i lagen om utkomststöd och därigenom en sådan rätt till utkomststöd som avses i 2 § i allmänhet inte uppstår. Den som ansöker om utkomststöd kan emellertid ha särskilda behov eller andra orsaker som förutsätter exempelvis beviljande av kompletterande utkomststöd. Vid behov har kommunen rätt att i enlighet med 13 § i lagen om utkomststöd dessutom bevilja förebyggande utkomststöd enligt de grunder som kommunen beslutat om.

Fångar

I enlighet med 2 § i mom. i lagen om utkomststöd har varje person som uppfyller kraven för beviljande av utkomstskydd på de villkor som föreskrivs i lagen om utkomststöd rätt att få utkomststöd. Uppehålle i enlighet med fängelselagen (767/2005) och häktningsslagen (768/2005) är det primära utkomstsystemet för fångar i förhållande till utkomststöd. Om en fånge trots det uppehålle som fångvården ordnar är i behov av utkomststöd i enlighet med villkoren i lagen om utkomststöd, har han rätt till utkomststöd på samma grunder som andra som behöver stöd.

I lagen om utkomststöd ges inga särskilda föreskrifter om fångars eller häktades ställning som mottagare av utkomststöd. Beviljande av utkomststöd till fångar och stödets belopp ska därför alltid bedömas från fall till fall utifrån tillgängliga uppgifter. I frågan ska beaktas att den inkvartering och det övriga grundläggande uppehålle som fången får i fängelset till stor del täcker de av fångens grundläggande utgifter som det grundläggande utkomststödet i annat fall täcker. Således ska man vid bedömning av behovet av utkomststöd och beloppet av stödet alltid utreda vad fången i verklighe-

ten kan få på fångvårdsväsendets bekostnad och hur stora fångens faktiska disponibla inkomster och tillgångar samt utgifter är.

I enlighet med 8 kap 2 § i fängelselagen är fångarna skyldiga att under den fastställda arbets- och sysselsättningsstiden delta i någon sysselsättning som ordnas eller godkänns av fängelset. En fånge ska emellertid helt eller delvis befrias från sysselsättningsplikten, om fångens hälsotillstånd, handlingsförmåga eller ålder kräver det.

Inkomster som fångar i öppna och slutna anstalter kan få från fängelset kan enligt 9 kap. 6 § i fängelselagen vara lön, sysselsättningspenning eller brukspenning. Enligt bestämmelsen betalas i öppna anstalter gängse lön och i slutna anstalter sysselsättningspenning. Till fångar som deltar i förberedande arbete, utbildning eller någon annan sysselsättning som ordnas eller godkänns av fängelset betalas sysselsättningspenning. Sysselsättningspenning betalas enligt tre olika kategorier på basis av hur krävande arbetet, utbildningen eller den övriga sysselsättningen är, hur regelbundet och varaktigt deltagandet är samt på basis av fångens personliga prestation. Brukspenning betalas till fångar som befriats från sysselsättningsplikten. Brukspenning betalas för den arbets- eller sysselsättningsstid för vilken lön eller sysselsättningspenning inte betalas. I enlighet med 32–34 § i statsrådets förordning om fängelse (509/2006) ges bestämmelser om fastställandet av lönen, sysselsättningspenningen och brukspenningen, inklusive storleken av det belopp som betalas ut till fången.

För häktades del fastställs inkomsterna från fängelset på ett lite annat sätt än för fångar. I enlighet med 4 kap. 1 § 1 och 2 mom. i häktningsslagen är en häktad inte skyldig att delta i sådan sysselsättning som ordnas eller godkänns av fängelset på samma sätt som en fånge. Om den häktade önskar delta i sysselsättningen, ska tillfälle till detta i mån av möjlighet ordnas. Om en häktad deltar i sysselsättning, ska en överenskommelse om grunderna för sysselsättningspenningen träffas innan sysselsättningen inleds. Ett separat beslut ska fattas om deltagandet i sysselsättning.

I enlighet med 5 kap. 7 § 1 mom. i häktningsslagen betalas sysselsättningspenning till häktade som deltar i arbete, utbildning eller någon annan sysselsättning som ordnas eller godkänns av fängelset. Enligt paragrafens 2 mom. gäller i fråga om bestämmande och utbetalning av sysselsättningspenning vad som föreskrivs i 9 kap. 6 och 8 § i häktningsslagen. I enlighet med 5 kap. 7 § 3 mom. i fängelselagen kan brukspenning betalas till en häktad, om det är motiverat med hänsyn till den häktades medellöshet eller av något annat särskilt skäl. I enlighet med 9 kap. 8 § i fängelselagen kan sysselsättnings- eller brukspenning helt eller delvis lämnas obetald, om betalningen inte är nödvändig på grund av det stöd som fången får för verksamheten av någon annan myndighet eller av någon annan särskild orsak. I dessa fall kan ersättning för kost och logi tas ut.

Om en fånge inte har tillgång till tillräckliga inkomster eller tillgångar på det sätt som avses i lagen om utkomststöd och han i enlighet med lagen om utkomststöd har utgifter som ska täckas och som han inte har kunnat täcka med det uppehälle som han får från fångvården, kan fången med stöd av lagen om utkomststöd ha rätt att få dessa utgifter helt eller delvis täckta med utkomststöd, om de villkor för erhållande av utkomststöd som föreskrivs i lagen om utkomststöd i övrigt blir uppfyllda.

Av följande avgörande av högsta förvaltningsdomstolen framgår att det uppehälle som fången får i fängelset är primärt i förhållande till utkomststödet.

HFD 2003:1221

Den försörjning som fängelset ger är det primära utkomssystemet för fångar. Fångarna har emellertid inte uteslutits från utkomststödet. Fångar kan hamna i behov av utkomststöd, varvid de har rätt till utkomststöd på samma grunder som andra hjälpbehövande. Häktade har inte med stöd av häktningsslagen någon ovillkorlig rätt att få brukspenning från fängelset. X har därmed haft rätt att täcka nödvändiga bruksmedel med utkomststöd, om förutsättningarna för erhållande av utkomststöd i övrigt har uppfyllts.

I 7 kap. i fängelselagen och 3 kap. häktningsslagen ges bestämmelser om fångarnas kost, grundläggande utkomst och logi. Vid en sluten anstalt sköter anstalten om fångarnas och de häktades dagliga grundläggande uppehälle, som utöver logi även omfattar bland annat kost och nödvändiga kläder. Fångar som avtjänar sitt straff på öppen anstalt ska använda sina egna kläder. För fångar ska enligt 10 kap. i fängelselagen och 6 kap. häktningsslagen på Brottpåföljdsmyndighetens försorg ordnas eller på något annat sätt garanteras hälso- och sjukvård samt medicinsk rehabilitering som motsvarar fångarnas medicinska behov. Hälso- och sjukvård och rehabilitering som fången behöver på medicinska grunder bekostas av staten.

Statens betalningsskyldighet förutsätter att den undersökning eller vård som ordnas utanför fängelset ska vara ordinerad eller godkänd av en läkare vid Brottpåföljdsmyndigheten. En fånge har rätt att på egen bekostnad med tillstånd av en läkare vid Brottpåföljdsmyndigheten få mediciner, undersökning och annan hälso- och sjukvård i fängelset. Fängelserna tillhandahåller tandvård för fångar om det är nödvändigt på grund av sjukdom eller för att förebygga en betydande skada. Fången bekostar således icke-brådskande tandvård själv. Glasögon finansieras inte av Brottpåföljdsmyndigheten, utom i undantagsfall där fången inte har någon hemkommun i Finland och strafftiden är lång. I dessa situationer kan man enligt övervägande bevilja utkomststöd, om förutsättningarna för beviljande av utkomststöd uppfylls och om fången inte kan täcka de aktuella kostnaderna på annat sätt.

Fångvården svarar inte för de kostnader som en fånge har för att upprätthålla likadana förhållanden som utanför fängelset eller exempelvis för hans kontakter med närstående. Sådana kostnader kan vara bland annat hyra för bostad, kostnader för lagring av lösöre, telefon- och brevkostnader samt kostnader för tillåtna resor som fången gör utanför fängelset. Enligt prövning kan en fånges boendekostnader beaktas i utkomststödet under en kort dom till exempel för samma tid för vilken FPA beviljar bostadsbidrag. Andra behövliga utgifter som fångvårdsväsendet inte ersätter, liksom även kostnader som föranleds för familjen för att hålla kontakt med fången samt besöksresor kan beaktas som utgifter vilka orsakas av personens eller familjens särskilda behov eller förhållanden, vilket innebär att man kan bevilja kompletterande utkomststöd enligt 7 c § i lagen om utkomststöd och förebyggande utkomststöd i enlighet med 13 § i lagen för dessa kostnader.

Högsta förvaltningsdomstolen har gett följande avgörande gällande ordnandet av fångens boende.

HFD 2003:674

Boendet av X hade ordnats under avtjänande av fängelsestraff 8.8.2001–8.6.2002 på det sätt som avses i lagen om verkställighet av straff. Enligt ett beslut om utkomststöd var boendet för X tryggt efter frigivningen från fängelset. I ärendet har inte framkommit några särskilda grunder för att kostnaderna för den bostad som ensamstående X hade hyrt under sin fängelsetid skulle ha betraktats som nödvändiga boendeutgifter enligt 7 § 3 mom. lagen om utkomststöd. X:s ansökan om erhållande av utkomststöd från och med september 2001 för hyresutgifter har därför med grundad anledning avslagits.

För att en fånges anpassning i samhället ska främjas har fången kunnat placeras i övervakad frihet på prov utanför fängelset tidigast sex månader före frigivningen. Bestämmelserna om övervakad frihet på prov ingår i 2 c kap. 8 § i strafflagen (39/1889, ändrad med lag 780/2005). Riksdagen har fått regeringens proposition om lagstiftning om övervakad frihet på prov (RP 140/2012 rd) för behandling. Avsikten är att den nuvarande regleringen av frihet på prov införs i den nya lag som stiftas utifrån propositionen. Lagen planeras träda i kraft våren 2013. Utkomsten för en person som är i övervakad frihet på prov bygger på de primära utkomssystemen. Detta gäller även i likhet med en person som fullföljer ett övervakningsstraff i enlighet med lagen om övervakningsstraff (330/2011). Den som placerats i övervakad frihet på prov har rätt till primära förmåner som är primära i förhållande till utkomststödet, till exempel arbetslöshetsförmåner, studiestöd, pensioner, sjukdagpenning, bostadsbidrag och andra socialskyddsförmåner. Utkomststöd beviljas som en förmån i sista hand enligt bestämmelserna i lagen om utkomststöd.

Fångvården ersätter alltså inte alla sådana utgifter som kan beaktas vid beviljande av utkomststöd. Vid behandling av utkomststödsärenden ska en utredning alltid göras över vad fången i verkligheten kan få på Brottsförhållandenmyndighetens bekostnad och hur stora fångens faktiska inkomster och tillgångar är. Kompletterande uppgifter begärs i första hand av fången, som i egenskap av sökande av utkomststöd i enlighet med 17 § i lagen om utkomststöd är skyldig att lämna alla nödvändiga uppgifter som påverkar utkomststödet som han eller hon har kännedom om till den tjänsteinnehavare som behandlar utkomststödsärendet. Den tjänsteinnehavare som beviljar utkomststöd kan anskaffa uppgifter som är nödvändiga för att avgöra ärendet även från fängelset, till exempel av fängelsets socialarbetare. Detta förutsätter i princip fångens samtycke. Först och främst har personen den primära informations- och anmälningsskyldigheten vad gäller uppgifter som är nödvändiga för att avgöra ärendet. Å andra sidan är uppgiften om att klienten får utkomststöd en uppgift som ska hemlighållas, och att yppa denna uppgift för en utomstående förutsätter uttryckligt samtycke av den berörda personen eller separata bestämmelser i lag (se punkt 3.3 Informations- och anmälningsskyldighet samt utlämning och hemlighållande av uppgifter).

En utländsk fånge som saknar inkomster och tillgångar för sin oundgängliga försörjning kan vara berättigad till utkomststöd om hans oundgängliga försörjning som avses i 19 § 1 mom. i grundlagen inte kan säkras på annat sätt. Om en utländsk fånge saknar hemort eller permanent boningsort i Finland ska den kommun där häktet är beläget ordna det utkomststöd som behövs med tillämpning av 14 § lagen om utkomststöd. Utlänningars rätt till utkomststöd behandlas närmare i kapitel 2.5.

2.3 FÖRSÖRJNINGSPLIKT SOM AVSES I LAGEN OM UTKOMSTSTÖD

Den försörjningsplikt som avses i lagen om utkomststöd definieras i 2 § 2 mom. i lagen på följande sätt:

Var och en är skyldig att enligt bästa förmåga dra försorg om sig själv och sitt eget uppehälle samt i den omfattning som bestäms i äktenskapslagen (234/1929), lagen om underhåll för barn (704/1975) och i annan lag om sin makes samt sina minderåriga barns och adoptivbarns uppehälle.

Enligt 2 § 2 mom. i lagen om utkomststöd är utgångspunkten vid bedömning av behov av utkomststöd att var och en är skyldig att enligt bästa förmåga dra försorg om sig själv och sitt eget uppehälle.

Enligt bestämmelsen är var och en också skyldig att dra försorg om sin makes eller i ett registrerat parförhållande om den andra partens samt om sina minderåriga barns och adoptivbarns uppehälle i den omfattning som föreskrivs om den privaträttsliga försörjningsplikten i de speciallagar som nämns i bestämmelsen.

I enlighet med de speciallagar som räknas upp i 2 § 2 mom. i lagen om utkomststöd gäller den privaträttsliga försörjningsplikten inte sambor, utan begränsas till att gälla make eller den andra parten i ett registrerat partnerskap. Regleringen påverkar inte heller definitionen av en familj i enlighet med 3 § i lagen om utkomststöd (gällande definitionen av familj se punkt 3.2.3.1.).

Äktenskapslagen och lagen om registrerat partnerskap

Enligt 46 § 1 mom. i äktenskapslagen (411/1987) ska vardera maken efter förmåga bidra till familjens gemensamma hushåll och makarnas underhåll. Makarnas underhåll omfattar tillgodoseende av deras gemensamma samt vardera makens personliga behov. Enligt paragrafens 2 mom. kan beloppet av underhållsbidrag till make och betalningssättet fastställas genom avtal eller domstols beslut. Denna skyldighet gäller även parterna i ett registrerat partnerskap (8 § i lagen om registrerat partnerskap 950/2001). I äktenskapslagen nämns inte att vardera maken är skyldig att bidra till underhållet för den andra makens minderåriga barn.

Högsta förvaltningsdomstolen har gett bland annat följande avgöranden gällande makarnas försörjningsplikt:

HFD 2009:2235

Ärendet handlar om huruvida A avsiktligt försummat sin försörjningsplikt och om han därigenom kan åläggas skyldighet att återbetala det utkomststöd som hans tidigare hustru erhöll under makarnas äktenskap. Makar är i enlighet med lagen om utkomststöd skyldiga att dra försorg om varandras uppehälle i den omfattning som föreskrivs i äktenskapslagen. Försörjningsplikten fortsätter under hela den tid som äktenskapet gäller oberoende av om makarna bor tillsammans eller separat eller om skilsmässa aktualiserats.

Tjänsteinnehavaren utredde då han beviljade utkomststöd B:s behov av utkomststöd och hade också kontakt med A. Tjänsteinnehavarens beslut om att utkomststödet debiteras av den försörjningspliktiga i anslutning till beviljandet av utkomststödet är en juridisk förutsättning för återkrav. Att ålägga en försörjningspliktig att ersätta utkomststödet ankommer dock på förvaltningsdomstolen.

A har varit försörjningspliktig i förhållande till sin förutvarande maka fram till äktenskapets upphörande. Då man emellertid beaktar att A, efter att maken B flyttade, ensam svarat för familjens utgifter och att även barnaskötseln utöver det övriga har medfört extra kostnader samt under beaktande av den utredning om makarnas omständigheter som kan inhämtas från handlingarna, kan A inte anses att på det sätt som avses i 20 § 1 mom. 4 punkten avsiktligt ha försummat sin försörjningsplikt. På dessa grunder ska förvaltningsdomstolens beslut hävas och ansökan av socialnämnden i X avvisas.

HFD 2009:2236

Enligt den utredning som kan inhämtas från handlingarna har makarna flyttat till olika adresser år 2006. A har arbetat som städerska och hennes bruttoinkomster våren 2007 har varit cirka 1 160–1 400 euro per månad. Hyran för hennes bostad har varit 650 euro per månad.

Våren 2007 utgjorde inkomsterna för B, som erhöll utkomststöd, arbetsmarknadsstödet per månad, utöver vilket han i februari fick 141,31 euro och 400,14 euro i februari och i mars 274,69 euro i bostadsbidrag för sina bostadsutgifter. Som B:s utgifter vid beräkning av utkomststödet godkändes bostadskostnaderna 520 euro per månad och utkomststödet grunddel 389,37 euro 389,37 euro.

Då A:s ringa inkomster och utredningen om makarnas omständigheter beaktas, kan A inte anses ha varit förmögen att ta del i uppehållet av sin make och på det sätt som avses i 46 § 1 mom. i äktenskapslagen därigenom ha försummat sin försörjningsplikt på det sätt som avses i 20 § 1 mom. 4 punkten i lagen om utkomststöd. På dessa grunder ska förvaltningsdomstolens beslut hävas och ansökan av socialnämnden i X avvisas.

Lag om underhåll för barn

Bestämmelser om barns rätt till underhåll från föräldrarna finns i lagen om underhåll för barn (704/1975). Reglering av försörjningsplikten ingår också i andra lagar, såsom i lagen om utkomststöd (580/2008), skadeståndslagen (412/1974) och brottsskadelagen (1204/2005).

Enligt 1 § i lagen om underhåll för barn äger barnet rätt till tillräckligt underhåll. Det innebär tillgodoseende av de materiella och andliga behov som motsvarar barnets utvecklingsnivå, den vård och utbildning barnet behöver samt härav föranledda kostnader. Enligt 2 § i lagen svarar föräldrarna för barnets underhåll efter sin förmåga. Vid bedömandet av föräld-

rarnas förmåga att underhålla barnet beaktas deras ålder, arbetsförmåga och möjligheter att delta i förvärvsarbete, beloppet av tillbudsstående medel samt deras övriga, på lag grundade underhållsansvar. Endast föräldrarna eller adoptivföräldrarna har försörjningsplikt gentemot barnet. Den som vid sidan av eller i stället för föräldrarna har anförtrots den juridiska vårdnaden om ett barn eller en person som i verkligheten svarar för vården av barnet är inte skyldig att försörja barnet.

Beträffande barn som placerats i enskilt hem, som avses i 81 § i barnskyddslagen (417/2007), uppstår ingen försörjningsplikt för den som vårdar barnet eller dennes familj, utan försörjningsplikten kvarstår hos barnets föräldrar. En individuell kalkyl för utkomststöd uppgörs för ett barn som placeras i enskilt hem och som ansöker om utkomststöd. Den ansvariga vårdarens eller dennes familjs inkomster påverkar inte det belopp av utkomststöd som barnet beviljas. De inkomster och tillgångar som i verkligheten är disponibla för barnet beaktas som barnets inkomster och tillgångar. Sådana inkomster eller tillgångar kan vara exempelvis underhållsbidrag av föräldrarna, familjepension och barnbidrag.

Högsta förvaltningsdomstolen har gett bland annat följande avgörande i anslutning till ärendet:

HFD 2001:2975

Y var vid tidpunkten då beslut om utkomststöd fattades 17 år gammal och därmed, trots att han bodde hos X, omyndig samt under sina föräldrars beslutande makt och försörjningsplikt. Föräldrarna svarar för sitt minderåriga barns försörjning efter sin förmåga även om barnet inte bor hos sina föräldrar. Om en minderårig person inte kan få sin försörjning av egna inkomster eller tillgångar eller genom försorg av sina föräldrar, har personen rätt att få utkomststöd enligt sina behov. Utkomststöd som betalats till ett barn kan återkrävas av föräldrarna, om de uppsåtligen har försummat sin försörjningsplikt. En kalkyl skulle uppgöras för Y över hans utgifter jämte inkomster och tillgångar till grund för bedömning av hans rätt till utkomststöd. Vid uppgörande av kalkylen skulle föräldrarnas försörjningsplikt endast beaktas till den del som föräldrarna i verkligheten hade bidragit till försörjningen

Försummelse av försörjningsplikten är inte en grund för förvägrande av utkomststöd till den som borde ha fått försörjning. I detta fall är den primära formen av försörjning i förhållande till utkomststödet dock underhållsstöd. Bestämmelser om underhållsstöd ges i lagen om underhållsstöd. I 6 § i lagen om underhållsstöd ges mer ingående bestämmelser om när ett barn har rätt till underhållsstöd. Underhållsstöd beviljas utifrån ansökan på det sätt som anges i 7 § i lagen, då villkoren i 6 § i lagen blir uppfyllda. Avsikt-

lig försummelse av den lagstadgade privaträttsliga försörjningsplikten kan utgöra grund för återkrav av utkomststöd (för mer ingående information om återkrav se kapitel 5).

Enligt 3 § i lagen om underhåll för barn upphör barns rätt att erhålla underhåll av föräldrarna när barnet fyller aderton år. Föräldrarna svarar för kostnaderna för barnets utbildning även efter det barnet fyllt aderton år, om detta prövas skäligt. Härvid beaktas särskilt barnets anlag, utbildningstiden och kostnaderna för utbildningen samt barnets möjligheter att efter avslutad utbildning självt svara för kostnaderna för sin utbildning.

Föräldrarnas underhållsskyldighet som avses i 2 § 2 mom. lagen om utkomststöd gäller endast minderåriga barn. Möjligheten för en person som uppnått myndig ålder att få skolbidrag av sina föräldrar grundar sig inte på den skyldighet som föräldrarna har att dra försorg om sina barns uppehälle enligt 2 § 2 mom. lagen om utkomststöd, utan är ett i 2 § 1 mom. avsett annat sätt på vilket barnet helt eller delvis kan få sin utkomst. Därav följer, att utkomststöd som beviljats en myndig person inte kan återkrävas av hans eller hennes föräldrar.

Om till exempel föräldrarna till en myndig studerande i själva verket sörjer för sitt barns uppehälle under studietiden, är det inte befogat att bevilja utkomststöd. Om det bidrag som föräldrarna betalar inte täcker alla de utgifter som ligger till grund för beviljande av utkomststöd, räknas bidraget från föräldrarna i utkomststöds kalkylen som inkomst för den studerande, om det inte är fråga om sådant ringa understöd som avses i 11 § 2 mom. lagen om utkomststöd. Hjälpn måste alltså bestå av ett verkligt bidrag. Endast en bedömning av att föräldern har möjlighet att bidra till försörjningen av sitt studerande barn utgör inte en grund för avslag på ansökan om utkomststöd.

Högsta förvaltningsdomstolen har meddelat bland annat följande avgöranden:

HFD 2000:3001

Enligt lagen om utkomststöd är föräldrarna inte försörjningspliktiga gentemot sina myndiga barn. Föräldrarnas försörjningsplikt kan inte heller motiveras med 3 § 2 mom. i lagen om underhåll för barn som föreskriver att föräldrarna svarar för kostnaderna för barnets utbildning. Om den som anhåller om utkomststöd de facto får medel av sina föräldrar till sitt uppehälle eller annan försörjning ska dessa betraktas som disponibla medel.

X hade inte haft andra inkomster än 1 270 mark i månaden i studiepenning. X hade inte förnekat att han fram till den 31 maj 1999 delvis hade fått sin utkomst av föräldrarna. Enligt en utkomststöds kalkyl som gjordes för föräldrarnas familj skulle inkomsterna bara ha räckt till för att ge X medel för hans försörjning för

en del av grunddelen. Eftersom föräldrarna enligt lagen om utkomststöd inte är försörjningspliktiga gentemot sina myndiga barn hade mamman till X inte varit tvungen att sälja ut en del av sina tillgångar för att få medel till X:s försörjning. Med beaktande av dessa omständigheter var det inte bevisat att X hade fått en del av sin utkomst med hjälp av understöd från föräldrarna i juni–juli 1999.

HFD 2001:3187

22-årige studeranden X meddelade vid ansökan om utkomststöd att hon fått bidrag av sina föräldrar för hyra och levnadskostnader, men lämnade i samband med överklagande ett intyg över att det varit fråga om ett lån. Med beaktande av vad som föreskrivits i lagen om underhåll för barn angående föräldrarnas ansvar för kostnaderna för barnets utbildning samt med beaktande av den redogörelse som lämnats i ärendet hade X de facto fått sin utkomst av sina föräldrar med lånade pengar som åtminstone inte omedelbart under studietiden behövde återbetalas. Under dessa omständigheter var X inte i behov av utkomststöd.

2.4 SKYLDIGHET ATT ANMÄLA SIG SOM ARBETSSÖKANDE

I 2 a § i lagen om utkomststöd (1294/2002) ges bestämmelser om en persons skyldighet att anmäla sig som arbetslös arbetssökande vid arbets- och näringsbyrån i enlighet med följande:

En person i åldern 17–64 år som ansöker om utkomststöd är skyldig att anmäla sig som arbetslös arbetssökande vid Arbetskraftsbyrån, om han eller hon inte

- 1) arbetar som löntagare eller företagare;*
- 2) studerar på heltid;*
- 3) är en sådan person som avses i 3 kap. 3 § 1 mom. eller 4 § 1–5 punkten i lagen om utkomtskydd för arbetslösa (1290/2002);*
- 4) på grund av anstaltsvård eller på grund av sjukdom som en läkare konstaterat är förhindrad att ta emot arbete; eller*
- 5) på grund av någon annan godtagbar och med ovan nämnda orsaker jämförbar orsak är förhindrad att ta emot arbete.*
- 6) Om den som ansöker om utkomststöd inte anmäler sig som arbetssökande vid Arbetskraftsbyrån, kan utkomststödet grunddel sänkas så som anges i 10 §.*

Enligt 2 a § 1 mom. i lagen om utkomststöd är en person i åldern 17–64 år som ansöker om utkomststöd skyldig att anmäla sig som arbetslös arbetsökande vid arbets- och näringsbyrån, med vissa undantag som framgår av bestämmelsen. Syftet med 2 a § i lagen om utkomststöd, som behandlar skyldigheten att anmäla sig som arbetssökande, uppställdes enligt motiveringen till regeringens proposition som ledde till stiftandet av paragrafen (regeringens proposition med förslag till lag om arbetsverksamhet i rehabiliteringssyfte och vissa lagar som har samband med den, RP 184/2000 rd) var att uppmuntra klienterna att delta i arbetskraftsförvaltningens primära aktiva åtgärder och få arbete på den allmänna arbetsmarknaden. Skyldigheten i enlighet med paragrafen stödjer syftet med stödet, som framgår av 1 § i lagen om utkomststöd, dvs. att stödet är en förmån som beviljas i sista hand och att syftet med det är att hjälpa klienterna att klara sig på egen hand. Dessutom ger skyldigheten uttryck för den försörjningsplikt som avses i 2 § 2 mom. i lagen om utkomststöd.

Enligt 2 a § 1 mom. i lagen om utkomststöd gäller skyldigheten att anmäla sig som arbetssökande vid arbets- och näringsbyrån inte löntagare eller företagare (punkt 1), heltidsstuderande (punkt 2) och personer som på grund av institutionsvård eller på grund av sjukdom som en läkare konstaterat är förhindrade att ta emot arbete (punkt 4).

Enligt 2 a § 1 mom. 3 punkten gäller skyldigheten inte heller sådana personer som avses i 3 kap. 3 § 1 mom. eller 4 § 1–5 punkten i lagen om utkomtskydd för arbetslösa (1290/2002) (4 § 2 mom. 4 och 5 punkterna har ändrats fr.o.m. 1.1.2013 genom lag 918/2012). I 3 kap. i lagen om utkomtskydd för arbetslösa ges bestämmelser om de allmänna begränsningarna för erhållande av arbetslöshetsförmån. Med arbetslöshetsförmån avses i lagen om utkomtskydd för arbetslösa arbetslöshetsdagpenning och arbetsmarknadsstöd (1 kap. 2 § i lagen). I 3 kap. 3 § i lagen ges bestämmelser om en i bestämmelsen mer ingående definierad arbetslös persons rätt till arbetslöshetsförmån. I 4 § i samma kap. 3 ges bestämmelser om förmåner som förhindrar erhållande av arbetslöshetsförmån.

Utöver de personer som räknas upp ovan är inte heller personer som på grund av någon annan godtagbar och med ovan nämnda orsaker jämförbar orsak är förhindrade att ta emot arbete skyldiga att anmäla sig som arbetssökande (2 a § 1 mom. punkt 5 i lagen om utkomststöd). Enligt motiveringen till ovan nämnda 2 a § i regeringens proposition är en sådan annan godtagbar orsak att inte anmäla sig vid arbets- och näringsbyrån som avses i punkt 5 i nämnda paragraf t.ex. att personen i fråga är sådan familjevårdare som avses i familjevårdarlagen (312/1992) eller sköter en äldre, handikappad eller sjuk person med stöd av ett sådant avtal om stöd för närståendevård som avses i lagen om närståendevård (937/2005) minst fyra timmar per dag. Då det bedöms om en orsak är godtagbar kan enligt motiveringen också beaktas

att personen i fråga sköter sitt barn under skolåldern hemma eller har rätt till stöd för hemvård av barn enligt 3 § lagen om stöd för hemvård och privat vård av barn (1128/1996). Andra godtagbara orsaker är t.ex. fullgörande av värnplikt eller civiltjänst.

Om personen däremot är i behov av utkomststöd exempelvis på grund av att han eller hon på eget initiativ blivit alterneringsledig eller fått oavlönad ledighet från sitt arbete, bör utkomststöd i regel endast beviljas enligt individuell prövning och med grundad anledning.

I enlighet med 2 a § 2 mom., om den som ansöker om utkomststöd inte anmäler sig som arbetssökande vid arbets- och näringsbyrån, kan utkomststödets grunddel sänkas så som föreskrivs i 10 § lagen om utkomststöd.

I samband med sänkning av grunddelen ska i enlighet med 10 § 2 mom. i lagen om utkomststöd alltid, om möjligt tillsammans med den som söker utkomststödet och vid behov i samarbete med Arbetskraftsmyndigheterna (fr.o.m. 1.1.2013 Arbets- och näringsmyndigheterna, lag om offentlig Arbetskrafts- och företagsservice, 916/2012, 3 §) och andra myndigheter, upprättas en handlingsplan för att hjälpa klienten att klara sig på egen hand.

Utöver detta kan sänkning av grunddelen i enlighet med 10 § 4 mom. i lagen om utkomststöd göras endast under förutsättning att detta inte äventyrar den utkomst som oundgängligen behövs för att trygga ett människovärdigt liv och att sänkningen inte heller i övrigt kan anses oskälig. Sänkningen kan göras för högst två månader åt gången räknat från vägran eller försummelsen (för mer information om sänkning av grunddelen se kapitel 4.2.2).

Om den som ansöker om utkomststöd inte anmäler sig som arbetssökande vid arbets- och näringsbyrån på det sätt som avses i 2 a § 1 mom. i lagen om utkomststöd kan detta alltså beaktas på det framförda sättet då utkomststödets belopp bedöms. Den tjänsteinnehavare som behandlar utkomststödsärenden i kommunen ska dock före utfärdande av beslut om utkomststöd tillsammans med klienten bedöma vilken inverkan förfarandet har på det utkomststöd som beviljas. Detta ska också beaktas i klientplanen (för mer ingående information om klientplanen se kapitel 3.2.5.).

2.5 UTKOMSTSTÖDETS FÖRHÅLLANDE TILL BARNSKYDET

Den nya barnskyddslagen (417/2007) trädde i kraft den 1 januari 2008. Avvikande från den övriga socialservicen och de övriga stödåtgärderna behandlas barnskyddet i denna handbok i ett separat avsnitt, där barnskyddslagens innehåll och centrala syfte och lagens förhållande till utkomststödet beaktas. En familj som är klient hos barnskyddet kan stöd-

jas ekonomiskt även genom att bevilja utkomststöd eller förebyggande utkomststöd.

Enligt 1 § i barnskyddslagen är barnskyddslagens syfte att trygga barnets rätt till en trygg uppväxtmiljö, en harmonisk och mångsidig utveckling samt till särskilt skydd. Målet med lagen är att tillgodose barnets och familjens behov av hjälp och stöd så tidigt som möjligt på ett sådant sätt att hjälpen och stödet i mån av möjlighet förhindrar att problemen blir svårare och att tyngre åtgärder inom social- och hälsovården behöver tillgripas.

Ett tillräckligt tidigt stöd av rätt slag har central betydelse när det gäller att minska barnets, den unga personens eller familjens mänskliga lidande, främja deras delaktighet och samtidigt förebygga utslagningen av barnet eller den unga. För att uppnå detta mål betonar barnskyddslagen betydelsen av förebyggande barnskydd som gäller hela kommunens servicesystem inom barnskyddet som helhet.

Med stöd av den nya lagen ville man förbättra barnskyddets planmässighet både på kommunal nivå och vid förverkligandet av barnskyddet för ett enskilt barn eller en enskild familj. Ytterligare ett centralt mål med lagen var att förbättra det multiprofessionella samarbetet mellan myndigheterna. 12 § i barnskyddslagen ålägger kommunen skyldighet att göra upp en plan över kommunens verksamhet för att främja barns och unga personers välfärd samt ordna och utveckla barnskyddet. Planen kan också göras upp för flera kommuner.

Enligt 3 § i barnskyddslagen består det barn- och familjeinriktade barnskyddet av utredning av behovet av barnskydd, stödåtgärder inom öppenvården, brådskande placering och omhändertagande av barn samt därtill ansluten vård utom hemmet och eftervård.

Enligt 3 a § i lagen ska kommunen ordna förebyggande barnskydd för att främja barns och unga personers välfärd då barnet eller familjen inte är klienter inom barnskyddet. Genom det förebyggande barnskyddet främjas och tryggas barns uppväxt, utveckling och välfärd samt ges stöd i föräldraskapet. Det förebyggande barnskyddet omfattar sådant stöd och särskilt stöd som ges till exempel inom undervisning, ungdomsarbete och dagvård, vid rådgivningsbyråerna för mödravård och barnavård samt inom annan social- och hälsovård. Då barnet är klient inom barnskyddet, tillhandahålls förebyggande barnskydd som en del av öppenvården, vården utom hemmet eller eftervården.

Det förebyggande barnskyddet förverkligas genom att ingripa i frågorna och problemen så tidigt som möjligt, stödja föräldrarna och vårdnadshavarna i vården och fostran av barnet samt beakta barnets intresse i alla situationer. Förebyggande barnskydd omfattar således också uppföljning och utveckling av barnens och ungdomarnas uppväxtförhållanden samt utveckling av servicesystemet i kommunen.

Enligt 4 § i barnskyddslagen ska barnets bästa vara ett centralt bedömningskriterium vid alla barnskyddsåtgärder som gäller barnet, såsom även vid

alla andra åtgärder som gäller barnet. Som barn betraktas i barnskyddslagen den som inte fyllt 18 år och som ung person den som är 18–20 år (6 § i lagen).

Klientplanen inom barnskyddet

Bestämmelser om klientplanen inom barnskyddet ges i 30 § i barnskyddslagen. I paragrafens 1–3 mom. ges bestämmelser om den klientplan som ska göras upp för barnet och i paragrafens 4 mom. ges bestämmelser om klientplanen för eftervården. Enligt paragrafens 3 mom. ska för föräldrarna till ett omhändertaget barn i princip göras upp en separat klientplan som stöd i föräldraskapet. Planen ska vid behov göras upp i samråd med den övriga social- och hälsovården såsom missbrukarvården och mentalvården. Om en klientplan redan har gjorts upp för föräldrarna inom vuxensocialarbetet kan det ofta vara ändamålsenligast att de behov som uppkommer via barnskyddet beaktas då planen kontrolleras och att man sörjer för att samarbetet med barnskyddet förblir intensivt. En allmän bestämmelse om uppgörande av klientplaner inom socialvården ingår i 7 § i klientlagen för socialvården (för mer ingående information om klientplanen se kapitel 3.2.5).

Barnskyddet ska i så hög grad som möjligt bygga på myndigheternas och de berörda klienternas gemensamma planering. Att uppgöra en klientplan är särskilt viktigt för att kunna genomföra ett målinriktat och planmässigt socialarbete. Syftet med klientplanen är att heltäckande bedöma barnets och familjs situation och trygga dem ett tillräckligt långsiktigt stöd.

Den klientplan som görs upp inom barnskyddet ska utreda barnets bästa och bedöma de olika åtgärdernas sannolika inverkan på barnets utveckling och tillväxt. Uppgörandet av planen ska vara en process där de berörda parterna med socialarbetarens hjälp och stöd bedömer sin livssituation och utreder alternativa möjligheter att åstadkomma förändringar. Utifrån planen kan man på ett ändamålsenligt sätt som tryggar barnets bästa planera och ordna nödvändiga och tillräckliga tjänster och stödåtgärder för barnet och familjen. Av planen ska framgå barnets och familjs behov av tjänster och stöd samt de problem i vilka man vill ingripa, under vilken tidsperiod och på vilket sätt. I planen ska dessutom antecknas hur genomförandet av planen följs upp och på vilket sätt och när planen kontrolleras.

Skyldighet att vidta stödåtgärder inom öppenvården

Stödåtgärderna inom öppenvården bygger på frivillighet. Omhändertagande och placering utom hemmet i anslutning till detta kan på de villkor som föreskrivs i barnskyddslagen också genomföras oberoende av de berörda par-

ternas vilja. Stödåtgärderna inom öppenvården är primära i förhållande till omhändertagande.

Bestämmelser om villkoren för och syftet med stödåtgärderna inom öppenvården ges i 34 § i barnskyddslagen. Enligt bestämmelsen ska stödåtgärder inom öppenvården vidtas utan dröjsmål om uppväxtförhållandena äventyrar eller inte tryggar ett barns hälsa eller utveckling, eller om ett barn genom sitt beteende äventyrar sin hälsa eller utveckling. Syftet med stödåtgärderna är att främja och stödja ett barns positiva utveckling samt stödja och stärka förmågan och möjligheterna att fostra hos föräldrarna och andra personer som svarar för barnets vård och fostran.

I praktiken orsakas behov av barnskydd ofta av problem med den mentala hälsan och berusningsmedel samt brister i livskontrollen hos föräldrarna. Stödåtgärder inom öppenvården vidtas i mån av möjlighet i samarbete med barnet samt föräldrarna och med andra personer som deltar i barnets vård och fostran. Ofta kan man vara tvungen att pröva många olika stödformer i samarbete med familjen och vid behov i multiprofessionellt samarbete med olika myndighetsaktörer tills en fungerande form av hjälp hittas. Bland annat ekonomiskt stöd kan ges en person eller familj exempelvis utifrån lagen om utkomststöd eller barnskyddslagen.

Tryggande av försörjning och boende

I 35 § i barnskyddslagen ges följande bestämmelser om tryggandet av försörjningen och boendet:

När behovet av barnskydd i väsentlig mån beror på otillräcklig försörjning, bristfälliga boendeförhållanden eller avsaknad av bostad eller när dessa omständigheter utgör ett väsentligt hinder för barnets och familjens rehabilitering, ska kommunen utan dröjsmål ordna tillräckligt ekonomiskt stöd samt avhjälpa bristerna i boendeförhållandena eller ordna en bostad som motsvarar behovet.

Tillräckligt ekonomiskt stöd och boende ska ordnas även för ett barn eller en ung person i eftervård enligt 75 § 1 mom., om rehabiliteringen av den unga personen kräver detta.

Enligt motiveringen till regeringens proposition (RP 252/2006 rd) som ledde till stiftandet av barnskyddslagen är de rättigheter för tryggandet av försörjning och boende så kallade subjektiva rättigheter som barn och familjer som är klienter hos barnskyddet och unga som håller på att bli självständiga har rätt till då de villkor som avses i bestämmelsen blir uppfyllda.

Enligt 35 § 1 mom. i barnskyddslagen ska brister utan dröjsmål åtgärdas, när behovet av barnskydd i väsentlig mån beror på otillräcklig försörjning, bristfälliga boendeförhållanden eller avsaknad av bostad eller när dessa omständigheter utgör ett väsentligt hinder för barnets och familjens rehabilitering. Enligt motiveringen till propositionen innebär bestämmelsen att familjens otillräckliga försörjning eller bristfälliga boendeförhållanden aldrig någonsin ensamma får leda till omhändertagande av barnen.

Bestämmelsen innebär också att socialvårdsmyndigheterna, liksom även andra myndigheter är skyldiga att främja barns rätt till en trygg omgivning och nära mänskliga relationer. Bristen på bostad eller bristfälliga boendeförhållanden får inte innebära t.ex. att barnet och föräldrarna som ansvarar för barnets vård och fostran av den anledningen måste bo på olika ställen eller att barnet av denna orsak omhändertas.

Om familjens problem i väsentlig mån beror på bristfällig försörjning, ska det organ som ansvarar för socialvården (i praktiken den tjänsteinnehavare som behandlar barnskyddsfrågor i kommunen) enligt motiveringen till den proposition som nämns ovan vid behov sörja för dessa försörjningsförutsättningar genom att bevilja familjen sådana ekonomiska stöd och andra åtgärder inom öppenvården som stöder familjens försörjning som avses i 36 § i lagen. I en sådan situation är beslutsfattaren inte bunden till bestämmelserna om utkomststödet belopp enligt lagen om utkomststöd, utan man ska ingripa i familjens problem genom att ordna tillräcklig hjälp och tillräckligt stöd.

Enligt 35 § 2 mom. i barnskyddslagen ska tillräckligt ekonomiskt stöd och boende ordnas även för ett barn eller en ung person i eftervård enligt 75 § 1 mom., om rehabiliteringen av den unga personen kräver detta. Villkoret för ett barn eller en ung person som är berättigad till eftervård är således att personens rehabilitering i enlighet med hans eller hennes behov av eftervård förutsätter att tillräckligt ekonomiskt stöd eller boendet ordnas. För boendets del innebär detta att sådant självständigt eller annat boende med stöd ordnas som rehabiliteringen av den unga förutsätter. Skyldigheten att ordna eftervård upphör senast när den unga personen fyller 21 år (75 § 3 mom. i barnskyddslagen).

Ministeriet betonar att om en ung person eller ett barn är i eftervård, har personen särskild rätt till eftervårdstjänster och -hjälp.

Andra stödåtgärder inom barnskyddets öppenvård

I 36 § i barnskyddslagen (911/2012) ges bestämmelser om andra stödåtgärder inom barnskyddets öppenvård enligt följande:

Det organ som ansvarar för socialvården ska utöver den socialservice som nämns i 17 § 1 och 2 mom. i socialvårdslagen, såsom hemservice, samt

utkomststöd och förebyggande utkomststöd enligt lagen om utkomststöd (1412/1997) samt barndagvård i enlighet med lagen om barndagvård (36/1973) med beaktande av den på barnets och familjens stödbehov baserade klientplanen såsom stödåtgärder inom barnskyddets öppenvård vid behov ordna:

- 1) stöd för utredning av barnets eller familjens problemsituation;*
- 2) ekonomiskt eller annat stöd för barnet i skolgången, vid anskaffning av yrke och bostad, placering i arbete, fritidsintressen, upprätthållandet av nära mänskliga relationer och tillgodoseendet av andra personliga behov;*
- 3) en stödperson eller stödfamilj;*
- 4) vård- och terapiserie som stöder barnets rehabilitering;*
- 5) familjearbete;*
- 6) placering av hela familjen i familje- eller anstaltsvård enligt 37 §;*
- 7) referensgruppsverksamhet;*
- 8) semester- och rekreationsverksamhet; samt*
- 9) andra tjänster och stödåtgärder som stöder barnet och familjen.*

Sådana socialvårdstjänster som är nödvändiga med tanke på barnets hälsa eller utveckling ska tillhandahållas i enlighet med den bedömning av behovet av dem som den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter har gjort i barnets eller föräldrarnas klientplan.

I 36 § 1 mom. i barnskyddslagen ges bestämmelser om de socialtjänster och andra stödåtgärder som kommunen som stödåtgärder inom barnskyddets öppenvård även ska ordna för familjer som är klienter hos barnskyddet under beaktande av den på barnets och familjens behov av stöd baserade klientplanen. Förteckningen i paragrafens 1 mom. är inte uttömmande, men den ger en bild av de många olika möjligheter att stöda barnet och familjen som är tillgängliga.

Kommunens skyldighet att ordna socialservice som avses i 36 § i barnskyddslagen preciserades från och med början av 2011. Enligt motiveringen i regeringens proposition (RP 137/2010 rd) som ledde till lagändringen ges i lagens 36 § bestämmelser om skyldigheten för det organ som ansvarar för socialvården att ordna stödåtgärder inom barnskyddets öppenvård när klienten inte har subjektiv rätt till service med stöd av 35 §. Med de stödåtgärder som nämns i förteckningen i 36 § 1 mom. i barnskyddslagen kan man i enlighet med 76 § i lagen också stöda barn eller unga som är i eftervård.

Med den lagändring som nämns ovan preciserades kommunens organiseringsskyldighet genom att lägga ett nytt 2 mom. till paragrafen. Enligt bestämmelsen ska sådana socialvårdstjänster som är nödvändiga med tanke på barnets hälsa eller utveckling tillhandahållas i enlighet med den bedömning av behovet av dem som den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter har gjort i barnets eller föräldrarnas klientplan.

Från början av 2013 nämns barndagvård i 36 § 1 och 2 mom. i barnskyddslagen som en separat stödform för småbarnsfostran. Reformen anknyter till den överföring mellan förvaltningsområdena som genomfördes med en lagändring i lagen om barndagvård (909/2012) som trädde i kraft från och med början av 2013, och genom vilken barndagvården lösgjordes från socialvården och socialservicen och överfördes till den verksamhet som undervisnings- och kulturministeriets ansvarar för.

I enlighet med 36 § 2 mom. i barnskyddslagen ska ett barn och en familj som är klienter hos barnskyddet tillhandahållas sådana socialvårdstjänster och sådan barndagvård som är nödvändiga med tanke på barnets hälsa eller utveckling i enlighet med den bedömning av behovet av dem som den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter har gjort i barnets eller föräldrarnas klientplan.

Även vid uppgörandet av en klientplan i anslutning till beviljandet av någon annan service, till exempel utkomststöd, till en familj som är klient hos barnskyddet eller en förälder, kan man bli tvungen att ta reda på vilken uppfattning den socialarbetare som svarar för barnets angelägenheter har om familjens behov av hjälp och stöd. Socialarbetaren inom barnskyddet ska säkerställa att de barnskyddsmässiga synpunkterna beaktas i det planmässiga arbetet som stödjer föräldrarnas rehabilitering. Rehabiliteringen av föräldrar till barn och unga som är klienter hos öppenvården förutsätter samarbete och vad gäller rehabiliteringen även en bedömning som gjorts i multiprofessionellt samarbete.

Den bedömning av behovet av socialvårdstjänster och barndagvård som den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter har antecknat i klientplanen innebär att kommunen är skyldig att ordna nämnda service. Den instans som ansvarar för ordnandet av servicen i kommunen ska se till att klienten får servicen i enlighet med den bedömning av behovet som har gjorts av socialarbetaren och inom den tidfrist som socialarbetaren har bedömt nödvändig med tanke på barnets hälsa eller utveckling. Om servicen och stödåtgärderna ska utfärdas ett förvaltningsbeslut som kan överklagas, och på vilket det är möjligt att söka ändring på det sätt som föreskrivs för respektive tjänst eller stödåtgärd.

Dessutom ska man beakta att det att behovet av service ännu inte har antecknats i klientplanen inte befriar kommunen från att ordna servicen exempelvis i brådskande situationer eller i situationer som avses i 35 § i barnskyddslagen, där behovet av barnskydd eller hindren för rehabiliteringen i väsentlig mån beror på otillräcklig försörjning eller bristfälliga boendeförhållanden.

Sammanfattning

Om behovet av barnskydd i väsentlig mån beror på bristfällig försörjning, ska det organ som ansvarar för socialvården vid behov sörja för barnets och familjens försörjningsförutsättningar genom att bevilja utkomststöd

eller ordna ekonomiska eller andra stödåtgärder inom öppenvården enligt 36 § i lagen. I en sådan situation är beslutsfattaren inte bunden till bestämmelserna om utkomststödet belopp enligt lagen om utkomststöd, utan man ska ingripa i familjens problem genom att ordna tillräcklig hjälp och tillräckligt stöd.

Försörjningen och boendet ska tryggas i enlighet med 35 § under förutsättning av att behovet av barnskydd i väsentlig mån beror på otillräcklig försörjning, bristfälliga boendeförhållanden eller avsaknad av bostad eller när dessa omständigheter utgör ett väsentligt hinder för barnets och familjens rehabilitering. Frågor som anknyter till försörjningen och boendet påverkar ofta föräldrarnas krafter, psykiska välbefinnande och möjligheter att sörja för barnens välmående. Därför kan dessa faktorer också utgöra sådana hinder för familjens rehabilitering som avses i lagen.

Ministeriet anser utifrån det som framgår ovan att barnskyddslagen lämnar kommunen prövningsrätt gällande på vilket sätt familjens ekonomiska situation och boende i olika fall ska tryggas. Den skyldighet som var och en har att enligt bästa förmåga dra försorg om sig själv och sitt eget uppehälle samt om sin makes samt sina minderåriga barns uppehälle slopar inte kommunens skyldighet att handla i sådana situationer som avses i 35 § i barnskyddslagen.

2.6 UTLÄNNINGAR OCH INVANDRARE SOM SÖKANDE AV UTKOMSTSTÖD

I detta kapitel behandlas rätten för utlänningar som vistas i Finland tillfälligt eller invandrare som fått en hemkommun att få utkomststöd i enlighet med lagen om utkomststöd.

2.6.1 Allmänna förutsättningar och grunder för en inresa och vistelse i landet

Enligt lagen om utkomststöd är utkomststödet en förmån som tryggar utkomsten som beviljas i sista hand. Detta gäller också utlänningar som vistas tillfälligt i Finland samt invandrare som fått en hemkommun i Finland och är permanent bosatta i Finland.

Såsom för alla persongrupper, gäller även för utlänningar och invandrare som söker utkomststöd att den primära formen av försörjning i förhållande till utkomststödet som beviljas en person eller familj i enlighet med 2 § i lagen

om utkomststöd är förvärvsarbete, verksamhet som företagare, andra förmåner som tryggar utkomsten, andra inkomster eller tillgångar, omvårdnad från en försörjningspliktig eller något annat sätt. I utlänningslagen ingår dessutom kravet på att försörjningen ska vara tryggad på något annat sätt än genom utkomststöd, vilket gäller såväl EU/EES-medborgare som personer som kommer från länder utanför EU/EES-området, dvs. s.k. tredjelandsmedborgare.

Således borde inte en utlänning eller invandrare ha ett större behov av utkomststöd än andra personer som har en sådan hemkommun som avses i lagen om hemkommun (201/1994) i Finland. Karaktären av en utlännings eller invandrades vistelse i Finland har betydelse med tanke på tillämpningen av lagen om utkomststöd, då man bedömer när personen kan ha rätt till utkomststöd som beviljas i sista hand, under beaktande av 2 § i lagen om utkomststöd.

Det har således betydelse för utkomststödet huruvida utlänningen eller invandraren har ett gällande uppehållstillstånd i Finland.

Bestämmandet av uppehållsrätten påverkas av huruvida personen är EU/EES-medborgare eller tredjelandsmedborgare. Även vistelsens syfte har inverkan på detta.

Person från ett land utanför EU/EES-området (tredjelandsmedborgare)

Enligt 11 § 1 mom. 1 och 2 punkten i utlänningslagen förutsätter inresa av en utlänning att en medborgare från ett land utanför EU/EES-området, dvs. tredjelandsmedborgare, vid inresa och vistelse i Finland har ett sådant *giltigt resedokument eller visum, uppehållstillstånd, uppehållstillstånd för arbetstagare eller uppehållstillstånd för näringsidkare som krävs. En person som rest in i landet tillfälligt som turist behöver inte uppehållstillstånd.*

Förutsättningen för beviljande av uppehållstillstånd till tredjelandsmedborgare är att personens försörjning är tryggad på ett sådant sätt att han eller hon inte blir beroende av utkomststöd (UtlL 11 och 39 §). Villkoret för en tredjelandsmedborgares inresa är att han eller hon vid behov kan visa upp handlingar av vilka framgår syftet med och förutsättningarna för den planerade vistelsen. Dessutom ska han eller hon kunna visa för gränsmyndigheterna att han eller hon har tillräckliga medel för sin försörjning med beaktande av såväl den planerade vistelsens längd som återresan till utreselandet eller genomresan till ett sådant tredje land till vilket hans eller hennes inresa är garanterad, eller att han eller hon på lagligt sätt förmår skaffa sig sådana medel (UtlL 11 § 3 mom.). Det finns emellertid några undantag från försörjningsförutsättningen. (Mer om försörjningsförutsättningarna se bilaga 2.)

Personer som kommit till Finland med visum: En utlänning kan vistas i Finland endast med visum trots att vistelsens karaktär egentligen förutsätter uppehållstillstånd. Detta kan vara fallet till exempel när en person ingått äktenskap med en person som bor i Finland och hans eller hennes avsikt är att bosätta sig här tillsammans med sin make. Om en sådan person ansöker

om utkomststöd finns det skäl att anmoda honom eller henne att ansöka om uppehållstillstånd och därigenom sörja för att grunderna för vistelsen i landet blir uppfyllda på det sätt som utlänningslagen förutsätter. Så länge som personen saknar ett uppehållstillstånd som ger honom eller henne rätt att vistas i landet, är personen beträffande utkomststöd i allmänhet jämförbar med en turist. (För mer information om detta se bilaga 2.)

Medborgare i EU/EES-området: En EU/EES-medborgare behöver endast ett giltigt identitetsbevis eller pass för inresa i landet. Personen kan vistas i landet i högst tre månader utan administrativa formaliteter. Om vistelsen är längre än tre månader ska personen registrera sin uppehållsrätt hos polisen. Förutsättningen för registreringen är antingen arbete eller självständig yrkesutövning eller tryggnad av försörjningen på annat sätt.

Det första uppehållstillståndet beviljas beroende på situationen av Migrationsverket eller polisen. Polisinrättningen svarar för registreringen av EU/EES-medborgares uppehållstillstånd och beviljande av uppehållskort för familjemedlem.

Vistelse efter inresa: Person från ett land utanför EU/EES-området (tredjelandssmedborgare): Beviljande av det första uppehållstillståndet till en utlänning har i enlighet med det som framförs ovan förutsatt uppgift om att utlänningens försörjning är tryggad, om personen inte har befriats från försörjningsförutsättningen i enlighet med utlänningslagen (se Bilaga 2). Utlänningens försörjning anses vara tryggad vid beviljande av det första uppehållstillståndet om hans eller hennes vistelse i landet bekostas med inkomster från förvärvsarbete, verksamhet som företagare, pensioner, tillgångar eller andra källor som anses sedvanliga så att han eller hon inte kan antas bli beroende av utkomststöd enligt lagen om utkomststöd eller av någon annan därmed jämförbar ekonomisk förmån som tryggar hans eller hennes försörjning. Som sådan förmån anses inte socialskyddsförmåner som ersätter kostnader. (UtlL 39 § 2 mom.)

Beslut om fortsatt tillstånd fattar i regel polisen på sökandens bostadsort om villkoren för det föregående tidsbegränsade uppehållstillståndet fortfarande uppfylls (UtlL 54 § 1 mom.). Den som söker uppehållstillstånd och fortsatt tillstånd ska för tillståndsmyndigheten förete en utredning om hur hans eller hennes försörjning tryggas i Finland (UtlL 39 § 4 mom.). När fortsatt tillstånd beviljas ska utlänningens försörjning vara tryggad så att beviljande av tillstånd inte förhindras av att utlänningen tillfälligt tyr sig till utkomststöd eller någon annan därmed jämförbar förmån för att trygga sin försörjning (UtlL 39 § 3 mom.). Den som beslutar om fortsatt tillstånd har, då han eller hon utfärdar beslutet, rätt att få veta huruvida personen i fråga har beviljats utkomststöd.

EU/EES-medborgare: EU/EES-medborgare har rätt att uppehålla sig i Finland under en längre tid än tre månader, om han eller hon har tillräckliga

tillgångar och vid behov sjukförsäkring för egen och sina familjemedlemmars räkning så att de inte blir en belastning för Finlands socialvårdssystem under vistelsen genom att upprepat ty sig till utkomststöd enligt lagen om utkomststöd eller därmed jämförbara förmåner eller på annat motsvarande sätt (UtlL 158 a §).

En EU/EES-medborgare som vistas i Finland över tre månader ska registrera sin vistelse hos polisinrättningen på sin bostadsort inom tre månader från inresan (UtlL 159 §). I detta sammanhang ska andra än anställda och självständiga yrkesutövare lämna en utredning för sin försörjning. Registrering av uppehållstillstånd förutsätter i princip att sökanden har tillräckliga medel för sig själv och sina familjemedlemmar (UtlL 158 a §). Vad gäller försörjningsförutsättningen har man inte separat fastställt några fasta belopp som sökanden ska förete, utan vid prövningen beaktas personens gällande personliga omständigheter.

I enlighet med 8 § 6 punkten i lagen om utlänningsregistret (1270/1997) har registeransvariga, som är bland annat Migrationsverket och polisen, utan hinder av sekretessbestämmelserna rätt att få uppgifter av Folkpensionsanstalten och kommunens socialmyndighet om huruvida sökanden beviljats sådant utkomststöd som avses i lagen om utkomststöd eller någon annan motsvarande förmån samt andra uppgifter som kan vara av betydelse vid behandlingen av ett i utlänningslagen eller medborgarskapslagen avsett ärende (401/1968).

Kravet på en tryggad försörjning gäller således både tredjelandsmedborgare och EU/EES-medborgare, även om bestämmelserna har lite olika innehåll. Då man utreder försörjningsförutsättningar för båda har det betydelse huruvida personen tytt sig till utkomststöd. Socialmyndigheten har inte rätt att på eget initiativ yppa information exempelvis om upprepat beviljande av utkomststöd. Informationen kan däremot vara nödvändig då polisen eller migrationsmyndigheten bedömer huruvida förutsättningarna för registrering eller uppehållstillstånd fortfarande föreligger.

Då en person söker utkomststöd, och grunderna för personens vistelse eller giltigheten av grunderna för personens uppehållstillstånd ska kontrolleras i syfte att bevilja utkomststöd, ska personen ombes lämna en utredning över sin rätt att vistas i landet till den tjänsteinnehavare som behandlar utkomststödärendet. Den som söker utkomststöd kan anskaffa denna uppgift från polisen eller migrationsmyndigheten. Tjänsteinnehavaren kan också i princip med klientens samtycke eller i enlighet med 20 § i klientlagen för socialvården själv begära att få utredningen av nämnda myndigheter.

I enlighet med 20 § i klientlagen för socialvården har den tjänsteinnehavare som behandlar utkomststödärendet rätt att av tillståndsmyndigheten få information om utlänningens uppehållstillstånd eller registrering och om förutsättningarna för personens inresa eller vistelse. I detta sammanhang får

en tjänsteinnehavare hos socialvårdsmyndigheten också lämna ut uppgifter ur en sekretessbelagd handling, om det är nödvändigt för kontroll av uppgifter som är av väsentlig betydelse för att socialvårdsmyndigheten ska kunna sköta sin lagstadgade uppgift i situationer där myndigheten själv har rätt att få uppgifter (18 § 4 mom. i klientlagen för socialvården).

2.6.2 Rätt till utkomststöd samt vistelsekommunens ansvar

Med tanke på behandlingen av utkomststödärendet har det betydelse huruvida den som söker utkomststöd har ett giltigt uppehållstillstånd (medborgare från ett land utanför EU/EES-området) eller om personen registrerat sin vistelse i Finland (EU/EES-medborgare). Även grunderna för uppehållstillståndet eller registreringen har betydelse.

Utifrån ett giltigt uppehållstillstånd eller registrering har magistraten antecknat utlänningen eller invandraren i fråga som invånare i en sådan hemkommun i Finland som avses i lagen om hemkommun.

2.6.2.1 *En utlännings vistelse i kommunen – stadigvarande eller tillfällig*

En utlännings hemkommun i Finland och personens bostadsort i hemkommunen bestäms utifrån 2 § i lagen om hemkommun, om villkoren i 4 § i lagen om hemkommun blir uppfyllda. Utifrån 2 § i lagen om hemkommun avgör magistraten vilken kommun som ska betraktas som den utländska personens hemkommun. Magistraterna förutsätter i regel faktiska bevis på bostadsorten och bostadsadressen inom den kommun där personen antecknas som invånare. Anteckningen syns i befolkningsregisteruppgifterna.

Enligt 13 § socialvårdslagen ska kommunen sörja för att utkomststöd ges personer som vistas i kommunen. I bestämmelsen förutsätts inte att kommunen är personens hemkommun enligt lagen om hemkommun. Vistelse i kommunen kan ge personen rätt att få utkomststöd i vistelsekommunen i enlighet med 14 § i lagen om utkomststöd.

Det är i regel 14 § i lagen om utkomststöd som anger ansvaret mellan kommunerna då stöd beviljas, men tolkningen av den spelar en roll också vid bedömning av när och i vilken utsträckning en invandrare eller en utlänning som tillfälligt vistas i landet kan omfattas av utkomststödssystemet i Finland.

Enligt huvudregeln i 14 § 1 mom. i lagen om utkomststöd beviljas utkomststöd av den kommun inom vars område en person eller en familj vistas stadigvarande. I motiveringen till regeringens proposition till lag om utkomststöd kon-

stateras att den stadigvarande vistelsekommunen i allmänhet är den kommun där personen eller familjen har sin stadigvarande bostad. Vidare framhåller regeringen att bestämmelsen också innebär att vistelsekommunen ska fastslås självständigt för varje stödmottagare. Detta betyder att familjemedlemmarna kan ha olika vistelsekommuner i den mening som bestämmelsen avser.

I enlighet med motiveringen ovan leder kortvarig eller sporadisk vistelse i någon annan än den stadigvarande hemkommunen oftast inte till att vistelsekommunen blir ansvarig för att bevilja utkomststöd. Ansvaret ligger hos den sökandes stadigvarande vistelsekommun. Eftersom den stadigvarande vistelsen i kommunen avgörs separat för varje person, kan det hända att till exempel den ena maken anses vistas i Finland stadigvarande och den andra tillfälligt.

Bestämmelserna i 14 § 2 mom. i lagen om utkomststöd gäller situationer då personen eller familjen har flera vistelsekommuner som kan anses vara stadigvarande. Utkomststöd beviljas av organet i den kommun där personen eller familjen vistats då utgifterna uppstått. Om den stadigvarande vistelsen sker delvis i Finland och delvis utanför landets gränser, begränsas vistelsekommunens ansvar till de utgifter som uppstått på grund av vistelse i den kommunen.

Högsta förvaltningsdomstolen har gett följande avgörande som ger uttryck för denna fråga:

HFD 18.12.2000 T 3248

Vistelse någon annanstans än i den stadigvarande vistelsekommunen under veckoslut i medeltal sju dagar i månaden kan jämföras med den typ av tillfälliga besök som inte kan minska den sökandes rätt att få utkomststöd för utgifter som ingår i grunddelen från sin stadigvarande vistelsekommun.

Kostnader som uppstått utomlands ersätts inte med utkomststöd.

För en invandrare, på samma sätt som för alla andra, är beviset på att personen har en stadigvarande vistelsekommun i allmänhet uppgiften i befolkningsregistret om en bostadsadress i en kommun i Finland. Denna uppgift visar att personen har ett uppehållstillstånd eller har registrerat sig i Finland. En Poste restante-adress har i en del magistraters praxis kunnat godkännas som en omständighet som bevisar stadigvarande vistelse (hemkommun) under förutsättning att personen också har andra kopplingar till kommunen i fråga, utifrån vilka personen har motiverade grunder till att han eller hon inte har en permanent bostadsadress. Detta förutsätter i allmänhet tilläggsutredningar.

2.6.2.2 Rätt till utkomststöd

Enligt 19 § 1 mom. grundlagen har alla som inte förmår skaffa sig den trygghet som behövs för ett människovärdigt liv rätt till oundgänglig försörjning och omsorg. Denna grundläggande rättighet gäller alla personer som omfattas av Finlands lagstiftning oberoende av nationalitet.

Då en utlänning som med stöd av uppehållstillstånd eller registrering vistas i Finland ansöker om utkomststöd, ska man först utreda om den sökande är berättigad exempelvis till stödformer som beviljas i första hand i förhållande till utkomststödet. Sådana stödformer är exempelvis de förmåner som beviljas i första hand enligt lagen om tillämpning av lagstiftningen om bosättningsbaserad social trygghet (1573/1993, tillämpningslagen), såsom sjukpenning, arbetslöshetsdagpenning eller arbetsmarknadsstöd.

Enligt 3 a § 1 mom. tillämpningslagen tillämpas lagstiftningen om social trygghet på en person som flyttar till Finland redan från och med ankomsten till landet om personen med beaktande av hans förhållanden i sin helhet kan anses ha flyttat till Finland för att stadigvarande bosätta sig här⁴. För att få bosättningsbaserad social trygghet ska personen ha ansökt om detta hos FPA och FPA ha beslutat huruvida personen uppfyller villkoren för bosättningsbaserad social trygghet. En utländsk person ska i verkligheten vara bosatt i Finland. En utlänning som fått uppehållstillstånd på grundval av studier kan inte beviljas bosättningsbaserad social trygghet i Finland.

Då en tredjelandsmedborgare har beviljats permanent uppehållstillstånd, är uppehållstillståndet försett med beteckningen P⁵ (UtlL 33 § och 56 §). Som intyg på uppehållstillstånd utfärdas ett uppehållstillståndskort (UtlL 33 a §). På motsvarande sätt har en EU/EES-medborgare, som har uppehållit sig lagligt i Finland under en oavbruten period av fem år permanent uppehållsrätt (UtlL 161 g §) och som intyg på detta får han eller hon ett permanent uppehållskort (UtlL 162 §). Med tanke på det utkomststöd som avses i lagen om utkomststöd är personen i de fall som beskrivs ovan till följd av grunden för personens vistelse i landet jämförbar med de sökande som är permanent bosatta i Finland och som har en i lagen om hemkommun avsedd hemkommun i Finland.

⁴ Vid tillämpandet av lagen om bosättningsbaserad social trygghet förutsätter FPA att personens vistelse, boende och arbete i Finland är lagliga. Dessutom förutsätter FPA att personen som flyttar till Finland har gällande uppehållstillstånd som berättigar till vistelse i minst ett år, såvida sådant tillstånd förutsätts.

⁵ Olika typer av uppehållstillstånd (33 §):

Tidsbegränsat:

- uppehållstillstånd för vistelse av tillfällig karaktär (tillfälligt uppehållstillstånd), uppehållstillståndet har beteckningen B som gäller i högst ett år (45 §).

- uppehållstillstånd för vistelse av kontinuerlig karaktär (kontinuerligt uppehållstillstånd), uppehållstillståndet har beteckningen A som gäller i högst 4 år (47 §, 55 §).

Permanent: uppehållstillstånd, uppehållstillståndet har beteckningen P (56 §)

Dessutom finns EU-uppehållstillstånd för tredjelandsmedborgare som vistats länge i Finland, uppehållstillståndet har beteckningen P-EG (49 a §, 56 a §)

Uppehållstillstånd för studier (46 §)

Uppehållstillstånd för arbetstagare (72 §)

Uppehållstillstånd för näringsidkare (72 §)

Då uppehållstillståndet är tidsbegränsat (beteckning A eller B) eller då en EU/EES-medborgare uppehållit sig i Finland under en oavbruten period som är kortare än fem år (UtlL 161 g §), varvid personen inte ännu har rätt till ett intyg som bevisar permanent uppehållsrätt (UtlL 161 h §), ska utlänningsen i regel klara sig med sina egna inkomster och tillgångar, och behovet av utkomststöd borde vara främst av den karaktär som avses i 14 § 3 mom. i lagen om utkomststöd, dvs. brådskande (se Bilaga 2, kapitel 1), om inte sökanden har befriats från försörjningsförutsättningen (se Bilaga 2, kapitel 2). Detsamma gäller situationer då den som söker utkomststöd saknar uppehållstillstånd eller inte har registrerat sin vistelse i Finland (gäller även turister), och personen inte omfattas av sådana mottagningstjänster som avses i lagen om mottagande av personer som söker internationellt skydd (746/2011, mottagningslagen) (se Bilaga 2.).

Då det gäller sådan tillfällig vistelse som beskrivs ovan i kapitel 1 i bilaga 2, kan utlänningsen beviljas utkomststöd i enlighet med lagen om utkomststöd. I allmänhet kan det endast bli fråga om nödvändigt eller brådskande utkomststöd som beviljas i syfte att trygga personens oundgängliga utkomst tills personen återvänder till sitt avgångsland eller på annat sätt lämnar landet.

Kontroll av resedokumentet i anslutning till ansökan om utkomststöd:

Då en utlänningsen ansöker om utkomststöd är det skäl att be honom eller henne uppvisa sina resedokument. Detta kan först och främst vara nödvändigt för att kontrollera den sökandes identitet. Dessutom kan resedokumentet ge information som behövs för bedömning av den sökandes rätt till utkomststöd, till exempel uppehållstillstånd eller annan grund för vistelsen i landet. Från början av januari 2012 har innehavare av uppehållstillstånd getts ett uppehållstillståndskort som intyg på uppehållstillstånd (UtlL 33 §). Enligt 17 § i lagen om utkomststöd ska den som ansöker om utkomststöd lämna organet alla tillgängliga nödvändiga uppgifter som inverkar på utkomststödet. Uppgifterna i resedokumentet kan anses vara sådana nödvändiga uppgifter som avses i bestämmelsen.

Om en utlänningsen som söker utkomststöd inte kan visa upp några resedokument eller om det är svårt att tolka anteckningarna i dem, har den tjänsteinnehavare som behandlar utkomststödärendet i princip möjlighet att med klientens samtycke eller i enlighet med 20 § i klientlagen för socialvården anskaffa de uppgifter som är nödvändiga för behandlingen av utkomststödärendet, såsom redogörelse för karaktären av sökandens vistelse i landet och nödvändigheten av ett visum eller ett uppehållstillstånd. Polis- eller passkontrollmyndigheterna samt Migrationsverket kan komma i fråga i sådana fall.

Den tjänsteinnehavare som behandlar utkomststödärendet kan också försöka utreda de penningtillgångar som personen konstaterades ha i samband med inresan. Föreskrifter om socialvårdsmyndighetens rätt att få infor-

mation av andra myndigheter ingår i 4 kap. i lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården.

Brådskande situationer: I situationer där behovet av utkomststöd är brådskande kan kommunen bli skyldig att bevilja en person som tillfälligt vistas i kommunen utkomststöd (14 § 3 mom. i lagen om utkomststöd). Bestämmelsen tillämpas i enlighet med det som framförs ovan således också på utlänningar som vistas tillfälligt i kommunen, såsom turister. I sådana fall är utkomststödet syfte inte att möjliggöra utlänningens fortsatta vistelse i Finland med hjälp av utkomststöd, utan beviljandet begränsas i sådana situationer endast till nödvändigt stöd, till exempel till kostnader för hemresa samt till nödvändiga matutgifter och andra nödvändiga utgifter som uppstår innan personen rimligtvis hinner återvända till sitt avgångsland. I sådana fall kan det dessutom beaktas att utkomststöd enligt 15 § lagen om utkomststöd vid behov kan beviljas och utbetalas för en kortare tid än en månad, i sista hand exempelvis för en dag.

3 FÖRFARANDET I UTKOMSTSTÖDSÄRENDE

3.1 KOMMUN SOM BEVILJAR UTKOMSTSTÖDET

I 14 § i lagen om utkomststöd finns följande bestämmelser om sökande och beviljande av utkomststöd:

Utkomststöd beviljas på ansökan av organet i den kommun inom vilken personen eller familjen stadigvarande vistas.

Om personen eller familjen annars än tillfälligt vistas i flera kommuner än en, beviljas utkomststöd av organet i den kommun inom vilken personen eller familjen vistas då utgifterna uppkom.

Om behovet av stöd är brådskande, beviljas utkomststöd av organet i den kommun där familjen eller personen vistas då ansökan görs.

3.1.1 Stadigvarande vistelse

Enligt 14 § i lagen om utkomststöd beviljas utkomststöd på ansökan av kommunen, och i kommunen av det organ (som avses i 6 § i socialvårdslagen) som svarar för genomförandet av socialvården i kommunen. 14 § i lagen om utkomststöd är till sin karaktär i huvudsak en bestämmelse om ansvaret för tillhandahållande av utkomststöd. Ansvaret för tillhandahållandet, dvs. i detta fall beviljandet av utkomststöd, kan i detta fall fördelas mellan flera kommuner på det sätt som framgår av bestämmelsen.

Beslutanderätt hos det organ som svarar för kommunens socialvård och som avses i 14 § i lagen om utkomststöd (lagstadgad beslutanderätt och rätt att föra talan) kan i en instruktion delegeras till tjänsteinnehavare som är underställda organet (12 § 1 mom. i socialvårdslagen). På detta sätt har man i praktiken alltid också handlat i kommunerna.

Enligt 14 § 1 mom. i lagen om utkomststöd beviljas utkomststöd på ansökan av organet i den kommun inom vilken en person eller familj stadigvarande vistas. Att utreda vilken den stadigvarande vistelsekommunen är orsakar i regel inte några problem. I motiveringen till regeringens proposition som ledde till stiftandet av lagen om utkomststöd konstateras att den stadigvarande vistelsekommunen i allmänhet är den kommun där personen eller familjen har sin stadigvarande bostad.

Enligt motiveringen till propositionen innebär bestämmelsen också att vistelsekommunen ska slås fast separat för varje stödtagare. Familjemedlemmar kan därmed ha olika vistelsekommuner i den betydelse som bestämmelsen avser. Av detta kan således följa att exempelvis modern och barnen i familjen vistas stadigvarande i kommun X medan familjefadern på grund av sitt arbete i enlighet med 14 § 2 mom. annars än tillfälligt vistas i kommunerna X och Y. På vilket sätt och av vilken kommun familjen i exemplet beviljas utkomststöd fastställs utifrån utredningen av den vistelsekommun eller de vistelsekommuner som har ansvaret för ordnandet och utifrån huruvida familjen betraktas som en sådan familj som avses i definitionen i 3 § i lagen om utkomststöd, dvs. huruvida de kan anses bo i ett sådant gemensamt hushåll som avses i bestämmelsen (mer om sökande av utkomststöd och behandlingen av definitionen av en familj se kapitel 3.2.3).

Kommunens ansvar för beviljande av utkomststöd är i 14 § i lagen om utkomststöd i princip bundet till stadigvarande vistelse i kommunen. I vissa fall kan den skyldighet att tillhandahålla utkomststöd som med stöd av 14 § i lagen om utkomststöd ankommer på vistelsekommunen också överföras till en annan kommun än personens stadigvarande vistelsekommun (de situationer som avses i 14 § 2 och 3 mom. i lagen).

Gemensamt för de två avgöranden av högsta förvaltningsdomstolen om kommunens ansvar för att tillhandahålla utkomststöd som framförs nedan är att vistelsen i kommunen var avsedd att vara långvarig och att personen hade en sådan stadigvarande bostad som avses i 14 § i lagen om utkomststöd i kommunen.

HFD 2006:1766

Kommunen hade som en åtgärd inom specialomsorger enligt lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda placerat en person som ansökt om utkomststöd i ett grupphem som ägdes av specialomsorgsdistriktet så, att personen stadigvarande vistades där. Kommunen där grupphemmet var beläget var skyldig att bevilja den sökande utkomststöd. Huruvida kommunen som placerat personen var skyldig att enligt en lag som kom i första hand i förhållande till lagen om utkomststöd ordna den sökande protetisk tandvård och svara för vårdkostnaderna eller låta bli att uppbära eller alternativt sänka klientavgiften för social- och hälsovården kunde inte avgöras.

HFD 2006:1767

När en person som ansökte om utkomststöd stadigvarande vistades i ett psykiatriskt servicehem enligt beslut av överläkaren för det kommunala mentalvårdsarbetet, hade den kommun där servicehemmet var beläget skyl-

dighet att bevilja den sökande utkomststöd. Genom beslutet har inte avgjorts huruvida placeringskommunen med stöd av lagen om klientavgifter inom social- och hälsovården hade skyldighet att låta bli att uppbära eller alternativt sänka X:s klientavgifter. De klientavgifter som påförts påverkar X:s behov av utkomststöd och kommunen M:s förpliktelse att bevilja X utkomststöd.

Enligt förarbetena till lagen om utkomststöd uppkommer ansvar i allmänhet inte utifrån en mycket kortvarig eller sporadisk vistelse i en annan kommun, eftersom kommunens ansvar för att ordna utkomststöd är bundet till begreppet stadigvarande vistelsekommun. Till exempel ett tillfälligt besök i en annan kommun, såsom en kort semesterresa eller ett besök hos bekanta, betyder inte att personens eller familjens stadigvarande vistelsekommun har ändrats. Då är det alltså fortfarande den stadigvarande vistelsekommunen som i förekommande fall är skyldig att ordna med utkomststöd. Som undantag till detta kan man i princip endast betrakta situationer som avses i 14 § 3 mom. i vilka hjälpbehovet är brådskande (mer om detta se kapitel 3.1.3).

Högsta förvaltningsdomstolen har meddelat bland annat följande avgörande i anslutning till denna fråga.

HFD 2000:3248

Högsta förvaltningsdomstolen ansåg att vistelse någon annanstans än i den stadigvarande vistelsekommunen under veckoslut i medeltal sju dagar i månaden kan jämföras med den typ av tillfälliga besök som inte kan minska den sökandes rätt att få utkomststöd för utgifter som ingår i grunddelen från sin stadigvarande vistelsekommun.

3.1.2 Vistelse i flera än en kommun, vistelsen är inte sporadisk

Bestämmelsen i 14 § 2 mom. i lagen om utkomststöd gäller situationer där en person eller familj vistas i flera kommuner annars än tillfälligt. En sådan situation kan uppstå till exempel när personen bor stadigvarande i sin hemkommun men studerar i en annan kommun utan att flytta dit permanent. Enligt regeringens proposition om lagen om utkomststöd fördelas ansvaret för att tillhandahålla stöd mellan dessa två kommuner om vistelsen i studiekommunen är av stadigvarande karaktär, till exempel när personen har bostad också i studiekommunen och vistas i denna kommun på vardagar.

I 14 § 2 mom. i lagen om utkomststöd anges också hur ansvaret för tillhandahållande av utkomststöd fördelas mellan de två vistelsekommuner

som nämns i exemplet ovan. Utkomststöd beviljas i sådana fall som avses i 14 § 2 mom. av den kommun där personen vistas och inom vars område personen eller familjen haft utgifter som uppstått under vistelsen. Kommunens ansvar sträcker sig således bara till de kostnader som uppstått eller förorsakats på grund av stadigvarande vistelse i kommunen i fråga.

Enligt motiveringen till ovannämnda regeringsproposition kan ansvaret för att ordna med stöd alltså fördelas mellan flera kommuner på så sätt att när understöd beviljas ska kommunerna sinsemellan utreda vilka av de kostnader och utgifter som ger den sökande rätt till utkomststöd gäller vistelse i respektive kommun. Enligt motiveringen ska man då inkomster och tillgångar hos den person eller familj som söker utkomststöd beaktas tillämpa 15 § 2 mom. i lagen om utkomststöd så att inkomsterna beaktas för samma perioder som utgifterna begränsas till.

I exemplet ovan svarade organet på studieorten för bostadskostnaderna för studieortens del och organet i hemkommunen för bostadskostnaderna i hemkommunen. Fördelningen av det grundläggande utkomststödet och det övriga utkomststödet mellan kommunerna skulle således avgöras separat.

Ministeriet betonar att det rekommenderas att kommunerna i oklara fall samarbetar för att avgöra hur ansvaret ska fördelas. I ärendet ska man alltid sörja för att den person eller familj som behöver hjälp inte blir utan minst den oundgängliga försörjning som avses i lagen om utkomststöd, om kommunerna har olika åsikter om ansvarsfördelningen.

3.1.3 Beviljande av utkomststöd i brådskande situationer

Bestämmelsen i 14 § 3 mom. i lagen om utkomststöd gäller situationer där behovet av utkomststöd är brådskande. Enligt motiveringen till regeringens proposition om lagen om utkomststöd kan sådana situationer uppstå till exempel när behovet av utkomststöd har uppstått av någon annan orsak än stadigvarande vistelse. Enligt motiveringen ska personen eller familjen i sådana fall beviljas nödvändigt stöd, exempelvis en färdbiljett till den egentliga hemkommunen och nödvändiga hälso- och sjukvårdsutgifter. Av inkomster och tillgångar beaktas på motsvarande sätt endast de som i verkligheten är disponibla för personen eller familjen vid den aktuella tidpunkten.

Enligt 14 a § 1 mom. i lagen om utkomststöd (1202/2007) ska beslutet i brådskande fall fattas på basis av de till buds stående uppgifterna samma eller senast följande vardag efter att ansökan inkommit. Enligt motiveringen till regeringens proposition (RP 119/2007 rd) som gäller bestämmelsen avses med till buds stående uppgifter de uppgifter som klienten fogat till sin ansökan samt de uppgifter som socialvårdsmyndigheten utan svårigheter

själv i regel med klientens samtycke kan skaffa eller få tillgång till (mer om sökande av utkomststöd se kapitel 3.2.3).

Ett beslut kan vid behov också fattas endast om den del av ansökan som är brådskande. I sådana fall kan man fatta beslut separat för den del av de utgifter som sökanden framför som inte är brådskande eller som förutsätter tilläggsutredningar. I enlighet med 14 a § 1 mom. i lagen ska beslutet i andra än brådskande fall fattas utan dröjsmål, likväl senast den sjunde vardagen efter att ansökan inkommit. Ett beslut om att utkomststöd beviljas ska verkställas utan dröjsmål. Sökanden kan också med hans eller hennes samtycke reserveras en tid vid socialbyrån i den stadigvarande vistelsekommunen.

Enligt motiveringen till regeringens proposition som ledde till stiftandet av 14 a § i lagen om utkomststöd är avsikten att den tjänsteinnehavare som behandlar utkomststödsärenden inom kommunen från fall till fall ska bedöma hur brådskande ärendet är. Bedömningen av hur brådskande ett ärende är kräver yrkeskunnande inom socialvården. I brådskande fall kan man t.ex. bevilja klienten livsmedelshjälp, hjälp för anskaffning av nödvändiga läkemedel eller färdbiljetter eller se till att det ordnas brådskande inkvartering för en person eller en familj.

3.1.4 Beaktandet av utgifter som orsakas av vistelse utanför den kommun som har ansvaret för att tillhandahålla utkomststöd

Av motiveringen till 14 § i regeringens proposition som ledde till stiftandet av lagen om utkomststöd framgår att principen är att de utgifter som beaktas vid beviljande av utkomststöd måste ha uppkommit i en kommun i Finland. Enligt motiveringen har syftet med bestämmelsen inte varit att utvidga kommunernas ansvar för att ordna med stöd på ett sådant sätt att kommunerna skulle vara skyldiga att bevilja utkomststöd för andra utgifter än de utgifter som föranleds av vistelse inom den egna kommunen.

Om personens vistelse i en annan kommun är avsedd att vara under en bestämd tid och personen inte har stadigvarande bostad i nämnda andra kommun, utan har blivit placerad där av sin stadigvarande vistelsekommun till exempel för rehabilitering som ordnas genom betalningsförbindelse med stöd av missbrukarlagen eller någon annan lag, övergår ansvaret för att ordna utkomststöd inte till den kommun där serviceenheten är belägen.

Utgifter som uppkommer utomlands. Enligt motiveringen till förarbetena till den lag som nämns ovan framgår av 14 § i lagen även att principen är att utgifter som uppkommit utomlands inte beaktas vid beviljandet av utkomststöd.

Högsta förvaltningsdomstolen har meddelat bland annat följande avgörande i anslutning till denna fråga:

HFD 2007:981

X är född 1982. Han var myndig då han ansökte om utkomststöd. X har studerat vid ett universitet i Egypten sedan 1999. X hamnade i en båtolycka 28.5.2004 under en vistelse i Egypten. Enligt de läkarutlåtanden som X har uppvisat har skador som han i olyckan fick i huvudet och vänstra foten behandlats bland annat med operationer på sjukhus i Egypten. X har meddelat att han efter att studiestödet slutat fått lån av släktingar och vänner för att finansiera sina levnadskostnader.

X har vistats i flera års tid i Egypten före den aktuella ansökan om utkomststöd. Eftersom X inte har vistats i Helsingfors på det sätt som avses i 14 § i lagen om utkomststöd, har socialnämnden i Helsingfors inte varit skyldig att bevilja X utkomststöd för utgifter som orsakats av hans vistelse i Egypten. Sektionen vid socialnämnden i Helsingfors har således kunnat avvisa X:s ansökan om beviljande av utkomststöd för utgifter som beror på resa från Egypten till Finland. På dessa grunder föreligger ingen orsak att ändra slutresultatet i förvaltningsdomstolens beslut.

3.2 BEHANDLING AV UTKOMSTSTÖDSÄRENDEN

Lagen om utkomststöd är en lag som ska tillämpas primärt, och därför är lagen den viktigaste lagen som reglerar utkomststödet och behandlingen av utkomststödsärenden. De viktigaste bestämmelserna som gäller förfarandet i utkomststödsärenden finns, utöver i lagen om utkomststöd, i socialvårdslagen, klientlagen för socialvården och förvaltningslagen. Till behandlingen av utkomststödsärenden anknyter även många andra allmänna lagar och speciallagar, som i denna handbok med tanke på handbokens användare behandlas i anslutning till det aktuella ämnesområdet på ett sådant sätt och i en sådan omfattning som i varje fall bedöms vara ändamålsenligt. Detta kapitel behandlar bestämmelserna om förfarandet i förvaltningslagen, klientlagen för socialvården och 14 a § i lagen om utkomststöd främst med tanke på förfarandet för beviljande av utkomststöd.

3.2.1 Allmänna principer och villkor gällande behandlingen av utkomststödsärenden

Allmänna villkor gällande det förvaltningsförfarande som ska iakttas vid behandling av utkomststödsärenden

Ett beslut som meddelas med anledning av en ansökan om utkomststöd är till sin juridiska karaktär ett förvaltningsbeslut. Förvaltningslagen är en allmän lag som reglerar förvaltningsbeslut och även på ett mer allmänt plan det förvaltningsförfarande som ska iakttas i förvaltningsärenden. Syftet med förvaltningslagen är att genomföra och främja god förvaltning samt rättsskydd i förvaltningsärenden. Lagens syfte är också att främja kvalitet och gott resultat i fråga om den service förvaltningen tillhandahåller. I 21 § i grundlagen, som handlar om rättsskyddet, ges bestämmelser om vars och ens rätt att på behörigt sätt och utan ogrundat dröjsmål få sin sak behandlad av en domstol eller någon annan myndighet som är behörig enligt lag. I förvaltningslagen finns allmänna bestämmelser om god förvaltning som preciserar bestämmelsen i grundlagen.

I 2 kapitlet i förvaltningslagen ges bestämmelser om grunderna för god förvaltning. Enligt 6 § i förvaltningslagen, som handlar om rättsprinciperna inom förvaltningen, ska myndigheterna bemöta dem som utträttar ärenden hos förvaltningen jämlikt och använda sina befogenheter enbart för syften som är godtagbara enligt lag. Myndigheternas åtgärder ska vara opartiska och stå i rätt proportion till sitt syfte. Åtgärderna ska skydda förväntningar som är berättigade enligt rättsordningen. Principer för god förvaltning som nämns i 2 kapitlet i förvaltningslagen är serviceprincipen (7 §) och rådgivningsplikten (8 §) samt kravet på gott språkbruk (9 §) och samarbete mellan myndigheterna (10 §). Utöver dessa ges i 5 kap. 23 § i lagen bestämmelser om behandling utan dröjsmål.

Rådgivningsskyldigheten. Enligt 8 § i förvaltningslagen ska myndigheterna inom ramen för sin behörighet och enligt behov ge sina klienter råd i anslutning till skötseln av ett förvaltningsärende samt svara på frågor och förfrågningar som gäller utträttandet av ärenden. Rådgivningen är avgiftsfri. Om ett ärende inte hör till myndighetens behörighet, ska myndigheten i mån av möjlighet hänvisa klienten till den behöriga myndigheten. I 13 § 1 mom. 4 punkten i socialvårdslagen ges dessutom separata bestämmelser om kommunens skyldighet att sörja för att handledning och rådgivning anordnas beträffande förmånerna inom socialvården och det övriga socialskyddet och utnyttjandet av dessa.

Myndighetens rådgivningsskyldighet är således en central del av god förvaltning. Kommunen ska därför fästa uppmärksamhet dels på hur rådgivningen har ordnats hos myndigheterna, dels på rådgivningens innehåll. Rådgivning i enlighet med principen för god förvaltning handlar enligt regeringens proposition (RP 72/2002 rd) som ledde till stiftandet av förvaltningslagen främst om att ge råd angående förfarandet, dvs. om att klienten

informerar om vilka lagstadgade rättigheter och skyldigheter han eller hon har och hur klienten ska handla för att anhängiggöra sitt ärende och få sina yrkanden undersökta och avgjorda på påkallat sätt. Myndigheten ska också sträva efter att rätta klientens eventuella missförstånd på eget initiativ.

Enligt motiveringen till den regeringsproposition som nämns ovan är det viktigt att fästa uppmärksamhet vid att jämlikhetskravet tillgodoses och att klienterna behandlas opartiskt. Till rådgivningen gällande skötseln av ett förvaltningsärende kan det utöver rådgivning i rättsliga frågor också höra annan informativ rådgivning. Det kan t.ex. vara fråga om upplysningar om vem som sköter ärendet och när den personen är på plats eller hur lång tid behandlingen av ärendet kommer att ta.

Det är särskilt viktigt att säkerställa att rådgivningen och handledningen genomförs på ett ändamålsenligt sätt beträffande utkomststödsklienter eftersom ärendet handlar om tryggheten av försörjning som beviljas i sista hand och som är betydelsefull för klientens rättsskydd.

Klientinriktning i arbetet med utkomststödsärenden

Arbetet med utkomststödsärenden ska till sin del genomföra kravet på god förvaltning i kommunen. Utöver bestämmelserna i förvaltningslagen definierar även klientlagen för socialvården det allmänna förfarandet vid behandling av utkomststödsärenden. Syftet med klientlagen är att främja klientmedverkan och förtroendefulla klientrelationer samt klientens rätt till god service och gott bemötande inom socialvården.

I 2 kapitlet i klientlagen ges bestämmelser om klientens rättigheter och skyldigheter. I 3 kapitlet i lagen finns bestämmelser om sekretess och utlämnande av uppgifter (mer om detta se kapitel 3.3.). Enligt 2 kap. 4 § har en klient rätt till socialvård av god kvalitet och gott bemötande utan diskriminering, vilket innebär att klienten har rätt att få socialvård av god kvalitet och gott bemötande utan diskriminering av den som lämnar socialvård, dvs. i detta fall av den tjänsteinnehavare som behandlar utkomststödsärendet. Klienten ska bemötas på ett sådant sätt att hans eller hennes människovärde inte kränks och så att hans eller hennes övertygelse och integritet respekteras.

Enligt 5 och 8 § i lagen ska klientens önskemål, åsikt, fördel och individuella behov samt modersmål och kulturella bakgrund beaktas när socialvård lämnas och klientens självbestämmanderätt även i övrigt respekteras. Klienten ska ges möjlighet att delta i och påverka planeringen och genomförandet av de tjänster som tillhandahålls klienten. Detsamma gäller andra åtgärder som ansluter sig till den socialvård som ges klienten. Den klientplan som görs upp tillsammans med klienten har central betydelse för genomförandet av klientens rätt till medverkan (mer om klientplanen se kapitel 3.2.5).

I enlighet med 5 § i klientlagen har klienten rätt att få information om åtgärdsalternativen i sitt ärende. Detta innebär att personalen inom socialvården ska för klienten utreda hans eller hennes rättigheter och skyldigheter samt olika alternativ liksom också andra omständigheter som är av betydelse för klientens sak. Utredningen ska ges så att klienten tillräckligt förstår dess innehåll och betydelse.

Bestämmelser om hörande av en klient före utfärdande av ett beslut som gäller honom eller henne ges i 34 § i förvaltningslagen. Innan ett ärende avgörs ska en part enligt paragrafens 1 moment ges tillfälle att framföra sin åsikt om ärendet och avge sin förklaring med anledning av sådana yrkanden och sådan utredning som kan inverka på hur ärendet kommer att avgöras. Ett ärende får dock avgöras utan att en part hörs, om yrkandet lämnas utan prövning eller omedelbart avslås såsom ogrundat, om hörandet kan äventyra syftet med beslutet eller om det dröjsmål som hörandet medför i behandlingen av ärendet orsakar betydande skada för människors hälsa, om ett yrkande som inte rör någon annan part godkänns eller om hörandet av någon annan orsak är uppenbart onödigt.

2 § 2 mom. i lagen om utkomststöd förutsätter att var och en enligt bästa förmåga drar försorg om sig själv och sitt eget uppehälle, och i den omfattning som avses i bestämmelsen, även om sin familjs uppehälle. En person eller familj som råkat i en svår situation vet inte alltid vilka medel de kan tillgripa för att trygga sin försörjning eller övriga uppehälle. I sådana fall ska personen eller familjen i enlighet med bland annat 8 § i förvaltningslagen och 5 § i klientlagen för socialvården ges rådgivning och handledning och detaljerad information om vilka medel och alternativ står till buds för personen eller familjen (mer om rådgivningsskyldigheten se ovan i början av detta kapitel).

Medel för att trygga försörjningen som är primära i förhållande till utkomststöd kan vara exempelvis sociala förmåner av olika slag, stöd som tillhandahålls av andra förvaltningsområden samt medel som tillhandahålls av privata aktörer, såsom betalningsfria månader som anknyter till banklån och som beviljas av banker, eller en med hyresvärden avtalad tidtabell för betalning av utestående hyra. För att arbetet med utkomststödsärenden även i praktiken ska kunna genomföras kundorienterat på ett sådant sätt som framgår av de lagar som redogörs för ovan, behövs således information både om olika sociala problem och om de redskap för att lösa problemen som står till buds.

Det är särskilt viktigt även i klientarbetet inom utkomststödet att identifiera problem som hotar att överföras till den följande generationen. Exempelvis föräldrarnas mentala problem och andra hälsoproblem, missbruk av berusningsmedel, utdragen arbetslöshet, ekonomiska problem, fattigdom eller levnadssätt som äventyrar hälsan eller bristfälliga bostadsförhållanden kan vara situationer i vilka barnens, de ungas och familjernas ställning och behov av stöd ska utredas mer ingående.

Likaså är det viktigt att kommunerna har skapat fungerande förfaranden för att stöda och öka samarbetet mellan olika aktörer och de ömsesidiga kunskaperna om varandras ansvarsområden, samt att personalen är förtrogen med dessa förfaranden. Detta ger allt bättre möjligheter att handleda klienten att ta kontakt med den myndighet som i första hand verkar ha ansvaret för tillhandahållandet av hjälp och stöd. Vid behov och med klientens samtycke kan man också göra detta på klientens vägnar.

3.2.2 Klientens rätt till ett personligt samtal

Arbetet med utkomststödsärenden ska vara kundinriktat och bygga på en förtroendefull klientrelation. Detta framgår bland annat av de bestämmelser i förvaltningslagen och klientlagen för socialvården som beskrivs ovan (kapitel 3.2.1). I lagen om utkomststöd ges dessutom särskilda bestämmelser om skyldigheten att ge klienten tillfälle till ett personligt samtal med en socialarbetare eller socialhandledare. I 14 a § 4 mom. i lagen ges följande bestämmelse:

Utkomststödklienten ska ges tillfälle till ett personligt samtal med en socialarbetare eller socialhandledare senast den sjunde vardagen efter det att klienten begärt detta.

Enligt 14 a § 4 mom. ska utkomststödklienten ges tillfälle till ett personligt samtal med en sådan anställd inom socialvården som avses i 3 eller 6 § i lagen om behörighetsvillkoren för yrkesutbildad personal inom socialvården (272/2005), dvs. med en socialarbetare eller socialhandledare, senast den sjunde vardagen efter det att klienten begärt detta.

Enligt motiveringen till regeringens proposition som ledde till stiftandet av 14 a §, som handlar om behandlingen av utkomststödsärenden, garanterar detta att klienten får en möjlighet att diskutera sin svåra ekonomiska situation med en sakkunnig person med utbildning inom socialvårdssektorn och få närmare information om sin rätt till utkomststöd och andra lämpliga stödåtgärder. I motiveringen konstateras dessutom att klienten också kan vara i behov av råd när det gäller att ansöka om primära förmåner eller övrig service. Målet är att klienten genom samtalet får information om de till buds stående alternativen när det gäller att lösa problemen och att man därigenom sannolikt kan förhindra att klientens problem blir långvariga eller försvåras ytterligare.

I motiveringen konstateras ytterligare att det personliga samtal som avses i 14 a § 4 mom. också kan genomföras på andra sätt än genom att klienten besöker en socialarbetares eller socialhandledares mottagning. Enligt motiveringen kan en socialarbetare eller socialhandledare per telefon utreda klientens utkomststödsärende och ge klienten den information han eller hon behöver. Vid

behov kan ett personligt samtal också ordnas t.ex. i klientens hem. Socialarbetaren eller socialhandledaren kan på basis av telefonsamtalet också exempelvis reservera en mottagningstid för klienten, om detta anses nödvändigt.

Ett personligt möte med utkomststödsklienten skapar en grund för en god klientrelation. Ett möte kan betraktas som särskilt viktigt då en person söker utkomststöd för första gången. I 8 § i klientlagen för socialvården krävs att när socialvård lämnas ska i första hand klientens önskemål och åsikt beaktas och klientens självbestämmanderätt även i övrigt respekteras. Klienten ska ges möjlighet att delta i och påverka planeringen och genomförandet av de tjänster som tillhandahålls klienten. Detsamma gäller andra åtgärder som hänför sig till socialvården för klienten. Klientens sak ska behandlas och avgöras med hänsyn i första hand till klientens intresse. Ministeriet betonar att beslutet i sista hand alltid fattas av den behöriga tjänsteinnehavaren utifrån sin bedömning och på ett sätt som motsvarar klientens behov.

Den som söker utkomststöd kan ha oklar eller felaktig information om de tjänster och förmåner som beviljats honom eller henne. Sökanden kan också ha bristfälliga kunskaper om sina egna rättigheter och skyldigheter. Personen kan behöva råd och annan information för att förstå det beviljade utkomststödet syfte och innehåll. Vid samtalet med den som söker utkomststöd kan tjänsteinnehavaren leta efter och presentera tjänster eller andra stödåtgärder som är behövliga eller nödvändiga med hänsyn till klientens och familjens problem. Dessa tjänster och stödåtgärder kan tillhandahållas av social- och hälsovården och av andra förvaltningsområden. Sådana andra aktörer är exempelvis arbets- och näringsbyrå och FPA. Den anställda kan med stöd av sin sakkunskap styra, handleda och stöda klienten i hans eller hennes strävan att klara sig självständigt och stöda klientens strävan att få stöd av andra aktörer som har betydelse för honom eller henne.

En person eller familj kan också behöva utkomststöd utan att ha ett särskilt behov att direkt eller på annat sätt få professionellt stöd av en socialarbetare eller socialhandledare. Om situationen blir långvarig, kan det emellertid bli nödvändigt att ordna flera möten för att hitta lösningar på klientens problem. Det väsentliga är att klienten ges tillräckligt med stöd och hjälp av rätt slag redan i ett tidigt skede och att man strävar efter att hitta lösningar i samarbete med klienten.

3.2.3 Att söka stöd och meddela beslut

3.2.3.1 *Definitionen av en familj i lagen om utkomststöd*

Utkomststödet är till sin karaktär en förmån som ges familjespecifikt. Då utkomststödet fastställs, tillämpas definitionen på familj i 3 § lagen om utkomststöd. Den lyder som följer:

I denna lag avses med familj i gemensamt hushåll boende föräldrar, en förälders minderåriga barn och adoptivbarn, äkta makar samt en man och en kvinna som lever i äktenskapsliknande förhållanden.

Då utkomststöd beviljas betraktas alla familjemedlemmar som mottagare av utkomststödet räknat från den dag stödet utbetalas. Utkomststödet anses fördelat mellan mottagarna i lika stora delar till var och en, om inte omständigheterna visar annat.

En persons faktiska behov av utkomststöd som beviljas i sista hand påverkas av hela familjens utgifter, inkomster och tillgångar. Den beräkning av inkomsterna och tillgångarna samt utgifterna som avses i 6 § i lagen om utkomststöd, som handlar om fastställandet av utkomststödet, görs upp specifikt för familjen på så sätt att man i beräkningen beaktar alla familjemedlemmars utgifter och disponibla inkomster och tillgångar på ett sätt som framgår mer ingående av lagen.

I enlighet med 3 § 1 mom. i lagen om utkomststöd anses utöver äkta makar även en man och en kvinna som lever i äktenskapsliknande förhållanden tillhöra samma familj.

Vad gäller personer som bor i samma bostad kan man bli tvungen att utreda huruvida det är fråga om ett sådant äktenskapsliknande förhållande som avses i 3 § 1 mom. i lagen. Då ärendet avgörs ska man använda de berörda personernas egen anmälan som utgångspunkt. Dessutom kan man vid behov från fall till fall beakta exempelvis bostadens storlek, samboendets varaktighet, hyreskontraktet samt utredningar om betalningen av hyran och annan information om sökandens och familjens bostadsförhållanden och gemensamma hushåll.

Sökanden och övriga anmälningsskyldiga personer som avses i 17 § i lagen om utkomststöd ska på försorg av den myndighet som beviljar utkomststödet ges tillfälle att ge en utredning med anledning av en utredning som myndigheten har fått av någon annan part än sökanden, om den andra utredningen och den utredning som sökanden lämnat står i strid med varandra eller på annat sätt föranleder detta, eller om det på något annat sätt föreligger en nödvändig anledning till detta med hänsyn till beviljandet av utkomststöd.

Även om någon annan myndighet betraktar två personer som bor i samma bostad som sambor, ska man i anslutning till beviljandet av utkomststöd ge dem tillfälle att framföra en utredning om huruvida det är fråga om ett gemensamt hushåll eller två separata hushåll. I praktiken ska den tjänsteinnehavare som beviljar utkomststödet på något sätt bevisa att personerna bor i ett gemensamt hushåll (oavsett om personerna är av olika eller samma kön), om de berörda personerna bestrider detta (mer om klientens skyldighet att lämna uppgifter och anmälningsskyldighet se kapitel 3.3.1.).

Lagen om registrerat partnerskap (950/2001), som gäller registrering av partnerskap mellan två personer av samma kön av vilka vardera fyllt 18 år, trädde i kraft 1.3.2002. Enligt 8 § i lagen har registrering av ett partnerskap samma rättsverkningar som ingående av äktenskap, om inte något annat föreskrivs. Likaså tillämpas en bestämmelse om äktenskap i en lag eller en förordning också på ett registrerat partnerskap, om inte något annat föreskrivs. Därigenom har parterna i ett registrerat partnerskap exempelvis den försörjningsplikt gentemot varandra som avses i äktenskapslagen (mer om försörjningsplikt se kapitel 2.3). På dem tillämpas även i övrigt allt det som föreskrivs i den övriga lagstiftningen, till exempel i socialvårdslagstiftningen, om makar. Parterna i ett registrerat partnerskap betraktas således som en familj i enlighet med 3 § i lagen om utkomststöd, då utkomststöd beviljas.

Lagen om registrerat partnerskap påverkar däremot inte på något sätt ställningen för de parter i ett parförhållande som lever tillsammans utan att ha registrerat sitt partnerskap, vilket även konstateras i det betänkande som riksdagens lagutskott gav med anledning av regeringens proposition som ledde till stiftandet av lagen (RP 200/2000 rd - LaU 15/2001 rd). Av lagen följer således inte att ett oregistrerat partnerskap mellan två personer av samma kön skulle kunna jämföras med ett sådant äktenskapsliknande förhållande som avses i 3 § 1 mom. i lagen om utkomststöd.

3.2.3.2 *Ansökan om utkomststöd*

Utkomststödet är en familjespecifik förmån. I anknytning till utkomststöd definieras en familj på det sätt som beskrivs ovan i 3 § i lagen om utkomststöd. I enlighet med 14 § 1 mom. i lagen beviljas utkomststöd på ansökan (se 14 § ovan i kapitel 3.1). I lagen om utkomststöd ingår ingen särskild bestämmelse om vem som är berättigad att göra en ansökan om utkomststöd på familjens vägnar. Enligt motiveringen till regeringens proposition som ledde till stiftandet av lagen om utkomststöd kan vem som helst av familjens myndiga medlemmar göra ansökan på familjens vägnar.

En omyndig persons rätt att ansöka om utkomststöd bestäms enligt den faktiska situationen. I allmänhet förs en omyndigs talan av vårdnadshavaren, förmyndaren eller en god man eller av den person som annars i själva verket drar försorg om honom eller henne.

Av motiveringen till den regeringsproposition som nämns ovan framgår även att av utkomststödet natur följer att det inte är ändamålsenligt att följa noggranna kriterier i fråga om vem som är berättigad att ansöka om stöd, eftersom avsikten är att garantera en persons eller familjs utkomst i sista hand. Det väsentliga är att de som är i behov av stöd får det stöd de behöver. Genom betalning av utkomststöd kan man ändå inte åtgärda försummelser

exempelvis vad gäller föräldrarnas försörjningsplikt. Motiveringen till propositionen fäster i detta sammanhang uppmärksamhet på att utkomststöd till en minderårig kan återkrävas av en person som är underhållsskyldig gentemot honom eller henne (mer om återkrav se kapitel 5).

I enlighet med 19 § i *förvaltningslagen* ska en klient hos socialvården lämna sin ansökan om en förmån, en tjänst eller annan stödåtgärd *skriftligen* genom att meddela sina yrkanden jämte motiveringar. Med myndighetens samtycke får ett ärende också inledas *muntligen*. Enligt ministeriets uppfattning kan det från fall till fall vara motiverat att inleda ett ärende som gäller utkomststödet muntligen, om man genom detta kan främja en flexibel och snabb behandling särskilt i brådskande fall (se 14 a § 1 mom. i lagen). Samtidigt ska man i tillräcklig grad säkerställa att klientens rättsskydd inte äventyras till följd av att ansökan görs muntligt samt att förfarandet även i övrigt tillgodoser klientens intresse.

En muntlig ansökan ska vanligen göras personligen hos myndigheten. För utredning av behovet av utkomststöd krävs det dock inte nödvändigtvis att den sökande alltid inställer sig personligen. En muntlig ansökan kan med myndighetens samtycke och således i undantagsfall också göras per telefon. Det kan vara motiverat till exempel när en ansökan förnyas. Även i dessa fall ska klienten vid behov inlämna de verifikationer och andra nödvändiga uppgifter som påverkar utkomststödet och som är nödvändiga för att utreda behovet av stöd och fastställa stödets storlek.

I enlighet med 42 § i *förvaltningslagen* ska uppgifter om muntligen framförda yrkanden och utredningar som kan inverka på avgörandet i ett ärende antecknas eller registreras på något annat sätt. Det är viktigt särskilt med tanke på klientens rättsskydd att en muntlig ansökan antecknas, så att det inte uppstår några oklarheter om huruvida klienten haft för avsikt att söka utkomststöd eller bara höra sig för om villkoren för att få utkomststöd. Om myndigheten inte tillåter att ärendet väcks muntligt ska klienten i enlighet med 8 § i *förvaltningslagen* vid behov ges rådgivning om hur en skriftlig ansökan upprättas.

När ett ärende inleds ska det framgå vad ärendet gäller. Klienten bör uppmanas att i sin ansökan förklara för vilka andra utgifter än utgifter som ingår i utkomststödet grunddel han eller hon eventuellt söker utkomststöd för. Trots möjligheten att göra en muntlig ansökan rekommenderas med tanke på klientens rättsskydd att skriftlig ansökan görs för att undvika oklarheter vad gäller innehållet. För att det ska gå snabbare att söka utkomststöd och fatta beslut om det, kan ansökan göras exempelvis på en blankett som anger de omständigheter som inverkar på stödets storlek och som också beslutet antecknas på.

I enlighet med 18 § i *förvaltningslagen* anses en handling ha kommit in till en myndighet den dag då den har getts in till myndigheten. Som ankomstdag

för en handling som har sänts per post betraktas också den dag då handlingen har kommit till myndighetens postbox eller då myndigheten har tillställts ett meddelande om att försändelsen har kommit in till ett postföretag.

Enligt 20 § i förvaltningslagen har ett förvaltningsärende inletts när den handling som avser detta har kommit in till en behörig myndighet eller när ett ärende som får inledas muntligen har framförts för myndigheten och de uppgifter som behövs för att behandlingen av ärendet ska kunna påbörjas har registrerats. En ansökan om utkomststöd kan således inlämnas skriftligen även i anslutning till ett personligt möte eller i anslutning till mottagning av klienter. Även i dessa fall omfattas den inlämnade handlingen av registreringsskyldighet. När ett ärende väcks hos myndigheten är den myndighet som fattar beslut om tjänsten eller förmånen skyldig att handlägga ansökan och ge ett motiverat förvaltningsbeslut i det ärende ansökan gäller.

Enligt 21 § 1 mom. i förvaltningslagen om en myndighet inte är behörig i ett ärende ska den försöka utreda till vilken myndighet ärendet hör och i klara fall se till att ärendet förs över till den behöriga myndigheten. Avsändaren av handlingen ska underrättas om överföringen.

I lagen om elektronisk kommunikation i myndigheternas verksamhet (13/2003) ges bestämmelser om elektroniskt anhängiggörande och behandling av ett förvaltningsärende samt om elektronisk delgivning av beslutet. I lagen åläggs myndigheten inte en absolut skyldighet att tillhandahålla elektroniska tjänster. I enlighet med 5 § i lagen ska en myndighet som har behövlig teknisk, ekonomisk och övrig beredskap inom ramen för den erbjuda var och en möjlighet att i syfte att anhängiggöra ärenden eller för behandlingen av dem sända meddelanden till en elektronisk adress eller specificerad anordning angivna av myndigheten. I nämnda fall ska dessutom var och en erbjudas möjlighet att i elektronisk form sända myndigheten anmälningar som den enligt gällande bestämmelser ska tillställas, utredningar och andra motsvarande handlingar som den begärt samt andra meddelanden. Myndigheten ska dock alltid också erbjuda andra sätt att anhängiggöra ärenden än enbart elektroniska.

Enligt 14–15 § i klientlagen för socialvården gäller sekretess- och tystnadsplikten klientuppgifterna inom socialvården, såsom uppgifterna om utkomststöd. Också skyldigheten att skydda uppgifterna i enlighet med personuppgiftslagen (523/1999; 32 §) förutsätter att personuppgifterna skyddas med hjälp av tekniska och organisatoriska åtgärder (bl.a. mot obehörig åtkomst). Av skyldigheten att skydda uppgifter och tystnadsplikten följer att *socialmyndigheten kan skicka meddelanden per e-post till klienten endast om myndigheten har tillgång till ett e-postsystem med en tillräckligt stark kryptering och där parterna kan identifieras.*

I annat fall är det inte möjligt för myndigheten att kommunicera med en klient hos socialvården i ärenden som gäller personens klientrelation genom e-post, inte ens om klienten ger sitt samtycke.

Dataombudsmannen har meddelat ställningstagandet 1/2007, 3.1.2007, "Användning av e-post inom socialvården".

Myndigheterna inom socialvården och andra instanser som levererar och ordnar socialvård använder sig i allmänhet av Internet-e-post. Sekretessbelagda uppgifter är i en sådan oskyddad e-post inte skyddade för utomstående. Problemet är också, att inte den andra parten i kommunikationen kan identifieras tillförlitligt. En person kan sända ett meddelande i någon annan persons namn. Någon visshet om att meddelandet har kommit fram oförändrat finns inte heller.

Dataombudsmannens ställningstagande finns att läsa på dataombudsmannens webbplats på adressen (<http://www.tietosuoja.fi/38335.htm>).

I fråga om de oskyddade e-postmeddelanden som myndigheten mottagit ska myndigheten vara i kontakt med klienten till exempel per telefon eller brev (bl.a. för att få mer information). Samtidigt ska man berätta för klienten om datasäkerhetsrisker förknippade med oskyddad e-post. Därvid får klienten själv besluta om han eller hon trots detta vill använda e-post.

Om myndigheten själv erbjuder en klient elektronisk ärendehanteringstjänst, ska tjänsten vara datasäker. Om e-postadressen beträffande ärendehantering emellertid anges, ska man kunna sända även ansökningar om utkomststöd till adressen, trots dataskyddsproblem.

En socialvårdsklient får sålunda via e-post sända meddelanden och andra ansökningar med anknytning till ordnande av socialvård och kan sålunda till exempel inleda ett ärende per e-post. Myndigheten ska på behörigt sätt registrera de ankomna ansökningar och övriga meddelanden som anknyter till handläggning av socialvårdsärenden. Därefter ska ansökningarna och meddelandena handläggas på sätt som krävs i förvaltningslagen och socialvårdslagstiftningen (och som beskrivs i denna handbok i fråga om utkomststöd).

I fråga om vad som anförts ovan se också dataombudsmannens ställningstagande 12.10.2012 (Dnr 590/41/2012 (<http://www.tietosuoja.fi/59924.htm>)).

I enlighet med 4 § 3 mom. i klientlagen för socialvården föreskrivs om klientens rätt att använda finska eller svenska språket, bli hörd och få sina expeditioner på finska eller svenska samt hans eller hennes rätt till tolkning på dessa språk genom försorg av myndigheten 10, 18 och 30 § i språklagen (423/2003). I socialvårdslagen finns bestämmelser om kommunernas och samkommunernas skyldighet att ordna socialvård på finska och svenska.

9 § i förvaltningslagen behandlar kravet om gott språk. Enligt 2 mom. i bestämmelsen gäller i fråga om en kunds rätt att använda sitt eget språk vid kommunikation med myndigheterna vad som särskilt föreskrivs om detta eller vad som följer av internationella avtal som är bindande för Finland.

3.2.3.3 Komplettering av ansökan

I 14 a § 3 mom. i lagen om utkomststöd ges bestämmelser om situationer i vilka den ansökan om utkomststöd som den sökande lämnat in är bristfällig med hänsyn till avgörandet av ärendet:

Om ansökan är bristfällig ska klienten senast den sjunde vardagen efter att ansökan inkommit ges eller sändas en specificerad uppmaning att komplettera ansökan inom utsatt tid. Beslutet om utkomststöd ska fattas utan dröjsmål, likväl senast den sjunde vardagen efter att den kompletterade ansökan har inkommit. Om klienten inte inom utsatt tid har kompletterat sin ansökan eller uppgett en godtagbar orsak till att kompletteringen försenats, fattas beslutet utan dröjsmål på basis av de till buds stående uppgifterna, likväl senast den sjunde vardagen efter att tidsfristen gått ut. Med klientens samtycke kan beslutet fattas på basis av de till buds stående uppgifterna innan den utsatta tiden har gått ut.

En ansökan om utkomststöd som en klient lämnar in innehåller inte alltid alla uppgifter som är nödvändiga för att avgöra ärendet och är därför inte alltid färdig att behandlas som sådan. Om en tillställd handling är bristfällig ska myndigheten enligt 22 § i förvaltningslagen uppmana avsändaren att komplettera handlingen inom en viss tid om det inte är onödigt med tanke på avgörandet av ärendet. Avsändaren av handlingen ska upplysas om hur handlingen ska kompletteras. Enligt bestämmelsen kan en part också på eget initiativ komplettera sin ansökan eller någon annan handling som parten har gett in för behandlingen av ett ärende, samt under behandlingens lopp ge in sådana handlingar som behövs för att ärendet ska kunna avgöras. Nämda allmänna bestämmelse i förvaltningslagen gäller allt förvaltningsförvarande och därigenom också behandlingen av utkomststödsärenden.

14 a § 3 mom. i lagen om utkomststöd kompletterar den allmänna reglering i förvaltningslagen som nämns ovan. Enligt den ska klienten senast den sjunde vardagen efter att ansökan inkommit ges eller sändas en specificerad uppmaning att komplettera ansökan inom utsatt tid, om ansökan är bristfällig. Enligt motiveringen till regeringens proposition gällande 14 a § i lagen om utkomststöd som nämns ovan, är avsikten att uppmaningen ges i skriftlig form för att det inte ska uppkomma oklarhet om hur ansökan ska kompletteras. I motiveringen konstateras vidare att den utredning som begärs av klienten ska vara nödvändig för att ärendet ska kunna avgöras (om klientens skyldighet att ge information och anmälningsskyldighet se även kapitel 3.3.1).

Då utredningen begärs ska man enligt motiveringen också bedöma huruvida det med beaktande av klientens förhållanden och övriga omständig-

heter är en orimlig uppgift för klienten att skaffa utredningen. Begäran ska innehålla specificerade, tydliga och lättfattliga anvisningar om vilka uppgifter man behöver få av klienten för att kunna behandla ärendet och fatta beslut. Beslut om beviljande av utkomststöd ska fattas utan dröjsmål, dock senast inom sju vardagar räknat från den tidpunkt då en kompletterad ansökan med behövliga bilagor har anlänt till myndigheten.

Bestämmelser om den skyldighet att ge information och anmälningsskyldighet som ska iakttas i utkomststödsärenden ges i 17 § i lagen om utkomststöd. Dessa bestämmelser gäller den som ansöker om utkomststöd, en familjemedlem och den gentemot honom eller henne försörjningspliktige samt vid behov deras vårdnadshavare och intressebevakare (mer om skyldigheten att ge information och anmälningsskyldigheten se kapitel 3.3.1).

I enlighet med 14 a § 3 mom. i lagen om utkomststöd ska beslutet fattas utan dröjsmål på basis av de till buds stående uppgifterna, om klienten inte inom utsatt tid har kompletterat sin ansökan eller uppgett en godtagbar orsak till att kompletteringen försenats. Ansökningen kan i sista hand avvisas om den inte innehåller uppgifter som är nödvändiga för behandlingen av ärendet, till exempel uppgifter om den klientens inkomster.

Ärendet får emellertid inte lämnas oavgjort, även om den sökande inte har lämnat in de utredningar som begärts av honom eller henne och om utkomststöd inte skulle beviljas enligt ansökan i denna situation. Genom ett förvaltningsbeslut tryggas den sökandes möjlighet att låta det organ i kommunen som beslutar om utkomststödsärenden och vidare förvaltningsdomstolen och i sista hand högsta förvaltningsdomstolen avgöra om de begärda redogörelserna har varit nödvändiga för behandlingen av ärendet.

I enlighet med 14 a § 3 mom. i lagen om utkomststöd ska ett beslut, i anslutning till vilket man begärt komplettering men inte fått det, fattas utan dröjsmål, likväl senast den sjunde vardagen efter att tidsfristen gått ut. Med klientens samtycke kan beslutet fattas på basis av de till buds stående uppgifterna redan innan den utsatta tiden har gått ut.

Det är vanligt att den kompletterande utredning som begärs av en utkomststöds klient gäller någon utgift som avviker från det normala, medan ansökningen i övrigt är entydig. I dessa fall bör den del av ansökningen som klienten på basis av inlämnad utredning har rätt till avgöras först och den del som kräver tilläggsutredning avgöras efter att den begärda informationen lämnats av klienten.

14 a § 3 mom. som gäller komplettering av ansökan har en fast koppling till skyldigheten att ge information och anmälningsskyldigheten i 17 § i lagen om utkomststöd (mer om denna fråga se kapitel 3.3.1).

3.2.3.4 Behandling av ett ärende och behandlingstiden

I 14 a § 1 och 2 mom. i lagen om utkomststöd ges följande bestämmelser om behandlingen av utkomststödsärenden:

Ett utkomststödsärende ska i kommunen behandlas så att ingens rätt till oundgänglig försörjning och omsorg äventyras. I brådskande fall ska beslutet fattas på basis av de till buds stående uppgifterna samma eller senast följande vardag efter att ansökan inkommit. I andra än brådskande fall ska beslutet fattas utan dröjsmål, likväl senast den sjunde vardagen efter att ansökan inkommit. Ett beslut om att utkomststöd beviljas ska verkställas utan dröjsmål.

Då ansökan avser månaden efter ansökningstidpunkten ska beslutet, utan hinder av 1 mom., fattas och verkställas senast den första vardagen under nämnda månad, om det då har förflutit mer än sju vardagar från den tidpunkt då ansökan inkom. Om ansökan avser en senare tidsperiod än den månad som följer efter ansökningstidpunkten, ska beslutet fattas och verkställas senast den första vardagen under den tidsperiod som avses i ansökan.

Utgångspunkten i 14 a § 2 mom. i lagen om utkomststöd är att utkomststödsärenden ska behandlas på ett sådant sätt att den rätt till oundgänglig försörjning och omsorg som var och en garanteras i 19 § 1 mom. i grundlagen inte äventyras. I brådskande fall ska beslut om ansökan om utkomststöd fattas på basis av de till buds stående uppgifterna samma eller senast följande vardag efter att ansökan inkommit (mer om beviljande av utkomststöd i brådskande fall se kapitel 3.1.3).

Enligt samma 14 § 1 mom. ska beslutet i andra än brådskande fall fattas utan dröjsmål, likväl senast den sjunde vardagen efter att ansökan inkommit. Vidare ska beslutet verkställas utan dröjsmål. I paragrafens 2 moment föreskrivs ytterligare att då ansökan avser månaden efter ansökningstidpunkten ska beslutet, utan hinder av 1 mom., fattas och verkställas senast den första vardagen under nämnda månad, om det då har förflutit mer än sju vardagar från den tidpunkt då ansökan inkom.

I enlighet med 18 § i förvaltningslagen anses en handling ha kommit in till en myndighet den dag då den har getts in till myndigheten. Som ankomstdag för en handling som har sänts per post betraktas också den dag då handlingen har kommit till myndighetens postbox eller då myndigheten har tillställts ett meddelande om att försändelsen har kommit in till ett postföretag. Enligt motiveringen till regeringens proposition gällande 14 a § i lagen om utkomststöd ska, i de fall då lagen inte innehåller några särskilda bestämmelser om beräkning av en tidsfrist, de beräkningsregler som ingår i lagen om beräkning av laga tid (150/1930) iakttas.

Om en tid är bestämd i ett visst antal dagar efter en angiven dag ska denna dag enligt 2 § i lagen om beräkning av laga tid inte medräknas. Om en utkomststödsansökan tas till behandling på en måndag, ska beslutet enligt motiveringen till den proposition som nämns ovan således fattas senast följande veckas onsdag, om det inte infaller söckenhelgdagar eller därmed jämförbara dagar under perioden.

Utan särskild reglering som avviker från 14 a § 1 mom. skulle det i praktiken kunna uppstå problem i de fall då klienten har lämnat in sin ansökan flera veckor eller till och med flera månader före den period för vilken han eller hon ansöker om stöd. När det gäller dessa ärenden skulle bestämmelsen om att ett ärende ska behandlas inom sju vardagar enligt motiveringen till den lagproposition som nämns ovan kunna medföra en anhopning av ärenden.

Det är inte ändamålsenligt att man fattar beslut om utkomststödet flera veckor före den tidsperiod som ansökan avser, eftersom man i allmänhet då inte ännu har tillgång till information exempelvis om klientens primära förmåner. Därför föreskrivs i 14 a § 2 mom. i lagen om utkomststöd att det i dessa fall räcker med att beslutet fattas och verkställs senast den första vardagen under den tidsperiod som avses i ansökan. Vanligen beviljas utkomststöd för en månad, men perioden kan också vara kortare eller längre än en månad.

3.2.3.5 *Beslutets form och delgivning av beslutet*

Beslutet meddelas skriftligen. I 7 kapitlet i förvaltningslagen ges bestämmelser om avgörande av ett förvaltningsärende. Enligt 43 § 1 mom. i lagen ska förvaltningsbeslut ges skriftligen. Enligt paragrafens 2 och 3 moment kan ett beslut ges muntligen, om det är nödvändigt på grund av att ärendet är brådskande. Ett muntligt beslut ska utan dröjsmål också ges skriftligen tillsammans med en anvisning om hur man begär omprövning eller en besvärсанvisning. Fristen för begäran om omprövning eller sökande av ändring börjar löpa från delfåendet av det skriftliga beslutet, enligt vad som föreskrivs särskilt. Beslutet om utkomststöd ska utfärdas och ges till den som ansökte om stödet.

Beslutets innehåll. Enligt 44 § 1 mom. i förvaltningslagen ska av ett skriftligt beslut tydligt framgå den myndighet som har fattat beslutet samt tidpunkten för beslutet, de parter som beslutet direkt gäller, motiveringen för beslutet och en specificerad uppgift om vad en part är berättigad eller förpliktad till eller hur ärendet annars har avgjorts, samt namn och kontaktuppgifter för den person av vilken en part vid behov kan begära ytterligare uppgifter om beslutet. Enligt paragrafens 2 moment ska parten, när ett muntligt beslut ges, meddelas hur ärendet har avgjorts och ges en redo-

görelse för motiveringen för beslutet. Då beslutet är muntligt är det särskilt viktigt för klientens rättsskydd att den berörda personen, dvs. i detta fall utkomststödsklienten, informeras om beslutets innehåll och motiveringar. Det är också viktigt att i mån av möjlighet försöka säkerställa att klienten har förstått beslutets innehåll och betydelse.

Ett beslut ska motiveras. I 45 § i förvaltningslagen föreskrivs om motivering av beslut. Enligt paragrafens 1 moment ska ett beslut i princip alltid motiveras. I motiveringen ska det anges vilka omständigheter och utredningar som har inverkat på avgörandet och vilka bestämmelser som har tillämpats. I paragrafens 2 mom. ges bestämmelser om vissa undantag varvid motiveringen till beslutet kan utelämnas. Då man fattar beslut i ett utkomststödsärende ska man fästa uppmärksamhet vid att använda ett klart och tydligt språk i beslutet och dess motivering. Detta är viktigt för klientens rättsskydd. Då motiveringen är klar och tydlig kan klienten utifrån den bättre bedöma behovet att söka ändring i ärendet. Om man inte kan bifalla alla yrkanden som sökande framfört ska också detta motiveras i beslutet.

Delgivande av beslut. I 9 kapitlet i förvaltningslagen finns de allmänna bestämmelserna om delgivande av beslut, och i 10 kapitlet i lagen finns bestämmelserna om förfarandet vid delgivande. Ett beslut som en myndighet har fattat ska av myndigheten utan dröjsmål delges en part och andra kända som har rätt att begära omprövning av beslutet eller att överklaga det genom besvär (54 § i förvaltningslagen). Ett beslut som gäller utkomststöd ska alltid i första hand delges den som ansökt om stödet.

En särskild bestämmelse om sättet för delgivande av tjänsteinnehavarbeslut finns i 45 § 3 mom. i socialvårdslagen. Enligt den kan ett beslut delges per post i ett tjänstebrev. Delgivningen anses ha ägt rum den sjunde dagen efter det beslutet, försett med den adress som personen uppgett, har lämnats in till posten för befordran.

Beslutet kan enligt 60 § 2 mom. förvaltningslagen också delges genom att det överlämnas till klienten personligen. Klienten ska då ges antingen ett separat eller i beslutet antecknat mottagningsbevis av vilket den som har verkställt delgivningen, mottagaren och tidpunkten för delgivningen ska framgå (mer om yrkan på rättelse och sökande av ändring se kapitel 6).

3.2.3.6 *Betalning av utkomststöd*

Om betalning av utkomststöd föreskrivs i 16 § lagen om utkomststöd på följande sätt:

Utkomststödet betalas till sökanden för att användas för hans och familjens uppehälle.

Utkomststödet kan av särskilda skäl betalas till sökandens familjemedlem eller till den som sörjer för understödstagaren för att användas för understödstagarens uppehälle eller annars användas för betalning av utgifter för hans uppehälle.

Enligt 16 § 1 mom. betalas utkomststödet i regel alltid till sökanden. Utkomststödet betalas för att användas för sökandens och familjens uppehälle. Stöd som beviljats en familj betalas alltså vanligen som en utbetalning. För minderåriga barn är sökanden i allmänhet en förälder, och stödet betalas till honom eller henne.

I 16 § 2 mom. i lagen om utkomststöd ges bestämmelser om möjligheten att betala utkomststödet till någon annan än den som ansökte om stödet. Enligt bestämmelsen kan utkomststödet av särskilda skäl betalas till sökandens familjemedlem eller till den som sörjer för understödstagaren för att användas för understödstagarens uppehälle eller annars användas för betalning av utgifter för hans eller hennes uppehälle.

I motiveringen till regeringens proposition till lag om utkomststöd (förslag till 16 §) konstaterades att stödet kan, i första hand i sådana situationer där sökanden inte själv har kontrollen över sitt liv, med stöd av 2 mom. betalas även till en familjemedlem eller till den person som sörjer för sökanden för att användas för understödstagarens uppehälle. Vidare konstaterades i motiveringen att stödet kan även annars användas för betalning av utgifter för uppehållet. Enligt motiveringen kan sådana betalningar göras t.ex. till hyresvärden eller i andra motsvarande fall till en person som mottagaren av utkomststödet är skyldig att regelbundet betala hyra eller andra avgifter.

Att yppa en uppgift som är sekretessbelagd för en utomstående kräver att den berörda personen ger sitt uttryckliga tillstånd eller att man separat föreskriver om detta i lag. Uppgiften om att en person är klient hos socialvården, t.ex. att personen är utkomststöds klient, är alltid sekretessbelagd. Därför vore det viktigt att man avtalade separat om det avvikande sättet att betala utkomststödet med klienten. Ministeriet anser därför att utkomststödet eller en del av den i princip kan betalas exempelvis till hyresvärden endast med klientens samtycke. (Se utlämning av uppgifter som gäller en person eller familj som söker utkomststöd och sekretess, punkt 3.3.2)

Ett avtal om betalningstjänst mellan klienten och hans bank är oftast det bästa sättet att säkerställa nödvändiga betalningar om klienten inte har regelbundna inkomster, till exempel pension.

Huvudregeln är således i enlighet med 16 § 2 mom. i lagen om utkomststöd att stödet betalas till sökanden. Betalning av stödet till någon annan än sökanden förutsätter särskild anledning. Enligt bestämmelsens ordalydelse har den särskilda anledningen dock inte endast begränsats till problemen med livsfärdigheter i fråga, även om regeringens proposition främst hänvisar till dessa anledningar.

Ministeriet betonar att nämnda 16 § 2 mom. i lagen om utkomststöd alltid förutsätter att en sådan särskild anledning som avses i bestämmelsen föreligger då utkomststödet betalas eller används på ett avvikande sätt. Det är alltid i första hand klienten som har rätten att själv bestämma om sina inkomster och tillgångar. I praktiken kan avvikande betalning orsakas exempelvis av upprepade ansökningar om utkomststöd trots att sökandens och familjens inkomster borde räcka till för försörjningen.

Ministeriet betonar att man som en del av socialarbetet inom utkomststödet inte bara ska be klienten råd och handledning att söka primära ekonomiska förmåner utan även stöda honom eller henne i frågor som gäller skötseln av klientens penningaffärer. Sådant stöd kan utgöras exempelvis av råd gällande användningen av pengar i syfte att trygga att de disponibla månatliga inkomsterna räcker till. Med hjälp av rådgivning och handledning kan man samtidig stöda och främja sökandens och familjens förmåga att själva svara för sin försörjning.

Utkomststödet betalas till sökanden utan dröjsmål efter att stödbeloppet har räknats ut och beslutet om utkomststöd har fattats (14 a § 1 mom. i lagen om utkomststöd).

3.2.4 Tiden för fastställande av utkomststöd och beviljande av stöd retroaktivt

Tiden för vilken utkomststöd fastställs

I 15 § 1–3 mom. i lagen om utkomststöd ges följande bestämmelser om tiden för vilken utkomststöd fastställs och om de inkomster, tillgångar och utgifter som beaktas:

Utkomststödet fastställs per månad. Utkomststöd kan vid behov beviljas och utbetalas för kortare eller längre tid än en månad.

Då de utgifter enligt 7 och 7 c § som utgör grund för utkomststödet samt inkomsterna och tillgångarna enligt 11 och 12 § räknas ut, beaktas utgifterna, inkomsterna och tillgångarna för den tidsperiod för vilken utkomststödet fastställs. Inkomsterna kan dock delas upp i poster som beaktas under flera sådana tidsperioder för vilka utkomststöd fastställs, om det är skäligt med beaktande av inkomstens engångsnatur eller grunden för den eller dess användningsändamål. (29.12.2005/1218)

En sådan förvärvsinkomst som inte var känd när beslutet om utkomststöd fattades kan i efterhand beaktas såsom inkomst, om utkomststöd söks under

de två första kalendermånaderna som följer på beslutet och det inte kan anses oskäligt att beakta inkomsten. Då stödet beviljas ska den sökande underrättas om möjligheten att beakta inkomsten i fråga retroaktivt. (28.1.2005/49)

Enligt 15 § 1 mom. i lagen om utkomststöd fastställs utkomststödet i regel per månad. Vid behov kan utkomststöd beviljas och utbetalas för kortare eller längre tid än en månad. Exempelvis i en brådskande situation, där den som söker utkomststöd inte vistas stadigvarande i kommunen, kan stödbeslutet också utfärdas för en dag.

Enligt 15 § 2 mom. i lagen är huvudregeln att utgifterna, inkomsterna och tillgångarna för den tidsperiod för vilken utkomststödet fastställs beaktas. Utgående från motiveringen till regeringens proposition som ledde till stiftande av lagen om utkomststöd är det nödvändigt att avvika från den huvudregel som avses i 15 § 2 mom. t.ex. i situationer där en person eller en familj får en stor engångsinkomst. Sådana situationer som enligt motiveringen avses i paragrafen är att personen eller familjen får en stor engångsersättning, t.ex. avgångsbidrag, slutersättning när en anställning upphör, ett arv eller ett stort arvode för en arbetsprestation eller inkomst från försäljning av egendom. En familj eller person har i enlighet med 2 § i lagen om utkomststöd möjlighet att skaffa sig själv eller sin familj en tillräcklig utkomst ur ovan beskrivna inkomster för en längre tid.

Enligt 15 § 2 mom. i lagen kan inkomsterna dock delas upp i poster som beaktas under flera sådana tidsperioder för vilka utkomststöd fastställs, om det är skäligt med beaktande av inkomstens engångsnatur eller grunden för den eller dess användningsändamål. Enligt motiveringen till ovannämnda regeringens proposition går det dock inte att ge någon allmän regel för på hur lång tid det är möjligt att periodisera inkomsten. På denna möjlighet inverkar personens eller familjens individuella förhållanden, t.ex. en persons sjukdom eller handikapp, antalet barn i familjen, boendeförhållandena eller andra omständigheter som påverkar den sociala situationen. När stöd beviljas måste situationen alltid bedömas utgående från personens ansökan på det sätt som anges i 15 § 1 mom.

Periodisering av arbetslöshetsdagpenning. Arbetslöshetsdagpenning betalas som regel ut så att den första posten betalas ut för en arbetslöshetsperiod om två veckor. Efter det betalas dagpenningen i fyra veckors perioder. Den dagpenning som betalas ut under en kalendermånad grundar sig oftast på ett belopp som räknats ut på grundval av 20 dagar (4 x 5 dagar = 20 dagar). Till exempel en långtidsarbetslös har emellertid under ett år en sådan kalendermånad då det betalas ut två gånger dagpenning för 20 dagar. I praktiken betalas dagpenning således ut i medeltal för 21,5 dagar per kalendermånad. På grund av behovet att sammanpassa de olika systemen gäller inom utkomststödet en praxis enligt vilken man vid uppgörande av ut-

komststödskalkyler beaktar arbetslöshetsdagpenningen i enlighet med 21,5 dagar efter att ett bestämt villkor blir uppfyllt. Periodiseringen kan emellertid inte inledas innan personen de facto fått två dagpenningsbetalningar under en och samma månad.

Riksdagens biträdande justitieombudsman framhåller i motiveringen till sitt beslut (1141/4/98) att synpunkterna ovan på periodisering av arbetslöshetsdagpenningen inte strider mot 11 och 15 § lagen om utkomststöd. Även högsta förvaltningsdomstolen har gett två beslut som gäller periodisering av arbetsmarknadsstöd (2001:2762 och 2001:3320), som klargör principerna angående periodisering av arbetslöshetsdagpenning. Enligt HFD:s beslut kan koefficienten 21,5 användas vid omvandling av arbetslöshetsdagpenning till månadsinkomst efter att personen de facto fått två dagpenningsbetalningar under en och samma månad.

Ministeriet konstaterar att när koefficienten 21,5 har börjat användas för en stödtagare, ska den användas konsekvent så länge arbetslösheten varar. Koefficienten ska därför, när den väl börjat användas, även användas den månaden då den långtidsarbetslösa personen följande gång under en månad får två betalningar av arbetslöshetsdagpenning. Innan koefficienten börjar användas ska klienten på ett tillräckligt detaljerat sätt redogöras för vad användningen av koefficienten grundar sig på, så att klienten förstår grunderna.

Ministeriet framhåller att man vid beviljande av stöd, i synnerhet när en arbetslöshetsperiod börjar, under en kort arbetslöshetsperiod eller när utbetalningen av arbetslöshetsdagpenning varierar mer än i genomsnitt, ska bättre ta hänsyn till den sökandes *verkliga inkomster*, för att hans eller hennes rätt att få stöd inte minskar eller äventyras på grund av den schablonmässiga periodiseringen av arbetslöshetsdagpenningen.

Förvärvsinkomst som inte var känd vid tidpunkten för beslutet om utkomststöd. Bestämmelser om en sådan förvärvsinkomst som inte var känd när beslutet om utkomststöd fattades ingår i 15 § 3 mom. lagen om utkomststöd. Enligt bestämmelsen kan en sådan förvärvsinkomst som inte var känd när beslutet om utkomststöd fattades beaktas såsom inkomst i efterhand, om utkomststöd söks under de två första kalendermånaderna som följer på beslutet och det inte kan anses oskäligt att beakta inkomsten. Vid bedömning av rätten till stödet och stödbeloppet ska den sökande underrättas om möjligheten att beakta inkomsten i fråga retroaktivt.

Enligt motiveringen till regeringens proposition som ledde till stiftandet av 15 § 3 mom. i lagen om utkomststöd (RP167/2004 rd) är inte alla förvärvsinkomster som betalas under den tidpunkt som beslutet gäller alltid kända när stöd söks eller när det beslutas om att det beviljas. Dessa inkomster kan till sin karaktär också vara av engångskaraktär. Att beakta en förvärvsinkomst många månader efter betalningstidpunkten kan inte anses vara skäligt. Å andra sidan kan det inte heller anses vara skäligt att beloppet

av utkomststödet kan vara beroende av den tidpunkt då beslutet fattas eller förvärvsinkomsten betalas.

Bestämmelsen i 15 § 3 mom. i lagen om retroaktivt beaktande av förvärvsinkomster tillämpas exempelvis i situationer där den som erhåller utkomststöd tar emot en kortvarig anställning under den tid han eller hon har ett gällande beslut om utkomststöd. Enligt bestämmelsen ska den som ansöker om stöd vid beviljandet informeras om möjligheten att retroaktivt beakta ifrågavarande inkomst.

Beviljande av utkomststöd retroaktivt

Utkomststöd beviljas som regel på det sätt som beskrivs ovan och som framgår av 15 § 1–3 mom. utifrån läget vid den tidpunkt då ansökan lämnas in och eventuellt för en månad framåt i taget. I vissa fall kan man anse det nödvändigt att bevilja stöd för en kortare eller längre tid än detta. Stöd kan också beviljas retroaktivt, vilket framgår på följande sätt av 15 § 4 mom. i lagen om utkomststöd:

Utkomststödet eller en del därav kan av särskilda skäl beviljas retroaktivt för betalning av styrkta utgifter som berättigar till utkomststöd.

Då man bedömer sådana i 15 § 4 mom. i lagen om utkomststöd avsedda utgifter som gäller den tid som föregår den period för vilken stödet beviljas och som beaktas retroaktivt, granskas den sökandes och familjens situation och faktiska möjligheter att betala de styrkta utgifter som ansökan avser vid den tidpunkt då personen eller familjens söker stöd för betalda och obetalda nödvändiga utgifter. Personens och familjens behov till utkomststöd som beviljas retroaktivt ska alltid bedömas separat utifrån de individuella omständigheterna.

Som särskilda skäl som utifrån bedömningen talar för retroaktiv utbetalning kan betraktas exempelvis att klienten hotas av vräkning, att han eller hon kan mista sin bostad eller att familjen splittras. I sådana fall hör till exempel obetalda hyror och elräkningar till de retroaktiva utgifter som vanligtvis beaktas.

Då man bedömer de särskilda skäl som avses i bestämmelsen bör man dessutom i allmänhet utgå åtminstone från att personen på det sätt som avses i lagen om utkomststöd varit i behov av utkomststöd då utgifterna uppkom, men att personen inte sökte utkomststöd. I allmänhet förutsätter man att personen varit i behov av utkomststöd före ansökan om retroaktivt utkomststöd lämnas in och även vid tidpunkten för ansökan om detta stöd. Bestämmelsen kräver dock inte att utgifterna är obetalda när stödet söks och beviljas.

3.2.5 Uppgörande av klientplan

Enligt 7 § 1 mom. i klientlagen för socialvården ska, när socialvård lämnas, en service-, vård-, rehabiliterings- eller någon annan motsvarande plan utarbetas, om det inte är fråga om tillfällig rådgivning och handledning eller om det inte i övrigt är uppenbart onödigt att utarbeta en plan. Enligt paragrafens 2 moment ska planen uppgöras i samråd med klienten, om det inte finns uppenbara hinder för detta. Enligt den sista meningen i bestämmelsen gäller beträffande innehållet i planen och delaktiga i ärendet dessutom vad som föreskrivs särskilt om dem. Beträffande utkomststödet ingår en särskild bestämmelse om detta i 10 § 2 mom. i lagen om utkomststöd, som handlar om sänkt grunddel.

Enligt regeringens proposition som ledde till stiftandet av klientlagen för socialvården (RP 137/199) har man genom bestämmelsen velat framhäva att en service-, vård-, rehabiliterings- eller någon annan motsvarande plan ska alltid utarbetas när socialvård lämnas. Ett viktigt mål är att få klienten och arbetstagaren att engagera sig i den gemensamma processen.

Då klientplanen uppgörs ska bestämmelserna i 4 § 2 mom. och 8 § 1 mom. i klientlagen för socialvården beaktas. Syftet med planen är att främja att klientens önskemål, åsikt, fördel, individuella behov, modersmål och kulturella bakgrund beaktas i allt högre grad i ärenden som gäller honom eller henne (4 § 2 mom.). Vidare framhäver uppgörandet av planen att man i första hand beaktar klientens önskemål och åsikt och även i övrigt respekterar klientens självbestämmanderätt. Klienten ska ges möjlighet att delta i och påverka planeringen och genomförandet av de tjänster som tillhandahålls klienten, och klientens sak ska behandlas och avgöras med hänsyn i första hand till klientens intresse (8 § 1 och 2 mom.).

I enlighet med 5 § 1 och 2 mom. i klientlagen har klienten rätt att få information om åtgärdsalternativen i sitt ärende. Detta innebär att personalen inom socialvården ska för klienten utreda hans eller hennes rättigheter och skyldigheter samt olika alternativ liksom också andra omständigheter som är av betydelse för klientens sak. Utredningen ska ges så att klienten tillräckligt förstår dess innehåll och betydelse.

Uppgörandet av planen i anslutning till ansökan om utkomststöd tillsammans med klienten genomför för sin del nämnda bestämmelser i klientlagen. Klientens deltagande i uppgörandet av planen gör det möjligt att beakta klientens egna åsikter då klientens situation kartläggs. Deltagandet bidrar också till att engagera klienten för de åtgärder och förändringsprocesser som avses i planen. Därför är det viktigt att också anteckna de åtgärder som upprätthåller och stärker klientens resurser och som är avsedda att genomföras av klienten själv. I utkomststödsärenden gäller detta beroende på situationen både den som söker utkomststöd och familjemedlemmarna.

Den allmänna bestämmelsen om skyldigheten att uppgöra en klientplan i 7 § i klientlagen för socialvården gäller således också situationer då utkomststöd beviljas. Utifrån detta ska en personlig klientplan uppgöras för alla klienter inom utkomststödet, om det inte enbart är fråga om tillfällig rådgivning och handledning eller om man inte på andra grunder bedömer att det är uppenbart onödigt att uppgöra en klientplan. Det är särskilt viktigt att en plan utarbetas för personer som under längre tider behöver utkomststöd, nya klienter, unga personer samt sådana klienter som har svåra och komplexa problem med livsfärdigheter.

Det är inte alltid nödvändigt att uppgöra en sådan plan som avses i 7 § i klientlagen om behovet av utkomststöd är av engångskaraktär eller mycket kortvarigt och om klienten utifrån tillgängliga uppgifter eller utifrån en bedömning som med stöd av dem gjorts tillsammans med klienten uppenbarligen inte är i behov av socialarbete eller andra socialtjänster eller stödåtgärder.

En välgjord plan visar att klientens ärende och situation har utretts och genomgått tillsammans med honom eller henne och att överenskommelse gjorts om behövliga åtgärder och mål. Klientplanen ger inte klienten en subjektiv rätt att kräva den service och de stödåtgärder som antecknats i planen. (En klientplan som uppgörs med stöd av barnskyddslagen kan på villkor som definieras mer i detalj i barnskyddslagen utgöra ett undantag, se ovan kapitel 2.5 om utkomststödet förhållande till barnskyddet.)

Målet är att alla parter som deltar i uppgörandet av planen förbinder sig vid det som antecknats i planen och att planen därigenom handleder klienten och styr det arbete som utförs tillsammans med honom eller henne. Genom att vid uppgörandet av planen utnyttja multiprofessionellt samarbete mellan olika myndigheter i enlighet med klientens behov kan man uppnå den största nyttan för klienten. Målet är att en väl och omsorgsfullt uppgjord plan också kan fungera som underlag för beslut om ordnandet av socialvård, såsom beviljandet av utkomststöd.

Klienten bör alltid ges en kopia av planen. Planen ska kontrolleras med jämna mellanrum och vid behov justeras flexibelt när klientens behov eller omständigheter förändras. För att klientplanen i verkligheten kan stöda genomförandet av ett målinriktat och planmässigt arbete som motsvarar sökandens och familjens aktuella behov ska planen alltid vara uppdaterad.

Såsom konstateras ovan, finns i lagen om utkomststöd dessutom en särskild bestämmelse om uppgörandet av en klientplan i vissa speciellsituationer. I samband med sänkning av grunddelen ska i enlighet med 10 § 2 mom. i lagen om utkomststöd alltid, om möjligt, tillsammans med den som söker utkomststödet och vid behov i samarbete med Arbetskraftsmyndigheterna och andra myndigheter, upprättas en handlingsplan för att hjälpa klienten att klara sig på egen hand (mer om detta ämne se kapitel 4.2.3).

3.3 SKYLDIGHET ATT LÄMNA UPPGIFTER SAMT UTLÄMNING OCH HEMLIGHÅLLANDE AV UPPGIFTER

3.3.1 Skyldighet att lämna uppgifter och anmälningsskyldighet

Om klientens skyldighet att lämna uppgifter och anmälningsskyldighet föreskrivs i 17 § i lagen om utkomststöd på följande sätt:

Den som ansöker om utkomststöd, en familjemedlem och den gentemot honom eller henne försörjningspliktige samt vid behov deras vårdnadshavare och intressebevakare ska lämna organet alla tillgängliga nödvändiga uppgifter som inverkar på utkomststödet. På lämnandet av uppgifter tillämpas bestämmelserna i 11–13 § i lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården (812/2000). (28.1.2005/49)

Mottagaren av utkomststöd ska omedelbart meddela organet de förändringar som sker i de uppgifter som avses i 1 mom.

En i 1 mom. avsedd person ska vid behov ges tillfälle att förete en utredning om att det är fråga om ett separat hushåll.

Omständigheterna för den som söker utkomststöd och hans eller hennes familj ska utredas omsorgsfullt innan beslut om utkomststöd fattas. Av utkomststödet natur som den förmån som beviljas i sista hand följer att den som beviljar och betalar ut stödet måste få alla uppgifter och utredningar om inkomster, förmögenhet och andra förhållanden vilka är av betydelse för behandlingen av utkomststödet (RP 217/1997 rd). Detta ökar också klientens förtroende för att beslutet är riktigt och kan samtidigt minska behovet att söka ändring i ärendet.

Enligt 31 § 1 mom. i förvaltningslagen ska en myndighet se till att ett ärende utreds tillräckligt och på behörigt sätt. Myndigheten ska i detta syfte skaffa den information och den utredning som behövs för att ärendet ska kunna avgöras. Huvudansvaret för utredningen av frågan är enligt officialprincipen i allmänhet således hos myndigheten. Med stöd av 31 § 2 mom. i förvaltningslagen ska klienten dock lägga fram utredning om grunderna för sina yrkanden och också i övrigt medverka till utredningen av ett ärende som han eller hon har inlett. Den skyldighet att medverka som avses i förvaltningslagen gäller framför allt ett ärende där parten yrkar på en viss rätt eller förmån.

Fördelningen av ansvaret för utredningen mellan myndigheten och den berörda klienten i utkomststödsärenden har i 17 i § lagen om utkomststöd preciserats i förhållande till förvaltningslagen genom att ålägga den som an-

söker om utkomststöd, hans eller hennes familjemedlem och gentemot honom eller henne försörjningspliktige samt vid behov deras vårdnadshavare och intressebevakare att lämna organet alla nödvändiga uppgifter som inverkar på avgörandet av ärendet.

Myndigheten ska informera klienten om vilka uppgifter och utredningar som behövs utöver ansökningen och handlingarna som fogats till den samt ge klienten en med hänsyn till ärendets natur rimlig tidsfrist för inlämnandet av utredningen (mer om förfarandet för komplettering av ansökan finns i kapitel 3.2.3.3). Den berörda parten ska i enlighet med 34 § i förvaltningslagen höras med anledning av utredningar som myndigheten erhållit från annat håll om inte hörandet är uppenbart onödigt. För att göra behandlingen av ärendet flexiblare och snabbare kan den tjänsteinnehavare som behandlar utkomststödsärendet i princip med den berörda personens samtycke på personens vägnar skaffa nödvändiga uppgifter och utredningar om personen själv inte av någon anledning är förmögen att göra det, eller kontrollera uppgifter som klienten gett på det sätt som avses i 20 § i klientlagen för socialvården.

De uppgifter som avses i 17 § 1 mom. i lagen kan vara bl.a. kvitton eller verifikat över betalda avgifter respektive avgifter som ska betalas, inkomst- och bankkontoverifikat, hyreskontrakt eller liknande handlingar som behövs då stöd beviljas.

Enligt paragrafens 2 moment ska mottagaren av utkomststöd omedelbart meddela organet, i praktiken den tjänsteinnehavare som behandlar utkomststödsärenden i kommunen, de förändringar som sker i de uppgifter som avses i 1 mom. I förarbetena till lagen om utkomststöd konstateras att då utkomststöd kan betalas under en relativt lång tid och då det av administrativa orsaker kan vara ändamålsenligt att bevilja utkomststöd för en längre tidsperiod än en månad, är det också nödvändigt att mottagaren av utkomststödet är skyldig att uppge ändringar i sina inkomster och utgifter och andra ändringar i förhållandena som har en höjande eller sänkande inverkan på utkomststödet.

Bestämmelserna i 3 mom. gäller utredningar i anslutning till definitionen på familj enligt 3 § lagen om utkomststöd om att personer som bor tillsammans har separata hushåll. Om man exempelvis antar att personer av olika kön är samboende, ska de vid behov ges möjlighet att framföra utredning om huruvida det är fråga om ett gemensamt hushåll eller två separata hushåll, eftersom detta har betydelse för uppgörandet av kalkylen och för stödets storlek. I praktiken ska myndigheten vid behov på något sätt bevisa att de berörda personerna bor i ett gemensamt hushåll, om de bestrider detta.

Till skyldigheten att lämna information och anmälningsskyldigheten anknyter frågan om huruvida den som söker eller får utkomststöd är skyldig att vid behov personligen inställa sig hos den tjänsteinnehavare som fattar

beslutet för att diskutera sitt ärende. I enlighet med 17 § i lagen om utkomststöd tillämpas på lämnandet av nödvändiga uppgifter som inverkar på utkomststödet bestämmelserna i 11–13 § i klientlagen för socialvården. Enligt 12 § i klientlagen för socialvården ska klienten och dennes lagliga företrädare lämna de uppgifter som behövs vid ordnandet och lämnandet av socialvård (i detta fall utkomststöd). Utöver detta föreskrivs i 31 § i förvaltningslagen i enlighet med det som framförs ovan att klienten ska lägga fram utredning om grunderna för sina yrkanden och också *i övrigt medverka till utredningen av ett ärende som han eller hon har inlett*.

Enligt ett ställningstagande av riksdagens justitieombudsman (Riksdagens justitieombudsmans årsbok 2008, avgörande 3884/4/06) kan man förutsätta att klienten inställer sig personligen hos tjänsteinnehavaren om det är nödvändigt för att utreda ärendet och fastställa utkomststödet. Om sökanden försummar besöket, kan man enligt samma ställningstagande med stöd av lagen om utkomststöd på grund av detta dock inte sänka personens grunddel. Däremot kan ansökan i sista hand avvisas på denna grund, om den inte innehåller uppgifter som är nödvändiga för att behandla ärendet. Ministeriet har i sin tolkningspraxis anslutit sig till detta ställningstagande.

Justering av utkomststödet

I 18 § i lagen om utkomststöd finns följande bestämmelse om justering av utkomststödet:

Utkomststödet justeras om personens eller familjens förhållanden eller behovet av stöd förändras.

På grundval av stöddagarens anmälningsskyldighet som åläggs i 17 § i lagen om utkomststöd kan det kommunala organet justera utkomststödet. Justeringar gäller vanligtvis bara obetalda poster. Ett nytt beslut fattas om justering av utkomststödet som delges klienten. Att stödet beviljats för en längre tidsperiod betyder inte att anmälningsskyldigheten elimineras och hindrar inte att stödet justeras.

3.3.2 Utlämning och sekretess av uppgifter som gäller en person eller familj som söker utkomststöd

Lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet (621/1999, offentlighetslagen) är den allmänna lagen som reglerar offentlighet och sekretess.

Den kompletteras av speciallagar, såsom lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården (812/2000) samt lagen om patientens ställning och rättigheter (785/1992).

Social- och hälsovårdsministeriet har utgivit en handbok om tillämpningen av klientlagen "Klientens ställning och rättigheter inom socialvården (SHM, Handböcker 2001:11). Handboken behandlar bland annat följande omständigheter som är viktiga med tanke på beviljande av utkomststöd:

- utlämnande av uppgifter till klienten eller dennes företrädare
- handlingssekretess
- samtycke till lämnande av uppgifter
- sekretess och utlämnande av sekretessbelagda uppgifter
- tystnadsplikt och förbud mot utnyttjande av uppgifter
- skyldighet att lämna sekretessbelagda uppgifter till socialvårdsmyndighet
- socialvårdsmyndighetens rätt att få handräckning.

4 UTKOMSTSTÖDETS STRUKTUR OCH STORLEK

4.1 FASTSTÄLLANDE AV UTKOMSTSTÖD OCH UTKOMSTSTÖDETS STRUKTUR

Enligt lagen om utkomststöd består utkomststödet av *grundläggande utkomststöd* (7 §), som omfattar grunddelen (7 a §) och de övriga grundutgifterna (7 b §) samt av *kompletterande utkomststöd* (7 c §) och *förebyggande utkomststöd* (13 §). I 6 § i lagen om utkomststöd ges bestämmelser om fastställande av utkomststöd i enlighet med följande:

Utkomststödet belopp är skillnaden mellan de utgifter och de disponibla inkomster och tillgångar som fastställs enligt denna lag. Inkomsterna och tillgångarna beaktas först när det grundläggande utkomststödet enligt 7 § beviljas.

Enligt 6 § i lagen om utkomststöd bygger utkomststödet belopp på skillnaden mellan de utgifter och de disponibla inkomster och tillgångar som fastställs enligt lagen om utkomststöd. I 6 § föreskrivs dessutom att de enligt lagen om utkomststöd definierade inkomsterna och tillgångarna beaktas först när det grundläggande utkomststödet som avses i 7 § beviljas.

Bestämmelserna om utgifter som ska beaktas vid beviljande av grundläggande utkomststöd ingår i 7–7 b och 8 § i lagen om utkomststöd.

7 §. Då grundläggande utkomststöd beviljas beaktas utgifter som täcks med en grunddel (grunddel) samt övriga grundutgifter så som bestäms särskilt nedan.

8 §. Utgifter beaktas inte som berättigande till utkomststöd till den del ersättning eller motsvarande förmån erhålls på någon annan grund.

I det grundläggande utkomststödet ingår i enlighet med 7 § i lagen om utkomststöd de utgifter som täcks med grunddelen (om grunddelen 7 a §, se kapitel 4.2) samt övriga grundutgifter (7 b §, se kapitel 4.3). I 7 c § i lagen ges bestämmelser om kompletterande utkomststöd (se kapitel 4.4).

Utöver det grundläggande utkomststödet och det kompletterande utkomststödet beviljar kommunen på det sätt som avses i 13 § i lagen om utkomststöd och utifrån de grunder som kommunen fastställt förebyggande utkomststöd för att främja den sociala tryggheten och förmågan att klara sig på egen hand samt för förebyggande av utslagning och långvarigt beroende av utkomststöd (mer om förebyggande utkomststöd se kapitel 4.5).

Enligt 6 § i lagen om utkomststöd ska sökandens och familjens inkomster och tillgångar beaktas först när det grundläggande utkomststödet enligt 7 § beviljas. Enligt motiveringen till regeringens proposition som ledde till stiftandet av lagen om utkomststöd förutsätter beviljandet av stöd att en kalkyl uppgörs. Även om inkomsterna är så stora att rätt till grundläggande utkomststöd enligt kalkylen inte uppkommer, kan en person eller familj beroende på situationen ha rätt till kompletterande och/eller förebyggande utkomststöd. (Mer om inkomster och tillgångar som ska beaktas se kapitel 4.6.)

Bestämmelserna i 8 § i lagen om utkomststöd ger enligt principen om stöd som betalas i sista hand möjlighet att som utgifter som avses i denna lag bara beakta de utgifter som klienten inte får ersättning för från något annat system eller genom en motsvarande förmån på någon annan grund. Som exempel på situationer som avses i 8 § kan man betrakta bland annat erhållande av handikappbidrag och vårdbidrag för pensionstagare i enlighet med lagen om handikappförmåner (570/2007). Enligt 1 § i lagen om handikappförmåner är syftet med dessa stöd att stödja funktionshindrade eller långvarigt sjuka personers förmåga att klara av sitt dagliga liv, deras deltagande i arbetslivet eller studier, upprätthållandet av deras funktionsförmåga samt deras boende hemma, rehabilitering och vård.

Enbart den omständigheten, att den sökande får handikappbidrag eller vårdbidrag till pensionstagare får inte leda till att hälso- och sjukvårdskostnader som sökanden lägger fram inte beaktas vid beviljande av utkomststöd. I en sådan situation ska man mer ingående utreda vilken utgift eller del av utgift som omfattas av specialstödet ifråga och vilken utgift eller del av utgift däremot med stöd av lagen om utkomststöd ska betraktas som giltiga inom utkomststödet.

Det kan också bli aktuellt med att tillämpa 8 § i lagen om utkomststöd till exempel när det gäller att bedöma behovet av utkomststöd hos en person som är intagen för institutionsvård. Som utgifter som berättigar till utkomststöd beaktas inte de utgifter som motsvarar "förmåner" som ingår i institutionsvården. Beroende på vilken typ av vård det är fråga om kan dessa "förmåner" utöver kost bestå av till exempel hälso- och sjukvård och kläder. Den som är intagen för institutionsvård kan emellertid även ha sådana utgifter som berättigar till utkomststöd, när motsvarande förmåner inte ingår i institutionsvården. Sådana utgifter kan vara exempelvis kostnader för anskaffning av glasögon.

Klientavgift och avgiftstak

Utkomststödet är ett stöd inom socialvården som ska utnyttjas i sista hand. Då rätten till utkomststöd eller stödets belopp provas ska alla primära för-

måner i förhållande till utkomststödet och andra stödformer utredas och tas i bruk innan utkomststöd beviljas. En sådan lagstadgad form av stöd som de facto påverkar personens och familjens ekonomiska situation är den skyldighet att efterskänka eller nedsätta klientavgifter inom social- och hälsovården som ingår i 11 § i lagen om klientavgifter inom social- och hälsovården (734/1992, lagen om klientavgifter).

Enligt 11 § 1 mom. i lagen om klientavgifter ska en avgift som fastställts för socialvårdsservice och en sådan avgift för hälsovårdsservice som bestämts enligt en persons betalningsförmåga efterskänkas eller nedsättas till den del förutsättningarna för personens eller familjens försörjning eller förverkligandet av personens lagstadgade försörjningsplikt äventyras av att avgiften tas ut.

Enligt 11 § 2 mom. i lagen om klientavgifter kan den kommun eller samkommun som producerar servicen besluta att också andra avgifter än de som avses i 1 mom. kan efterskänkas eller nedsättas på de grunder som avses i 1 mom. (punkt 1). Likaså kan avgifter efterskänkas eller nedsättas om det är befogat med beaktande av vårdsynpunkter (punkt 2).

Att nedsätta en avgift som fastställts för tjänster inom socialvården, att helt slopa avgiften eller att låta bli att uppbära en avgift som redan har fastställts är således alltid primärt i förhållande till beviljande av utkomststöd. Avgifter som fastställts för tjänster inom hälso- och sjukvården är hälso- och sjukvårdsutgifter som beaktas vid fastställandet av utkomststöd på det sätt som föreskrivs mer ingående i lagen om utkomststöd.

Avgiftstaket inom hälso- och sjukvården. Bestämmelser om avgiftstaket ges i 6 a § i lagen om klientavgifter. Syftet med bestämmelsen är att förhindra att de kostnader som klientavgifterna för hälso- och sjukvård under ett kalenderår förorsakar inte medför en oskäligt stor avgiftsbörda för den som använder servicen. Sedan avgiftstaket överskrids är de tjänster som taket gäller i regel avgiftsfria till slutet av kalenderåret i fråga.

Enligt 26 a § 1 mom. 2 punkten i förordningen om klientavgifter inom social- och hälsovården (912/1992, förordningen om klientavgifter) betraktas inte avgifter för vilkas betalning klienten har fått utkomststöd vid uträkning av avgiftstaket. Klienten ges ett uppföljningskort med hjälp av vilket avgifterna följs upp (mer om uppföljningen av avgifterna och det intyg som ges tjänstens användare efter att avgiftstaket har uppnåtts se 26 b § i förordningen om klientuppgifter). Läkemedelskostnader har sitt eget kalenderårsspecifika avgiftstak.

Vid sidan av nedsättning eller efterskänkning av klientavgifter är avgiftstaket ytterligare en primär form av stöd i förhållande till utkomststödet.

4.2 GRUNDDDEL

4.2.1 Grunddelens innehåll och belopp

Grunddelens innehåll definieras i 7 a § i lagen om utkomststöd (1218/2005):

Till de utgifter som täcks med grunddelen hör utgifter för kost och kläder, smärre hälso- och sjukvårdsutgifter samt utgifter som beror på personlig hygien och hemmets hygien, användning av lokaltrafik, prenumeration på dagstidning, televisionslicens, användning av telefon, hobby- och rekreationsverksamhet samt andra motsvarande utgifter som hänför sig till en persons och familjs dagliga uppehålle.

I 9 § i lagen finns följande bestämmelser om grunddelens storlek:

Utkomststödets grunddel per månad är:

- 1) för ensamstående 444,26 euro; (25.11.2011/1184)
- 2) för andra personer över 18 år än de som avses i 1 punkten 85 procent av grunddelen enligt 1 punkten, om inte 3 punkten föranleder annat;
- 3) för personer över 18 år som bor tillsammans med sina föräldrar 73 procent av grunddelen enligt 1 punkten;
- 4) för barn mellan 10 och 17 år 70 procent av grunddelen enligt 1 punkten; samt
- 5) för barn under 10 år 63 procent av grunddelen enligt 1 punkten.

Grunddelen enligt 1 mom. 1 punkten tillkommer även en förälder som bor tillsammans med sitt barn som fyllt 18 år och inte är gift eller bor under äktenskapsliknande förhållanden enligt 3 § 1 mom. i denna lag. Till en ensamförsörjare betalas grunddelen för en ensamstående förhöjd med 10 procent. (25.11.2011/1184)

Om till familjen hör flera barn enligt 1 mom. 4 och 5 punkten är grunddelen för det andra barnet fem procentenheter och för det tredje och vart och ett av de därpåföljande barnen tio procentenheter lägre än vad som bestäms i 1 mom.

Beloppen för utkomststödets grunddelar höjdes till följd av en indexjustering 1.1.2013. Från nämnda datum är den grunddel som avses i 9 § 1 mom. 1 punkten i lagen om utkomststöd för ensamstående 477,26 euro per månad. Den grunddel som med stöd av 9 § 2 mom. i lagen betalas till ensamförsörjare med en förhöjning på tio procent är således 524,99 euro per månad. (Ministeriet har gett ut Kommuninfo 7/2012, 26.11.2012, som behandlar denna fråga).

Grunddelen är en hypotetisk kalkyl över storleken på de utgifter för det dagliga uppehållet som svarar mot olika persongrupperns minimikonsumtionsnivå. Av dem som söker stöd krävs i regel ingen separat utredning om hur grunddelen använts. I undantagsfall måste en uppskattning göras av storleken på de utgifter som täcks med grunddelen när någon utgiftsgrupp inte beaktas i utkomststödet eftersom den sökande får ersättning eller motsvarande förmån på någon annan grund.

Grunddel för ensamstående och ensamförsörjare

Bestämmelser om grunddelens storlek för ensamstående ges i 9 § 1 mom. 1 punkten i lagen om utkomststöd. Grunddelens storlek för andra personer som ingår i familjen utgörs av en procentandel av grunddelen för ensamstående i enlighet med vad som föreskrivs i 9 §.

Enligt 9 § 2 mom. i lagen tillkommer grunddelen för ensamstående också en *ensamståendeförälder* som bor tillsammans med sitt barn som fyllt 18 år och inte är gift eller bor under äktenskapsliknande förhållanden enligt 3 § 1 mom. lagen om utkomststöd.

I 9 § 2 mom. i lagen föreskrivs ytterligare att grunddelen för en ensamstående betalas till en ensamförsörjare förhöjd med 10 procent. Till en ensamförsörjare betalas grunddelen för en ensamstående med den förhöjning som nämns ovan även om personen tillsammans med sina barn bor till exempel i samma bostad med sina egna föräldrar.

Grunddel för andra personer över 18 år

Den i 9 § 1 mom. 2 punkten i lagen om utkomststöd nämnda grunddelen tillämpas på andra personer över 18 år än de som avses i 1 punkten. Enligt regeringens proposition som ledde till stiftandet av lagen om utkomststöd avser detta i praktiken vuxna som av olika orsaker bor i *gemensamt* hushåll (makar, sambor, parter i registrerat partnerskap och syskon/vänner som bor i gemensamt hushåll eller parter av samma kön i ett partnerskap).

En förutsättning för att denna grunddel får tillämpas är att personerna de facto bor i gemensamt hushåll. Gemensam bostad behöver inte nödvändigtvis innebära gemensamt hushåll. Gemensamt hushåll avser i första hand att personerna i hushållet har gemensam mathållning och att bruksvarorna i hemmet såsom TV, dagstidning och hushållsapparater etc., används gemensamt.

Beträffande utkomststödet påverkar således boende i *gemensamt hushåll* grunddelens belopp. Om de parter som bor i gemensamt hushåll inte bildar en sådan familj som avses i 3 § 1 mom. i lagen om utkomststöd (mer om

definitionen av familj se kapitel 3.2.3.1), uppgörs ingen gemensam utkomststödskalkyl för dem, utan för båda uppgörs en egen kalkyl. Som grunddel i detta fall används dock inte grunddelen för ensamstående. Detta framgår bland annat av regeringens proposition som ledde till stiftandet av lagen om utkomststöd, enligt vilken utkomststödet grunddel för en person som lever i en familj med två vuxna eller annars i gemensamt hushåll med en annan person som fyllt 18 år i enlighet med nuvarande praxis är 85 procent av en ensamboende vuxens grunddel (9 § 1 mom. 2 punkten i lagen). Detta ska tillämpas inte bara på makar och sambor och de som lever i registrerat parförhållande utan även på andra personer som lever i gemensamt hushåll, t.ex. personer av samma kön samt syskon.

Grunddel för personer över 18 år som bor hos sina föräldrar

Bestämmelser om grunddelens storlek för den som fyllt 18 år och bor hos den ena eller båda föräldrarna finns i 9 § 1 mom. 3 punkten lagen om utkomststöd.

För en person som fyllt 18 år och bor hos sina föräldrar uppgörs en egen kalkyl över utkomststödet. I kalkylen beaktas personens inkomster och tillgångar och hans eller hennes utgifter som berättigar till utkomststöd på det sätt som föreskrivs i lagen om utkomststöd. Lagen anger ingen övre åldersgräns.

Grunddel för barn

Bestämmelser om grunddelens storlek för barn finns i 9 § 1 mom. 4 och 5 punkten samt 9 § 3 mom. i lagen om utkomststöd. Det görs i regel ingen separat kalkyl för minderåriga barn utan de tas upp i kalkylen för sina föräldrar.

Om emellertid ett minderårigt barn måste flytta till annan ort till exempel på grund av studier och föräldrarna inte kan stå för de kostnader som denna livssituation medför ska barnet beviljas utkomststöd på vistelseorten, om villkoren för detta uppfylls. I sådana fall är studiestödets studiepenning och bostadsbidrag i regel barnets primära inkomstkällor. En ung människa kan också flytta bort hemifrån till exempel på grund av konflikter med föräldrarna. I sådana fall har personen vid sidan av eventuellt barnbidrag ofta inga andra primära förmåner eller inkomster för att trygga försörjningen.

Eftersom ett minderårigt barn som bor ensam inte får samma boendeförmåner som de som bor i gemensamt hushåll med resten av familjen är det motiverat att ta grunddelen för ensamstående som kriterium och att uppgöra en egen kalkyl för barnet när anhållan om utkomststöd behandlas. Detta är motiverat eftersom barnet i dessa situationer inte kan anses tillhöra samma

familj som avses i 3 § i lagen om utkomststöd som den övriga familjen, utan är de facto en sådan ensamstående person som avses i 9 § 1 mom. i lagen.

Föräldrarnas försörjningsplikt upphör inte när en person under 18 år flyttar bort hemifrån. Utkomststöd som beviljats en ung person kan återkrävas av föräldrarna om de uppsåtligen har försummat sin försörjningsplikt och återkravet är skäligt med hänsyn till föräldrarnas omständigheter (mer om försörjningsplikten se kapitel 2.3 och om återkrav se kapitel 5).

Utkomststöd till ett barn som placerats utom hemmet behandlas närmare i kapitel 2.3.

Indexjustering av grunddelen

Beloppet av grunddelen för en person och familj som söker utkomststöd fastställs således enligt 9 § i lagen om utkomststöd, som beskrivs ovan. Beloppen av grunddelen justeras emellertid med vissa intervaller då de villkor som föreskrivs i lagen om utkomststöd blir uppfyllda. Bestämmelser om indexjustering av grunddelen ingår i 9 a § i lagen om utkomststöd (1218/2005) och lyder som följer:

Beloppen av utkomststödet grunddel justeras enligt bestämmelserna i lagen om folkpensionsindex .

De belopp av grunddelen som bestäms i 9 § motsvarar det poängtal för folkpensionsindex enligt vilket de folkpensioner som betalades i januari 2011 har beräknats. (25.11.2011/1184)

I praktiken indexjusteras beloppen i början av varje år i enlighet med poängtalet för folkpensionsindexet. Detta räknas ut på grundval av det genomsnittliga poängtalet för levnadskostnadsindexet det tredje kvartalet föregående kalenderår. Ministeriet informerar kommunerna genom kommuninfo om hur indexjusteringarna påverkar grunddelarnas penningbelopp.

Indexjusteringen av grunddelarna för utkomststödet gjordes från och med 1.1.2013. (Ministeriet har publicerat Kommuninfo 7/2012, 26.11.2012; mer om detta ovan i anslutning till beskrivningen av 9 § i lagen om utkomststöd).

4.2.2 Sänkt grunddel

Beloppet av grunddelen av utkomststödet kan under vissa villkor som fastställs i lag sänkas för en person för vilken de villkor som fastställs i lag blir uppfyllda. *Sänkning av grunddelen är dock alltid en exceptionell åtgärd som*

kräver särskild prövning och planering. Sänkningen kan endast utföras om det inte kan betraktas som oskäligt med hänsyn till klientens situation. I 10 § finns följande bestämmelser om sänkning av grunddelen (1 mom. 1 punkten och 3 mom. 1 punkten i paragrafen har ändrats genom lagar 1004/2012 och 930/2012):

Grunddelens belopp kan sänkas med högst 20 procent i fråga om en person vars behov av utkomststöd föranleds av att

- 1) personen utan grundad anledning har vägrat att ta emot ett arbete som erbjudits honom eller henne individuellt och bevisligen eller att delta i sådan offentlig arbetskraftsservice, som under en skälig tid skulle trygga hans eller hennes försörjning eller om han eller hon genom sin försummelse har föranlett att arbete eller offentlig arbetskraftsservice inte har kunnat erbjudas, eller av att en person som uppnått myndighetsåldern men inte fyllt 25 år och som saknar yrkesutbildning har avbrutit eller vägrat delta i utbildning så att han eller hon enligt 2 kap. 13 eller 14 § i lagen om utkomstskydd för arbetslösa inte är berättigad till arbetslöshetsförmån; (28.12.2012/1004)*
- 2) en invandrare som avses i lagen om främjande av integration utan grundad anledning har vägrat delta i utarbetandet av en integrationsplan eller i sysselsättningsfrämjande åtgärder som avtalats specificerat i integrationsplanen eller om han eller hon genom sin försummelse har föranlett att ingen integrationsplan har kunnat utarbetas; (30.12.2010/1390)*
- 3) en person som avses i 3 § lagen om arbetsverksamhet i rehabiliteringssyfte har vägrat delta i utarbetandet av en aktiveringsplan; eller*
- 4) en person som avses i 3 § i lagen om arbetsverksamhet i rehabiliteringssyfte har utan giltig orsak enligt 2a kap. 13 § i lagen om utkomstskydd för arbetslösa vägrat delta i arbetsverksamhet i rehabiliteringssyfte eller avbrutit eller av eget förvållande varit tvungen att avbryta arbetsverksamheten i rehabiliteringssyfte. (8.6.2012/291)*
(30.12.2002/1294)

I samband med sänkningen av grunddelen ska alltid, om möjligt tillsammans med den som söker utkomststödet och vid behov i samarbete med arbetskraftsmyndigheterna och andra myndigheter, upprättas en handlingsplan för att hjälpa klienten att klara sig på egen hand.

Grunddelens belopp kan sänkas med ett större belopp än vad som nämns i 1 mom., dock sammanlagt med högst 40 procent,

- 1) om det av en persons upprepade förfarande enligt 1 mom. kan dras den slutsatsen att han eller hon inte vill ta emot arbete eller delta i åtgärder som avses i lagen om offentlig arbetskrafts- och företagsservice 916/2012,*

lagen om främjande av integration eller lagen om arbetsverksamhet i rehabiliteringssyfte; eller (28.12.2012/939)

- 2) *om en person, efter att utkomststödet grunddel sänkts på det sätt som avses i 1 mom., utan grundad anledning vägrar delta i en arbetskraftspolitisk åtgärd eller genom sin verksamhet föranleder att ingen arbetskraftspolitisk åtgärd kan erbjudas honom eller henne och om han eller hon dessutom utan grundad anledning vägrar delta i handlingsfrämjande verksamhet enligt planen i 2 mom. (30.12.2002/1294)*

Sänkningen enligt 1 och 3 mom. kan göras endast under förutsättning att den inte äventyrar den utkomst som oundgängligen behövs för att trygga ett människovärdigt liv och att sänkningen inte heller i övrigt kan anses oskälig. Sänkningen kan göras för högst två månader åt gången räknat från vägran eller försummelsen.

I 10 § 1 mom. punkterna 1–4 räknas upp de situationer i vilka sänkning av grunddelen kan komma på fråga. *Det är inte möjligt att sänka grunddelen i andra situationer än i de situationer som nämns ovan.* Förutsättningarna för sänkning av grunddelen och sänkningens belopp ska alltid prövas från fall till fall under beaktande av personens och familjens omständigheter som helhet och målen med utkomststödet på det sätt som föreskrivs i 10 § i lagen. De uppgifter som lämnas av arbets- och näringsmyndigheterna (begreppet svarar mot det tidigare begreppet arbetskraftsmyndigheter, lag om offentlig arbetskrafts- och företagsservice, 916/2012, 3 §) och de beslut som fattats beträffande arbetslöshetsförmån för arbetslösa ska beaktas då en sänkning av utkomststödet grunddel övervägs på det sätt som framgår nedan.

Enligt paragrafens 1 mom. kan grunddelen sänkas med högst 20 procent. Sänkningen kan således också vara mindre än 20 procent. Utifrån 10 § 4 mom. i lagen och 15 § 1 mom. som gäller tiden för fastställande av utkomststödet kan sänkningen av grunddelen göras för en månad eller en kortare tid eller högst för högst två månader åt gången. Sänkningens längd räknas från tidpunkten för vägran eller försummelsen, inte från tidpunkten för fastställande av utkomststödet. Sänkningen av utkomststödet avslutas i det skede då klienten vidtagit de åtgärder som påverkat sänkningen, exempelvis anmält sig som arbetssökande i arbets- och näringsbyrån, deltagit i arbetsverksamhet i rehabiliteringssyfte eller deltagit i uppgörandet av en aktiveringsplan för arbetsverksamhet i rehabiliteringssyfte.

I enlighet med paragrafens 2 mom. ska man alltid uppgöra en plan om verksamheten för att främja klientens förmåga att klara sig på egen hand (mer om uppgörandet av planen se kapitel 4.2.3).

Enligt paragrafens 3 mom. kan grunddelens belopp sänkas med ett större belopp än vad som nämns i 1 mom., dock sammanlagt med högst 40 procent.

Sänkningen kan således också vara mindre än 40 procent. Enligt regeringens proposition som ledde till stiftandet av lagen om utkomststöd är syftet med den nedsättning som avses i 10 § 3 mom. är avsikten att ingripa i situationer där en person kan anvisas ett konkret och till hans förmåga och förhållanden anpassat sätt att skaffa sig utkomst, men personen upprepade gånger vägrar. Enligt regeringens proposition om lagen om utkomststöd ska det erbjudna arbetet vara sådant att det lämpar sig för personen i fråga, att det erbjuder nödvändig utkomst under en relativt lång tid och att erbjudandet har kunnat upprepas. Även sänkningen av grunddelen med högst 40 procent kan göras för högst två månader i taget räknat från vägran eller försummelsen.

Sänkningar av grunddelen som avses i 10 § 4 mom. lagen om utkomststöd kan göras endast under förutsättning att de inte äventyrar den utkomst som absolut behövs för att trygga ett människovärdigt liv och att sänkningen inte heller i övrigt kan anses oskäligen. Denna bestämmelse innebär exempelvis att sänkningen genomförs till ett mindre belopp än de maximibelopp (20 och 40 procent) som avses i paragrafens 1 och 3 moment eller att man helt låter bli att göra sänkningen.

Högsta förvaltningsdomstolen har gett bland annat följande avgörande gällande sänkning av grunddelen och dess längd:

HFD 2000:452

Utkomststödet grunddel fick sänkas med 40 procent för två månader omedelbart efter en lika lång period med en lika stor sänkning, eftersom stödtagaren inte hade efterlevt en ny uppmaning om att anmäla sig som arbetslös arbetssökande vid Arbetskraftsbyrån och den sänkta grunddelen inte var oskäligen eller äventyrade den utkomst som oundgängligen behövdes för att trygga ett människovärdigt liv.

Enligt avgörandet ska en ny sänkning av grunddelen på två månader som följer omedelbart på en föregående sänkning på två månader föregås av en ny eller upprepad vägran eller försummelse. Grunddelen kan således sänkas till följd av samma vägran eller försummelse i högst två månader.

4.2.3 Handlingsplan i samband med sänkt grunddel

Enligt 10 § 2 mom. i lagen om utkomststöd:

I samband med sänkningen av grunddelen ska alltid, om möjligt tillsammans med den som söker utkomststödet och vid behov i samarbete med Arbetskraftsmyndigheterna och andra myndigheter, upprättas en handlingsplan för att hjälpa klienten att klara sig på egen hand.

I 7 § i klientlagen för socialvården finns en allmän bestämmelse om klientplanen. Enligt paragrafens 1 mom. ska en service-, vård-, rehabiliterings- eller någon annan motsvarande plan utarbetas när socialvård lämnas, om det inte är fråga om tillfällig rådgivning och handledning eller om det inte i övrigt är uppenbart onödigt att utarbeta en plan. En plan behöver inte alltid utarbetas i utkomststödsärenden till exempel om klienten bara behöver utkomststöd en gång eller under en mycket kort tid och klienten enligt de erhållna uppgifterna inte är i behov av socialarbete eller sociala tjänster.

7 § i klientlagen för socialvården förutsätter således att man även i vanliga utkomststödsärenden i princip alltid ska uppgöra en service-, vård-, rehabiliterings- eller någon annan motsvarande plan (mer om uppgörandet av planen se kapitel 3.2.5). *10 § 2 mom. i lagen om utkomststöd kompletterar 7 § i klientlagen för socialvården och gäller uttryckligen de situationer i vilka grunddelen av personens utkomststöd sänks. I en sådan situation ska en plan alltid uppgöras.* Att uppgöra en plan är särskilt viktigt med tanke på personens rättsskydd och förmåga att klara sig på egen hand.

Om en service-, vård-, rehabiliterings- eller någon annan motsvarande plan tidigare uppgjorts för klienten, kan det också vara ändamålsenligt att komplettera den befintliga planen med den plan som uppgörs i anslutning till att grunddelen sänks. Klienten kan exempelvis ha en nyligen uppgjord sysselsättningsplan enligt lagen om offentlig Arbetskrafts- och företagsservice (916/2012) eller en aktiveringsplan i enlighet med lagen om arbetsverksamhet i rehabiliteringssyfte, vilka kan utnyttjas vid uppgörandet av en sådan plan som avses i 10 § 2 mom. i lagen om utkomststöd.

Lagen om offentlig Arbetskrafts- och företagsservice trädde i kraft 1.1.2013. Lagen ersatte den tidigare lagen om Arbetskraftsservice (1295/2002).

I anslutning till att utkomststödet grunddel sänks är det med hänsyn till planens stora betydelse för klienten motiverat att socialarbetaren eller socialhandledaren uppgör planen tillsammans med klienten. 10 § 2 mom. i lagen förutsätter att planen vid behov dessutom ska uppgöras i samarbete med Arbetskraftsmyndigheterna (fr.o.m. 1.1.2013 Arbets- och näringsmyndigheterna, lag 916/2012, 3 §) och andra myndigheter. *Ministeriet betonar betydelsen av multiprofessionellt samarbete som utgår från klientens behov i situationer då grunddelen sänks.*

Med tanke på klientens eget deltagande är det särskilt viktigt att socialarbetaren eller socialhandledaren i samband med förberedandet av sänkningen av grunddelen tar kontakt med klienten i ett så tidigt skede som möjligt. Klienten har också alltid rätt att med stöd av 14 a § 4 mom. i lagen om utkomststöd få tillfälle till ett personligt samtal med en socialarbetare eller socialhandledare (mer om rätten till personligt samtal se kapitel 3.2.2).

Planen avser att främja klientens möjligheter att klara sig på egen hand och kan innehålla bland annat följande uppgifter om klienten: personuppgif-

ter, yrke, grundutbildning och yrkesutbildning, språkkunskaper och särskild kompetens, de senaste anställningarna och deras längd, arbetslöshetens orsak och varaktighet, klientens mål och planer vid sökandet av arbete, klientens utbildningsalternativ och planer som gäller dem, övriga åtgärder och klientens och andra myndigheters andel i genomförandet av planen. Andra tänkbara åtgärder för att främja klientens möjligheter att klara sig på egen hand är arbetsförsök, rehabilitering, lönesubventionerat arbete, arbetsverksamhet i rehabiliteringssyfte och andra nödvändiga tjänster inom social- och hälsovården samt exempelvis företagsverksamhet m.m.

När planen uppgörs bör man sträva efter att klienten och de andra parter som deltagit i uppgörandet av planen i verkligheten förbinder sig att genomföra de åtgärder som finns inskrivna i planen. Planen ska dateras och för att förbinda de olika parterna vid planen är det också motiverat att vidimera den med klientens och tjänstemannens underskrift. Klienten ska ges en kopia av planen.

Social- och hälsoutskottet anförde i övervägandena i sitt betänkande (ShUB 41/2010 rd – RP 138/2010 rd) om ändring av 10 § 1 mom. 1 punkten i lagen om utkomststöd på så sätt att bestämmelsen kompletteras med möjligheten att också sänka grunddelen för en person i åldern 18–24 som saknar yrkesutbildning, att man för att stöda de unga i planen kan ta in bland annat klientens mål och planer när det gäller att skaffa jobb, alternativa utbildningsmöjligheter och -planer och andra åtgärder plus klientens roll i att genomföra planen. I det här sammanhanget går det också att försöka reda ut om den unga personen kan sysselsättas i någon annan bransch. Utskottet anser i sitt betänkande att det är viktigt att planen görs upp i multiprofessionellt samarbete och att den unga vid behov erbjuds en möjlighet att utreda sitt hälsotillstånd och sin handlingsförmåga. Innan sysselsättningsåtgärder sätts in borde tillgången till mentalvårdstjänster och missbrukarvård också tryggas för dem som behöver det.

Vidare påpekade utskottet att unga personer utan yrkesutbildning är i en mycket svår position på arbetsmarknaden och löper stor risk att bli utslagna. Utskottet lyfte också fram att många av de ungdomar som lagförslaget gäller inte kan ens själva sätta fingret på orsaken till sitt handlande eller till varför försöken att skaffa utbildning eller aktivera sig har misslyckats. Många av dem är ändå villiga att bättra på sina arbetslivskunskaper, men de är i behov av annan hjälp innan de kan komma igång med sin utbildning.

Utskottet ansåg att situationen är extra svår för ungdomar utan yrkesutbildning när de faktiska utbildningsalternativen inte i något avseende motsvarar den unga personens förutsättningar eller när de utbildningsplatser som erbjuds är så långt borta från hemorten att risken för att studierna avbryts är överhängande.

Regleringen av rätten för en person under 25 år som saknar yrkesutbildning till arbetslöshetsförmån i lagen om utkomstskydd för arbetslösa (som ti-

digare ingick i 8 kap. 2 §) har ändrats från och med 1.1.2013 (lag om ändring av lagen om utkomstskydd för arbetslösa; 28.12.2012/1001). Regleringen har preciserats genom ändringarna, och samtidigt har regleringen ändrats så att den bättre beaktar den ungas individuella situation och de ungas ömsesidiga likvärdighet. På grund av de ändringar som gjorts i lagen om utkomstskydd för arbetslösa har regleringen dessutom lagtekniskt införts i 2 kap. (13–16 §) i lagen om utkomstskydd för arbetslösa.

Till följd av ändringarna har också laghänvisningen i sista meningen i 10 § 1 mom. 1 punkten i lagen om utkomststöd, som gäller sänkning av utkomststödet grunddel, tekniskt ändrats (1004/2012) från och med 1.1.2013 på så sätt att man här hänvisar till ovannämnda 2 kap. 13 och 14 § i lagen om utkomstskydd för arbetslösa. I 13 § ges bestämmelser om rätten till arbetslöshetsförmån för unga personer som saknar utbildning som ger yrkesfärdigheter och i 14 § om åtgärder i stället för skyldigheten att söka till en utbildning. I paragraferna ges också bestämmelser (på motsvarande sätt som i 8 kap. 2 §) om vilken inverkan vägran att söka sig till utbildning eller avbrytande av utbildning har på den ungas rätt till arbetslöshetsförmån. Om vägran eller försummelsen skett utan en sådan giltig orsak som avses i 2 kap. 15 §, har den unga inte rätt till arbetslöshetsförmån som betalas på grund av arbetslöshet. I 16 § i samma kap. 2 ges bestämmelser om återfående av rätten till utkomstskydd för arbetslösa.

4.3 ÖVRIGA GRUNDUTGIFTER

4.3.1 Övriga grundutgifter som omfattas av det grundläggande utkomststödet

Då grundläggande utkomststöd beviljas beaktas enligt 7 § i lagen om utkomststöd utgifter som täcks med en grunddel samt övriga grundutgifter. Bestämmelser om övriga grundutgifter som beaktas i behövligt utsträckning ges i 7 b § i lagen om utkomststöd (1218/2005):

Utöver de utgifter som täcks med grunddelen beaktas som övriga grundutgifter i behövlig utsträckning

- 1) *boendeutgifter enligt 6 § i lagen om bostadsbidrag (408/1975); (19.1.2006/64)*
- 2) *kostnader för användning av hushållselektricitet;*
- 3) *hemförsäkringspremier; samt*
- 4) *hälso- och sjukvårdsutgifter som inte är ringa.*

Som övriga grundutgifter i kalkylen över utkomststödet godkänns i enlighet med 7 b § i lagen om utkomststöd utgifter som gäller boende och hälso- och sjukvård. Klienten behöver inte lägga fram en separat utredning om de utgifter som ingår i grunddelen (mer om grunddelen se kapitel 4.2), men de utgifter som ingår i de övriga grundutgifterna beaktas i behövlig utsträckning, och därför ska utredningarna alltid läggas fram.

Enligt motiveringen till regeringens proposition (RP 164/2005 rd) som ledde till stiftandet av 7 b § i lagen om utkomststöd beaktas de övriga grundutgifterna i allmänhet till faktiskt belopp, om de inte ska betraktas som oskäliga. Särskilt när man bedömer behövliga bostadsutgifter kan man dock tillämpa skälighetsprövning på det sätt som presenteras mer ingående i följande kapitel.

En fullständig förteckning över utgifter som hänför sig till boende och som beaktas som övriga grundutgifter ingår i 7 b § i lagen om utkomststöd. Om den som ansöker om utkomststöd har andra utgifter som föranleds av boende än sådana utgifter som avses i 7 b §, beaktas de i behövlig utsträckning vid beviljande av kompletterande utkomststöd (se kapitel 4.4.3).

4.3.2 Boendeutgifter som avses i 6 § i lagen om bostadsbidrag

I 7 b § 1 mom. 1 punkten föreskrivs att boendeutgifter enligt 6 § i lagen om bostadsbidrag beaktas i behövlig utsträckning utöver de utgifter som täcks med grunddelen som övriga grundutgifter då utkomststöd beviljas. Boendeutgifter som avses i 6 § lagen om bostadsbidrag är å ena sidan utgifter för hyres- och bostadsrättsbostäder och å andra sidan utgifter för ägarbostäder. När de som bor i bostaden under beaktande av 3 § i lagen om utkomststöd hör till olika familjer (till exempel föräldrar och deras barn som fyllt 18 år) delas boendeutgifterna vid beviljande av utkomststöd upp mellan antalet boende om inte annat följer av någon särskild orsak.

Boendeutgifter som avses i 6 § i lagen om bostadsbidrag

Till boendeutgifterna i hyresbostad räknas enligt 6 § 1 mom. i lagen om bostadsbidrag hyra samt särskilt betalda uppvärmningskostnader och vattenavgifter för bostaden. De som bor i en hyresbostad kan antingen vara hyresgäster eller underhyresgäster. Att ett hyresförhållande existerar och vilka hyresvillkor som gäller bör vanligen utredas med hjälp av hyresavtalet. Hyra godkänns inte som boendeutgift till den del den betalas av någon annan än ifrågavarande person eller familj, till exempel av arbetsgivaren, företaget eller föräldrarna.

I ägarbostäder (aktiebostad) räknas till boendeutgifter enligt 6 § 2 mom. i lagen om bostadsbidrag vederlaget samt särskilt betalda uppvärmningskostnader och vattenavgifter eller utgifter för fastighetens skötsel. **I fråga om egnahemshus** räknas utöver uppvärmningskostnader och vattenavgifter, bland annat brandförsäkring, arrende för tomten, fastighetsskatt och renhållningskostnader som utgifter för fastighetsskötsel.

Enligt 6 § 2 mom. i lagen om bostadsbidrag räknas till boendeutgifterna även en andel som statsrådet årligen fastställer av årliga räntor på personliga lån för anskaffande och ombyggnad av bostaden, i vilken rätten att dra av räntor vid beskattningen har beaktats. Enligt motiveringen till regeringens proposition som ledde till stiftandet av lagen om utkomststöd beaktas dessa ränteutgifter i motsats till bostadsbidragssystemet till sitt fulla belopp i utkomstskyddet i överensstämmelse med rådande praxis under förutsättning att räntorna på bostadslånen har beaktats i förskottsinnehållningen för den sökande. Detta förfarande bör tillämpas även på utkomststödet, eftersom utgifterna vid beviljande av utkomststöd i regel beaktas i enlighet med det faktiska behovet.

Högsta förvaltningsdomstolen har gett bland annat följande avgörande i anslutning till denna fråga.

HFD 2001:3033

Den i lagen om utkomststöd föreskrivna skyldigheten för var och en att enligt bästa förmåga dra försorg om sig själv samt utkomststödet roll som en förmån som betalas i sista hand innebär också att en person i mån av möjlighet på förhand ska bereda sig på att betala utgifter som han eller hon är medveten om och som kommer att förfalla till betalning, exempelvis räntor på bostadslån. Vid bedömning av behovet av utkomststöd kunde som nödvändiga boendeutgifter godkännas den månatliga andelen av räntor på bostadslån. De renoveringskostnader som bostadsaktiebolaget indrivit var en utgift som var jämförbar med ombyggnad av bostaden, varav beaktades endast räntekostnaderna för de lån som tagits för betalning av utgifterna.

När det gäller bostadsrättsbostäder grundar sig besittningsrätten på bostadsrättsavtal i enlighet med lagen om bostadsrättsbostäder (650/1990).

Besittningen av **delägda bostäder** grundar sig åtminstone de tio första åren på hyresavtal. När utkomststöd prövas jämföras bostadsrättsbostäder och delägda bostäder med hyresbostäder. I fråga om bostadsrättsbostäder och delägda bostäder är bruksvederlag, särskilt betalda uppvärmningskostnader och vattenavgifter godtagbara boendeutgifter. Kapitalvederlaget för delägda bostäder är en amortering på lånet och dras av på priset för slutbetalningen av bostadsaktierna i bostaden. Vid bostadsbidrag godtas de inte som hyra.

Inte heller räntor på lån som tagits för bostadsrättsavgiften och delbetalningen på deläggande godtas som boendeutgifter vid anhållan om bostadsbidrag. Vid beviljande av utkomststöd utgör de därför inte heller sådana boendekostnader som ingår i det grundläggande utkomststödet och som avses i 6 § lagen om bostadsbidrag. Räntor på lån som tagits för bostadsrättsavgiften eller för delbetalningen på deläggande kan beaktas som övriga boendeutgifter vid beviljande av kompletterande utkomststöd.

Utgifter för elektrisk uppvärmning. Om kostnaderna för eluppvärmning inte kan utredas särskilt, kan skälighetsprövning tillämpas för att bedöma för hur stor andel av elkostnaderna uppvärmningen står för. Vid behov kan de uppvärmningskostnader tillämpas som godtagits i ett eventuellt beslut om bostadsbidrag eller alternativt uppvärmningskostnader enligt statsrådets förordning. (Statsrådets förordning om grunderna för bostadsbidraget för år 2013, 660/2012)

Obetalda hyror. Hyror som lämnats obetalda betraktas inte som sådana löpande boendeutgifter som avses i 6 § i lagen om bostadsbidrag. Obetalda hyror är skulder. Såvida utkomststöd beviljas för dem, är det fråga om förebyggande eller kompletterande utkomststöd. I en situation där en person eller en familj av särskilda skäl beviljas retroaktivt utkomststöd enligt 15 § 4 mom. lagen om utkomststöd, anses obetalda hyror som utgifter för grundläggande utkomststöd (se kapitel 3.2.4 om retroaktivt utkomststöd). En sådan situation kan uppstå exempelvis vid vräkning, om familjen inte har ansökt om utkomststöd i tid.

Beaktandet av boendeutgifter vid beviljande av utkomststöd

Avsikten med att boendeutgifter beaktas är att trygga den sökandes boende. Enligt motiveringen till regeringens ovannämnda proposition som ledde till stiftandet av 7 b § i lagen om utkomststöd beaktas bostadens storlek och kvalitet i förhållande till familjens storlek och behov samt den kostnadsnivå på orten som motsvarar en skälig boendenivå när boendeutgifter i behövlig utsträckning prövas. Rimliga boendeutgifter beaktas till faktiska belopp.

Kommunerna har således rätt att pröva storleken på nödvändiga boendeutgifter. Många kommuner har i interna anvisningar slagit fast en nivå på skäliga boendeutgifter för hushåll av olika storlekar.

Ministeriet framhåller att skälighetsprövningen av boendeutgifterna när det gäller utkomststöd bör vara mer flexibel med anledning av stödets karaktär än vad skälighetsnormerna för boendeutgifter förutsätter när det gäller bostadsbidrag.

Enligt motiveringen till regeringens proposition som ledde till stiftandet av lagen om utkomststöd får den skälighetsprövning som bestämmelsen

förutsätter inte leda till att den sökande blir utan bostad eller är tvingas flytta till en bostad som inte uppfyller kraven på en allmänt godtagbar boendestandard eller inte tillgodoser personens eller familjens särskilda behov. Särskilda behov som här ska beaktas kan vara till exempel barnens skolgång, särskilt vårdbehov, behov av utrymme som orsakas av hjälpmedel som en person med funktionsnedsättning behöver eller behov av utrymme som orsakas av genomförandet av den umgängesrätt som innehas av den förälder som de inte bor hos.

Enligt motiveringen i förarbetena till ovannämnda 7 b § är det befogat att ta hänsyn till de faktiska boendekostnaderna också när de är större än i de kommunala anvisningarna, om den sökande inte har någon realistisk möjlighet att på den aktuella orten få en bostad med boendeutgifter på en nivå som motsvarar kommunens bedömning av vad som är skäligt. Klienten ska dessutom få tillräckligt med tid på sig att söka en billigare bostad innan boendeutgifterna kan beaktas till ett skäligt belopp vid beviljande av stöd.

Högsta förvaltningsdomstolen har gett bland annat följande avgörande i anslutning till boendeutgifter.

HFD 1999:4312

Högsta förvaltningsdomstolen ansåg i ett fall att den ändringssökandes boendekostnader inte kunde anses vara oskäligen, eftersom brukskostnaderna per månad för bostaden bara var cirka 115 mark högre än det belopp som kommunens bostadsnämnd hade vägt in som belopp för nödvändiga boendeutgifter.

4.3.3 Hushållselektricitet och hemförsäkring

I enlighet med 7 b § 1 och 2 mom. i lagen om utkomststöd beaktas hushållselektricitet och hemförsäkring som övriga grundutgifter. Enligt motiveringen till regeringens proposition som ledde till stiftandet av 7 b § i lagen om utkomststöd är hushållselektricitet och hemförsäkring sådana utgifter för boendet som nästan alla klienter inom utkomststödet har. Hushållselektricitet är i praktiken ett vedertaget begrepp som avser den elektricitet som i hushållet används för andra ändamål än eluppvärmning. Utgifter för eluppvärmning av bostaden utgör en del av boendeutgifterna enligt 6 § i lagen om bostadsbidrag. Enligt motiveringen till regeringens proposition som ledde till stiftandet av lagen om utkomststöd beaktas utgifter för hushållselektricitet och hemförsäkring i regel till sitt fulla belopp i utkomststöds kalkylen, om de inte bör anses oskäligen.

4.3.4 Hälso- och sjukvårdsutgifter som inte är ringa

Hälso- och sjukvårdsutgifter som är ringa och som uppstått utan läkarordination, såsom utgifter för receptfria läkemedel, anses vanligen ingå i grunddelen. Enligt 7 b § 1 mom. 4 punkten i lagen om utkomststöd beaktas som övriga grundutgifter hälso- och sjukvårdsutgifter som inte är ringa. Inom utkomststödet täcks hälso- och sjukvårdsutgifter således både med utkomststödet grunddel och som utgifter som ingår i övriga grundutgifter. Enligt motiveringen till regeringens proposition som ledde till stiftandet av 7 b § i lagen om utkomststöd avses med hälso- och sjukvårdsutgifter som inte är ringa andra dyra eller stora hälso- och sjukvårdsutgifter än de som ingår i grunddelen och som inte har kunnat ersättas tillräckligt inom andra system, såsom enligt sjukförsäkringen eller t.ex. av handikappbidraget.

I motiveringen till regeringens ovannämnda proposition konstateras att hit hör läkemedel, medicinska tillbehör, proteser och hjälpmedel som anskaffats enligt förskrivning av sakkunniga inom hälso- och sjukvården, avgifter för hälso- och sjukvård och övriga hälso- och sjukvårdsutgifter som i snitt inte är obetydliga. Typiska utgifter som inte är ringa är t.ex. kostnader för tandvård och glasögon.

I regel förutsätts att behandlingarna eller läkemedlen är oundgängliga för klienterna. Exempelvis rätten att få FPA-ersättning bör inte uppställas som villkor för att hälso- och sjukvårdsutgifterna ska godkännas, utan det avgörande är att utgifterna är oundgängliga med tanke på vården av klienten. I oklara fall kan en separat expertutredning begäras. Enligt de förarbeten till lagen som nämns ovan beaktas de utgifter för hälso- och sjukvård som hälsovårdsmyndigheterna bestämmer till faktiskt belopp. I övrigt kan bedömningar av sakkunniga inom hälso- och sjukvården användas vid prövning av rimliga hälso- och sjukvårdsutgifter.

Högsta förvaltningsdomstolen har meddelat bland annat följande avgörande om hälso- och sjukvårdsutgifter:

HFD 1999:4143

Högsta förvaltningsdomstolen ansåg att utgifter för läkemedel och hälsovårdsartiklar som anskaffats utan ordination av läkare och andra liknande hälsovårdskostnader för det dagliga livet ska betraktas som hälso- och sjukvårdsutgifter som ingår i utkomststödet grunddel, om beloppen i genomsnitt är obetydliga. Det krävs ingen särskild utredning av dessa hälso- och sjukvårdsutgifter, liksom inte heller för användningen av grunddelen i övrigt. I detta fall ansåg domstolen att den sökandes utgifter för läkarordinerade läkemedel och hälsocentralavgifter till fullt belopp skulle täckas av den sökandes tilläggsdel.

HFD 2003:444

I kalkylen över utkomststödet skulle såsom utgifter som täcks med tilläggsdel beaktas utgifter för läkemedel som ordinerats av läkare, inklusive preventivpiller som förskrivits av läkare.

Hälso- och sjukvårdsutgifter beaktas som utgift vid beviljandet av utkomststöd till den del de inte ersätts exempelvis med sjukförsäkringslagen (1224/2004). Klienten ska således utreda möjligheten att erhålla sjukförsäkringsersättning som en primär förmån. Lagen om utkomststöd innehåller ingen som helst begränsning för orsaken till hälso- och sjukvårdsutgiften för vilken stöd kan beviljas. Även sådana utgifter kan ersättas som inte beror på behandling av en sjukdom, såsom exempelvis kostnaderna för assisterad befruktning eller preventivtabletter. Det som är avgörande vid beviljande av utkomststöd är att medicinen eller behandlingen har varit nödvändig för vården av patienten. Av klienten kan förutsättas att han eller hon tillställer ett utlåtande av en läkare eller vid behov av en specialistläkare om behovet av vården eller behandlingen eller vid behov ett utlåtande av någon annan sakkunnig inom hälso- och sjukvården.

Högsta förvaltningsdomstolen har gett bland annat följande avgöranden i anslutning till denna fråga:

HFD 2001:247

X hade fått behandling för assisterad befruktning såsom offentlig hälso- och sjukvårdsservice på ett universitetscentralsjukhus. De kostnader som behandlingen orsakade och som X skulle betala jämte därtill hörande läkemedelsutgifter var hälso- och sjukvårdsutgifter som täcktes med tilläggsdelen av X:s utkomststöd. Besvären som framfördes av social- och hälsovårdsnämnden över förvaltningsdomstolens beslut förkastades till denna del.

HFD: 2006:1887

Utkomststöd hade ansökts bland annat för potensläkemedel som ordinerats klienten av läkare. Klienten hade som utredning framfört vårdhavande läkarens utlåtande varav framgick den sökandes sjukdomar samt det att nämnda läkemedel var nödvändigt för klientens sjukvård. Klienten hade därtill framfört en utredning över skäliga utgifter till följd av anskaffning av läkemedlet. Denna utgift som föranletts av anskaffningen av läkemedlet skulle betraktas som sådan i 7 § 3 mom. avsedd annan nödvändig hälso- och sjukvårdsutgift som inte ingår i grunddelen. Denna utgift skulle beaktas i kalkylen över utkomststödet som en utgift som ska täckas med tilläggsdel.

Ansökan om beviljande av utkomststöd för potensläkemedel kunde förkastas, eftersom klienten inte hade framfört vårdhavande läkarens utlåtande eller annan tillräckligt utredning om läkemedlets nödvändighet för patientens vård. Vid beviljande av utkomststöd var enbart nämmandet i telefonreceptet om behandling av sjukdom inte tillräckligt. Utgiften som orsakats av anskaffning av nämnda läkemedel kunde därvid inte anses vara en sådan utgift som täcks med tilläggsdelen och som avses i 7 § 3 mom. lagen om utkomststöd.

Utkomststödet struktur omdefinierades från och med 1.1.2006 genom att stödet indelades i grundläggande utkomststöd och behovsprövat utkomststöd (lag om ändring av lagen om utkomststöd, 1218/2005). Beträffande hälso- och sjukvårdsutgifter som inte är ringa motsvaras utkomststödet tilläggsdel, som avses i de avgöranden av HFD som beskrivs ovan, i sak av 7 b § 1 mom. 4 punkten i lagen om utkomststöd, som behandlas nu.

Utbyte av läkemedel. Bestämmelser om utbyte av läkemedel finns i läkemedelslagen (395/1987). Enligt 57 b § 1 mom. i läkemedelslagen ska apoteket vid expediering av läkemedelspreparat som förskrivits av en läkare eller tandläkare eller en annan yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården som har rätt att förskriva läkemedel byta ut läkemedelspreparatet mot ett läkemedelspreparat som är billigast eller vars prisskillnad i förhållande till det billigaste är ringa på det sätt som definieras mer ingående i läkemedelslagen och som avses i den förteckning över sinsemellan utbytbara läkemedelspreparat som förs av Säkerhets- och utvecklingscentret för läkemedelsområdet (FIMEA). Enligt 57 b § 3 mom. i lagen ska läkemedlet bytas ut om den som förskrivit läkemedlet inte har förbjudit utbyte på medicinska eller terapeutiska grunder genom att anteckna förbudet på receptet eller om inte den som köper läkemedlet motsätter sig utbyte.

Enligt 7 b § i lagen om utkomststöd beaktas hälso- och sjukvårdsutgifter som inte är ringa som övriga grundutgifter i *behövlig utsträckning*. Biträdande justitiekansler meddelade 23.10.2003 ett beslut om utbyte av läkemedel som förskrivits till utkomststödklienter (dnr 6/50/03). Utifrån beslutet kan en myndighet som beviljar utkomststöd inte avses handla i strid med regleringen av utbytet av läkemedel och regleringen av utkomststödet om man som utkomststöd i regel endast betalar för de billigaste utbytbara läkemedelspreparaten i sådana fall då den som förskrivit läkemedlet inte har förbjudit utbyte.

Den myndighet som beviljar utkomststöd ska inte vägra att betala för ett dyrare läkemedelspreparat om den som förskrivit läkemedlet har förskrivit ett läkemedel som är behövligt för vården av patienten och har förbjudit

utbyte till ett billigare preparat. I dessa fall är köparen tvungen att köpa det dyrare preparatet. I situationer där klienten själv förbjuder utbyte kan klienten däremot bli tvungen att själv betala differensen mellan det läkemedel som förskrivits honom eller henne och det parallella preparatet.

Huvudregeln är att offentlig hälso- och sjukvård anlitas. Enligt motiveringen till regeringens proposition som ledde till stiftandet av 7 b § i lagen om utkomststöd beaktas i regel bara utgifter för anlitan- de av service inom den offentliga hälso- och sjukvården när utkomststödet fastställs. Dessutom förutsätts att behandlingarna eller läkemedlen är oundgängliga för klienterna. Enligt propositionen kan kostnader för privat hälso- och sjukvård beaktas bara i undantagsfall, t.ex. om en för klienten oundgänglig form av service eller vårdform inte har stått till buds inom den offentliga hälso- och sjukvården (behov av specialiserad vård), behovet av vård har varit brådskande och det skulle ha dröjt alltför länge innan en offentlig service hade kunnat fås eller klienten har varit klient inom den privata hälso- och sjukvården och det är viktigt att vårdförhållandet fortsätter.

Enligt hälso- och sjukvårdslagen (1326/2010) ska en patient bli intagen för icke-brådskande vård inom den offentliga hälso- och sjukvården inom utsatt tid. Enligt 54 § i hälso- och sjukvårdslagen ska en kommun eller en samkommun för ett sjukvårdsdistrikt ordna vården genom att köpa den av någon annan vårdgivare, om den inte själv kan ge vård eller behandling inom de längsta väntetider som anges i 51–53 §. Upphandlingen ska ske inom de fastställa maximitiderna och utan att patientens klientavgift ändras. I dessa situationer uppbärs av patienten således enbart den avgift som motsvarar kostnaderna för offentlig hälso- och sjukvårdstjänster.

Även högsta förvaltningsdomstolen har i sina avgöranden ansett att de offentliga hälso- och sjukvårdstjänsterna är det primära servicesystemet för hälso- och sjukvård som ersätts genom utkomststöd.

HFD 2004:2076

Grundskydds-nämnden hade förkastat X:s ansökan om utkomststöd för kostnader som föranletts av en knäoperation som utfördes på en privat läkarstation. Förvaltningsdomstolen hade godkänt X:s besvär till den del de gällde kostnaderna för inoperering av konstgjord led och ansett att kostnaderna som orsakats av X:s knäoperation skulle beaktas i utkomststöds-kalkylen som nödvändiga sjukvårdskostnader. Kostnader för privata hälso- och sjukvårdstjänster kan emellertid endast i undantagsfall beaktas vid beviljande av utkomststöd, till exempel om de varit motiverade på grund av ett behov av specialiserad vård eller om vårdbehovet har varit brådskande. På basis av erhållen utredning kunde X inte anses ha varit i behov av sådan brådskande behandling som han inte hade kunnat få genom försorg av den offentliga

hälso- och sjukvården. Högsta förvaltningsdomstolen upphävde förvaltningsdomstolens beslut och satte grundskyddsnämndens beslut åter i kraft.

HFD 2004:2011

Grundskyddsnämnden hade förkastat X:s ansökan om utkomststöd för självrisken av kostnader som föranletts av tandvård på en privat tandläkarstation samt även det belopp som den givna behandlingen skulle ha kostat hos hälsocentralens tandläkare. Förvaltningsdomstolen hade upphävt grundskyddsnämndens beslut och återremitterat ärendet till nämnden för ny behandling samt ansett att vårdkostnaderna borde ha beaktats till den storlek som de skulle ha varit om offentliga vårdtjänster hade anlitats. Kostnader för privata hälso- och sjukvårdstjänster kan emellertid endast i undantagsfall beaktas vid beviljande av utkomststöd, till exempel om de varit motiverade på grund av ett behov av specialiserad vård eller om vårdbehovet har varit brådskande. I det aktuella fallet hade det inte förelegat något särskilt behov att anlita privat hälso- och sjukvård. Det har därför inte varit fråga om X:s nödvändiga hälso- och sjukvårdskostnader, inte ens till den del som motsvarande tjänster skulle ha kostat vid anlitan av offentliga hälso- och sjukvårdstjänster. Högsta förvaltningsdomstolen upphävde förvaltningsdomstolens beslut och satte grundskyddsnämndens beslut åter i kraft.

4.3.5 Serviceboende och avgifter för service som ges i hemmet

Med boendeservice i anslutning till socialvården avses anordnande av service- och stödboende. Serviceboende som ordnas av kommunen omfattar oftast bostad och därtill sådana social- och hälsovårdstjänster som klienten behöver. I praktiken kan det bero på situationen huruvida man av klienten uppbär hyra eller vederlag för boendet eller om kostnaderna för boendet debiteras i form av en klientavgift. Det är således möjligt att debitera en avgift för de social- och hälsovårdstjänster som tillhandahålls klienten.

I serviceboende som ordnats av kommunen är den primära förmånen i förhållande till utkomststöd att nedsätta klientavgiften eller efterskänka den. Nedsättning och efterskänkning av kommunala avgifter behandlas närmare i kapitel 4.1.

En utkomststödsclients utgifter för serviceboende kan beaktas i utkomststödet. Vid beviljande av utkomststöd bör avgifterna för serviceboende specificeras enligt utgiftsslag.

Innefattar avgiften för serviceboende kostnader för måltider, kan de anses utgöra utgifter som ska täckas med grunddelen. Kostnader som klienten be-

tar för sitt boende, exempelvis hyra, vederlag, hushållselektricitet och hemförsäkring beaktas som övriga grundutgifter. Avgifter för hemvård som innefattar hemsjukvårdstjänster kan betraktas som hälso- och sjukvårdsutgifter som inte är ringa och som i sin helhet ingår i det grundläggande utkomststödet, såvida klientens hälsotillstånd förutsätter att ifrågakvarande service ges.

Avgifter för sådan service i hemmet som inte innefattar hemsjukvård räknas som utgift som ingår i det kompletterande utkomststödet. Exempelvis hjälp som givits för städning, klädvård eller annan motsvarande hushållssyssla beaktas såsom utgifter som på grund av personens särskilda behov eller förhållanden ansetts nödvändiga och som ingår i det kompletterande utkomststödet. Om kommunen använder servicesedlar för anskaffning av hemtjänster, beaktas självriskan för servicesedeln i det kompletterande utkomststödet.

Motsvarande indelning kan även tillämpas på sådana hemmaboende klienter som saknar beslut om serviceboende och som får hemservice eller hemsjukvård.

Om klienten själv har anlitat andra än av kommunen anordnade tjänster och hans eller hennes egna inkomster och tillgångar inte räcker till för behövlig service och nödvändiga levnadskostnader, tillämpas samma förfarande vad gäller beaktande av serviceavgifter i utkomststödet som för annan privat service (jfr privat hälsoservice kap. 4.3.4 och privat dagvård, kap. 4.4.2).

4.4 KOMPLETTERANDE UTKOMSTSTÖD

4.4.1 Utgifter som tillhör det kompletterande utkomststödet

Kompletterande utkomststöd beviljas i enlighet med 7 c § i lagen om utkomststöd (1218/2005) på följande sätt:

Då kompletterande utkomststöd beviljas beaktas i behövlig utsträckning särskilda utgifter, som omfattar

- 1) *utgifter för barndagvård;*
- 2) *andra utgifter på grund av boende än de som avses i 7 b §; samt (19.1.2006/64)*
- 3) *utgifter som på grund av en persons eller familjs särskilda behov eller förhållanden ansetts nödvändiga för trygghet av försörjningen eller främjande av förmågan att klara sig på egen hand.*

Som en persons eller familjs särskilda behov eller förhållanden kan anses till exempel långvarigt utkomststöd, en långvarig eller svår sjukdom samt särskilda behov i anslutning till barns hobbyverksamhet.

Enligt paragrafens 1 moment beaktas, då kompletterande utkomststöd beviljas, i behövlig utsträckning särskilda utgifter, som omfattar utgifter för barndagvård, andra utgifter på grund av boende än de som avses i 7 b §, samt utgifter som på grund av en persons eller familjs särskilda behov eller förhållanden ansetts nödvändiga för tryggnad av försörjningen eller främjande av förmågan att klara sig på egen hand. Enligt paragrafens 2 moment kan som en persons eller familjs särskilda behov eller förhållanden anses till exempel långvarigt utkomststöd, en långvarig eller svår sjukdom samt särskilda behov i anslutning till barns hobbyverksamhet.

Kompletterande utkomststöd ska beviljas då sökanden eller familjen har sådana särskilda utgifter som avses i bestämmelsen och enbart beviljande av grundläggande utkomststöd inte räcker till för att trygga klientens försörjning på det sätt som avses i lagen om utkomststöd. Behovet av kompletterande utkomststöd ska bedömas från fall till fall enligt en kalkyl som görs för klienten. Den utgift för vilken kompletterande utkomststöd söks behöver inte vara särskild i sig själv, utan utgiftens särskilda karaktär bedöms i förhållande till sökandens eller familjens situation. För att få kompletterande utkomststöd ska klienten framlägga en tillräcklig utredning om behovet av den särskilda utgiften.

Kompletterande stöd kan inte förvägras endast på den grund att beviljandet av stödet bygger på kommunens prövning eller allmänna instruktioner, utan man ska beakta att situationen till sin karaktär är en prövningssituation som baseras på klientens behov. I fråga om kompletterande utkomststöd förutsätts alltid klientspecifik prövning om huruvida utgiften eller dess belopp betraktas som nödvändig i klientens situation på det sätt som avses i 7 c § och huruvida den främjar målet med utkomststödet. Ett beslut om utkomststöd ska alltid motiveras. I motiveringen ska man ange vilka omständigheter och utredningar som påverkat avgörandet (45 § i förvaltningslagen, för mer information om denna fråga se kapitel 3.2.3.5).

Det kompletterande utkomststödet utesluter inga utgiftsslag om utgifterna prövas vara nödvändiga för klienten. Lagen om utkomststöd ställer ingen övre gräns för det belopp som beviljas som kompletterande utkomststöd, utan prövningen av den godkända utgiftens nödvändiga belopp sker alltid utgående från klientens personliga situation.

Vid prövning av huruvida en utgift ska beaktas för kompletterande utkomststöd bör uppmärksamhet bland annat riktas vid om stödet hjälper klienten att få sysselsättning, skaffa sig ett yrke eller om stödet på annat sätt främjar tryggnaden av sökandens eller familjens försörjning eller förmåga att klara sig på egen hand. I vissa situationer ovan kan kommunen i enlighet med grunder som den slagit fast alternativt bevilja sådant förebyggande utkomststöd som avses i 1 § 2 mom. och 13 § i lagen om utkomststöd (för mer information om förebyggande utkomststöd se kapitel 4.5.).

4.4.2 Utgifter för barndagvård

I 7 c § 1 mom. 1 punkten ges bestämmelser om beviljande av kompletterande utkomststöd för utgifter för barndagvård. För daghemsvård och familjedagvård ordnad av kommunen enligt lagen om barndagvård (36/1973) kan med stöd av 13 § i lagen om barndagvård (909/2012) och 7 a § i lagen om klientavgifter inom social- och hälsovården uppbäras en avgift som bestäms enligt familjens storlek och inkomster. Enligt 11 § i lagen ska avgiften efterskänkas eller nedsättas till den del förutsättningarna för personens eller familjens försörjning eller förverkligandet av personens lagstadgade försörjningsplikt äventyras av att avgiften tas ut.

Enligt motiveringen till regeringens proposition som ledde till stiftandet av 7 c § i lagen om utkomststöd (RP 164/2005 rd) gäller den situation som beskrivs ovan exempelvis familjer som är tvungna att förlita sig på utkomststöd. Att efterskänka eller nedsätta en avgift som fastställts för barndagvård är därigenom primära åtgärder i förhållande till utkomststödet.

7 a och 11 § i lagen om klientavgifter inom social- och hälsovården gäller dock inte avgifter för privat barndagvård. Enligt motiveringen till den ovannämnda propositionen beaktas de utgifter som privat dagvård medför för familjen när behovet av utkomststöd bedöms. Som en faktor som minskar behovet av stöd beaktas då stöd enligt lagen om stöd för hemvård och privat vård av barn (1128/1996). Enligt den ovannämnda propositionen bör familjens möjligheter att få kommunal dagvård utredas, om behovet av utkomststöd är långvarigt. Familjens önskemål om vårdplats och barnets bästa bör dock beaktas så att t.ex. ett långt vårdförhållande för barnet inte avbryts.

Högsta förvaltningsdomstolen har meddelat bland annat följande avgörande om utgifter för barndagvård:

HFD 2006:2191

Utkomststödet är ett ekonomiskt stöd inom socialvården som ska utnyttjas i sista hand. Barndagvård som ordnas av kommunen är en primär socialvårdstjänst i förhållande till utkomststöd. Med hänsyn till detta och med beaktande av att barndagvårdsavgiften med stöd av 11 § i lagen om klientavgifter inom social- och hälsovården ska efterskänkas eller nedsättas till den del förutsättningarna för personens eller familjens försörjning äventyras av att avgiften tas ut skulle man förutsätta att A som sökande av utkomststöd i första hand ansöker om kommunal barndagvård. Utgifter som föranleds av privat barndagvård kan vid beviljande av utkomststöd endast beaktas i undantagsfall.

A hade trots tjänsteinnehavarens skriftliga handledning inte ansökt om kommunal barndagvård för sina barn. Social- och hälsovårdsnämnden hade kun-

nat förkasta A:s ansökan om utkomststöd för avgifter orsakade av att privat barndagvård anlåtats.

4.4.3 Andra boendeutgifter än boendeutgifter som ingår i grundutgifterna

I 7 c § 1 mom. 2 punkten i lagen om utkomststöd ges bestämmelser om beviljande av utkomststöd för andra utgifter på grund av boende än de utgifter som avses i 7 b §. Som andra boendeutgifter än de som avses i 7 b § kan enligt regeringens proposition som ledde till stiftandet av 7 c § beaktas t.ex. garantihyra, förskottshyra och förmedlingsarvode samt övriga kostnader på grund av flyttning. Dessa utgifter borde under beaktande av deras karaktär i regel beaktas till fullt belopp, om de inte ska betraktas som oskäliga.

Ministeriet rekommenderar att man i situationer där en person eller en familj tvingas bo på annat ställe än i den stadigvarande lägenheten i fråga på grund av mögelskada eller annan motsvarande hälsoskada i bostaden beaktar de utgifter för boende i båda bostäderna som avses i lagen om utkomststöd så länge det är nödvändigt för personen eller familjen att bo någon annanstans än i sin stadigvarande lägenhet. Även i en sådan situation ska beaktandet av utgifterna för båda bostäderna vara motiverat och utgifterna vara förorsakade av sökandens eller familjens boende. Alternativt ska man på andra grunder ha bedömt att utgifterna är nödvändiga för främjandet av personens eller familjens försörjning och förmåga att klara sig på egen hand.

Högsta förvaltningsdomstolen har meddelat bland annat följande avgörande i anslutning till denna fråga:

HFD 2007:1382

Efter att ha hänskjutit ärendet för behandling till socialnämndens sektion hade X meddelat bland annat att det hus som X förvärvat i B stad var obeboeligt på grund av mögel- och fuktskador. Han hade varit tvungen att flytta från huset redan efter en månad.

Enligt motiveringen till högsta förvaltningsdomstolens beslut hade X, då han ansökte om utkomststödet i fråga, flera månader tidigare flyttat från egnahemshuset i B stad till en hyreslägenhet i A stad. X hade vidtagit åtgärder för att häva köpet av egnahemshuset i B stad och hans avsikt var inte att flytta tillbaka till nämnda egnahemshus. Under dessa omständigheter ska de utgifter som gäller egnahemshuset i B stad inte betraktas som X:s utgifter på grund av boende eller även i övrigt som utgifter som är nödvändiga för att trygga hans försörjning eller främja hans förmåga att klara sig

på egen hand, för vilka socialnämnden i A stad skulle ha varit skyldig att bevilja utkomststöd.

Anskaffning av utdrag ur boenderegistret, brandvarnare eller ny TV-antenn, när de ska bekostas av invånaren i huset, är oftast utgifter som till sin karaktär kan ingå i det kompletterande utkomststödet.

Utgifter för flyttning eller hyresgaranti beaktas i regel i den kommun som den sökande stadigvarande vistas i när utgifterna förfaller till betalning. Utgifter för flyttning ska vara motiverade på det sätt som avses i 7 c §. Kommuner-na har olika förfaranden gällande beaktandet av garantihyra, förskottshyra, hyresgarantiförbindelse och flyttkostnader. Högsta förvaltningsdomstolen har gett bland annat följande avgöranden i anslutning till denna fråga:

HFD 2000:1735

Den sökande hade behövt betala hyresgarantin för sin nya bostad i K stad medan han fortfarande bodde i kommunen O. Valfärdsnämnden i O förkastade ansökan om utkomststöd för betalning av hyresgarantin i K stad, eftersom utkomststödet beviljas av den kommun där personen eller familjen vistats då utgifterna uppstått och eftersom boendekostnaden i detta fall orsakats i O kommun. Enligt motiveringen i förvaltningsdomstolens beslut beviljas utkomststöd av organet i den kommun inom vilken personen eller familjen stadigvarande vistas. Därför borde valfärdsnämnden i O ha prövat huruvida utkomststöd för hyresgarantin kunde ha beviljats den sökande i stället för att förkasta ansökan på de grunder som nämns i beslutet. HFD höll fast vid förvaltningsdomstolens beslut.

HFD 2002:2463

Familjen R hade i maj 2000 flyttat till ett hyresradhus som ägdes av S kommun. Det hade inte framgått av ärendet att det brådskande bytet av bostad från början av maj 2000 skulle ha berott på några behov i samband med den tidigare bostaden eller andra särskilda behov. Det skulle alltså ha varit möjligt för familjen R att ordna sitt byte av bostad så att de hade varit förpliktade att endast betala hyra för en bostad i taget. Utgifterna för två bostäder ansågs därför inte vara nödvändiga boendekostnader för familjen R i maj.

Tillgång till elektricitet är en grundförutsättning för boende. Därför är den garantiavgift som eventuellt debiteras av kunden som förutsättning för leverans av elektricitet en utgift för boende som ska beaktas vid beviljandet av kompletterande utkomststöd.

Högsta förvaltningsdomstolen har gett följande avgörande om denna fråga:

HFD 7.5.2012 T 1116

Förutsättningen för att elförsäljningsavtalet mellan kunden och elbolaget trädde i kraft var att kunden betalade en garantiavgift om 100 euro. Garantiavgiften skulle beaktas som utgift för boende då kompletterande utkomststöd beviljades.

4.4.4 Utgifter på grund av särskilda behov eller förhållanden

7 c § 1 mom. 3 punkten i lagen om utkomststöd ger möjlighet att beakta utgifter som beror på personens eller familjens särskilda behov eller förhållanden då utkomststöd beviljas. I paragrafens 1 mom. ges följande bestämmelse om saken:

- 3) *utgifter som på grund av en persons eller familjs särskilda behov eller förhållanden ansetts nödvändiga för tryggnad av försörjningen eller främjande av förmågan att klara sig på egen hand.*

Paragrafens 2 moment preciserar vad som avses med särskilt behov eller förhållande. Momentet fastställer följande:

Som en persons eller familjs särskilda behov eller förhållanden kan anses till exempel långvarigt utkomststöd, en långvarig eller svår sjukdom samt särskilda behov i anslutning till barns hobbyverksamhet.

I detta kapitel behandlas först innehållet av 7 c § 1 mom. 3 punkten och 2 mom. i allmänhet. Avslutningsvis presenteras några exempel på situationer i vilka kompletterande utkomststöd beviljas.

En person eller familj som lever på små inkomster kan ha svårt att klara en överraskande utgift på vilken man inte har förberett sig på förhand. Exempelvis utgifter för anskaffning av lösöre till hemmet, hushållsmaskiner som gått sönder och andra större anskaffningar till hemmet medför ofta stora avgifter som ska betalas på en gång. I en sådan situation kan personen söka sådan social kredit som avses i lagen om social kredit exempelvis för att finansiera en sådan engångsanskaffning som avses ovan, om kommunen har infört social kredit. (För mer information om social kredit se social- och hälsovårdsministeriets handbok, SHM, Handböcker 2003:6).

Att sökanden har möjlighet att få eller de facto har fått social kredit får dock inte förhindra beviljande av utkomststöd. Särskilt klienter som under längre tider lever på utkomststöd kan dessutom inte alltid få social kredit, eftersom kreditgivningen förutsätter förmåga att amortera lånet.

Enligt motiveringen till regeringens proposition som ledde till stiftandet av 7 c § i lagen om utkomststöd kan utgifter som beaktas separat på grund av särskilda behov eller förhållanden vara, utöver de anskaffningar som beskrivs ovan, t.ex. utgifter för barntillbehör, såsom barnvagn och sittvagn, samt utgifter för studier, då studierna inte stöds på något annat sätt. Skulder och delbetalningar kan utgöra i denna punkt avsedda utgifter, men främst endast om de gäller anskaffningar för vilka retroaktivt utkomststöd av särskilda skäl kan beviljas med stöd av 15 § 4 mom. i lagen (för mer information om retroaktivt utkomststöd se kapitel 3.2.4).

Det förekommer situationer där man efter individuell prövning av klientens situation kan konstatera att redskapet eller apparaten som klienten behöver är nödvändig på grund av personens eller familjens särskilda behov eller förhållanden, och sparande eller tagande av social kredit inte kan förutsättas av klienten. I dessa situationer kan man således bevilja kompletterande utkomststöd till behövt belopp.

Utöver grunddelen beviljas i regel inte annat utkomststöd för de utgifter som ingår i grunddelen. I vissa situationer då kompletterande utkomststöd beviljas ska utgifter som ingår i grunddelen dock bedömas med hänsyn till personens eller familjens särskilda förhållanden eller behov. Sådana situationer kan vara exempelvis barnens hobbyutgifter, specialdiet, kläder för graviditetstiden och telefonutgifter som överskrider sedvanliga telefonutgifter för en person med funktionsnedsättning eller långvarigt sjuk person.

När det gäller 7 c § 2 mom. i lagen om utkomststöd anges som exempel tre särskilda behov eller förhållanden som ska beaktas särskilt vid beviljande av kompletterande utkomststöd. Exempelen är erhållande av utkomststöd under en längre tid, en långvarig eller svår sjukdom och särskilda behov i anslutning till barnens fritidsintressen.

Särskilda utgifter för en person som varit långvarigt beroende av utkomststöd. Ju längre någon är hänvisad till utkomststöd desto mindre blir det ekonomiska spelrummet. Vid oförutsedda utgifter kan klienterna vara tvungna att dra in på de nödvändiga kostnaderna, som matutgifter. Det är således motiverat att beakta att klienten varit långvarigt beroende av utkomststöd då man beviljar utkomststöd exempelvis för anskaffningar av tillbehör till hemmet.

Särskilda utgifter för en långvarigt eller svårt sjuk person. Syftet med 7 c § 2 mom. i lagen om utkomststöd är även att understryka att kroniskt eller allvarligt sjuka människor kan ha andra kostnader än de som direkt hänför sig till hälso- och sjukvården. Med grundläggande utkomststöd täcks personens och familjens ringa hälso- och sjukvårdsutgifter och hälso- och sjukvårdsutgifter som inte är ringa (för mer information om detta se kapitel 4.2 och 4.3.4). Som utgifter för kompletterande utkomststöd kan beaktas utgifter som beror på sjukdom eller skada och som hänför sig till det dagliga livet, såvida dessa

kostnader inte ersätts av primära stödsystem. Utgifterna behöver således inte direkt vara utgifter för hälso- och sjukvård, utan det särskilda behovet av utgifter kopplas uttryckligen till personens långvariga eller allvarliga sjukdom.

Barnens hobbyutgifter. Barnens hobbyutgifter ingår som regel i de utgifter som ska täckas med grunddelen för barn. Enligt motiveringen till regeringens proposition som ledde till stiftandet av 7 c § i lagen om utkomststöd bör det dock beaktas att grunddelen inte alltid möjliggör anskaffning av behövlig hobbyutrustning eller betalning av övriga kostnader.

Hobbyer är mycket viktiga för barns och ungas utveckling och socialisering, och det är motiverat att stödja dem på olika sätt. Genom att stödja barns och ungas fritidsintressen kan man bidra till att förebygga och minska psykiska och sociala problem och utslagning bland barn och unga och därigenom även exempelvis barnskyddsmässiga problem. Samtidigt kan man främja att barnet hittar en vänkrets som är gynnsam för barnets uppväxt och utveckling och även i övrigt främja barnens delaktighet i sin närmiljö. Att ersätta hobbyutgifter som kompletterande eller förebyggande utkomststöd kan ibland, utan att glömma utkomststödet karaktär som en förmån som beviljas i sista hand, bli en avgörande faktor då det gäller att främja förmågan hos ett barn eller en ung person som lever under svåra ekonomiska eller andra omständigheter att klara sig på egen hand och att förebygga barnets eller den ungas risk för utslagning.

Barnets föräldrar och andra vårdnadshavare har huvudansvaret för barnets uppfostran. I detta syfte har de rätt och samtidigt skyldighet att garantera barnet en harmonisk utveckling och välfärd genom att bestämma om barnets vård, uppfostran och boningsort samt om övriga personliga angelägenheter (barnskyddslagen 2 § 1 mom., lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt 361/1983, 4 § 1 mom.). Ansvarsfullt föräldraskap innebär att man skapar goda förutsättningar för barnets uppväxt och utveckling. Förutsättningar för detta är bland annat att ge barnet tillräcklig omsorg som motsvarar dess behov, att sätta gränser, att styra barnet till fritidsintressen som stödjer barnets uppväxt och utveckling och att trygga barnets utbildning.

Barnskyddslagen (2 § 2 mom.) ålägger myndigheter som arbetar med barn och familjer att stödja föräldrar och vårdnadshavare i deras uppgift som fostrare. I detta syfte ska myndigheterna sträva efter att erbjuda familjen nödvändig ekonomisk eller annan hjälp tillräckligt tidigt. Vid behov ska stödet ordnas som multiprofessionellt samarbete mellan olika myndigheter. Att bevilja kompletterande eller förebyggande utkomststöd för barnets hobbyutgifter är ett exempel på de former av hjälp och samarbete som beskrivs ovan.

Ministeriet vill betona den vikt som hobbyer har för uppväxten och utvecklingen av varje barn och ung person samt för främjandet av delaktighet och förebyggandet av utslagning bland barn och unga. Ministeriet rekommenderar att beviljandet av kompletterande eller förebyggande utkomststöd för barnens hobbyutgifter utifrån individuell prövning utökas.

Andra exempel:

Elektroniska apparater. Utgifter för anskaffning av tv, dator eller mobiltelefon tillhör den utgiftsgrupp som ingår i det kompletterande utkomststødet, och dessa utgifter kan beaktas i utkomststøds kalkylen beroende på klientens situation. En tv-apparat eller digitalbox har i praktiken inte betraktats som en sådan nödvändig utgift som avses i lagen om utkomststød.

Utgifter för interessebevakning. Arvode för interessebevakare liksom även andra utgifter som hänför sig till interessebevakning, till exempel avgifter för behandling av tillståndsärenden, rättegångskostnader samt revisionsarvoden som uppbärs av magistraterna kan anses utgöra sådana utgifter som beror på personens eller familjens särskilda förhållanden och som ska beaktas i behövlig utsträckning.

Högsta förvaltningsdomstolen har i följande avgörande tagit ställning till frågan beträffande arvode för interessebevakning:

HFD 1.12.2008 T 3063:

Arvode för interessebevakning var en särskilt utgift som orsakats av utkomststøds klientens särskilda behov och förhållanden och som skulle beaktas vid fastställandet av hans behov av kompletterande utkomststød.

Begravningskostnader. Till exempel nödvändiga begravningskostnader kan beaktas som utgifter på grund av särskilda behov eller förhållanden. I samband med begravningskostnader beaktas dödsboets medel samt ankans/änklingens inkomster och tillgångar. Högsta förvaltningsdomstolen har gett bland annat följande avgöranden i anslutning till denna fråga:

HFD 2000:2972

HFD ändrade inte länsstyrelsens beslut om att ett dödsbo skulle få cirka 3 300 mark i utkomststød för oundgängliga begravningskostnader med beaktande av att dödsboet var medellöst och med beaktande av den utredning som erhållits om den efterlevandes ekonomiska situation.

HFD 2001:623

B hade vid tidpunkten av sitt frånfälle bostad och hemort i L kommun, men begravdes i staden J. L kommun var förpliktad att bevilja dödsboet nödvändigt utkomststød för begravningskostnader. Enligt den utredning som inhämtades om B och hans dödsbo samt om familjens omständigheter utgjorde kostnaderna för transporter av den avlidne inte sådana utgifter som beror

på särskilda behov eller förhållanden och för vilka socialnämnden i L skulle ha varit förpliktad att bevilja utkomststöd.

Utgifter för umgänge mellan barn och förälder. Barnets rätt att hålla kontakt med den förälder som det inte bor hos är en viktig rätt för barnet. Rätten är tryggad i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt. Barnets rätt att träffa sin förälder ska i sista hand, då villkoren i lagen om utkomststöd uppfylls, tryggas genom att bevilja utkomststöd för ändamålet. Ministeriet rekommenderar att man som utgifter för den förälder som barnet inte bor hos enligt prövning från fall till fall under de dagar föräldern träffar barnet under den period för vilken utkomststöd ansöks beaktar högst det belopp som motsvarar barnets grunddel.

Vanligen beviljas stöd för umgänge i enlighet med det som föräldrarna har kommit överens om beträffande mötena genom ett avtal som fastställts av kommunens organ som ansvarar för socialvården, exempelvis socialnämnden, eller genom ett domstolsbeslut. Klienten ska lägga fram ett sådant intyg på kostnaderna som behövs för beviljande av utkomststöd eftersom umgänget inte alltid verkställs på det sätt som är överenskommet eller förordnat. Med barn avses i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt en person som är under 18 år.

Utgifter som orsakas av umgänge med ett myndigt barn berättigar i allmänhet inte till utkomststöd. Om ett myndigt barn emellertid på grund av sjukdom eller handikapp behöver särskild uppmärksamhet eller omsorg av föräldrarna eller om hans eller hennes sociala relationer, utveckling till en självständig individ eller andra levnadsförhållanden förutsätter det, kan utkomststöd beviljas i form av kompletterande eller förebyggande utkomststöd. Sådana situationer kan uppstå särskilt vad gäller myndig utvecklingsstörd person.

Avvikande från utgifterna för umgänge med barn är underhållsbidrag som betalas till barn dock inte en utgift som berättigar till utkomststöd (för mer information om detta se kapitel 4.6.1 Underhållsstöd och barnbidrag).

Ovanligt stora utgifter för kläder. Utkomststöd kan också beviljas för ovanligt stora utgifter för kläder. Ett exempel på detta är romska kvinnors utgifter för kläder eller utgifter för kläder under graviditetstiden.

Högsta förvaltningsdomstolen har gett bland annat följande avgöranden i anslutning till denna fråga:

HFD 2000:686

Social- och hälsovårdsnämnden hade avslagit en ansökan om utkomststöd för en romsk kvinnas utgifter för kläder, eftersom kläder hör till de utgifter som ska täckas med grunddelen och eftersom nämnden ansåg att myndigheten

hade prövningsrätt när det gällde utkomststöd i sådana frågor. Länsrätten upphävde social- och hälsovårdsnämndens beslut och hänsköt ärendet till nämnden för ny behandling. Länsrätten motiverade beslutet på följande sätt: romerna har rätt att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur. De romska kvinnornas klädedräkt ingår i romernas kultur. Utgifterna för en romsk kjol är så stora att de inte kan räknas in i de utgifter som ska täckas av grunddelen till fullt belopp. Frågan om utgiften var nödvändig och skulle beaktas i utkomststödet var en laglighetsfråga och kommunen hade således inte fri prövningsrätt. HFD förkastade social- och hälsovårdsnämndens besvär och höll fast vid länsrättens beslut. Beslutet grundade sig bland annat på 14 § 3 mom. i regeringsformen enligt vilken romer och andra grupper har rätt att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur. Numera ingår en likadan bestämmelse om de grundläggande fri- och rättigheterna i 17 § 3 mom. i grundlagen.

HFD 2002:2320

Enligt HFD kan en blivande mamma under graviditeten ha ett behov av kläder som avviker från det normala och därmed ovanligt höga kostnader för klädsel till den grad att de inte helt kan betraktas som utgifter som ska täckas med grunddelen.

Telefonutgifter. Enligt motiveringen till regeringens proposition som ledde till stiftandet av 7 c § i lagen om utkomststöd kan långvarigt eller svårt sjuka personer ha större telefonutgifter än normalt, om de på grund av svårighet att röra sig utanför hemmet är tvungna att t.ex. använda telefon för att uträtta sina ärenden hos myndigheter. I sådana fall kan det vara motiverat att i det kompletterande utkomststödet beakta den del som är större än normala telefonkostnader. Även för andra personer kan större telefonkostnader uppstå i en akut krissituation.

Specialdiet. Kostnader för specialkost är ett annat exempel på sjukdomskostnader som beror på särskilda behov eller förhållanden. I sådana fall är det motiverat att begära en utredning av den sökande om hur nödvändig specialkosten är och hur stora kostnader den orsakar. Vid beviljande av utkomststöd bör beaktas att de som lider av celiaki (glutenintolerans) kan få ersättning från FPA för kostnader som orsakas av en glutenfri diet. Högsta förvaltningsdomstolen har gett bland annat följande avgörande i anslutning till denna fråga.

HFD 2006:158

X hade med anledning av sjukdom och särskilt allergi ansökt om utkomststöd för kostutgifter som orsakades av hans specialdiet. För X hade i utgifter-

na tillagts en övrig utgift av storleken 30 euro som innefattade kostnaderna per månad för X:s specialdiet. Förvaltningsdomstolen upphävde social- och hälsovårdsnämndens beslut till den del det gällde kostutgifterna för specialdieten samt återremitterade ärendet till nämnden för ny behandling. Förvaltningsdomstolen ansåg att X skulle beviljas en tilläggsdel till utkomststöd på sammanlagt 240 euro per månad på basis av kalkylerade kostutgifter till följd av en specialdiet. Vid tidpunkten för ansökan om utkomststöd hade det inte blivit utrett vilka födoämnen eller vilka ersättande födoämnen X kunde använda och huruvida kostnaderna för dem överstiger beloppet om 30 euro som social- och hälsovårdsnämnden i sitt beslut hade godkänt. Trots att X senare hade framlagt utredning om sina sjukdomar, sin diet och lämnat kvitton, kunde utredningen inte anses vara tillräcklig för fastställande av dietkostnaderna som sjukdomen orsakade. Högsta förvaltningsdomstolen upphävde förvaltningsdomstolens beslut till den del det gällde X:s utgifter för specialdieten samt verkställde social- och hälsovårdsnämndens beslut till denna del.

4.5 FÖREBYGGANDE UTKOMSTSTÖD

Bestämmelser om förebyggande utkomststöd finns i 1 § 2 mom. och 13 § i lagen om utkomststöd enligt följande:

(1 § 2 mom.) Syftet med förebyggande utkomtskydd är att främja en persons och familjs sociala trygghet och förmåga att klara sig på egen hand samt att förebygga marginalisering och långvarigt beroende av utkomststöd (13 §, 923/2000)

Kommunen beviljar enligt grunder som den fastställer förebyggande utkomststöd för uppnående av de mål som nämns i 1 § 2 mom.

Förebyggande utkomststöd kan beviljas bland annat för åtgärder som vidtas för att aktivera stödtagaren, trygga dennes boende, lindra svårigheter till följd av överskuldssättning eller en plötsligt försämrad ekonomisk ställning samt för andra syften som främjar stödtagarens förmåga att klara sig på egen hand.

Syftet med förebyggande utkomtskydd är att främja en persons och familjs sociala trygghet och förmåga att klara sig på egen hand samt att förebygga marginalisering och långvarigt beroende av utkomststöd. Det förebyggande stödet är inte beroende av om en person eller en familj har rätt att få utkomststöd med

stöd av 1 § 1 mom. i lagen om utkomststöd. Det förebyggande utkomststödet kan alltså beviljas i situationer där personen eller familjen enligt kalkylerna inte har rätt till egentligt (grundläggande och kompletterande) utkomststöd.

Det är kommunen som bestämmer om kriterierna för förebyggande utkomststöd. Regleringen av det förebyggande utkomststödet i lagen om utkomststöd (1 § 2 mom. och 13 §) preciserades dock genom att lagen om utkomststöd ändrades (från och med 1.4.2001, 923/2000) för att på ett mer exakt och ett för kommunerna mer förpliktande sätt än hittills föreskriva om beviljandet av och syftet med förebyggande utkomststöd. I lagen (13 § 2 mom.) infördes också exempel på ändamål för vilka det förebyggande utkomststödet kan användas. Enligt motiveringen till regeringens proposition (RP 134/2000 rd) var målet med ändringarna att öka användningen av förebyggande utkomststöd som en del av det planmässiga socialarbetet.

Sådana ändamål som avses i 13 § 2 mom. i lagen och som nämns ovan, och som kan användas för att genomföra de mål för användningen av utkomststödet som avses i 1 § 2 mom. i lagen är bland annat åtgärder som vidtas för att aktivera stötagaren, trygga dennes boende, lindra svårigheter till följd av överskuldssättning eller en plötsligt försämrad ekonomisk ställning samt för andra syften som främjar stötagarens förmåga att klara sig på egen hand.

Användningen av förebyggande utkomststöd har dock inte endast begränsats till de ändamål som räknas upp i 13 § 2 mom. Enligt motiveringen till den proposition som nämns ovan var avsikten med detta att inrikta användningen av förebyggande utkomststöd på sådana situationer där beviljandet av egentligt utkomststöd inte i regel kan komma i fråga.

Genom att använda förebyggande utkomststöd tillräckligt tidigt och planmässigt kan man hjälpa klienten och hans familj att klara försörjningsproblem som är att vänta och i bästa fall att undvika behovet av egentligt utkomststöd.

I varje enskilt fall bör man överväga på vilket sätt man just i den rådande situationen genom förebyggande utkomststöd kan främja personens sociala trygghet och förmåga att klara sig på egen hand på så sätt att de positiva effekterna är så hållbara som möjligt. Målet är att försöka förbättra klientens rehabilitering och försörjningsmöjligheter samt hans eller hennes egna förutsättningar att själv förbättra sina sociala och ekonomiska förhållanden.

I ovannämnda proposition hänvisas till en utredning om förebyggande utkomststöd (STM; Monisteita 1997:18), enligt vilken kommuner som tilllämpat det förebyggande utkomststödet ansett att det leder till goda resultat; många stötagares klientrelation till socialvården har upphört och sålunda inte blivit bestående. Stödet har främjat både den mänskliga och den ekonomiska dimensionen och har varit ett nyttigt och viktigt redskap i det sociala arbetet. Stöd har beviljats personer och familjer vilkas utkomst har äventyrats till följd av sådana utgifter, t.ex. låneamorteringar, som inte har kunnat beaktas när utkomststöd beviljades.

Krissituationer. I praktiken har förebyggande utkomststöd visat sig vara ett användbart verktyg framför allt i akuta kriser. Familjer som drabbats av dödsfall eller allvarliga sjukdomar eller utsatts för brott har fått förebyggande stöd. Arbetsgruppen som även utredde behovet av att inrätta en katastroffond konstaterade i sin rapport (Social- och hälsovårdsministeriets rapporter 2006:63) att tillfälliga utkomstsvårigheter som drabbar offer för katastrofer eller olyckor kan avhjälpas med förebyggande utkomststöd.

I krissituationer, vid vilka en person eller familj inte kan använda sina tillgångar exempelvis på grund av sjukdom eller då primära förmåner ännu inte är tillgängliga, skulle förebyggande utkomststöd kunna beviljas också på så sätt att man vid beslut om beviljande av utkomststöd förordnar att stödet eller en del av det återkrävs av stödets mottagare eller den som är försörjningspliktig gentemot stödets mottagare på det sätt som avses i 20–23 § i lagen om utkomststöd (för mer information om återkrav se kapitel 5).

I synnerhet i akuta krissituationer bör man påskynda behandlingen av ärendet och betala stödet utan dröjsmål.

Obetalda hyror. När det förebyggande stödet getts ut för obetalda hyror har stödtagarna undvikit vräkning, kanske också upplösning av familjen till följd av detta och ett allt mer kaotiskt familjeliv. Förebyggande utkomststöd har beviljats personer och familjer som haft svårt att klara av sitt uppehälle på grund av utgifter som inte beaktas när utkomststöd beviljas. Sådana utgifter är exempelvis amorteringar på lån. När skuldspiralen har kunnat brytas har personen eller familjen fått bättre balans i sin ekonomi och inte längre haft behov av fortlöpande stöd.

Betydelsen av förebyggande stöd för barn och unga (bl.a. stöd till barnens hobbyverksamhet). Då familjens situation betraktas som helhet, kan barn bli förhindrade att delta i hobbyverksamhet bland annat genom att familjens ekonomiska situation inte tillåter det. I denna situation kan beviljande av förebyggande utkomststöd för att stödja barnets hobbyverksamhet inte bara ha mänsklig betydelse, utan i ett mer långsiktigt perspektiv även samhällelig betydelse i form av de besparingar som uppnås om man, då syftet med det förebyggande utkomststödet förverkligas, exempelvis kan förhindra att barnet utsätts för en risk av utslagning.

Samtidigt har man i enlighet med det mål för det förebyggande utkomststödet som fastställs i lagen om utkomststöd möjlighet att börja utreda familjens behov av ekonomiskt eller annat stöd i den aktuella situationen, vid behov genom multiprofessionellt samarbete mellan olika myndigheter. Det är viktigt att bedriva förebyggande verksamhet som riktar sig till barn och unga, och detta är inte bara aktuellt inom arbetet med utkomststödet utan även inom tillhandhållandet av basservice.

Exempelvis statsrådets förordning om rådgivningsverksamhet, skol- och studerandehälsovård samt förebyggande mun- och tandvård för barn och

unga (338/2011) reglerar särskilt innehållet och mängden av hälsoundersökningar och hälsorådgivning genom effektivisering av den förebyggande verksamheten. Syftet med förordningen är att säkerställa att hälsorådgivning och hälsoundersökningar verkställs planenligt, håller en enhetlig nivå och beaktar individuella behov och befolkningens behov.

Den hälsorådgivning och de hälsoundersökningar som förordningen reglerar, särskilt i samband med omfattande hälsoundersökningar för hela familjen, erbjuder således utmärkta möjligheter att också kartlägga barnets och familjens välbefinnande och ordna eventuellt särskilt stöd. Detta kan vid behov genomföras genom multiprofessionellt samarbete mellan olika myndigheter och familjen. Åtgärder i enlighet med förordningen hjälper därigenom att förebygga utslagning av barn och unga och minska den regionala ojämlikheten.⁶

Även då dagvård och förskoleundervisning för barn genomförs och senare i skolan bör man fästa uppmärksamhet vid att stödja barn och unga genom förebyggande åtgärder. Detta framgår särskilt av 3 a § i barnskyddslagen, som slår fast att man genom det förebyggande barnskyddet främjar och tryggar barns uppväxt, utveckling och välfärd samt ger stöd i föräldraskapet. Det förebyggande barnskyddet omfattar sådant stöd och särskilt stöd som ges till exempel inom undervisning, ungdomsarbete och dagvård, vid rådgivningsbyråerna för mödravård och barnavård samt inom annan social- och hälsovård.

Utöver det som framförs ovan har de förebyggande stödåtgärderna också betydelse inom barnskyddsarbetet exempelvis beträffande unga klienter som är på väg att bli självständiga (för mer information om utkomststödet förhållande till barnskyddet se kapitel 2.5).

Det förebyggande barnskyddsarbetet, de förebyggande åtgärder som avses i ovannämnda förordning samt beviljandet av förebyggande utkomststöd i enlighet med målen i 13 § i lagen om utkomststöd exempelvis för barns hobbyutgifter bidrar till att skapa ett intensivare förebyggande arbete och samarbete mellan olika myndigheter i syfte att förbättra barnens omständigheter.

Andra exempelsituationer. Förebyggande utkomststöd kan användas för att trygga studierna och möjligheterna att få arbete samt till exempel för att stödja unga som är på väg att bli självständiga och för att främja unga och långtidsarbetslösa personers aktivering och anställningsmöjligheter. Förebyggande utkomststöd har också använts för att stödja äldre personers boende hemma. Också personer med funktionsnedsättning har kunnat få stöd, om de inte har rätt att få stöd i enlighet med lagen om stöd och service på grund av handikapp men det förebyggande stödet har hjälpt personen med funktionsnedsättning att klara sig på egen hand.

⁶ Mer om ämnet finns i SHM:s publikation Rådgivningsverksamhet, skol- och studerandehälsovård samt förebyggande mun- och tandvård 2009:30 och Institutet för hälsa och välfärds handbok Laaja terveystarkastus, ohjeistus äitiys- ja lastenneuvolatoimintaan sekä kouluterveydenhuoltoon 22/2012.

4.6 INKOMSTER OCH TILLGÅNGAR SOM SKA BEAKTAS

4.6.1 Inkomster som ska beaktas

Bestämmelser om de inkomster som ska beaktas vid beviljande av utkomststöd finns i 11 § i lagen om utkomststöd enligt följande:

Som inkomster beaktas ifrågakarande persons och familjemedlemmarnas disponibla inkomster.

Som inkomster beaktas dock inte

- 1) *förvärvsinkomster som ska anses ringa och understöd,*
- 2) *regelbundna inkomster för ett barn under 18 år, till den del dessa inkomster är större än de utgifter som enligt 7 och 7 c § ska beaktas för barnets del; (29.12.2005/1218)*
- 3) *inkomster till den del dessa motsvarar utgifter för arbetsresor och övriga av arbetet förorsakade utgifter.*
- 4) *moderskapsbidrag i enlighet med lagen om moderskapsunderstöd(477/1993) eller handikappbidrag i enlighet med lagen om handikappbidrag (570/2007); (11.5.2007/583)*
- 5) *ersättning för uppehälle som avses i lagen om utkomtskydd för arbetslösa eller lagen i om offentlig arbetskraftsservice samt ersättning för uppehälle i lagen om Folkpensionsanstaltens rehabiliteringsförmåner och rehabiliteringspenningförmåner (566/2005); eller (11.5.2007/583)*
- 6) *kostnadsersättning enligt lagen om utkomtskydd för arbetslösa eller lagen om offentlig arbetskrafts- och företagsservice, ersättning för uppehälle enligt lagen om Folkpensionsanstaltens rehabiliteringsförmåner och rehabiliteringspenningförmåner (566/2005), förhöjningsdel enligt 6 kap. 3 b § i lagen om utkomtskydd för arbetslösa, skillnaden mellan förhöjd förtjänstdel som avses i 6 kap. 3 b § och förtjänstdel som avses i 6 kap 2 § 1 mom. i lagen om utkomtskydd för arbetslösa, omställningsskyddstillägg enligt 6 kap. 3 c § i lagen om utkomtskydd för arbetslösa, skillnaden mellan omställningsskyddets förtjänstdel som avses i 6 kap. 3 c § och förtjänstdel som avses i 6 kap 2 § 1 mom. i lagen om utkomtskydd för arbetslösa samt arbetsmarknadsstödet förhöjningsdel enligt 7 kap. 5 § i lagen om utkomtskydd för arbetslösa, och inte heller (28.12.2012/1006)*
- 7) *sådana ersättningar och inkomster som avses i 8 §.*
(28.1.2005/49)

Som inkomster beaktas inte, utöver det som föreskrivs i 2 mom., minst 20 procent av förvärvsinkomsterna, dock högst 150 euro per månad.
(17.12.2010/1172)

Enligt 11 § 1 mom. i lagen om utkomststöd beaktas personens och familjens *disponibla inkomster* som inkomster. Med inkomster avses i princip en enskild persons eller familjs alla disponibla inkomster oberoende av inkomstkällan. I detta avseende har det ingen betydelse om inkomsterna är skattepliktiga eller skattefria. Inkomster som ska beaktas är till exempel inkomster av lönearbete, företagsverksamhet och förmögenhet samt bidrag från privata och offentliga källor. För vilken tidsperiod inkomsterna beaktas eller till exempel på vilket sätt de periodiseras hänvisas till kapitel 3.2.4.

I 11 § 2 och 3 mom. i lagen ges bestämmelser om de inkomster som inte beaktas som inkomster vid beviljande av utkomststöd. De behandlas i närmare detalj i kapitel 4.6.2. Nedan presenteras några exempel på hur inkomster beaktas i olika situationer då en kalkyl över utkomststödet uppgörs och vilka andra faktorer kan anknyta till beaktandet av inkomsterna.

Exempel:

Ändring av skatteprocent. Vid behov ska man uppmana klienten att kontrollera sin skatteprocent hos skattemyndigheten i syfte att slippa alltför stor förskottsinnehållning. Exempelvis i en situation då inkomsterna minskar långvarigt är det klokt att kontrollera att skatteprocenten är rätt.

Skadeersättningar och ersättningar på grund av brott. Skadeersättningar och ersättningar på grund av brott är sådana inkomster som i regel betraktas som inkomster i anslutning till utkomststödet. Om inkomsterna är ringa, kan de i enlighet med 11 § 2 mom. 1 punkten lämnas obeaktade. Om en ersättning eller en del av en ersättning har använts för att täcka utgifter som är godkända i utkomststödet, kan denna del lämnas obeaktad.

Högsta förvaltningsdomstolen har gett bland annat följande avgörande i anslutning till denna fråga.

HFD 1999: 4117

Sökanden själv hade betalats 46 053 mark som ersättning på grund av brottskada för bestående men och skada, sveda och värk samt förlust av kläder. Detta belopp var i sin helhet sådan inkomst som ska beaktas vid beviljande av utkomststöd som avses i 11 § 1 mom. i lagen om utkomststöd, eftersom sökanden inte hade påvisat att han använt ens en del av den ersättning som han erhållit för utgifter som ska beaktas vid beviljande av utkomststöd.

Inverkan av utsökning. Om inkomsten är föremål för utsökning är det i regel skäl att som inkomst bara beakta den andel som blir kvar efter utmätningen. Om behovet av utkomststöd antas bli långvarigt kan klienten hänvi-

sas till utsökningsmyndigheten för att utreda om det går att sänka den andel av inkomsten som utmäts eller om det finns alternativ till nedsättningen av den andel som ska utsökas.

Om klienten frivilligt har amorterat på den skuld som är föremål för utsökning ska amorteringarna behandlas på samma sätt som andra utgifter för skuldreglering, dvs. amorteringen beaktas inte som utgift. Ett undantag till detta är en betalningsplan som fastställts av utsökningsman.

Utsökningsmannen kan på det sätt som föreskrivs i 59 § i utmätningsbalken (705/2007) i stället för utsökning av lön fastställa en skriftlig betalningsplan för gäldenären, enligt vilken gäldenären betalar sin skuld till utsökningsväsendet. Bestämmelsen stödjer gäldenärens aktivitet och erbjuder en möjlighet att återbeta skulden utan betalningsförbud som meddelas till arbetsgivaren. Om gäldenären underlåter att iakttäta betalningsplanen, kan utsökningsmannen besluta att betalningsplanen förfaller och omedelbart utmäta lönen.

Ministeriet rekommenderar, att de belopp som anges i den av utsökningsmannen fastställda betalningsplanen beaktas vid beviljande av utkomststöd på samma sätt som när beloppet utmäts av lönen eller därmed jämförbara inkomster. Betalningsplanen som fastställts av utsökningsmannen ska fogas till ansökan om utkomststöd. Förfarandet stödjer bland annat klientens förmåga att klara sig själv, som avses i 1 § i lagen om utkomststöd, och främjar personens livsfärdigheter.

Högsta förvaltningsdomstolen har gett bland annat följande avgöranden i anslutning till utsökning:

HFD 2001:674

Den andel som utmäts av pensionen eller lönen är en sådan del av inkomsten som inkomsttagaren inte kan förfoga över. Personen kan till denna del inte själv bestämma om han amorterar sin skuld eller försörjer sig själv genom att lämna skulden obetald. Behandlingen av utmätt inkomst vid beviljande av utkomststöd kan inte avgöras på basis av huruvida utmätningen i tiden orsakats av utgifter som berättigar till utkomststöd.

HFD 2006:135

X hade beviljats utkomststöd. Som utgifter hade dock inte beaktats avgifter för fordonsskatt och trafikförsäkring som var under betalningsanmodan. Ifrågavarande fordringar hade lämnats för indrivning via utmätning, och utmätningsmyndigheten hade sänt X en betalningsuppsmaning angående fordringarna. Nämnade belopp hade dock inte utmäts av X och X hade därför inte förlorat bestämmanderätten till denna del.

Återkrav på en utbetalad annan förmån som utförs av förmånsbetalaren.

I en situation där en betalare av en annan förmån, exempelvis Folkpensionsanstalten, kvitterar för många utbetalade poster av en förmån som betalas till den som ansökt om sagda förmån, bör som den sökandes disponibla inkomster endast beaktas den del av förmånen som i verkligheten betalats ut till sökanden.

Högsta förvaltningsdomstolen har gett bland annat följande avgörande i anslutning till återkrav av förmån:

HFD 2007:44

I december 2005 bestod inkomsterna för X:s familj bland annat av ett bostadsbidrag som betalats till X, och som Folkpensionsanstalten beviljat X:s hushåll till ett belopp om 302,80 euro.

Enligt Folkpensionsanstaltens beslut av den 17.8.2005, som finns i handlingarna, har X betalats sammanlagt 1 354,60 euro för mycket i bostadsbidrag till hushållet under perioden 1.1–31.5.2005. Det belopp som återkrävs har gjorts skäligare genom att man beslutit att återkräva 1 128,84 euro av det utskjutande belopp som betalats till X i bostadsbidrag under perioden 1.1–31.5.2005. Folkpensionsanstalten har 13.3.2006 skickat X ett brev om hörande, enligt vilket det bostadsbidragsbelopp som nämns ovan har fortfarande varit obetalt. X har ombetts ta kontakt.

X har lagt fram en utredning om Folkpensionsanstaltens betalningsuppgifter i högsta förvaltningsdomstolen. Det bostadsbidrag för hushållet som beviljades X i december 2005 utgjorde 302,80 euro. Beträffande bostadsbidraget har dock till Folkpensionsanstalten återkrävts 100,94 euro av det utskjutande bostadsbidrag som tidigare betalats till X. Folkpensionsanstalten har således endast betalat X 201,86 euro i bostadsbidrag.

Då utkomststöd beviljas beaktas ifrågavarande persons och familjemedlemarnas disponibla inkomster som inkomster. Eftersom X de facto i december 2005 endast betalats 201,86 euro i bostadsbidrag, har X:s familj i december 2005 endast haft tillgång till ett bostadsbidrag till sagda belopp.

Underhållsbidrag och underhållsstöd samt barnbidrag. Underhållsbidrag ska beaktas som inkomst för förmånstagaren till det belopp som de facto har erhållits. Detsamma gäller underhållsstöd. Barnbidraget beaktas som inkomst då utkomststöd beviljas. Detta har beaktats i dimensioneringen av barnens grunddelar. (För mer information om underhållsplikt se kapitel 2.3.)

I ett fall där klienten ansökte om utkomststöd för betalning av underhållsbidrag konstaterade högsta förvaltningsdomstolen däremot att underhållsbidrag inte är en sådan utgift som berättigar till utkomststöd.

Underhållsbidrag är inte en utgift som berättigar till utkomststöd och X och hennes make är således inte heller berättigade att få det utkomststöd som de ansökt om på den grund som framförs i besvären, att det var fråga om underhållsbidrag som maken ålagts att betala och inte om utkomststöd som ansökts om i syfte att försörja barnen, som bor i Turkiet.

Om underhållsbidraget är för högt i förhållande till betalarens betalningsförmåga ska klienten uppmanas att inleda en procedur för sänkning av underhållsbidraget. Om kommunen enligt prövning dock anser det vara behövligt, kan det underhållsbidrag som de facto utbetalats beaktas som utgift för kompletterande utkomststöd om betalaren ansöker om utkomststöd.

4.6.2 Inkomster som inte beaktas då utkomststöd beviljas

Enligt 11 § 1 mom. i lagen om utkomststöd beaktas personens och familjens disponibla inkomster som inkomster. Det finns dock vissa inkomster som av olika orsaker inte beaktas då utkomststöd beviljas. Bestämmelser om dessa ges i 11 § 2 och 3 mom. i lagen (se 11 § ovan i kapitel 4.6.1).

Förvärvsinkomster och understöd som ska anses vara ringa. Enligt 11 § 2 mom. 1 punkten i lagen om utkomststöd beaktas inte förvärvsinkomster som ska anses ringa och understöd då utkomststöd beviljas. Genom att lämna dessa inkomster obeaktade kan man främja personens och familjens förmåga att klara sig på egen hand. I enlighet med formuleringen av bestämmelsen och även med stöd av motiveringen till regeringens proposition om ändring av 11 § 2 mom. i lagen om utkomststöd (RP 167/2004 rd) gäller den allmänna bestämmelsen i momentets 1 punkt om att lämna ringa inkomster obeaktade även barn. Detta trots att även bestämmelsen i 2 mom. 2 punkten gäller beaktandet av inkomsterna för personer under 18 år.

Regelbundna inkomster för barn under 18 år. Barn under 18 år är inte skyldiga att försörja sina föräldrar eller syskon. I 11 § 2 mom. 2 punkten föreskrivs att regelbundna inkomster för ett barn under 18 år inte beaktas till den del dessa inkomster är större än de utgifter (utgifter som omfattas av grundläggande och kompletterande utkomststöd) som enligt 7 och 7 c § ska beaktas för barnets del. Enligt ständpunkten i den proposition som nämns ovan går 2 mom. 1 punkten även före 2 punkten. Detta innebär att även om inkomsterna är regelbundna, lämnas de obeaktade om de är ringa.

Om ett barn som lever i samma hushåll med sina föräldrar har regelbundna inkomster som inte är ringa, beaktas endast den del som anses för barnets del täcka sådana utgifter som beaktas i utkomststödet. Barnets andel räk-

nas i första hand ut på grunddelen och boendekostnaderna. Kommunen har dock möjlighet att pröva vilken del av familjens boendekostnader barnets del rimligen kan anses täcka. Barnets andel räknas ut först efter avdrag av den så kallade prioriterade förvärvsinkomsten. (Prioriterad förvärvsinkomst i enlighet med 11 § 3 mom. i lagen om utkomststöd behandlas mer ingående i slutet av detta kapitel).

Barnens sommar- och veckoslutslöner. Ministeriet anser att barnens sommar- och veckoslutslöner i huvudsak är sådana tillfälliga eller ringa regelbundna förvärvsinkomster som ska lämnas obeaktade.

Utgifter för arbetsresor och övriga av arbetet förorsakade utgifter. Enligt 11 § 2 mom. 3 punkten beaktas inkomster inte heller till den del de motsvarar utgifter för arbetsresor och övriga av arbetet förorsakade utgifter. Enligt detta dras dessa utgifter av från klientens inkomster till fullt belopp. Utgifter för arbetsresor beaktas i regel enligt det förmånligaste färd sättet. Utgifter för eget fortskaffningsmedel kan beaktas till exempel om klienten måste använda eget fortskaffningsmedel för arbetsresor på grund av arbetsuppgifter, bristande eller besvärliga trafikförbindelser, sjukdom eller skada. Övriga av arbetet förorsakade utgifter kan till exempel vara avgiften för medlemskap i en fackförening samt utgifter för arbetskläder eller arbetsredskap.

Moderskapsunderstöd och handikappförmåner. I enlighet med 11 § 2 mom. 4 punkten ska moderskapsunderstöd enligt lagen om moderskapsunderstöd (477/1993) eller förmåner enligt lagen om handikappförmåner (570/2007) inte beaktas som inkomst. Enligt 2 § i lagen om handikappförmåner består handikappförmånerna av handikappbidrag för personer under 16 år, handikappbidrag för personer över 16 år, vårdbidrag för pensionstagare samt kostersättning. Dessa bidrag beaktas inte som inkomster i utkomststödet eftersom de är avsedda för att täcka vissa särskilda utgifter som definieras mer ingående i den lag som nämns ovan. På motsvarande sätt beaktas inte de utgifter som är avsedda att bli täckta med dessa bidrag i utkomststödet (för mer information om detta se kapitel 4.1.).

Prioriterade inkomster som anknyter till utkomstskyddet för arbetslösa och rehabiliteringsförmåner. I enlighet med 11 § 2 mom. 5 punkten i lagen beaktas inte ersättning för uppehälle enligt lagen om Folkpensionsanstaltens rehabiliteringsförmåner och rehabiliteringspenningförmåner (566/2005) och kostnadsersättning enligt lagen om utkomstskydd för arbetslösa eller lagen om offentlig arbetskrafts- och företagsservice inte som inkomst. Som inkomst beaktas inte heller arbetsmarknadsstödet förhöjningsdel eller omställningsskyddstillägg eller den inkomstrelaterade dagpenningens förhöjda förtjänstdel och omställningsskyddstillägg. Som den prioriterade förhöjda förtjänstdelens belopp inom utkomststödet betraktas skillnaden mellan den förhöjda förtjänstdelen och förtjänstdelen. Som det prioriterade förhöjda

omställningsskyddets belopp inom utkomststödet betraktas skillnaden mellan omställningsskyddets förhöjningsdel och förtjänstdelen. Prioriteringen av förhöjningsdelarna anknyter till deltagande i aktiveringsåtgärder.

Situationer som avses i 11 § 2 mom. 6 punkten. Enligt 8 § i lagen om utkomststöd beaktas inte sådana utgifter i utkomststödet som ersätts på andra grunder eller om motsvarande förmån erhålls på någon annan grund. På motsvarande sätt beaktas ersättningar och inkomster som erhållits för att täcka dessa utgifter i enlighet med 11 § 2 mom. 6 punkten i lagen om utkomststöd inte som inkomster då utkomststödet beviljas.

Andra inkomster. Ministeriet rekommenderar att den ersättning som betalas för donering av modersmjölk inte beaktas som inkomst för den som ansöker om utkomststöd. Denna inkomst är vanligen mycket kortvarig och det är hälsopolitiskt viktigt att trygga tillgången på modersmjölk för nyfödda som är i behov av donerad mjölk. Inkomsterna torde vanligen också förbli ringa (jfr 11 § 1 mom. 1 punkten i lagen om utkomststöd om att lämna ringa inkomster obeaktade).

Utöver det som framförs ovan är ersättning för kostnader som betalas till familjedagvårdare avsedda att täcka omedelbara kostnader som föranleds av vården av barn. Därför ska dessa ersättningar inte beaktas som inkomster då utkomststöd beviljas.

Prioriterad förvärvsinkomst. Till 11 § i lagen om utkomststöd har temporärt fogats ett 3 mom. (senast ändrat med lag 1172/2010) enligt vilken minst 20 procent av förvärvsinkomsterna, dock högst 150 euro per månad (prioriterade inkomster) inte beaktas som inkomster för den som ansöker om utkomststöd. Bestämmelsen gäller fram till 31.12.2014. Detta är ett experiment som gäller hela landet och som inleddes 1.4.2002. Syftet med experimentet är att uppmuntra stödtagare att skaffa sig extra inkomster och att på detta sätt främja sysselsättningen hos dem som erhåller utkomststöd. Under experimentet görs en uppföljningsstudie av resultaten där effekterna av experimentet undersöks i olika kategorier av hushåll som erhåller utkomststöd.

I praktiken har bestämmelsen om prioriterade inkomster i vissa kommuner tillämpats schablonmässigt och som prioriterad inkomst har inte beaktats mer än 20 procent av inkomsterna. Ministeriet framhåller att lagen är avsedd att tillämpas så att det är möjligt att som prioriterade inkomster beakta mer än 20 procent av förvärvsinkomsterna, dock högst 150 euro per månad. I synnerhet om stödtagarens inkomster är små, kan procentandelen av prioriterade inkomster vara högre än 20 procent.

Med hushåll som erhåller stöd avses i motiveringen till den proposition som nämns ovan i detta kapitel hushåll med en person eller en familj enligt den definition som anges i 3 § i lagen om utkomststöd. *Maximibeloppet av prioriterade inkomster gäller alltså ett hushåll.* I ett hushåll med två personer

kan båda ha inkomster, men makarnas sammanräknade prioriterade inkomster kan vara högst 150 euro per månad. Maximibeloppet av prioriterade inkomster är alltså detsamma oberoende av antalet inkomsttagare i hushållet. Bestämmelsen om prioriterade inkomster gäller även familjens barn som inte fyllt 18 år, om de har regelbundna förvärvsinkomster som beaktas i utkomststödet och som är större än ringa.

Enligt motiveringen till den regeringsproposition som senast ledde till temporär ändring av 11 § i lagen om utkomststöd (RP 138/2010 rd) ska som förvärvsinkomst som avses i bestämmelsen betraktas bland annat lön som betalas på basis av anställningsförhållande samt därmed jämförbara inkomster. Därtill betraktas som förvärvsinkomst sådan inkomst som skaffats i egenskap av yrkesutövare eller företagare. Som förvärvsinkomst anses även exempelvis naturalön och arvode som betalas till närståendevårdare. Däremot betraktas stöd för hemvård av barn, pension eller andra inkomstbaserade förmåner inte som inkomst enligt denna punkt.

Ministeriet framhåller att man trots experimentet med prioriterad inkomst fortfarande ska tillämpa 11 § 2 mom. 1 punkten i lagen om utkomststöd enligt vilken förvärvsinkomster som ska anses ringa samt understöd inte ska beaktas vid beviljande av utkomststöd. Vad som anses vara ringa inkomster och vilka inkomster som punkten gäller provas av den tjänsteinnehavare som beviljar stödet.

Det har förekommit viss oklarhet när det gäller sättet att beräkna prioriterad inkomst. Från sökandens och familjens sammanräknade förvärvsinkomster avdras först den prioriterade inkomsten och därefter de utgifter för arbetsresor och andra utgifter som orsakas av arbete och som avses i 11 § 2 mom. 3 punkten. När det gäller större inkomster som medför att maximibeloppet 150 euro uppnås, har räknesättet ingen betydelse för klienten.

Skulder och krediter. Högsta förvaltningsdomstolen har i sina två avgöranden om skulder och krediter nedan ansett att bank- eller kreditkortskredit som tagits ut på bank inte kan beaktas som inkomst vid beviljande av utkomststöd. Som motivering i avgörandena framförs att sådan inkomst som ska betalas tillbaka, ska inte, då även 2 § 1 mom. i lagen om utkomststöd beaktas, betraktas som sådan inkomst som avses i 11 § i lagen om utkomststöd eller som sådana tillgångar som avses i 12 § i lagen som kan beaktas vid beviljande av utkomststöd.

HFD 2011:6

Ärendet handlade om en kreditkortskredit som tagits ut på bank i mars 2008, och som ska betalas tillbaka. Sådan kredit kan inte, under beaktande av bestämmelserna i 2 § 1 mom. och 15 § i lagen om utkomststöd, betraktas som sådan inkomst som avses i 11 § i lagen som kan beaktas vid beviljande av utkomststöd.

Beträffande utkomststödet för april 2008 hade en kontoinsättning på 630 euro beaktats som inkomst i kalkylen över utkomststödet. Beloppet var en bankkredit som tagits ut i syfte att anskaffa läkemedel och som skulle återbetalas till banken. Det ska inte, då också 2 § 1 mom. i lagen om utkomststöd beaktas, betraktas som sådan inkomst som avses i 11 § i lagen om utkomststöd eller som sådana tillgångar som avses i 12 § i lagen som kan beaktas vid beviljande av utkomststöd.

4.6.3 Tillgångar som ska beaktas

Bestämmelser om de tillgångar som ska beaktas vid beviljande av utkomststöd ges i 12 § i lagen om utkomststöd:

Som tillgångar beaktas ifrågavarande persons och familjemedlemmarnas disponibla tillgångar då utkomststödet beviljas.

Som tillgångar beaktas dock inte

- 1) den stadigvarande bostad som är i personens eller familjens bruk och behövt bostadslösöre;*
- 2) nödvändiga arbets- och studieredskap,*
- 3) tillgångar som tillhör ett barn under 18 år, till den del dessa tillgångar är större än de utgifter som enligt 7 och 7 c § ska beaktas för barnets del, samt (29.12.2005/1218)*
- 4) andra tillgångar som anses nödvändiga för tryggande av fortsatt utkomst.*

Enligt 12 § 1 mom. i lagen om utkomststöd beaktas som tillgångar ifrågavarande persons och familjemedlemmarnas disponibla tillgångar då utkomststödet beviljas. Sådana tillgångar är exempelvis besparingar, värdepapper och andra lätt realiserbara tillgångar. Enligt motiveringen till regeringens proposition som ledde till stiftandet av lagen om utkomststöd är det nödvändigt att även personens och familjens disponibla tillgångar beaktas när utkomststödet beviljas, eftersom utkomststödet är en förmån som beviljas i sista hand. Enligt motiveringen till regeringens proposition som nämns ovan är det inte ändamålsenligt att beakta och eventuellt kräva realisering av sådan egendom som behövs för att trygga personens eller familjens utkomst eftersom avsikten samtidigt ändå är att främja en persons och familjs möjligheter att klara sig på egen hand. Typiska exempel på sådan egendom är den stadigvarande bostaden, bohag samt arbetsredskap och annan utrustning

som används i förvärvsverksamheten. Därför ges i 12 § 2 mom. i lagen om utkomststöd bestämmelser om de tillgångar som inte beaktas då utkomststöd beviljas.

Enligt momentets 1 punkt beaktas inte den stadigvarande bostad som är i personens eller familjens bruk och behövt bostadslösöre.

Högsta förvaltningsdomstolen har gett bland annat följande avgörande i anslutning till denna fråga.

HFD 2001:279

Enligt handlingarna äger X en radhuslägenhet i J landskommun tillsammans med sin tidigare maka. Makarna har skilt sig 1991. Avvittring av egendomen mellan makarna har inte utförts. X tidigare maka bor fortfarande i nämnda lägenhet. Även makarnas år 1979 födda dotter har bott i nämnda lägenhet då hon var minderårig. Enligt X meddelande har dottern som 19 år gammal år 1998 flyttat från lägenheten för att bo tillsammans med honom.

Då den erhållna utredningen över X:s förhållanden beaktas, kan radhuslägenheten i fråga inte betraktas som en sådan tillgång som avses i 12 § 1 mom. i lagen om utkomststöd som skulle ha stått till X:s förfogande då frågan om beviljande av utkomststöd för den aktuella perioden avgjordes. Radhuslägenheten har därför inte kunnat beaktas som tillgång. Social- och hälsovårdsnämnden borde därför på sagda grund inte ha avvisat X:s ansökan om utkomststöd för mars 1998.

Högsta domstolen konstaterar dock i sitt avgörande att då ett organ beslutar om beviljande av utkomststöd, kan organet samtidigt besluta att utkomststödet eller någon del därav ska återkrävas av understödstagaren om understödstagaren vid sidan av annat även har tillgångar som inte är disponibla för personen då utkomststödet beviljas eller om han av någon annan orsak inte kan använda dem vid denna tidpunkt (för mer information om återkrav se kapitel 5).

Enligt momentets 2 punkt beaktas inte heller nödvändiga arbets- och studieredskap som tillgångar. Enligt momentets 3 punkt beaktas inte tillgångar som tillhör ett barn under 18 år, till den del dessa tillgångar är större än de utgifter som enligt 7 och 7 c § ska beaktas för barnets del (se motsvarande punkt om inkomster ovan i kapitel 4.6.2).

Enligt 12 § 2 mom. 4 punkten i lagen om utkomststöd beaktas inte heller andra tillgångar som anses nödvändiga för trygghet av fortsatt utkomst. Bestämmelsen ger möjlighet att utifrån skälighetsprövning helt eller delvis utelämna en tillgångspost då utkomststöd beviljas, om tillgången i fråga tryggar erhållandet av fortsatt utkomst.

5 ÅTERKRAV AV UTKOMSTSTÖD

5.1 GRUNDERNA FÖR ÅTERKRAV OCH BESLUT OM ÅTERKRAV

Bestämmelser om återkrav av utkomststöd finns i 4 kap. i lagen om utkomststöd. Den grundläggande bestämmelsen finns i 19 § och lyder på följande sätt:

Utkomststödet får inte återkrävas, om något annat inte bestäms i detta kapitel.

Återkrav är möjligt endast på de grunder som finns inskrivna i 20 § i lagen om utkomststöd. Dessutom ska de förutsättningar och hinder som nämns i 21 § i lagen beaktas. Hur återkrav genomförs bestäms i 22 och 23 § i lagen.

Återkrav enligt de grunder som bestäms i 20 § 1 mom. i lagen om utkomststöd får tillämpas bara om beslut om detta fattats redan då stödet beviljats. Enligt bestämmelsen:

Då organet fattar beslut om att bevilja utkomststöd kan det samtidigt bestämma att utkomststödet eller någon del därav ska återkrävas av

- 1) *understödsdagaren, om han har inkomster eller tillgångar eller har rätt till förmån som tryggar hans uppehälle, men inkomsterna, tillgångarna eller förmånen inte står till hans förfogande eller av annat skäl inte kan användas av honom då stöd beviljas,*
- 2) *understödsdagaren, om han uppsåtligen har försummat skyldigheten att dra försorg om sitt uppehälle,*
- 3) *understödsdagaren, om stödet har beviljats till följd av deltagande i strejk, dock endast i fråga om stöd som betalats till den som själv deltagit i strejken, samt av*
- 4) *den gentemot understödsdagaren försörjningspliktige, om han uppsåtligen har försummat sin försörjningsplikt.*

Med stöd av 20 § 1 mom. 1 punkten kan utkomststöd återkrävas av en understödsdagare, om understödsdagaren har inkomster eller tillgångar eller har rätt till förmån som tryggar hans eller hennes uppehälle, men inkomsterna, tillgångarna eller förmånen inte står till hans eller hennes förfogande eller av annat skäl inte kan användas av understödsdagaren då stöd beviljas. Dessa situationer kan grunda sig till exempel på en omtvistad

fordran eller försummelse av försörjningsplikt, som rättas till senare. Stöd kan återkrävas endast om man vid beviljandet av stödet uttryckligen har beslutat om återkrav.

Högsta förvaltningsdomstolen har gett följande beslut som gäller tillgångar som är disponibla för den som söker utkomststöd:

HFD 2012:95

Tjänsteinnehavaren avslog A:s ansökan om utkomststöd för januari–mars 2011 på den grund att A hade möjlighet att trygga sin utkomst med sina tillgångar. Social- och hälsovårdsnämndens sektion för individärenden avvisade A:s yrkan på rättelse genom att konstatera att A ägde en fastighet vars beskattningsvärde var något över 9 000 euro. A hade med ett beslut som fattats i april 2010 getts tid till slutet av 2010 att ordna sin ekonomiska situation exempelvis genom att realisera den fastighet som nämns ovan.

Förvaltningsdomstolen avvisade A:s överklagande. Fastigheten, som A fått som gåva av sina farföräldrar 1996, användes inte för boende och var inte heller i övrigt nödvändig för att trygga A:s utkomst. Då man dessutom beaktar att man gett A åtta månader tid att sälja fastigheten, kunde fastigheten beaktas som en disponibel tillgång för A vid beslut om utkomststödet för januari–mars 2011. Högsta förvaltningsdomstolen upphävde besluten av förvaltningsdomstolen och social- och hälsovårdsnämndens sektion för individärenden och återremitterade ärendet till sektionen för ny behandling i syfte att bevilja lagenligt utkomststöd.

Vid fastställandet av rätten till utkomststöd kunde endast de tillgångar som var tillgängliga för personen vid beviljande av utkomststöd beaktas. Den ovannämnda fastigheten ingick i A:s tillgångar. Denna egendom var dock inte en sådan tillgång som stod till A:s förfogande på det sätt som avses i 6 § och 12 § 1 mom. i lagen om utkomststöd. Då utkomststöd beviljas avses med disponibla tillgångar sådan egendom som är lätt att realisera eller som inte behöver realiseras för att göras tillgänglig. Försäljning av sökandens fasta egendom med förmögenhetsvärde kunde därför inte beaktas som hans tillgångar då hans rätt till utkomststöd fastsälldes.

Sådana tillgångar som avses i 20 § 1 mom. 1 punkten i lagen om utkomststöd kan vara till exempel andel i oskiftat dödsbo, som stödtagaren kan ha rätt till utan att den står till hans eller hennes förfogande då stödet beviljas. Återkrav kan också bestämmas med stöd av 1 punkten till exempel då stödtagaren äger fast eller annan egendom, som inte kunnat realiseras så snabbt att behovet av utkomststöd hade kunnat undvikas.

Högsta förvaltningsdomstolen har gett bland annat följande avgörande i anslutning till denna fråga.

HFD 2000:1794

X ansåg att utkomststöd som beviljats till maken inte kunde återkrävas av hennes tillgångar. HFD konstaterade att utkomststödet som återkrävdes hade beviljats till makarna som levde i ett gemensamt hushåll. Som utgifter hade beaktats bland annat bådass grunddelar och boendeutgifter. Den omständigheten vilken av makarna som hade ansökt om utkomststöd hade ingen betydelse vid bedömning av X:s ersättningsskyldighet.

Enligt 20 § 1 mom. 2 punkten kan utkomststöd eller en del av det återkrävas av en understödstagare som uppsåtligen försummat sin skyldighet att dra försorg om sitt uppehälle. Enligt motiveringen till regeringens proposition som ledde till stiftandet av lagen om utkomststödet kan det i dessa fall vara fråga om försök att missbruka utkomststödet. Syftet med utkomststödet är uttryckligen att trygga en persons eller en familjs uppehälle i situationer då de inte kan få sin försörjning från någon annan källa.

Enligt 20 § 1 mom. 3 punkten i lagen kan utkomststöd återkrävas av en understödstagare som deltagit i en strejk, om stödet har beviljats till följd av deltagande i strejken. I dessa fall kan stödet återkrävas endast till den del det beviljats stödtagaren själv. En förmån som utbetalats till andra familjemedlemmar under en strejk kan inte återkrävas p.g.a. strejken, och av den som deltagit i strejken kan endast den del av utkomststödet återkrävas som kan anses bero på att personen deltog i strejken.

Enligt 20 § 1 mom. 4 punkten kan utkomststöd återkrävas av en försörjningspliktig, om han eller hon uppsåtligen har försummat sin försörjningsplikt. Då har stödtagaren till exempel varit berättigad till underhållsbidrag och fått utkomststöd för att han eller hon inte fått det belopp som den försörjningspliktige ska betala.

Högsta förvaltningsdomstolen har gett följande två beslut i vilka domstolen har bedömt *uppsåtlig* försummelse:

HFD 2009:80

Maken kunde under beaktande av den utredning över hans inkomster och makarnas förhållanden som erhållits inte delta i makans försörjning på det sätt som avses i 46 § 1 mom. i äktenskapslagen, och därigenom försummade han inte sin försörjningsplikt uppsåtligen. Därför kunde maken inte åläggas skyldighet att ersätta det utkomststöd som beviljats den andra maken. Förvaltningsdomstolens beslut upphävdes och socialnämndens an-

sökan om att maken skulle åläggas skyldighet att ersätta det utkomststöd som den andra maken erhållit avvisades.

HFD 2009:79

Maken hade under beaktande av den utredning om familjens ekonomiska och andra förhållanden som erhållits inte uppsåtligen försummat sin försörjningsplikt. Förvaltningsdomstolens beslut upphävdes och socialnämndens beslut om att ålägga maken skyldighet att ersätta det utkomststöd som den andra maken erhållit under äktenskapet under den period då makarna bodde på skilda ställen avvisades.

Beträffande sagda 20 § 1 mom. 4 punkten finns det skäl att notera att återkravet bara kan gälla en sådan person som enligt någon annan lag är privaträttsligt försörjningspliktig gentemot stödtagaren. Till exempel utkomststöd som beviljats en myndig studerande kan inte återkrävas av hans eller hennes föräldrar. Bestämmelsen utesluter även möjligheten att återkräva utkomststöd av makar, då stödet beviljats den ena makens barn. Detta bygger på att en make inte är försörjningspliktig gentemot den andra makens barn (för mer information om försörjningsplikt se kapitel 2.3).

Beslut om återkrav fattas i de situationer som avses i 20 § 1 mom. i lagen om utkomststöd samtidigt då man beslutar om beviljande av utkomststöd. Förordnandet kan antecknas i beslutet om beviljande av stöd. Av beslutet ska framgå från vilka och vems inkomster eller tillgångar stödet ska återkrävas. Slutligt beslut om återkrav fattar förvaltningsdomstolen (se slutet av detta kapitel nedan, 22 § i lagen om utkomststöd).

Förordnandet om återkrav i beslutet om utkomststöd är inget bindande beslut om att återkravet de facto kommer att verkställas. Organet kan avstå från att genomföra återkravet, trots att återkrav bestämdes då utkomststödet beviljades.

Med stöd av 20 § 2 mom. i lagen om utkomststöd kan stödet återkrävas även genom ett beslut av förvaltningsdomstolen som fattas först efter att stödet beviljats. Bestämmelsen har följande lydelse:

Har beviljandet av stöd grundat sig på uppsåtligen lämnade vilseledande uppgifter eller på uppsåtlig försummelse av anmälningsskyldigheten enligt 17 §, kan kommunen, till den del beviljandet av stöd av denna orsak har grundat sig på felaktiga uppgifter, återkräva stödet av den som lämnat uppgifterna eller försummat anmälningsskyldigheten.

Man kan handla i enlighet med paragrafens 2 mom. i första hand då myndigheten uppsåtligen vilseletts att bevilja stödet. Då gäller återkravet den per-

son som gett vilseledande uppgifter. Stödet kan återkrävas endast till den del beviljandet av stöd grundat sig på felaktiga uppgifter.

På motsvarande sätt kan ett stöd som beviljats till följd av försummelse återkrävas av en person som uppsåtligen försummat sin skyldighet att i enlighet med 17 § lämna alla tillgängliga uppgifter om omständigheter, inkomster eller utgifter eller ändringar i dem som inverkar på beviljandet av utkomststödet.

Beslut om återkrav i de situationer som avses i 20 § fattar förvaltningsdomstolen. Om ärendet föreskrivs i 22 § lagen om utkomststöd på följande sätt:

Ansökan om återkrav av utkomststöd ska göras hos förvaltningsdomstolen, i de fall som avses i 20 § 1 mom. inom tre år och i de fall som avses i 20 § 2 mom. inom fem år från det att stödet har betalats ut. (22.12.2009/1555)

Till ansökan ska fogas nödvändig utredning om orsakerna till att utkomststöd har beviljats samt om den ersättningsskyldige och hans förutsättningar att betala ersättning.

Har vid beviljande av stöd bestämts att stödet ska indrivnas ur den ersättningsskyldiges tillgångar först efter hans död, ska ansökan om indrivning av stödet anhängiggöras inom ett år efter den ersättningsskyldiges död.

Enligt 22 § 1 mom. i lagen om utkomststöd ska ansökan om återkrav av utkomststöd göras hos förvaltningsdomstolen i de fall som avses i 20 § 1 mom. lagen om utkomststöd inom tre år och i de fall som avses i 20 § 2 mom. inom fem år från det stödet betalades ut.

Enligt paragrafens 2 moment ska till ansökan fogas nödvändig utredning om orsakerna till att utkomststöd har beviljats samt om den ersättningsskyldige och hans eller hennes förutsättningar att betala ersättning.

Enligt paragrafens 3 moment ska ansökan om indrivning av stödet anhängiggöras inom ett år efter den ersättningsskyldiges död, om det vid beviljande av stöd har bestämts att stödet ska indrivnas ur den ersättningsskyldiges tillgångar först efter hans död.

5.2 FÖRUTSÄTTNINGAR OCH HINDER FÖR ÅTERKRAV

Bestämmelser om förutsättningar och hinder för återkrav finns i lagens 21 §:

En förutsättning för återkrav av utkomststöd är att den ersättningsskyldige, när beslut i saken fattas eller senare, har rätt att erhålla sådana inkomster eller

tillgångar ur vilka ersättningen kan indrivas utan att den ersättningsskyldiges utkomst eller utkomsten för en person om vilken han drar eller är skyldig att dra försorg äventyras.

Under den ersättningsskyldiges livstid kan hans stadigvarande bostad, behövt bostadslösöre och nödvändiga arbetsredskap inte säljas på exekutiv väg eller annars användas för återkrav av utkomststöd.

Utkomststöd kan inte ens efter den ersättningsskyldiges död återkrävas ur tillgångar som avses i 2 mom., om indrivningen skulle äventyra en sådan persons utkomst om vilken han har dragit eller hade varit skyldig att dra försorg.

Enligt 21 § 1 mom. i lagen får indrivningen inte äventyra den ersättningsskyldiges utkomst eller en sådan persons utkomst om vilken han har dragit eller hade varit skyldig att dra försorg. Därför kan man bli tvungen att låta bli att återkräva stödet, även om man fattat beslut om återkrav då beslut om beviljande av utkomststöd fattades. Återkravet får inte leda till att klienten på nytt är i behov av utkomststöd och det får heller inte gälla framtida utkomststöd. En ansökan om utkomststöd kan inte heller avslås på den grunden att ett tidigare beviljat utkomststöd fick återkrävas.

Högsta förvaltningsdomstolen har gett följande avgörande om denna fråga:

HFD 2011:94

En minderårig studerande som hade flyttat hemifrån hade beviljats utkomststöd, som man beslutat att återkräva av hans föräldrar. Då studerandens föräldrars stora skulder och det att ett minderårigt barn bodde i familjen beaktades, kunde föräldrarna inte anses ha sådana inkomster eller tillgångar från vilka utkomststödet skulle ha kunnat återkrävas utan att äventyra deras och det minderåriga barnets försörjning. Föräldrarna kunde inte åläggas skyldighet att återbetala det utkomststöd som studeranden beviljats till social- och hälsovårdsnämnden.

En förutsättning för återkrav av utkomststödet eller en del av det är att den ersättningsskyldiga vid tidpunkten för beslutet eller senare har rätt att få sådana inkomster, tillgångar eller förmåner från vilka ersättningen med stöd av 20 och 21 § kan indrivas.

Enligt paragrafens 2 moment kan den ersättningsskyldiges stadigvarande bostad, behövt bostadslösöre och nödvändiga arbetsredskap under hans livstid inte säljas på exekutiv väg eller annars användas för återkrav av utkomststödet. Vidare fastställs i paragrafens 3 moment att dessa tillgångar inte kan återkrävas ens efter den ersättningsskyldiges död, om indrivningen

skulle äventyra en sådan persons utkomst om vilken han har dragit eller hade varit skyldig att dra försorg.

Högsta förvaltningsdomstolen har gett bland annat följande avgörande i anslutning till denna fråga.

HFD 1998:1092

En person som fick utkomststöd hade avsiktligt lämnat missvisande uppgifter i sin ansökan. I sin ansökan till länsrätten ansåg social- och hälsovårdsnämnden att prövningen av förutsättningarna för återkrav av stödet måste ta hänsyn till de inkomster som den ersättningsskyldige, som vid tidpunkten för beslutet var arbetslös, skulle ha när han någon gång senare förvärvsarbetade. Länsrätten avlog ansökan, eftersom nämnden inte hade lagt fram någon utredning som visade att stödtagaren disponerade medel som stödet kunde indrivas ur utan att understödstagarens och hans barns utkomst äventyrades. HFD fastställde slutresultatet av länsrättens utslag med motiveringen att den ersättningsskyldiges betalningsförmåga inte kunde bedömas med beaktande av inkomster eller tillgångar som han inte disponerade eller som han inte med säkerhet skulle komma att erhålla.

5.3 ÅTERKRAV FRÅN EMOTSEDD FÖRMÅN

Utkomststöd beviljas ofta i förskott mot emotsedda inkomster, ersättningar eller fordringar som tryggar utkomsten i första hand. Det organ som ansvarar för socialvården i kommunen (i praktiken genom delegering till en tjänsteinnehavare) kan återkräva ett på förhand betalat utkomststöd utan förvaltningsdomstolens beslut. Närmare bestämmelser om återkrav i sådana fall ingår i 23 § enligt följande:

Har utkomststöd antingen helt eller delvis beviljats i förskott mot emotsedda pensioner, underhållsbidrag, understöd eller andra fortlöpande eller som engångsbelopp inflytande inkomster, ersättningar eller fordringar, kan organet, utan hinder av vad som bestäms i någon annan lag, uppbära och lyfta ovan avsedda inkomster, ersättningar eller fordringar för understödstagaren för den tid stöd har betalats i förskott och använda dem för täckande av det stöd som har betalats i förskott. Organet ska omedelbart ge understödstagaren de medel som återstår efter att utkomststödet har betalats med nämnda tillgången.

Har organet minst två veckor före betalningsdagen meddelat den som betalar sådana inkomster, ersättningar eller fordringar som avses i 1 mom. att dessa inte får betalas till understödstagaren själv, kan beloppet med laglig verkan betalas endast till organet.

En emotsedd förmån som avses i bestämmelsen kan också vara någon annan förmån än en som betalas ut av en myndighet. Det kan vara fråga om fortlöpande inkomst eller engångsinkomst, ersättning eller fordring. I dessa fall kan organet, utan hinder av vad som bestäms i någon annan lag, uppbära och lyfta tillgodohavanden som understödstagaren får och använda dem för återkrav av det stöd som har betalats i förskott. En fordring kan indrivas endast till den del som den gäller samma period för vilken utkomststöd har betalats. Då utkomststöd beviljas ska det av beslutet framgå mot vilka förmåner, inkomster eller andra fordringar utkomststödet beviljas, dvs. exakt vad återkravet inriktas på.

Högsta förvaltningsdomstolen har gett bland annat följande avgörande i anslutning till denna fråga.

HFD 2001:2150

Familjen X hade fått en utbetalning av utkomststöd i förskott emot emotsedda pensionsförmåner under tiden 1.6.1998–30.4.1999 med undantag av september och december år 1998. Social- och hälsovårdsnämnden hade inte rätt att använda den pension som utbetalats till X för september och december 1998 för ersättning av kostnader för utkomststöd, eftersom familjen under dessa månader inte hade erhållit något utkomststöd.

Högsta förvaltningsdomstolen tog också ställning till de inkomster som avses i 23 § i lagen genom att konstatera att en andel i oskiftat dödsbo inte kan betraktas som sådan inkomst eller sådant tillgodohavande som avses i 23 § emot vilket utkomststöd skulle kunna beviljas och det betalda beloppet återkrävas som ersättning för utkomststödet. I denna situation skulle 20 § 1 mom. och 22 § i lagen tillämpas och föreskrivas om återkrav då beslut om beviljande av utkomststöd fattas och ansökan göras hos förvaltningsdomstolen om återkrav.

HFD 2006:3086

Återkravet av utkomststöd gällde andel i dödsbo som sökanden av utkomststöd hade fått i arv. Sagda egendom, trots att dödsboet var oskiftat, kunde inte anses motsvara sådana inkomster, ersättningar eller fordringar som avses i 23 § i lagen om utkomststöd som skulle kunna återkrävas som ersättning för utkomststöd på det sätt som avses i nämnda lagrum direkt från dödsboet till individsektionen.

För att genomföra det återkrav som avses i 23 § 1 mom. i lagen om utkomststöd kan organet meddela den som betalar ut förmånen att belopp-

pet kan betalas med laglig verkan endast till organet. Detta meddelande är bindande för betalaren. Meddelandet ska göras minst två veckor före betalningsdagen. Av organets anmälan ska den tidsperiod framgå för vilken period utkomststöd har beviljats i förskott mot förmånen i fråga.

För återkravet kan organet inte använda mer medel än vad som beviljats i utkomststöd. De återstående medlen ska omedelbart överföras till understödstagaren.

6 FÖRFARANDET FÖR RÄTTELSEYRKANDE OCH ÄNDRINGSSÖKANDE

I 24 § i lagen om utkomststöd ges bestämmelser om ändringssökande i utkomststödsärenden. Enligt bestämmelsen finns bestämmelser om sökande av ändring i utkomststödsärenden i 7 kap. i socialvårdslagen. Bestämmelserna i socialvårdslagen kompletterar de allmänna bestämmelserna i förvaltningslagen och förvaltningsprocesslagen (586/1996).

Rättelseyrkande. Förfarandet för rättelseyrkande är till sin karaktär ett förvaltningsförfarande. Bestämmelser om ändringssökande i utkomststödsärenden finns i förvaltningslagen och förvaltningsprocesslagen samt i socialvårdslagen och socialvårdsförordningen.

Enligt 45 § 1 mom. socialvårdslagen får ändring inte sökas genom besvär i ett beslut som har fattats av en tjänsteinnehavare som är underställd kommunens organ för socialvård. Enligt paragrafens 2 mom. har den som är missnöjd med ett beslut rätt att få beslutet behandlat i organet för socialvård, om han yrkar detta inom 14 dagar efter det att han fick del av beslutet. Till beslut ska fogas anvisningar om hur det kan föras till behandling i organet (se stycket om besvärсанvisningen nedan).

Enligt paragrafens 3 moment kan i 1 mom. avsett beslut delges vederbörande i brev per post. Delgivningen anses härvid, om inte annat visas, ha ägt rum den sjunde dagen efter det beslutet, försett med adress som uppgivits av vederbörande, har inlämnats till posten för befordran. I övrigt ska iakttas vad som bestäms i förvaltningslagen.

Enligt 46 § 3 mom. och 47 § 1 mom. i förvaltningslagen ska i besvärсанvisningen nämnas besvärsmyndigheten, den myndighet som ska tillställas besvärsskriften, samt besvärstiden och från vilken tidpunkt den räknas. Enligt 47 § 1 mom. ska det i besvärсанvisningen redogöras för de krav som ställs på innehållet i och bilagorna till besvärsskriften samt på frambefordrandet av besvären.

Enligt 49 d § i förvaltningslagen ska en begäran om omprövning göras skriftligen hos den behöriga myndigheten i detta fall social myndigheten. Av skrivelsen ska framgå vilket beslut som avses, hurdan omprövning som begärs och på vilka grunder omprövning begärs.

Organet ska vid behandlingen av ärendet följa bestämmelserna i lagen om förvaltningsförfarande när det gäller utredning av ärendet, beslut och motiveringar till beslut. Enligt 16 § 2 mom. i socialvårdsförordningen ska organet behandla ärendet i brådskande ordning.

Enligt 14 § 1 mom. i förvaltningsprocesslagen ska en besvärсанvisning fogas till ett beslut över vilket besvär kan anföras (här avses det beslut av organet för socialvård om ändringssökande som nämns ovan). Enligt paragrafens 2 moment ska besvärсанvisningen vara tydlig och i den ska anges besvärsmyndigheten, den myndighet som ska tillställas besvärsskriften samt besvärstiden och från vilken tidpunkt den räknas. Enligt 14 § 3 mom. ska i besvärсанvisningen redogöras för de krav som ställs på innehållet i och bilagorna till besvärsskriften samt på frambefordrandet av besvären. Enligt paragrafens 4 moment, om besvärstillstånd behövs i saken, ska även detta samt det lagrum som gäller besvärstillståndet och de grunder på vilka besvärstillstånd kan beviljas nämnas i besvärсанvisningen.

Högsta förvaltningsdomstolen har gett följande avgörande om den inverkan som en bristfällig besvärсанvisning har på behandlingen av besvären:

HFD 6.2.2009/284

Enligt besvärсанvisningen som fogats till beslutet om utkomststöd av omsorgsnämnden i Y stad skulle besvär om beslutet lämnas till förvaltningsdomstolen inom 30 dagar. I besvärсанvisningen meddelades inte att besvären också under nämnda period kunde ha lämnats till omsorgsnämnden i Y stad, som var skyldig att vidarebefordra besvären till förvaltningsdomstolen.

X meddelar att han lämnat sina besvär gällande omsorgsnämndens beslut för transport till posten söndagen 3.2.2008. Besvärsskriften ankom till förvaltningsdomstolen 7.2.2008. Förvaltningsdomstolen behandlade inte besvären eftersom besvärsskriften inte hade lämnats in inom utsatt tid.

X skulle ha kunnat lämna sin besvärsskrift gällande omsorgsnämndens beslut på måndag 4.2.2008, vilket fortfarande skulle ha varit inom utsatt tid, till omsorgsnämnden i Y stad för att vidarebefordras till förvaltningsdomstolen. Då den brist i besvärсанvisningen som nämns ovan samt bestämmelserna i 47 § 1 mom. i förvaltningslagen och 30 § 1 mom. i förvaltningsprocesslagen beaktas, kunde X:s besvär inte lämnas oprövade. Högsta förvaltningsdomstolen upphävde förvaltningsdomstolens beslut och återremitterade ärendet till förvaltningsdomstolen för ny behandling.

Besvär hos förvaltningsdomstolen. Med stöd av 46 § i socialvårdslagen får ändring sökas i beslut som fattats av organet för socialvård genom besvär hos förvaltningsdomstolen inom 30 dagar efter delfäendet, om inte något annat föreskrivs om ändringssökande eller om det inte har förbjudits. Besvären kan inom denna tid även inlämnas till organet, som jämte eget utlåtande ska sända dem till förvaltningsdomstolen. Ändrings-

sökande hos förvaltningsdomstolen är inte begränsad i ärenden som gäller utkomststöd.

Besvär hos högsta förvaltningsdomstolen. Enligt 49 § 2 mom. i socialvårdslagen får ändring sökas genom besvär i förvaltningsdomstolens beslut som gäller beviljande av utkomststöd eller utkomststödet belopp, om högsta förvaltningsdomstolen beviljar besvärstillstånd. Beslut av förvaltningsdomstolen om återkrav av utkomststöd får överklagas hos högsta förvaltningsdomstolen utan besvärstillståndsförfarande.

Extraordinära rättsmedel. I 58 § i förvaltningsprocesslagen föreskrivs om möjligheterna att söka ändring i ett lagakraftvunnet beslut i ett förvaltningsärende genom extraordinära rättsmedel, vilka är klagomål, återställande av förlorad fatalietid och upphävande.

Med stöd av 47 § 1 mom. i socialvårdslagen kan ett beslut som fattats av det ovan nämnda organet trots att ändring har sökts verkställas, om beslutet är sådant att det måste verkställas utan dröjsmål. Ett beslut om utkomststöd kan i princip anses vara av ett sådant slag som avses i 47 §, vilket innebär att det trots sökande av ändring ska verkställas utan dröjsmål (för mer information om verkställande se kapitel 3.2.3).

Syftet med det förfarande för rättelseyrkande och ändringssökande genom besvär som beskrivs ovan är att få en ändring i sak i det förvaltningsbeslut som de avser. Utöver dessa medel har de berörda parterna tillgång till klagomål som riktas till tillsynsmyndigheten (regionförvaltningsverken (AVI), Tillstånds- och tillsynsverket för social- och hälsovården (VALVI-RA), riksdagens justitieombudsman och justitiekansler) och anmärkning som avses i klientlagen för socialvården (23 §). Sagda förfaranden riktas främst mot myndighetsförfarande.

Bestämmelserna om socialombudsmannen i klientlagen för socialvården är också viktiga med tanke på genomförandet av klientens rättsskydd. Enligt 24 § 1 mom. i klientlagen för socialvården ska kommunen utse en socialombudsman. Socialombudsmannen kan vara gemensam för två eller flera kommuner. Enligt paragrafens 2 moment är socialombudsmannens uppgift att ge klienterna råd i frågor som gäller tillämpningen av klientlagen, bistå klienten i den fråga som avses i 23 § 1 mom., informera om klientens rättigheter, också i övrigt arbeta för att främja klientens rättigheter och för att de ska bli tillgodosedda, samt följa hur klienternas rättigheter och ställning utvecklas i kommunen och årligen till kommunstyrelsen avge en redogörelse för detta.

Även om socialombudsmannens uppgift inte är att fungera som klientens ombud eller biträde i ärenden som gäller tillämpning av klientlagen, har han eller hon dock en viktig roll när det gäller rådgivning till klienterna. Dessutom är socialombudsmannens uppgift uttryckligen att hjälpa klienten att göra en anmärkning som avses i 23 §.

7 STATSANDEL FÖR UTKOMSTSTÖD

I 5 § i lagen om utkomststöd (1716/2009) ges bestämmelser om statsandel och statsunderstöd för utkomststöd, och i 5 a § (155/2009) ges bestämmelser om statsandel för det grundläggande utkomststödet enligt följande:

(5 §) På sådan verksamhet som kommunen ordnar med stöd av denna lag tillämpas lagen om planering av och statsunderstöd för social- och hälsovården (733/1992) och lagen om statsandel för kommunal basservice (1704/2009), om inte något annat bestäms genom lag.

(5 a §) Till kommunen betalas statsandel för finansiering av det grundläggande utkomststöd som avses i 7 §. Beloppet av statsandelen uppgår till 50 procent av kommunens kostnader för det grundläggande utkomststödet. Med kommun jämförs det landskap som avses i lagen om ett förvaltningsförsök i Kajanalund (343/2003).

Regionförvaltningsverket är statsbidragsmyndighet i ärenden som gäller statsandelen.

Strukturen och finansieringen av utkomststödet reviderades från början av år 2006. Strukturen av utkomststödet omdefinierades genom att stödet indelades i grundläggande utkomststöd och kompletterande utkomststöd. Det grundläggande utkomststödet lösgjordes från den allmänna statsandelen för social- och hälsovården. Kommunen och staten deltar i finansieringen av det grundläggande utkomststödet med lika stora andelar. Det kompletterande och förebyggande utkomststödet betalas fortfarande av kommunen, och staten deltar i kostnaderna inom ramen för statsandelssystemet för social- och hälsovården, som avses i 5 § i lagen om utkomststöd. Bestämmelser om fastställande, betalning och justering av statsandelen för det grundläggande utkomststödet ges i 5 b–5 c § i lagen om utkomststöd (se kapitel 7.1 och 7.2).

Enligt 5 a § i lagen om utkomststöd betalas statsandel till kommunen för finansiering av det grundläggande utkomststöd som avses i 7 § i lagen om utkomststöd. Beloppet av statsandelen uppgår till 50 procent av kommunens kostnader för det grundläggande utkomststödet. De uppgifter som anknyter till fastställande och betalning av statsunderstödet ankommer på regionförvaltningsverket, som fungerar som statsbidragsmyndighet i ärenden som gäller den statsandel som avses i lagen.

7.1 FASTSTÄLLANDE, BETALNING OCH JUSTERING AV FÖRSKOTT PÅ STATSANDEL FÖR GRUNDLÄGGANDE UTKOMSTSTÖD

Bestämmelserna om fastställande, betalning och justering av förskott på statsandelen för grundläggande utkomststöd ingår i 5 b § (1555/2009) i lagen om utkomststöd. Enligt paragrafens 1 moment ska regionförvaltningsverket senast den 10 januari utan ansökan fastställa beloppet av de förskott som ska betalas till kommunerna i verksamhetsområdet respektive finansår. Statsandelen förutsätter inte ansökan av kommunen.

Enligt paragrafens 3 moment betalar regionförvaltningsverken statsandelen till kommunerna månatligen i lika stora poster för kostnader som föranleds av grundläggande utkomststöd. Förskotten betalas senast den 11 varje månad. Förskottsbeloppet avrundas till närmaste euro. Målet är att kommunerna åtminstone inte i betydande utsträckning behöver använda sina egna medel för den del av det grundläggande utkomststödet som finansieras med statsandel.

Enligt paragrafens 2 moment bestäms storleken av det förskott som utbetalas på basis av de faktiska kostnaderna för det grundläggande utkomststödet under det år som började två år före finansåret. Beloppen av förskotten för varje månad motsvarar 50 procent av en tolfedel av de kostnader som utgör grunden för statsandelen.

Beloppen av beviljat utkomststöd varierar något i kommunerna från år till år. Eftersom statsandelen räknas ut på basis av två år gamla uppgifter är det möjligt att de fastställda förskottsbeloppen i vissa kommuner visar sig vara för höga eller för låga i förhållande till kostnaderna för utkomststödet under finansåret. Därför justeras beloppet av förskott på basis av kostnaderna för grundläggande utkomststöd under det aktuella finansåret.

Enligt 5 b § 4 mom. i lagen om utkomststöd ska kommunen för justering av förskotten varje år senast den 31 augusti lämna regionförvaltningsverket uppgifter om de kostnader som det grundläggande utkomststödet gett upphov till fram till utgången av juni under innevarande finansår. I utredningen ska ingå en uppskattning av de kostnader som det grundläggande utkomststödet ger upphov till under tiden 1.7–31.12.

Vidare justerar regionförvaltningsverket i enlighet med 5 b § 4 mom. på basis av kommunens utredning förskotten för resten av året, om uppskattningen av kostnaderna för det grundläggande utkomststödet under finansåret avviker med minst fem procent från de kostnader som använts vid beräkningen av förskott enligt 2 mom. Förskotten justeras från ingången av oktober så att det årliga sammanlagda beloppet av förskotten motsvarar 50 procent av de uppskattade kostnaderna för det grundläggande utkomststödet under finansåret.

7.2 FASTSTÄLLANDE AV STATSANDEL FÖR DET GRUNDLÄGGANDE UTKOMSTSTÖDET

Enligt 5 c § 1 mom. i lagen om utkomststöd (155/2009) ska kommunen för fastställande av den slutliga statsandelen för kostnaderna för det grundläggande utkomststödet senast den 30 april under det år som följer efter finansåret tillställa regionförvaltningsverket en utredning om de faktiska kostnaderna för det grundläggande utkomststödet (*statsandelsutredning*). På basis av utredningen bestäms huruvida kommunen har rätt att som slutpost erhålla mer statsandel för det grundläggande utkomststödet eller om kommunen ska återbetala en del av förskottet till staten.

Enligt 1 mom. uppges kostnaderna till det belopp de uppgår till minskade med de poster som hänför sig till det grundläggande utkomststödet och som flutit in vid återkrav av utkomststödet under finansåret. Som avdragspost beaktas endast belopp som riktas till det grundläggande utkomststödet och som återkrävs så som avses i 4 kap. i lagen om utkomststöd, vilket även framgår av motiveringen till regeringens proposition (RP 164/2005 rd). När både grundläggande och kompletterande utkomststöd beviljats till en utkomststöds klient, ska det belopp som återkrävs av klientens inkomster eller tillgångar gälla grundläggande utkomststöd och kompletterande utkomststöd i relation till beloppet av respektive stöd.

I enlighet med 5 c § 2 mom. i lagen om utkomststöd ska regionförvaltningsverket på basis av kommunens statsandelsutredning fatta beslut om den slutliga statsandelen för kostnaderna för det grundläggande utkomststödet och om betalningen av en eventuell slutpost senast tre månader efter det att statsandelsutredningen ankom till regionförvaltningsverket.

Enligt paragrafens 3 moment (1390/2010) ska till kostnaderna för det grundläggande utkomststödet i statsandelsutredningen inte hänföras sådant utkomststöd som staten med stöd av lagen om främjande av integration (1386/2010) ska ersätta fullt ut.

Den kommunala delen av arbetsmarknadsstöd eller utgifter som förädlas av anställning av arbetstagare ingår inte i det grundläggande utkomststödet. Till det grundläggande utkomststödet hör inte heller sysselsättningspenning och reseersättning för arbetsverksamhet i rehabiliteringssyfte som betalas med stöd av 10 a § i lagen om utkomststöd. Om kommunen får ersättning till exempel från en annan kommun eller annan instans för utgifter som hänför sig till grundläggande utkomststöd, ska dessa ersättningar anmälas på statsandelsblanketten som inkomster för grundläggande utkomststöd.

7.3 BETALNING AV SLUTPOST OCH ÅTERKRAV AV STATSANDEL FÖR GRUNDLÄGGANDE UTKOMSTSTÖD

Enligt 5 d § i lagen om utkomststöd ska statsandelens slutdel betalas till kommunen senast inom en månad efter det att den slutliga statsandelen har fastställts. Om betalningen av slutposten fördröjs, ska en årlig dröjsmålsränta betalas enligt den räntesats som avses i 4 § 1 mom. i räntelagen (633/1982).

Enligt paragrafens 2 moment återkrävs kommunens överskjutande statsandel till staten genom att det överskjutande beloppet dras av från förskott som senare betalas ut till kommunen. Enligt paragrafens 3 moment kan regionförvaltningsverket ålägga kommunen att återbetala den överskjutande statsandelen, om beloppet är betydande. Om det belopp som ska återbetalas inte betalas senast på den förfallodag som regionförvaltningsverket bestämt, ska på beloppet betalas en årlig dröjsmålsränta enligt den räntesats som avses i 4 § 1 mom. i räntelagen.

Enligt 5 d § 4 mom. i lagen om utkomststöd utbetalas eller återkrävs inte skillnaden, om den slutliga statsandelen avviker mindre än 10 euro från beloppet av den statsandel som betalats som förskott.

Lag om utkomststöd

30.12.1997/1412

I enlighet med riksdagens beslut föreskrivs:

1 kap

Allmänna bestämmelser

1 §

Syftet med utkomststödet

Utkomststödet är ett ekonomiskt stöd inom socialvården som beviljas i sista hand och syftet med det är att trygga en persons och familjs utkomst och främja möjligheterna att klara sig på egen hand. Med hjälp av utkomststödet tryggas minst den oundgängliga utkomst som en person och familj behöver för ett människovärdigt liv.

Syftet med förebyggande utkomststöd är att främja en persons och familjs sociala trygghet och förmåga att klara sig på egen hand samt att förebygga utslagning och långvarigt beroende av utkomststöd.

(3.11.2000/923)

Syftet med reseersättning är att stöda en persons deltagande i arbetsverksamhet i rehabiliteringssyfte. (2.3.2001/191)

2 §

Rätt till utkomststöd

Rätt till utkomststöd har var och en som är i behov av stöd och inte kan få sin utkomst genom förvärvsarbete, verksamhet som företagare, med hjälp av andra förmåner som tryggar utkomsten, genom andra inkomster eller tillgångar, genom omvårdnad från en sådan persons sida som är försörjningspliktig gentemot honom eller på något annat sätt.

Var och en är skyldig att enligt bästa förmåga dra försorg om sig själv och sitt eget uppehälle samt i den omfattning som bestäms i äktenskapslagen (234/1929), lagen om underhåll för barn (704/1975) och i annan lag

om sin makes samt sina minderåriga barns och adoptivbarns uppehälle.

2 a § (30.12.2002/1294)

Skyldighet att anmäla sig som arbetslös arbetssökande

En person i åldern 17–64 år som ansöker om utkomststöd är skyldig att anmäla sig som arbetslös arbetssökande vid Arbetskraftsbyrån, om han eller hon inte

1) arbetar som löntagare eller företagare,

2) studerar på heltid,

3) är en sådan person som avses i 3 kap. 3 § 1 mom. eller 4 § 1–5 punkten lagen om utkomstskydd för arbetslösa (1290/2002),

4) på grund av anstaltsvård eller på grund av sjukdom som en läkare konstaterat är förhindrad att ta emot arbete, eller

5) på grund av någon annan godtagbar och med ovan nämnda orsaker jämförbar orsak är förhindrad att ta emot arbete.

Om den som ansöker om utkomststöd inte anmäler sig som arbetssökande vid Arbetskraftsbyrån, kan utkomststödet grunddel sänkas så som anges i 10 §.

3 §

Familj

I denna lag avses med familj i gemensamt hushåll boende föräldrar, en förälders minderåriga barn och adoptivbarn, äkta makar samt en man och en kvinna som lever i äktenskapsliknande förhållanden.

Då utkomststöd beviljas betraktas alla familjemedlemmar som mottagare av utkomststödet räknat från den dag stödet utbetalas. Utkomststödet anses fördelat mellan mottagarna i lika stora delar till var och en, om inte omständigheterna visar annat.

4 §

Verkställighet

I en kommun sköts uppgifterna enligt denna lag av ett sådant av kommunen utsett kollegialt organ (*organ*) som avses i 6 § socialvårdslagen (710/1982).

5 § (29.12.2009/1716)

Statsandel och statsunderstöd

På sådan verksamhet som kommunen ordnar med stöd av denna lag tillämpas lagen om planering av och statsunderstöd för social- och hälsovården (733/1992) och lagen om statsandel för kommunal basservice (1704/2009), om inte något annat bestäms genom lag.

5 a § (22.12.2009/1555)

Statsandel för kostnaderna för grundläggande utkomststöd

Till kommunen betalas statsandel för finansiering av det grundläggande utkomststöd som avses i 7 §. Beloppet av statsandelen uppgår till 50 procent av kommunens kostnader för det grundläggande utkomststödet. Med en kommun jämförs det landskap som avses i lagen om ett förvaltningsförsök i Kajanaland (343/2003).

Regionförvaltningsverket är statsbidragsmyndighet i ärenden som gäller statsandelen.

5 b § (22.12.2009/1555)

Fastställande, betalning och justering av förskott på statsandelen

Regionförvaltningsverket ska senast den 10 januari utan ansökan fastställa beloppet av de förskott som ska betalas till kommunerna respektive finansår.

Storleken av förskottet bestäms på basis av de faktiska kostnaderna för det grundläggande utkomststödet det år som började två år före finansåret. Det månatliga förskottet är

50 procent av tolfedelen av de nämnda kostnaderna.

Förskotten betalas till kommunen månatligen i lika stora poster senast den 11 varje månad. Förskotten betalas i hela euro.

För justering av förskotten ska kommunen varje år senast den 31 augusti lämna regionförvaltningsverket uppgifter om de kostnader som det grundläggande utkomststödet gett upphov till fram till utgången av juni under finansåret samt en uppskattning av de kostnader som det grundläggande utkomststödet ger upphov till under tiden juli–december. På basis av kommunens utredning justerar regionförvaltningsverket förskotten för resten av året, om uppskattningen av kostnaderna för det grundläggande utkomststödet under finansåret avviker med minst fem procent från de kostnader som använts vid beräkningen av förskott enligt 2 mom. Förskotten justeras från ingången av oktober så att det årliga sammanlagda beloppet av förskotten motsvarar 50 procent av de uppskattade kostnaderna för det grundläggande utkomststödet under finansåret.

5 c § (22.12.2009/1555)

Fastställande av statsandelen

För fastställande av den slutliga statsandelen för kostnaderna för det grundläggande utkomststödet ska kommunen senast den 30 april under det år som följer efter finansåret tillställa regionförvaltningsverket en utredning om de faktiska kostnaderna för det grundläggande utkomststödet (*statsandelsutredning*). Kostnaderna uppges till det belopp de uppgår till minskade med de poster som hänför sig till det grundläggande utkomststödet och som flutit in vid återkrav av utkomststödet under finansåret.

Regionförvaltningsverket ska på basis av kommunens statsandelsutredning fatta beslut om den slutliga statsandelen för kostnaderna för det grundläggande utkomststödet senast tre månader efter det att utredningen lämnades.

I statsandelsutredningen ska till kostnaderna för det grundläggande utkomststödet inte hänföras sådant utkomststöd som staten med

stöd av lagen om främjande av integration (1386/2010) ska ersätta fullt ut. (30.12.2010/1390)

5 d § (29.12.2005/1218)

Betalning av slutpost och återkrav av statsandelen

Slutposten av statsandelen till kommunen skall betalas senast inom en månad efter det att den slutliga statsandelen har fastställts. Om betalningen av slutposten fördröjs, skall en årlig dröjsmålsränta betalas enligt den räntesats som avses i 4 § 1 mom. i räntelagen (633/1982).

Kommunens överskjutande statsandel återkrävs till staten genom att det överskjutande beloppet dras av från förskott som senare betalas ut till kommunen.

Utan hinder av 2 mom. kan regionförvaltningsverket ålägga kommunen att återbetala den överskjutande statsandelen, om beloppet är betydande. Om det belopp som ska återbetalas inte betalas senast på den förfallodag som regionförvaltningsverket bestämt, ska på beloppet betalas en årlig dröjsmålsränta enligt den räntesats som avses i 4 § 1 mom. i räntelagen (633/1982). (22.12.2009/1555)

Om den slutliga statsandelen avviker mindre än 10 euro från beloppet av den statsandel som betalats som förskott, utbetalas eller återkrävs inte skillnaden.

2 kap

Utkomststödet struktur och storlek

6 § (29.12.2005/1218)

Fastställande av utkomststöd

Utkomststödet belopp är skillnaden mellan de utgifter och de disponibla inkomster och tillgångar som fastställs enligt denna lag. Inkomsterna och tillgångarna beaktas först när det grundläggande utkomststödet enligt 7 § beviljas.

7 § (29.12.2005/1218)

Grundläggande utkomststöd

Då grundläggande utkomststöd beviljas beaktas utgifter som täcks med en grunddel (*grunddel*) samt övriga grundutgifter så som bestäms särskilt nedan.

7 a § (29.12.2005/1218)

Grunddel

Till de utgifter som täcks med grunddelen hör utgifter för kost och kläder, smärre hälso- och sjukvårdsutgifter samt utgifter som beror på personlig hygien och hemmets hygien, användning av lokaltrafik, prenumeration på dagstidning, televisionslicens, användning av telefon, hobby- och rekreationsverksamhet samt andra motsvarande utgifter som hänför sig till en persons och familjs dagliga uppehälle.

2 mom. har upphävts genom L 20.1.2006/64. (20.1.2006/64)

7 b § (29.12.2005/1218)

Övriga grundutgifter

Utöver de utgifter som täcks med grunddelen beaktas som övriga grundutgifter i behövlig utsträckning

1) boendeutgifter enligt 6 § i lagen om bostadsbidrag (408/1975), (20.1.2006/64)

2) kostnader för användning av hushålls- elektricitet,

3) hemförsäkringspremier, samt

4) hälso- och sjukvårdsutgifter som inte är ringa.

7 c § (29.12.2005/1218)

Kompletterande utkomststöd

Då kompletterande utkomststöd beviljas beaktas i behövlig utsträckning särskilda utgifter, som omfattar

1) utgifter för barndagvård

2) andra utgifter på grund av boende än de som avses i 7 b §, samt (20.1.2006/64)

3) utgifter som på grund av en persons eller familjs särskilda behov eller förhållanden ansetts nödvändiga för tryggnad av försörjningen eller främjande av förmågan att klara sig på egen hand.

Som en persons eller familjs särskilda behov eller förhållanden kan anses till exempel långvarigt utkomststöd, en långvarig eller svår sjukdom samt särskilda behov i anslutning till barns hobbyverksamhet.

3 mom. har upphävts genom L 20.1.2006/64. (20.1.2006/64)

8 §

Avdrag av vissa utgifter

Utgifter beaktas inte som berättigande till utkomststöd till den del ersättning eller motsvarande förmån erhålls på någon annan grund.

9 §

Grunddelens storlek

Utkomststödet grunddel per månad är

1) för ensamstående 444,26 euro, (25.11.2011/1184)

2) för andra personer över 18 år än de som avses i 1 punkten 85 procent av grunddelen enligt 1 punkten, om inte 3 punkten föranleder annat,

3) för personer över 18 år som bor tillsammans med sina föräldrar 73 procent av grunddelen enligt 1 punkten,

4) för barn mellan 10 och 17 år 70 procent av grunddelen enligt 1 punkten, samt

5) för barn under 10 år 63 procent av grunddelen enligt 1 punkten.

Grunddelen enligt 1 mom. 1 punkten tillkommer även en förälder som bor tillsammans med sitt barn som fyllt 18 år och inte är gift eller bor under äktenskapsliknande förhållanden enligt 3 § 1 mom. i denna lag. Till en ensamförsörjare betalas grunddelen för en ensamstående förhöjd med 10 procent. (25.11.2011/1184)

Om till familjen hör flera barn enligt 1 mom. 4 och 5 punkten är grunddelen för det

andra barnet fem procentenheter och för det tredje och vart och ett av de därpåföljande barnen tio procentenheter lägre än vad som bestäms i 1 mom.

4 mom. har upphävts genom L 29.12.2005/1218. (29.12.2005/1218)

9 a § (29.12.2005/1218)

Justering av grunddelen

Beloppen av utkomststödet grunddel justeras enligt bestämmelserna i lagen om folkpensionsindex (456/2001).

De belopp av grunddelen som bestäms i 9 § motsvarar det poängtal för folkpensionsindex enligt vilket de folkpensioner som betalades i januari 2011 har beräknats.

(25.11.2011/1184)

10 §

Sänkt grunddel

Grunddelens belopp kan sänkas med högst 20 procent i fråga om en person vars behov av utkomststöd föranleds av att

1) personen utan grundad anledning har vägrat att ta emot ett arbete som erbjudits honom eller henne individuellt och bevisligen eller att delta i sådan offentlig arbetskraftsservice som under en skälig tid skulle trygga hans eller hennes försörjning eller om han eller hon genom sin försummelse har föranlett att arbete eller offentlig arbetskraftsservice inte har kunnat erbjudas, eller av att en person som uppnått myndighetsåldern men inte fyllt 25 år och som saknar yrkesutbildning har avbrutit eller vägrat delta i utbildning så att han eller hon enligt 2 kap. 13 eller 14 § i lagen om utkomstskydd för arbetslösa inte är berättigad till arbetslöshetsförmån, (28.12.2012/1004)

2) en invandrare som avses i lagen om främjande av integration utan grundad anledning har vägrat delta i utarbetandet av en integrationsplan eller i sysselsättningsfrämjande åtgärder som avtalats specificerat i integrationsplanen eller om han eller hon

genom sin försummelse har föranlett att ingen integrationsplan har kunnat utarbetas, (30.12.2010/1390)

3) en person som avses i 3 § lagen om arbetsverksamhet i rehabiliteringssyfte har vägrat delta i utarbetandet av en aktiveringsplan, eller

4) en person som avses i 3 § i lagen om arbetsverksamhet i rehabiliteringssyfte har utan giltig orsak enligt 2 a kap. 13 § i lagen om utkomstskydd för arbetslösa vägrat delta i arbetsverksamhet i rehabiliteringssyfte eller avbrutit eller av eget förvållande varit tvungen att avbryta arbetsverksamheten i rehabiliteringssyfte. (8.6.2012/291) (30.12.2002/1294)

I samband med sänkningen av grunddelen skall alltid, om möjligt tillsammans med den som söker utkomststöd och vid behov i samarbete med Arbetskraftsmyndigheterna och andra myndigheter, upprättas en handlingsplan för att hjälpa klienten att klara sig på egen hand.

Grunddelens belopp kan sänkas med ett större belopp än vad som nämns i 1 mom., dock sammanlagt med högst 40 procent,

1) om det av en persons upprepade förfarande enligt 1 mom. kan dras den slutsatsen att han eller hon inte vill ta emot arbete eller delta i åtgärder som avses i lagen om offentlig Arbetskrafts- och företagsservice (916/2012), lagen om främjande av integration eller lagen om arbetsverksamhet i rehabiliteringssyfte, eller (28.12.2012/939)

2) om en person, efter att utkomststödet grunddel sänkts på det sätt som avses i 1 mom., utan grundad anledning vägrar delta i en Arbetskraftspolitisk åtgärd eller genom sin verksamhet föranleder att ingen Arbetskraftspolitisk åtgärd kan erbjudas honom eller henne och om han eller hon dessutom utan grundad anledning vägrar delta i handlingsfrämjande verksamhet enligt planen i 2 mom. (30.12.2002/1294)

Sänkningen enligt 1 och 3 mom. kan göras endast under förutsättning att den inte äventyrar den utkomst som oundgängligen behövs för att trygga ett människovärdigt liv och att sänkningen inte heller i övrigt kan anses oskäligen. Sänkningen kan göras för högst två månader åt gången räknat från vägran eller försummelsen.

10 a § (30.12.2002/1294)

Sysselsättningspenning och reseersättning

Till den som får utkomststöd och deltar i arbetsverksamhet i rehabiliteringssyfte enligt lagen om arbetsverksamhet i rehabiliteringssyfte betalas för varje dag som personen deltar i verksamheten en sysselsättningspenning som är lika stor som kostnadsersättningen enligt 9 kap. 2 § 1 mom. i lagen om offentlig Arbetskrafts- och företagsservice. Sysselsättningspenning betalas dock inte för de dagar för vilka personen får kostnadsersättning enligt 10 kap. 6 § i lagen om utkomstskydd för arbetslösa. (28.12.2012/939)

Till den som deltar i arbetsverksamhet i rehabiliteringssyfte betalas dessutom i utkomststöd reseersättning enligt det billigaste färd sättet för de resekostnader som deltagandet medför.

11 §

Inkomster som skall beaktas

Som inkomster beaktas ifrågasvarande persons och familjemedlemmarnas disponibla inkomster.

Som inkomster beaktas dock inte

1) förvärvsinkomster som skall anses ringa och understöd,

2) regelbundna inkomster för ett barn under 18 år, till den del dessa inkomster är större än de utgifter som enligt 7 och 7 c § skall beaktas för barnets del, (29.12.2005/1218)

3) inkomster till den del dessa motsvarar utgifter för arbetsresor och övriga av arbetet förorsakade utgifter,

4) moderskapsunderstöd enligt lagen om moderskapsunderstöd (477/1993) eller förmåner enligt lagen om handikappförmåner (570/2007), (11.5.2007/583)

5) kostnadsersättning enligt lagen om utkomstskydd för arbetslösa eller lagen om offentlig Arbetskrafts- och företagsservice, ersättning för uppehälle enligt lagen om Folkpensionsanstaltens rehabiliteringsförmåner och rehabiliteringspenningförmåner (566/2005), förhöjningsdel enligt 6 kap. 3 b § i lagen om utkomstskydd för arbetslösa, skillnaden mellan förhöjd förtjänstdel som avses i

6 kap. 3 b § och förtjänstdel som avses i 6 kap 2 § 1 mom. i lagen om utkomstskydd för arbetslösa, omställningsskyddstillägg enligt 6 kap. 3 c § i lagen om utkomstskydd för arbetslösa, skillnaden mellan omställningsskyddets förtjänstdel som avses i 6 kap. 3 c § och förtjänstdel som avses i 6 kap 2 § 1 mom. i lagen om utkomstskydd för arbetslösa samt arbetsmarknadsstödet förhöjningsdel enligt 7 kap. 5 § i lagen om utkomstskydd för arbetslösa, och inte heller (28.12.2012/1006)

6) sådana ersättningar och inkomster som avses i 8 §.
(28.1.2005/49)

Som inkomster beaktas inte, utöver det som föreskrivs i 2 mom., minst 20 procent av förvärvsinkomsterna, dock högst 150 euro per månad. (17.12.2010/1172)

3 mom. har tillfogats genom L 1172/2010, som gäller temporärt 1.1.2011–31.12.2014.

12 §

Tillgångar som skall beaktas

Som tillgångar beaktas ifrågavarande persons och familjemedlemmarnas disponibla tillgångar då utkomststödet beviljas.

Som tillgångar beaktas dock inte

1) den stadigvarande bostad som är i personens eller familjens bruk och behövligt bostadslösöre,

2) nödvändiga arbets- och studieredskap,

3) tillgångar som tillhör ett barn under 18 år, till den del dessa tillgångar är större än de utgifter som enligt 7 och 7 c § skall beaktas för barnets del, samt (29.12.2005/1218)

4) andra tillgångar som anses nödvändiga för trygghet av fortsatt utkomst.

13 § (3.11.2000/923)

Förebyggande utkomststöd

Kommunen beviljar enligt grunder som den fastställer förebyggande utkomststöd för uppnående av de mål som nämns i 1 § 2 mom.

Förebyggande utkomststöd kan beviljas bland annat för åtgärder som vidtas för att aktivera stödtagaren, trygga dennes boende,

lindra svårigheter till följd av överskuldssättning eller en plötsligt försämrad ekonomisk ställning samt för andra syften som främjar stödtagarens förmåga att klara sig på egen hand.

3 kap

Förfarandet beträffande utkomststödsärenden

14 §

Sökande och beviljande av utkomststöd

Utkomststöd beviljas på ansökan av organet i den kommun inom vilken personen eller familjen stadigvarande vistas.

Om personen eller familjen annars än tillfälligt vistas i flera kommuner än en, beviljas utkomststöd av organet i den kommun inom vilken personen eller familjen vistats då utgifterna uppkom.

Om behovet av stöd är brådskande, beviljas utkomststöd av organet i den kommun där familjen eller personen vistas då ansökan görs.

4 mom. har upphävts genom L 7.12.2007/1202. (7.12.2007/1202)

14 a § (7.12.2007/1202)

Behandlingen av utkomststödsärenden

Ett utkomststödsärende ska i kommunen behandlas så att ingens rätt till oundgänglig försörjning och omsorg äventyras. I brådskande fall ska beslutet fattas på basis av de till buds stående uppgifterna samma eller senast följande vardag efter att ansökan inkommit. I andra än brådskande fall ska beslutet fattas utan dröjsmål, likväl senast den sjunde vardagen efter att ansökan inkommit. Ett beslut om att utkomststöd beviljas ska verkställas utan dröjsmål.

Då ansökan avser månaden efter ansökningstidpunkten ska beslutet, utan hinder av 1 mom., fattas och verkställas senast den första vardagen under nämnda månad, om det då har förflutit mer än sju vardagar från

den tidpunkt då ansökan inkom. Om ansökan avser en senare tidsperiod än den månad som följer efter ansökningstidpunkten, ska beslutet fattas och verkställas senast den första vardagen under den tidsperiod som avses i ansökan.

Om ansökan är bristfällig ska klienten senast den sjunde vardagen efter att ansökan inkommit ges eller sändas en specificerad uppmaning att komplettera ansökan inom utsatt tid. Beslutet om utkomststöd ska fattas utan dröjsmål, likväl senast den sjunde vardagen efter att den kompletterade ansökan har inkommit. Om klienten inte inom utsatt tid har kompletterat sin ansökan eller uppgett en godtagbar orsak till att kompletteringen försenats, fattas beslutet utan dröjsmål på basis av de till buds stående uppgifterna, likväl senast den sjunde vardagen efter att tidsfristen gått ut. Med klientens samtycke kan beslutet fattas på basis av de till buds stående uppgifterna innan den utsatta tiden har gått ut.

Utkomststöds klienten ska ges tillfälle till ett personligt samtal med en socialarbetare eller socialhandledare senast den sjunde vardagen efter det att klienten begärt detta.

15 §

Tiden för vilken utkomststöd fastställs

Utkomststödet fastställs per månad. Utkomststöd kan vid behov beviljas och utbetalas för kortare eller längre tid än en månad.

Då de utgifter enligt 7 och 7 c § som utgör grund för utkomststödet samt inkomsterna och tillgångarna enligt 11 och 12 § räknas ut, beaktas utgifterna, inkomsterna och tillgångarna för den tidsperiod för vilken utkomststödet fastställs. Inkomsterna kan dock delas upp i poster som beaktas under flera sådana tidsperioder för vilka utkomststöd fastställs, om det är skäligt med beaktande av inkomstens engångsnatur eller grunden för den eller dess användningsändamål. 29.12.2005/1218)

En sådan förvärvsinkomst som inte var känd när beslutet om utkomststöd fattades kan i efterhand beaktas såsom inkomst, om utkomststöd söks under de två första kalendermånaderna som följer på beslutet och det

inte kan anses oskäligt att beakta inkomsten. Då stödet beviljas skall den sökande underlättas om möjligheten att beakta inkomsten i fråga retroaktivt. (28.1.2005/49)

Utkomststödet eller en del därav kan av särskilda skäl beviljas retroaktivt för betalning av styrkta utgifter som berättigar till utkomststöd.

16 §

Utbetalning av utkomststöd

Utkomststödet betalas till sökanden för att användas för hans och familjens uppehälle.

Utkomststödet kan av särskilda skäl betalas till sökandens familjemedlem eller till den som sörjer för understödstagaren för att användas för understödstagarens uppehälle eller annars användas för betalning av utgifter för hans uppehälle.

17 §

Skyldighet att lämna uppgifter och anmälningsskyldighet

Den som ansöker om utkomststöd, en familjemedlem och den gentemot honom eller henne försörjningspliktige samt vid behov deras vårdnadshavare och intressebevakare skall lämna organet alla tillgängliga nödvändiga uppgifter som inverkar på utkomststödet. På lämnandet av uppgifter tillämpas bestämmelserna i 11–13 § i lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården (812/2000). (28.1.2005/49)

Mottagaren av utkomststöd skall omedelbart meddela organet de förändringar som sker i de uppgifter som avses i 1 mom.

En i 1 mom. avsedd person skall vid behov ges tillfälle att förete en utredning om att det är fråga om ett separat hushåll.

18 §

Justering av utkomststödet

Utkomststödet justeras om personens eller familjens förhållanden eller behovet av stöd förändras.

4 kap

Återkrav av utkomststöd

19 §

Förbud mot återkrav

Utkomststödet får inte återkrävas, om något annat inte bestäms i detta kapitel.

20 §

Grunderna för återkrav

Då organet fattar beslut om att bevilja utkomststöd kan det samtidigt bestämma att utkomststödet eller någon del därav skall återkrävas av

1) understödstagaren, om han har inkomster eller tillgångar eller har rätt till förmån som tryggar hans uppehälle, men inkomsterna, tillgångarna eller förmånen inte står till hans förfogande eller av annat skäl inte kan användas av honom då stöd beviljas,

2) understödstagaren, om han uppsåtligen har försummat skyldigheten att dra försorg om sitt uppehälle,

3) understödstagaren, om stödet har beviljats till följd av deltagande i strejk, dock endast i fråga om stöd som betalats till den som själv deltagit i strejken, samt av

4) den gentemot understödstagaren försörjningspliktige, om han uppsåtligen har försummat sin försörjningsplikt.

Har beviljandet av stöd grundat sig på uppsåtligen lämnade vilseledande uppgifter eller på uppsåtlig försummelse av anmälningskyldigheten enligt 17 §, kan kommunen, till den del beviljandet av stöd av denna orsak har grundat sig på felaktiga uppgifter, återkräva stödet av den som lämnat uppgifterna eller försummat anmälningskyldigheten.

21 §

Förutsättningar och hinder för återkrav

En förutsättning för återkrav av utkomststöd är att den ersättningsskyldige, när beslut i saken fattas eller senare, har rätt att erhålla sådana inkomster eller tillgångar ur vilka

ersättningen kan indrivas utan att den ersättningsskyldiges utkomst eller utkomsten för en person om vilken han drar eller är skyldig att dra försorg äventyras.

Under den ersättningsskyldiges livstid kan hans stadigvarande bostad, behövt bostadslösöre och nödvändiga arbetsredskap inte säljas på exekutiv väg eller annars användas för återkrav av utkomststödet.

Utkomststöd kan inte ens efter den ersättningsskyldiges död återkrävas ur tillgångar som avses i 2 mom., om indrivningen skulle äventyra en sådan persons utkomst om vilken han har dragit eller hade varit skyldig att dra försorg.

22 §

Beslut om återkrav

Ansökan om återkrav av utkomststöd ska göras hos förvaltningsdomstolen, i de fall som avses i 20 § 1 mom. inom tre år och i de fall som avses i 20 § 2 mom. inom fem år från det att stödet har betalats ut. (22.12.2009/1555)

Till ansökan skall fogas nödvändig utredning om orsakerna till att utkomststöd har beviljats samt om den ersättningsskyldige och hans förutsättningar att betala ersättning.

Har vid beviljande av stöd bestämts att stödet skall indrivas ur den ersättningsskyldiges tillgångar först efter hans död, skall ansökan om indrivning av stödet anhängiggöras inom ett år efter den ersättningsskyldiges död.

23 §

Återkrav ur emotsedd förmån

Har utkomststöd antingen helt eller delvis beviljats i förskott mot emotsedda pensioner, underhållsbidrag, understöd eller andra förlöpande eller som engångsbelopp inflytande inkomster, ersättningar eller fordringar, kan organet, utan hinder av vad som bestäms i någon annan lag, uppbära och lyfta ovan avsedda inkomster, ersättningar eller fordringar för understödstagaren för den tid stöd har betalats i förskott och använda dem för täckande av det stöd som har betalats i för-

skott. Organet skall omedelbart ge understödstagaren de medel som återstår efter att utkomststödet har betalats med nämnda tillgångar.

Har organet minst två veckor före betalningsdagen meddelat den som betalar sådana inkomster, ersättningar eller fordringar som avses i 1 mom. att dessa inte får betalas till understödstagaren själv, kan beloppet med laglig verkan betalas endast till organet.

5 kap

Särskilda bestämmelser

24 § (22.12.2009/1555)

Ändringssökande

Bestämmelser om sökande av ändring i de ärenden som avses i denna lag finns i 7 kap. i socialvårdslagen.

Regionförvaltningsverkets beslut om fastställande eller återkrav av statsandelen med stöd av 5 a–5 d § får inte överklagas genom besvär.

Är kommunen missnöjd med ett beslut som gäller fastställande eller återkrav av statsandelen med stöd av 5 a–5 d §, har den rätt att inom 30 dagar från delfäendet av beslutet skriftligen yrka på att regionförvaltningsverket rättar sitt beslut. Ett beslut som har meddelats med anledning av ett rättelseyrkande får överklagas hos högsta förvaltningsdomstolen så som bestäms i förvaltningsprocesslagen (586/1996).

25 § (22.9.2000/815)

25 § har upphävts genom L 22.9.2000/ 815.

26 §

Utmättnings- och överföringsförbud

Utkomststöd får inte mätas ut.

Ett avtal som avser att överföra en rättighet enligt denna lag på någon annan är ogiltigt.

27 §

Närmare bestämmelser

Närmare bestämmelser om verkställigheten av denna lag utfärdas vid behov genom förordning.

28 §

Ikraftträdande

Denna lag träder i kraft den 1 mars 1998.

Denna lag tillämpas på beslut om utkomststöd som fattas efter ikraftträdandet.

Åtgärder som verkställigheten av lagen förutsätter får vidtas innan den träder i kraft.

RP 217/1997, ShUB 33/1997, RSv 233/1997
Ikraftträdelsestadganden:

22.9.2000/815:

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2001.

RP 137/1999, ShUB 18/2000, RSv 100/2000
3.11.2000/923:

Denna lag träder i kraft den 1 april 2001.

RP 134/2000, ShUB 23/2000, RSv 112/2000
2.3.2001/191:

Denna lag träder i kraft den 1 september 2001.

RP 184/2000, ShUB 38/2000, RSv 177/2000
14.6.2001/535:

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2002.

Beslut och meddelande om förmånsbelopp enligt denna lag kan ges i euro redan innan lagen träder i kraft.

RP 59/2001, ShUB 13/2001, RSv 51/2001
21.12.2001/1410:

Denna lag träder i kraft den 1 april 2002 och gäller till och med den 31 mars 2005.

Åtgärder som verkställigheten av lagen förutsätter får vidtas innan lagen träder i kraft.

RP 155/2001, ShUB 41/2001, RSv 189/2001
30.12.2002/1294:

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2003.

RP 115/2002, ShUB 43/2002, RSv 229/2002
28.1.2005/49:

Denna lag träder i kraft den 1 april 2005.
(6.11.2009/855)

Bestämmelserna i 11 § 3 mom. gäller till
utgången av 2010. (6.11.2009/855)

RP 167/2004, ShUB 35/2004, RSv 191/2004
29.12.2005/1218:

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2006.

Genom denna lag upphävs förordningen av
den 30 januari 1998 om utkomststöd
(66/1998) jämte ändringar.

Lagen tillämpas på beslut om utkomststöd
som fattas efter ikraftträdandet.

Åtgärder som verkställigheten av lagen
förutsätter får vidtas innan lagen träder i
kraft.

Utan hinder av 5 a § är 2006 grunden för
förskott på statsandelen 90 procent av kom-
munens faktiska utgifter för utkomststödet
2004, och 2007 på motsvarande sätt 90 pro-
cent av de faktiska utgifterna för utkomststö-
det 2005. Det månatliga förskottet på stats-
andelen är 50 procent av tolfedelen av de
utgifter som ligger till grund för den.

RP 164/2005, ShUB 34/2005, RSv 216/2005
20.1.2006/64:

Denna lag träder i kraft den 1 september
2006.

Lagen tillämpas på beslut om utkomststöd
som fattas efter det att lagen har trätt i kraft.

Åtgärder som verkställigheten av lagen
förutsätter får vidtas innan lagen träder i
kraft.

RP 155/2005, ShUB 35/2005, RSv 213/2005
3.11.2006/951:

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007.

RP 165/2006, ShUB 23/2006, RSv 125/2006
3.11.2006/952:

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2007.

Åtgärder som verkställigheten av lagen
förutsätter får vidtas innan lagen träder i
kraft.

RP 165/2006, ShUB 23/2006, RSv 125/2006
11.5.2007/583:

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2008.

Utkomststöd som vid ikraftträdandet beta-
las enligt den andra kommungruppen om-
vandlas från den 1 januari 2008 utan ansökan
så att det betalas enligt 9 § i denna lag.

De belopp som anges i 9 § i denna lag mot-
svarar det poängtal för folkpensionsindex
enligt vilket beloppet av de folkpensioner
som betalades ut 2001 har beräknats.

Åtgärder som verkställigheten av lagen
förutsätter får vidtas innan lagen träder i
kraft.

RP 90/2006, ShUB 56/2006, RSv 283/2006
7.12.2007/1202:

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2008.

Lagen tillämpas på behandlingen av ut-
komststödsansökningar som har gjorts efter
lagens ikraftträdande.

Åtgärder som verkställigheten av lagen
förutsätter får vidtas innan lagen träder i
kraft.

RP 119/2007, ShUB 15/2007, RSv 74/2007
14.11.2008/710:

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2009.

RP 132/2008, ShUB 18/2008, RSv 107/2008
6.11.2009/855:

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2010.

RP 153/2009, ShUB 31/2009, RSv 125/2009
22.12.2009/1274:

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2010.

Lagen tillämpas på alla personer som när
lagen träder i kraft och därefter uppfyller de
villkor som avses i 3 § i lagen om arbets-
verksamhet i rehabiliteringssyfte, om det
förfarande som avses i lagen ägt rum medan
lagen var i kraft.

RP 194/2009, ShUB 46/2009, RSv 218/2009
22.12.2009/1555:

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2010.

Åtgärder som verkställigheten av lagen
förutsätter får vidtas innan lagen träder i
kraft.

RP 161/2009, FvUB 18/2009, RSv 205/2009
29.12.2009/1716:

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2010.

RP 174/2009, FvUB 19/2009, RSv 223/2009

17.12.2010/1172:

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2011.
Bestämmelsen i 11 § 3 mom. gäller till utgången av 2014.

RP 138/2010, ShUB 41/2010, RSv 245/2010
30.12.2010/1390:

Denna lag träder i kraft den 1 september 2011.

Åtgärder som krävs för verkställigheten av denna lag får vidtas innan lagen träder i kraft.

RP 185/2010, FvUB 26/2010, RSv 239/2010
25.11.2011/1184:

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2012.

RP 69/2011, ShUB 7/2011, RSv 34/2011
8.6.2012/291:

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2012.

Åtgärder som krävs för verkställigheten av denna lag får vidtas innan lagen träder i kraft.

RP 111/2011, AjUU 9/2011, GrUU 2/2012,
ShUB 1/2012, RSv 18/2012

28.12.2012/939:

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2013.

RP 133/2012, EkUU 41/2012, GrUU
32/2012, AjUB 7/2012, RSv 163/2012
28.12.2012/1004:

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2013.

Åtgärder som krävs för verkställigheten av denna lag får vidtas innan lagen träder i kraft.

RP 134/2012, AjUU 20/2012, GrUU
35/2012, ShUB 25/2012, RSv 154/2012
28.12.2012/1006:

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2013.

Åtgärder som krävs för verkställigheten av denna lag får vidtas innan lagen träder i kraft.

RP 115/2012, ShUB 24/2012, GrUU
20/2012, AjUU 19/2012, RSv 148/2012

UTLÄNNINGAR OCH INVANDRARE SOM SÖKANDE AV UTKOMSTSTÖD

I EN UTLÄNNING FÖRUTSÄTTS HA TILLRÄCKLIGA INKOMSTER ELLER TILLGÅNGAR FÖR VISTELSE I LANDET

I denna bilaga behandlas personer som ansöker om utkomststöd och som är utlänningar som vistas tillfälligt i landet, tredjelandsmedborgare som har tillfälligt uppehållstillstånd eller EU/EES-medborgare som vistas i landet längre än tre månader, och för vilka gäller att förutsättningen för deras vistelse i landet är att de uppfyller villkoret på tillräckliga inkomster och tillgångar för sig själv och sin familj.

I.1 UTLÄNNINGAR SOM VISTAS I LANDET TILLFÄLLIGT (SÅSOM TURISTER)

Med turist avses här en utlänning som kommer till Finland för att vistas här en kortare tid för turism eller i något därmed jämförbart syfte. En sådan person kan inte anses vistas i Finland stadigvarande på det sätt som avses i 14 § 1 och 2 mom. i lagen om utkomststöd. Tredjelandsmedborgare ska ha ett sådant giltigt resedokument som förutsätts och som berättigar till gränsövergång och de medel som räcker för vistelse i landet (UtlL 11 §).

I samband med gränskontrollen kan gränsmyndigheten för en medellös utlännings inresa kräva att någon som bor i Finland förbinder sig att svara för utlännings kostnader under vistelsen. Förbindelsen har också kunnat ges vid en finsk beskickning i samband med ansökan om visum. Om förbindelsen inte iakttas, kan man av den myndighet som beviljat uppehållstillstånd på det sätt som avses i 20 § och 18 § 4 mom. i klientlagen för socialvården begära information i syfte att utreda sökandens rätt att vistas i landet. EU/EES-medborgare får vistas i Finland i högst tre månader utan att registrera sin uppehållsrätt och utan några andra villkor och formaliteter än kravet på att inneha ett giltigt identitetskort eller pass (UtlL 158 § 1 mom.), om personen uppfyller de villkor som föreskrivs i utlänningslagen (158 §, 161 d § eller 161 e §). Även för EU/EES-medborgare är huvudregeln att han eller hon

måste klara sig med egna inkomster eller medel, och om han eller hon under sin vistelse blir tvungen att ty sig till utkomststöd, jämförs han eller hon med en turist och behandlas i enlighet med det (UtlL 158 a §). Om det i enskilda fall finns grundad anledning att misstänka att en EU/EES-medborgare eller hans eller hennes familjemedlem inte uppfyller de villkor som fastställs i utlänningslagen, kan tillståndsmyndigheten undersöka huruvida villkoren fortfarande blir uppfyllda.

Enligt 161 f § i utlänningslagen har en EU/EES-medborgare och hans eller hennes familjemedlem rätt till kortvarig vistelse om de inte under sin vistelse blir en oskälig belastning för Finlands socialvårdssystem genom att upprepat ty sig till utkomststöd enligt lagen om utkomststöd eller därmed jämförbara förmåner eller på annat motsvarande sätt.

Om en utländsk turist har råkat i ekonomiska svårigheter under sin tillfälliga vistelse i Finland, ska personen i första hand handledas till att själv sköta sina angelägenheter. Via banktjänster och penningtransaktioner kan en utlänning överföra pengar från ett konto i sitt hemland till en bank i Finland eller be en släkting eller någon annan överföra pengar för hans räkning. Utlänningen kan även hänvisas att vända sig till sitt lands beskickning eller till den beskickning som i Finland representerar hans land.

Med representanterna för sitt lands beskickning kan personen komma överens om sina penningaffärer och returbiljetter. Personen kan också själv komma överens med researrangören om hur hans eller hennes återresa ska ordnas och om hur resekostnaderna ska betalas. Personen har eventuellt en reseförsäkring eller någon annan försäkring som ersätter ett tillfälligt penningbehov utomlands.

Huvudsakligen ska man utgå ifrån att en turist som kommer till Finland har med sig nödvändiga tillgångar för vistelsen här och för hemresan. Då dessa tillgångar saknas kan en utlänning avvisas, vilket innebär att gränsmyndigheterna borde vara informerade om detta.

Om en utlänning vistas i Finland utan sådant uppehållstillstånd⁷ som krävs eller om han eller hon inte har registrerat sin vistelse i Finland på det sätt som krävs, kan hans vistelse i Finland inte betraktas som sådan stadigvarande vistelse som avses i 14 § 1 eller 2 mom. i lagen om utkomststöd. Även i dessa fall förutsätts det i regel, på samma sätt som vad gäller turister ovan, att utlänningen så fort som möjligt reser till sitt hemland eller lämnar landet, varvid ett eventuellt utkomststöd begränsas till nödvändiga resekostnader och andra motsvarande utgifter. Utkomststöd kan endast beviljas om utlänningen inte har möjlighet att hjälpa sig själv till exempel med de medel som en turist i första hand väntas använda sig av.

⁷ Personens visum är inte längre i kraft eller personen har inte ansökt om uppehållstillstånd eller personen väntar på beslut om uppehållstillstånd som han eller hon ansökt om eller hans eller hennes uppehållstillstånd har återkallats och han eller hon är inte en person som omfattas av tjänsterna för mottagning av personer som söker internationellt skydd.

Beviljande av utkomststöd kommer på fråga först i sista hand, om ett nödvändigt behov av hjälp inte kan tillgodoses på något annat sätt. Syftet med utkomststödet är inte att en turist eller en med honom eller henne jämförbar utlänning som vistas tillfälligt i landet med hjälp av det skulle kunna fortsätta sin vistelse i Finland. En turist som råkat ut för penningbrist ska så fort som möjligt återvända till sitt hemland, också om hans eller hennes visum skulle vara i kraft. Följaktligen kan det anses att beviljandet av utkomststöd även i sin vidaste bemärkelse kan begränsas till kostnader för hemresa samt till de matutgifter och andra nödvändiga utgifter som uppstår innan turisten rimligtvis hinner återvända till sitt hemland. Enligt 15 § i lagen om utkomststöd kan utkomststöd vid behov beviljas och utbetalas för en kortare tid än en månad, t.o.m. för en dag.

Utkomststödet kan av särskilt skäl också användas för betalning av utgifter som förorsakats av den sökandes uppehålle, till exempel genom att han eller hon får en färdbiljett eller en betalningsförbindelse avsedd för anskaffning av mat (16 § 2 mom. i lagen om utkomststöd).

1.2 UTLÄNNINGAR SOM VISTAS TILLFÄLLIGT I LANDET PÅ ETT ANNAT SÄTT ÄN DET SÄTT SOM AVSES I PUNKTEN OVAN

Huvudregeln är att tredjelandsmedborgare ska ansöka om uppehållstillstånd för att kunna vistas i Finland efter den tid som visumet eller visumfriheten täcker. För att få uppehållstillstånd ska de med vissa undantag (se kap. 2.6.3) klara sig med sina egna inkomster eller tillgångar på så sätt att de inte kan antas bli beroende av utkomststöd enligt lagen om utkomststöd eller av någon annan därmed jämförbar ekonomisk förmån som tryggar hans eller hennes försörjning (UtlL 39 §). Om en utlänning under giltighetstiden av sitt uppehållstillstånd varit tvungen att ty sig till utkomststöd, kan detta vara ett hinder för erhållande av fortsatt uppehållstillstånd och även orsak till återkallande av uppehållstillstånd. Tillståndsmyndigheten borde ha information om detta.

Då en EU/EES-medborgare vistas i Finland över tre månader, har han eller hon varit skyldig att registrera sin vistelse i Finland. Personen har varit skyldig att lämna in en registreringsansökan till polisinrättningen på sin bostadsort inom tre månader från inresan (UtlL 159 §). Vid ansökan om registreringsbevis ska sökanden ha visat upp ett giltigt identitetskort eller pass samt nödvändiga bevis om att han eller hon förvärvsarbetar eller är egenföretagare och har de tillgångar för sig själv och sin familj som räcker för vistelse i landet (UtlL 159 a §).

Studerande från länder utanför EU/EES: En tredjelandsmedborgare som antagits som studerande vid en läroanstalt i Finland ska ha ett giltigt tillfälligt uppehållstillstånd⁸ för studier som leder till examen eller yrke eller för andra studier. En förutsättning för att uppehållstillståndet har beviljats är att utlänningen har en försäkring som beviljats av ett tillförlitligt och solitt bolag eller en tillförlitlig och solid inrättning och som täcker kostnader för sjukvård. Om den beräknade studietiden är minst två år, ska försäkringen täcka endast läkemedelskostnader (UtlL 46 §).

Huvudregeln för försörjningsförutsättningen i utlänningslagen (39 § 2 mom. UtlL) gäller också studerande och deras familjer. Utländska studerande som fått uppehållstillstånd ska klara sig med sina egna inkomster och tillgångar, och de ska inte bli tvungna att ty sig till utkomststöd eller annan motsvarande förmån som tryggar försörjningen enligt lagen om utkomststöd.

Om en studerande ansöker om fortsatt tillstånd hos tillståndsmyndigheten, förutsätter erhållandet av tillståndet att personens försörjning är tryggad på det sätt som fastställs ovan i 39 § 2 mom. Skillnaden är dock att beviljande av fortsatt tillstånd inte förhindras av att utlänningen tillfälligt tyr sig till utkomststöd eller någon annan därmed jämförbar förmån för att trygga sin försörjning (UtlL 39 § 3 mom.). Då sökanden ansöker om sitt första tillstånd och om fortsatt tillstånd ska sökanden för tillståndsmyndigheten uppvisa en utredning över hur hans eller hennes försörjning i Finland är tryggad och kommer att tryggas i fortsättningen. Studeranden har också kunnat bevisa sina förutsättningar för en tryggad försörjning genom att han eller hon har deponerat ett tillräckligt stort penningbelopp i Finland eller att hans eller hennes studier och försörjning finansieras på ett annat godtagbart sätt, till exempel genom ett stipendium.

EU/EES-medborgare: En unionsmedborgare ska registrera sin vistelse i Finland, då han vill studera i Finland över tre månader (UtlL 159 §).

Varje unionsmedborgare har rätt att uppehålla sig i Finland under längre tid än tre månader, om han eller hon är inskriven vid en erkänd läroanstalt i Finland med huvudsyftet att bedriva studier och har tillräckliga tillgångar och vid behov sjukförsäkring för egen och sina familjemedlemmars räkning så att de inte blir en belastning för Finlands socialvårdssystem under vistelsen genom att upprepat ty sig till utkomststöd enligt lagen om utkomststöd eller därmed jämförbara förmåner eller på annat motsvarande sätt (UtlL 158 a § 1 mom. 3 punkten).

Personen ska ha lämnat sin ansökan om registreringsbevis till polisinrättningen på sin bostadsort inom tre månader från inresan (UtlL 159 §).

⁸ UtlL 45 § 1 mom. 3 punkten.

I anslutning till ansökan ska han eller hon ha visat upp ett bevis på att han eller hon är inskriven vid en erkänd läroanstalt i Finland och har tillräcklig sjukförsäkring samt en personlig försäkran eller annan utredning om att han eller hon har tillräckliga tillgångar för sin och sina familjemedlemmars försörjning (UtlL 159 a § 1 mom. 4 punkten).

Sammanfattningsvis: En EU/EES-medborgare som erhållit tillfälligt uppehållstillstånd för studier eller som registrerat sig i Finland för studier och hans familj ska därför i princip klara sig med egna inkomster och tillgångar på ett sådant sätt att det inte uppstår behov att ty sig till utkomststöd. Om en studerande blir tvungen att ty sig till utkomststöd, är det fråga om ett sådant nödvändigt och brådskande behov som avses i 14 § 3 mom. i lagen om utkomststöd.

Utländska företagare, yrkesutövare och näringsidkare

Andra än medborgare i EU/EES-länder behöver alltid ett giltigt uppehållstillstånd för att verka som företagare eller näringsidkare i Finland:

Bestämmelser om uppehållstillstånd för arbetstagare och näringsidkare ges i 72 § i utlänningslagen. Beviljandet av uppehållstillstånd för näringsidkare har baserat sig på prövning som tillståndsmyndigheten gjort i syfte att säkerställa att det finns förutsättningar för lönsam näringsverksamhet (UtlL 72 § 3 mom.). När beviljandet av uppehållstillstånd för arbetstagare eller uppehållstillstånd för näringsidkare har prövats, har det också gällt för tillståndsmyndigheten att försäkra sig om att utlänningsens försörjning är tryggad genom förvärvsarbete eller näringsverksamhet eller på något annat sätt som förutsätts i 39 § i utlänningslagen (UtlL 72 § 4 mom.).

Utlänningsens försörjning har ansetts vara tryggad vid beviljande av första uppehållstillstånd om hans eller hennes vistelse i landet bekostas med tillgångar eller andra inkomstkällor som anses sedvanliga så att han eller hon inte kan antas bli beroende av utkomststöd enligt lagen om utkomststöd eller av någon annan därmed jämförbar ekonomisk förmån som tryggar hans eller hennes försörjning (UtlL 39 § 2 mom.). Om personen har behövt fortsatt tillstånd, har han eller hon vid ansökan om detta tillstånd varit skyldig att för tillståndsmyndigheten visa upp en utredning om hur hans eller hennes försörjning i Finland tryggas också i fortsättningen. Beviljande av fortsatt tillstånd förhindras inte av att utlänningsen tillfälligt tyr sig till utkomststöd eller någon annan därmed jämförbar förmån för att trygga sin försörjning (UtlL 39 § 3 mom.).

EU/EES-medborgare ska registrera sin vistelse i Finland när de vill verka som självständiga yrkesutövare i mer än tre månaders tid i Finland: Då personen lämnade sin ansökan om registreringsbevis till polisinrättnin-

gen på boningsorten har han varit skyldig att uppvisa ett giltigt körkort eller pass samt, om han eller hon är självständig yrkesutövare, en utredning över yrkesutövningen (UtlL 159 a § 1 mom. 1 punkten). För yrkesutövare kontrolleras tillgångarna inte i anslutning till registreringen eftersom man i princip antar att personen får tillräcklig försörjning genom sin yrkesutövning.

Sammanfattningsvis: Utgångspunkten och huvudregeln är desamma som för företagare som bor stadigvarande och bedriver verksamhet i landet: olönsam företagsverksamhet eller idkande av näring finansieras inte genom utkomststöd. Om en företagare, yrkesutövare eller näringsidkare blir tvungen att ty sig till utkomststöd, är det fråga om ett sådant nödvändigt och brådskande behov som avses i 14 § 3 mom. i lagen om utkomststöd.

Arbetssökande, anställda och yrkesutövare från EU/EES-området

EU/EES-medborgare som söker arbete: Medborgare i EU/EES-området har rätt att i tre månaders tid söka arbete i ett annat EU- eller EES-land på utreselandets bekostnad. För att få utkomstskydd för arbetslösa ska den arbetssökande ha anmält sig som arbetssökande före sin avresa i enlighet med den lagstiftning som gäller i utreselandet. Personen ska ha med sig ett intyg över beloppet och längden av arbetslöshetsförmånen och intyget ska lämnas till FPA:s byrå eller arbetslöshetskassan.

Efter ankomsten till Finland ska den arbetssökande anmäla sig i Finland som arbetslös arbetssökande inom sju dagar räknat från ankomsten. Arbetssökande omfattas således fortfarande av den sociala tryggheten i sitt hemland och deras vistelse i Finland kan anses vara tillfälligt fram till dess att den eventuella anställningen börjar. En arbetssökande EU/EES-medborgare får även efter att tre månader förflutit vistas i Finland under en rimlig tid utan att registrera sin uppehållsrätt, om han eller hon alltså söker arbete och har faktiska möjligheter att få arbete (UtlL 158 § 3 mom.).

Arbetssökande förutsätts säkra sitt uppehälle med hjälp av arbetslöshetsersättning från sitt utreseland så att de inte behöver anlita det finska socialskyddssystemet. Om en EU/EES-medborgare vistats i Finland över tre månader utan att registrera sin vistelse i Finland och saknar en hemkommun i Finland, är hans vistelse jämförbar med en turists vistelse tills han börjar arbeta i Finland.

EU/EES-medborgare som arbetstagare och yrkesutövare. EU/EES-medborgare som kommer till landet för att arbeta eller som arbetar i landet ska registrera eller ha registrerat sin vistelse i Finland senast tre månader efter inresan (UtlL 159 §). Då personen ansökt om registreringsbevis ska han ha uppvisat ett giltigt identitetskort eller pass samt en bekräftelse från arbetsgivaren om anställning eller ett anställningsintyg (gäller arbetstagare).

I dessa situationer förutsätts personen inte bevisa att han eller hon har tillräckliga tillgångar i anslutning till registreringen, utan antagandet är att personen får tillgångarna genom förvärvsarbete eller yrkesutövande, vilket inte behöver bevisas separat. (UtlL 159 a §).

På förvärvsarbetande EU/EES-medborgare och deras familjemedlemmar som vistas i Finland tillämpas EG-förordningen 1612/68⁹. Enligt 7 artikeln 2 punkten i förordningen ska EU/EES-medborgare åtnjuta samma sociala och skattemässiga förmåner som inhemska arbetstagare. Förordningen förbjuder diskriminering av arbetstagare på grund av medborgarskap. Bestämmelserna i förordningen gäller huvudsakligen arbetsförhållanden för både heltids- och deltidsanställda. Dessutom gäller de rättigheterna för arbetstagarens familjemedlemmar i det aktuella landet, då de rör sig tillsammans med arbetstagaren. Förordningen ålägger däremot inte skyldighet att betala förmåner till familjemedlemmar i andra länder exempelvis då en gränsarbetare¹⁰ arbetar i Finland men familjemedlemmen är bosatt i Sverige. Förordningen tillämpas inte på arbetstagare som inte är EU/EES-medborgare och inte på familjemedlemmar till sådana personer.

Eftersom bestämmelserna i förordningen främst gäller arbetsförhållandena, gäller de även kollektivavtalen och därigenom också den lön som betalas för arbetet. Således borde en EU/EES-anställd till följd av den lön som betalas för arbetet inte vara i större behov av utkomststöd än de personer i motsvarande situation som har en stadigvarande hemkommun i Finland. Om lönen exempelvis är klart lägre än det som fastställs i kollektivavtalen, ska en sökande av utkomststöd som har utländsk bakgrund och är arbetstagare uppmanas att kontakta exempelvis arbetarskyddsmyndigheterna.

Ett enstaka anlitande av utkomststöd kan inte betraktas som belastande av Finlands socialvårdssystem, utan anlitandet av utkomststöd bör då vara minst återkommande och i det närmaste regelbundet. Tillfälliga svårigheter kan inte ännu betraktas som en oskäligen belastning. Situationen för en arbetstagare eller yrkesutövare från EU/EES-området som återkommande ansöker om utkomststöd ska bedömas individuellt. Denna bedömning görs av tillståndsmyndigheten utifrån tillgängliga uppgifter. Faktorer som ska beaktas i tillståndsmyndighetens bedömning är längden på vistelsen i Finland, sökandens personliga omständigheter och beloppet av beviljat utkomststöd. Tillståndsmyndigheten bör alltså vara informerad om det återkommande erhållandet av utkomststöd och om annan belastning av socialvårdssystemet då myndigheten gör bedömningen eller fattar beslut.

⁹ Rådets förordning av 15.10.1968 om arbetskraftens fria rörlighet. Förordningen har kodifierats med förordning 492/2011.

¹⁰ Gränsarbetare är en person som arbetar eller verkar som självständig yrkesutövare i ett EU-land, men bor i ett annat EU-land, dit han eller hon återvänder varje dag eller minst en gång i veckan. Definitionen av en gränsarbetare bygger på EU-lagstiftning. Gränsarbetaren är försäkrad i det land där han eller hon arbetar. Om gränsarbetaren blir delvis arbetslös eller permitterad, ska han eller hon ansöka om arbetslöshetsförmån i det land där han arbetar. Om gränsarbetaren blir helt arbetslös, får han eller hon arbetslöshetsförmån från sitt hemland utan kravet på arbete i fyra veckor. Gränskommuner i Finland: Torneå, Övertorneå, Pello, Kolari, Enontekiö och Muonio och i Sverige: Haparanda, Övertorneå, Pajala och Kiruna.

2 SITUATIONER I VILKA EN UTLÄNNING INTE FÖRUTSÄTTTS HA TRYGGAD FÖRSÖRJNING

I följande situationer förutsätts inte att en utlänning har en tryggad försörjning för sig själv och sin familj i enlighet med 39 § i utlänningslagen för att han ska kunna få uppehållstillstånd. Om en utlänning inte omfattas av mottagningstjänster i enlighet med mottagningslagen, kan han i dessa fall få social trygghet på grund av boende, och är således också jämförbar med de sökande av utkomststöd som har en stadigvarande hemkommun i Finland.

Uppehållstillstånd till infödd finsk medborgare och hans eller hennes familjemedlem (UtlL 47 § 1 mom. 1 punkten): Personen har kontinuerligt (beteckning A) eller permanent (beteckning P) uppehållstillstånd. Till denna grupp hör bl.a. återflyttare.

En person som kommer från det forna Sovjetunionens territorium och hans eller hennes familjemedlem (UtlL 48 § 1 mom. 1, 2 och 3 punkten): Sådana är bl.a. personer och deras familjemedlemmar som kommit till Finland från det forna Sovjetunionens territorium. Personen har kontinuerligt uppehållstillstånd (beteckning A). För att få uppehållstillstånd skulle återflyttaren ha tillgång till en bostad i Finland.

Ansökan om uppehållstillstånd har lämnats i Finland (UtlL 49 § 1 mom. 1 och 2 punkten): Utlänningen har varit finsk medborgare eller åtminstone den ena av hans eller hennes föräldrar eller en av hans eller hennes far- eller morföräldrar är eller har varit infödd finsk medborgare. Personen har kontinuerligt (beteckning A) eller tillfälligt (beteckning B) uppehållstillstånd.

Familjemedlem och annan anhörig till finsk medborgare (UtlL 50 § 1 och 2 mom.): Familjemedlemmar till en finsk medborgare bosatt i Finland och sådana familjemedlemmars minderåriga ogifta barn beviljas kontinuerligt uppehållstillstånd på grund av familjeband på ansökan som görs i Finland eller utomlands (beteckning A).

Familjemedlem till en i Finland bosatt unionsmedborgare (UtlL 50 a § 1 mom.): Familjemedlemmar till en i Finland bosatt EU/EES-medborgare eller en därmed jämförbar person som har registrerat sin vistelse eller sådana familjemedlemmars minderåriga barn har undantagsvis med stöd av 4 kap. i utlänningslagen beviljats kontinuerligt uppehållstillstånd (beteckning A) på grund av familjeband, om deras uppehållsrätt inte har kunnat registreras eller fastställas med stöd av 10 kap. i utlänningslagen. I regel har försörjningsförutsättningen i 39 § i utlänningslagen gällt dem, men tillståndsmyndigheten har till följd av prövning av det enskilda fallet avvikit från kravet t.ex. på grund av exceptionellt vägande skäl eller barnets intresse.

Hinder för avlägsnande ur landet (UtlL 51 § 1 mom.): En invandrare som beviljats tillfälligt uppehållstillstånd (beteckning B), om han eller hon av tillfälliga hälsoskäl inte har kunnat återsändas till sitt hemland eller sitt permanenta bosättningsland eller om det faktiskt varit omöjligt att avlägsna honom eller henne ur landet.

Individuell mänsklig orsak (UtlL 52 § 1 mom.): En utlänning som befinner sig i Finland har beviljats kontinuerligt uppehållstillstånd (beteckning A), om det med hänsyn till utlänningens hälsotillstånd, de band som knutits till Finland eller av någon annan individuell, mänsklig orsak skulle ha varit uppenbart oskäligt att vägra uppehållstillstånd, särskilt med beaktande av de förhållanden i vilka han eller hon skulle hamna i sitt hemland eller hans eller hennes sårbara ställning. Om ett minderårigt barn som kommit ensamt till Finland beviljas uppehållstillstånd med stöd av 1 mom., beviljas barnets minderåriga syskon som befinner sig utomlands kontinuerligt uppehållstillstånd. Ett villkor för att uppehållstillstånd ska beviljas är att syskonen har bott tillsammans och att barnens föräldrar inte är vid liv eller att deras vistelseort är okänd. Beviljande av uppehållstillstånd förutsätter ytterligare att detta är till barnets bästa. För att uppehållstillstånd ska kunna beviljas förutsätts inte att utlänningens försörjning är tryggad. (UtlL 52 § 3 mom.)

Offer för människohandel (UtlL 52 a § 2 och 2 mom.): Offer för människohandel beviljas tillfälligt (beteckning B) uppehållstillstånd om det är motiverat på grund av förundersökning eller domstolsbehandling i anslutning till människohandel.

Internationellt skydd – 6 kapitlet i utlänningslagen som behandlar erhållande av uppehållstillstånd på grund av asyl, alternativt skydd och humanitärt skydd samt flyktingstatus och status som alternativt skyddsbehövande: En utlänning som vistas i Finland kan ha beviljats asyl, om han eller hon vistas utanför sitt hemland eller sitt permanenta bosättningsland till följd av att han eller hon känner välgrundad fruktan för förföljelse på grund av sitt ursprung, sin religion, nationalitet eller tillhörighet till en viss samhällsgrupp eller på grund av sin politiska uppfattning, och om han eller hon på grund av sin fruktan inte vill använda sig av detta lands skydd (UtlL 87 § 1 mom.). Ansökan om asyl som grundar sig på ett behov av internationellt skydd kan ha företetts för en myndighet vid finska gränsen eller på finskt territorium (UtlL 94 §). Flyktingstatus beviljas en utlänning som har fått asyl i Finland, en utlänning som tagits till Finland inom flyktingkvoten och som beviljats uppehållstillstånd på grund av flyktingskap och sådan familjemedlem till en utlänning som avses ovan som betraktas som flykting (UtlL 106 §). Inom en flyktingkvot kan Finland för omplacering ta emot personer, som UNHCR anser vara flyktingar, eller andra utlänningsgrupper som är i behov av internationellt skydd (UtlL 90 § 1 mom.).

En utlänning som vistas i landet kan ha beviljats uppehållstillstånd på grund av alternativt skydd trots att villkoren för beviljande av asyl enligt

87 § inte har uppfyllts, om det funnits grundad anledning att förmoda att utlänningen utsätts för en verklig risk att lida allvarlig skada om han eller hon återsänds till sitt hemland eller sitt permanenta bosättningsland, och han eller hon inte kan eller på grund av en sådan risk inte vill begagna sig av detta lands skydd. (UtlL 88 § 1 mom.). Den som fått status som alternativt skyddsbehövande är den utlänning som fått uppehållstillstånd på grund av status som alternativt skyddsbehövande och hans eller hennes familjemedlem som behöver skydd (UtlL 106 §).

En utlänning som vistas i landet ska beviljas uppehållstillstånd på grund av *humanitärt* skydd trots att villkoren för beviljande av asyl eller alternativt skydd enligt 87 eller 88 § inte uppfylls, om utlänningen inte kan återvända till sitt hemland eller sitt permanenta bosättningsland för att det inträffat en miljökatastrof där eller för att säkerhetsläget i landet är dåligt till följd av en internationell eller intern väpnad konflikt eller en allvarlig situation för de mänskliga rättigheterna (UtlL 88 a § 1 mom.).

Bestämmelser om tillfälligt skydd ingår i 109–111 § i utlänningslagen. Tillfälligt skydd kan ges en utlänning som är i behov av internationellt skydd och som inte tryggt kan återvända till sitt hemland eller sitt permanenta bosättningsland på grund av att en väpnad konflikt eller någon annan våldssituation eller en miljökatastrof har lett till massflykt från landet eller dess närområden.

Familjemedlem till en person som fått internationellt skydd eller tillfälligt skydd (UtlL 114 §) eller annan anhörig (UtlL 115 §): Familjemedlemmar eller andra anhöriga till en utlänning som fått flyktingstatus eller uppehållstillstånd på grund av alternativt skydd eller humanitärt skydd eller som fått tillfälligt skydd har kunnat beviljas uppehållstillstånd på grund av familjeband. Från försörjningsförutsättningen avviks endast i sådana situationer då familjen har bildats före anknytningspersonen anlande till Finland.

Om det i anslutning till beviljandet av utkomststöd råder oklarhet om grunden för det uppehållstillstånd eller den registrering som utgör grunden för vistelsen i landet eller om karaktären av vistelsen i landet, kan man i alla de situationer som nämns ovan begära att klienten anskaffar tilläggsuppgifter av tillståndsmyndigheten. Alternativt kan den tjänsteinnehavare som behandlar utkomststödsärenden, i princip med klientens samtycke, kontakta tillståndsmyndigheten, om uppgiften är nödvändig för att avgöra utkomststödsärendet (17 § i lagen om utkomststöd).

Nordiska medborgare eller personer som omfattas av Nordiska konventionen om socialt bistånd och sociala tjänster: Nordiska konventionen om socialt bistånd och sociala tjänster trädde i kraft 1.10.1996. Konventionen gäller alla som är lagligt bosatta i de nordiska länderna och medborgare i de nordiska länderna. Konventionen innehåller anvisningar som gäller nordiska medborgares vistelse i ett annat nordiskt land. Anvisningar ges bland

annat om ordnande av brådiskande (direkta) socialtjänster, utbetalning av utkomststöd under tillfällig vistelse, hemsändning, flyttning till ett annat nordiskt land för personer som behöver långvarig behandling eller vård, rätten att använda nordiska språk, transporttjänster över gränsen, underhållsstöd och myndighetssamarbete. Konventionen finns på svenska och finska på Hallå Nordens webbplats www.hallonorden.org → Om samarbetet → Avtal → Nordiska avtal Social- och hälsofrågor. På webbplatsen finns också handledning och råd för olika situationer.

Enligt utlänningslagen behöver medborgare i nordiska länder inte registrera sin uppehållsrätt hos polisen på samma sätt som övriga EU/EES-medborgare (UtlL 157 §). Personen ska dock registrera sin vistelse hos magistraten inom sju dygn från inresan om han eller hon kommer till Finland i annat än kortvarigt syfte. Det krav på tryggad försörjning som framförs i 158 a § i utlänningslagen gäller inte medborgare i nordiska länder och deras anhöriga.

Konventionen inverkar bland annat på förutsättningarna för hemsändning av personer som får utkomststöd. Om det i samband med utkomststöd blir aktuellt med att bevilja flyttningsbidrag för att en person ska kunna flytta till ett annat nordiskt land kan man exempelvis tillsammans med personen och myndigheterna i det mottagande landet utreda personens möjligheter till försörjning i det nya landet.

3 STATENS UTKOMSTFÖRMÅN TILL UTLÄNNING ELLER ERSÄTTNING TILL KOMMUNEN

I detta kapitel behandlas situationer i vilka staten betalar en förmån som tryggar försörjningen direkt till den inresande eller ersättning till kommunen för att kommunen betalar den inresande utkomststöd eller en förmån som ersätter stödet

3.1 UTKOMSTFÖRMÅN SOM STATEN BETALAR TILL UTLÄNNING SAMT ÖVRIGA MOTTAGNINGSTJÄNSTER

Huvudregeln är att om en inresande omfattas av mottagningstjänster, ersätter staten hans eller hennes försörjning och de övriga mottagningstjänsterna och att en sådan person inte omfattas om lagen om utkomststöd.

I lagen om mottagande av personer som söker internationellt skydd (746/2011, trädde i kraft 1.9.2011¹¹) ges bestämmelser om mottagningstjänster för personer som ansöker om internationellt skydd och får tillfälligt skydd, om hjälp till offer för människohandel samt om förfaranden som anknyter till dessa. Verksamheten bygger på förläggningar och flyktingslussar och på tjänster som de ordnar i syfte är att trygga försörjningen för och omsorgen om personer som söker internationellt skydd eller får tillfälligt skydd, inklusive inkvartering och övriga nödvändiga tjänster.

Mottagningstjänsterna ordnas av den förläggning där den som söker internationellt skydd eller får tillfälligt skydd registreras som klient (13 § i mottagningslagen). Till mottagningstjänsterna hör inkvartering, mottagnings- och brukspenning, socialservice, hälso- och sjukvårdstjänster, tolk- och översättartjänster samt arbets- och studieverksamhet och vid behov även måltider. Fullt uppehälle kan ordnas i grupper och enheter för stödboende avsedda för barn som saknar vårdnadshavare. För hjälpen till offer för människohandel svarar förläggningen i Joutseno. Föreskrifter om innehållet i hjälpen finns i 33 § i mottagningslagen.

Personer som på basis av ansökan om internationellt skydd fått uppehållstillstånd och personer som fått tillfälligt skydd och har beviljats kontinuerligt uppehållstillstånd kan bo på förläggningen under en skälig tid även efter

¹¹ Lag om mottagande av personer som söker internationellt skydd (746/2011).

erhållande av tillstånd och få nödvändiga tjänster från förläggningen (14 § 2 mom. i mottagningslagen). Ansvaret för försörjningen av en person som ansökt om internationellt skydd och fått uppehållstillstånd på basis av detta övergår till kommunen i det skedet då personen får en hemkommun, om inte personen fått arbete eller socialskydd som beviljas i första hand som tryggar hans försörjning.

EU/EES-medborgare ges mottagningstjänster endast fram till det att de delgetts Migrationsverkets beslut om avslag på sin ansökan om internationellt skydd (14 § 3 mom. mottagningslagen). En medborgare i en EU/EES-stat som fått del av Migrationsverkets beslut om avslag på ansökan om internationellt skydd och som samtycker till att lämna landet under övervakning eller till att beslutet om avvisning verkställs innan 30 dagar har förflutit från delgivningen av beslutet, kan tillhandahållas mottagningstjänster fram till dess att han eller hon lämnar landet, dock i högst 7 dygn. Föreståndaren för en förläggning kan besluta att en person som meddelats avslag ska tillhandahållas mottagningstjänster under en längre tid än detta (14 § 4 mom. i mottagningslagen).

Personer som söker internationellt skydd, får tillfälligt skydd eller är offer för människohandel, som inte har en i lagen om hemkommun avsedd hemkommun i Finland, *beviljas mottagningspenning av mottagningscentralen* i syfte att trygga den oundgängliga försörjning som en person behöver för ett människovärdigt liv samt för att främja personens möjligheter att klara sig på egen hand, om personen är i behov av stöd och inte kan få sin försörjning genom förvärsarbete, andra inkomster eller tillgångar, genom omvårdnad från en sådan persons sida som är försörjningspliktig gentemot honom eller henne eller på något annat sätt (19 § 1 mom.). Mottagningspenningens grunddel täcker utgifter för kläder, ringa avgifter för hälso- och sjukvård, utgifter för användning av lokaltrafik och telefon samt andra motsvarande utgifter som hänför sig till en persons och familjs dagliga uppehälle samt utgifter för kost i de fall där förläggningen inte ordnar måltider. Den kompletterande mottagningspenningen täcker utgifter som ansetts behövliga på grund av en persons eller familjs särskilda behov eller förhållanden.

En person som omfattas av mottagningstjänsterna och som inte har en i lagen om hemkommun avsedd hemkommun i Finland kan få de socialtjänster som avses i 17 § i socialvårdslagen (710/1982), då en yrkesutbildad person inom socialvården som arbetar på förläggningen bedömer att de är nödvändiga under den tid som personen är berättigad till mottagningstjänster. En mottagare av mottagningstjänster som inte har en i lagen om hemkommun avsedd hemkommun i Finland kan få hälso- och sjukvårdstjänster i enlighet med 50 § i hälso- och sjukvårdslagen (1326/2010) och 3 § 2 mom. i lagen om specialiserad sjukvård (1062/1989). Minderåriga och personer som får tillfälligt skydd får hälso- och sjukvårdstjänster på samma grunder som de som har en hemkommun i Finland.

En person som sökt internationellt skydd kan av förläggningen få ersättning för skäligena resekostnader för återresan till hemlandet eller till något annat land, om han eller hon frivilligt avlägsnar sig ur landet efter att ha återtagit sin ansökan om skydd eller efter att ha fått sin ansökan om uppehållstillstånd avslagen. Till personer som fått tillfälligt skydd eller som är offer för människohandel och som enligt lagen om hemkommun inte har någon hemort i Finland kan skäligena rese- och flyttkostnader betalas för återresan till hemlandet eller till något annat land. Till en enskild person kan därutöver betalas ett bidragsbelopp som motsvarar utkomststödets grunddel för högst två månader och till en familj ett bidragsbelopp som motsvarar utkomststödets grunddel för högst fyra månader.

Förläggningen kan dessutom tillhandahålla offer för människohandel tjänster och stödåtgärder som kan omfatta juridisk rådgivning och annan rådgivning, krishjälp, social- och hälsovårdstjänster, tolk- och översättartjänster och övriga stödtjänster, inkvartering eller boende, mottagningspenning eller utkomststöd och annan behövlig omsorg samt stödande av möjligheterna att återvända tryggt. Offer som inte har hemkommun i Finland får de tjänster som ingår i hjälpen från statens medel av förläggningen i Joutseno under samordning av en multiprofessionell bedömningsgrupp. Förläggningen betalar då dem mottagningspenning på samma grunder som till asylsökande. I vissa fall kan förläggningen även bevilja ett offer för människohandel utkomststöd.

3.2 STATENS ERSÄTTNING TILL KOMMUNERNA FÖR KOMMUNERNAS KOSTNADER FÖR FRÄMJANDET AV INTEGRERINGEN AV EN INVANDRARE

Integreringen av invandrare bygger på lagen om främjande av integration (1386/2010), som trädde i kraft 1.9.2011. Integrationslagen tillämpas på en person som har ett giltigt uppehållstillstånd enligt utlänningslagen i Finland. Lagen tillämpas även på en person vars uppehållsrätt har registrerats och som har beviljats ett uppehållskort enligt 33 a § i utlänningslagen. Syftet med lagen är att alla invandrare får grundläggande information om det finländska samhället och handledning gällande tjänsterna antingen då de beviljas uppehållstillstånd eller registrerar sin uppehållsrätt. För att öka tjänsternas effektivitet borde åtgärderna för integrering av invandraren inledas så snabbt som möjligt efter inresan och genomföras i enlighet med klienternas behov utifrån en individuell inledande kartläggning som myndigheten (arbetskraftsmyndigheten eller kommunen) använder för att bedöma huruvida invandraren behöver en integrationsplan.

Enligt 46 § i lagen om främjande av integration (1386/2010) ersätter staten kommunen för kostnaderna för integrationsstöd enligt 19 § och utkomststöd enligt lagen om utkomststöd till en person som avses i 2 §¹² och 3¹³ mom. för högst tre år.

Staten betalar kommunen dessutom en kalkylerad ersättning för de kostnader som orsakats av den verksamhet som avses i 45 § i lagen om främjande av integration (1386/2010) samt för kostnaderna för den inledande kartläggningen. Statsrådets förordning om ersättning av statens medel för kommunens kostnader för främjande av integration (1393/2011) trädde i kraft 1.1.2012. Till kommunen betalas av statens medel en kalkylerad ersättning för kostnaderna för ordnande av verksamhet enligt 45 § i lagen om främjande av integration (1386/2010). För kostnader för arrangemangen för *inledande kartläggning* betalar staten därtill en *kalkylerad* ersättning för var och en som deltar i kartläggningen. För en och samma person kan ersättning betalas endast en gång. I den inledande kartläggningen ska ingå den inledande intervju (2 §) som avses i 1 § 2 mom. i statsrådets förordning (570/2011).

Så länge som en i integrationslagen avsedd inresande omfattas av integrationsåtgärder och genom detta får utkomststöd som integrationsstöd, får kommunen ersättning av staten för de kostnader som dessa medför. Närings-, trafik- och miljöcentralerna svarar för stödet till kommunerna och rådgivningen i frågor som gäller integrationslagen (37 § i integrationslagen).

¹² 2 § 2 mom.: en person som 1) får internationellt skydd enligt utlänningslagen, 2) efter att ha ansökt om internationellt skydd har beviljats uppehållstillstånd enligt 51, 52 eller 89 § i utlänningslagen, 3) på grundval av 93 § i utlänningslagen har tagits till Finland på särskilda humanitära grunder eller för uppfyllande av internationella förpliktelser, och 4) har beviljats kontinuerligt uppehållstillstånd enligt 52 a § 2 mom. eller 54 § 5 mom. i utlänningslagen.

¹³ 2 § 3 mom.: en familjemedlem eller någon annan anhörig till den som avses i 2 mom., om familjebandet har funnits redan innan den som avses i 2 mom. kom till Finland.

BILAGA 3

Värnpliktslag (1438/2007)
Lag om bostadsbidrag (408/1975)
Äktenskapslag (411/1987)
Förvaltningslag (434/2003)
Språklag (423/2003)
Lag om arbetsverksamhet i rehabiliteringssyfte (189/2001)
Lag om underhåll för barn (704/1975)
Lag om stöd för hemvård och privat vård av barn (1128/1996)
Lag om barndagvård (36/1973)
Lag om stöd för närståendevård (937/2005)
Lag om registrerat partnerskap (950/2001)
Lag om behörighetsvillkoren för yrkesutbildad personal inom socialvården (272/2005)
Lag om klientens ställning och rättigheter inom socialvården (812/2000)
Lag om social kreditgivning (1133/2002)
Lag om beräkning av laga tid (150/1930)
Lag om handikappförmåner (570/2007)
Barnskyddslag (417/2007)
Läkemedelslag (395/1987)
Lag om studiestöd (65/1994)
Familjevårdarlag (312/1992)
Sjukförsäkringslag (1224/2004)
Civiltjänstlag (1446/2007)
Socialvårdslag (710/1982)
Finlands grundlag (731/1999)
Hälso- och sjukvårdslag (1326/2010)
Häktningsslag (768/2005)
Lag om utkomstskydd för arbetslösa (1290/2002)
Utsökningsbalk (705/2007)
Fängelselag (767/2005)
Lag om moderskapsunderstöd (477/1993)
Personuppgiftslag (523/1999)
Lag om offentlig arbetskrafts- och företagsservice (916/2012)